

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

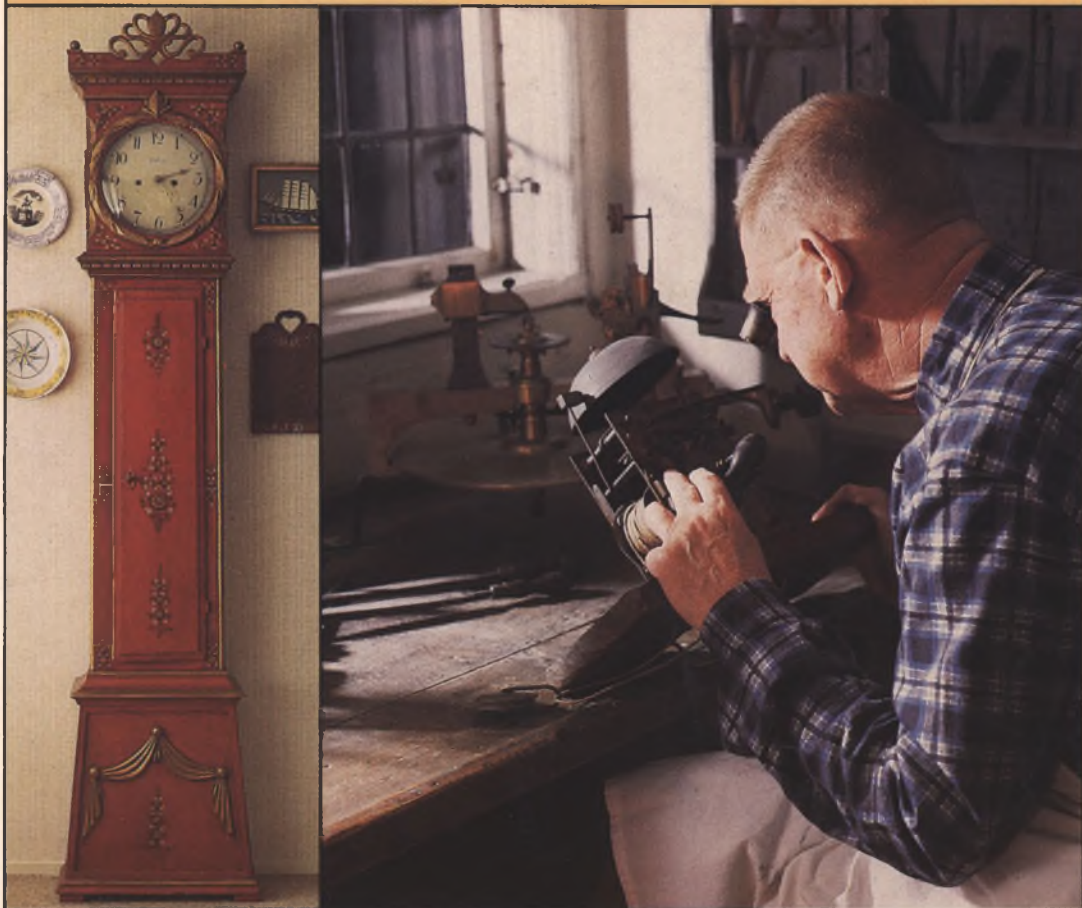
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bodil Tornehave

BORNHOLMSKE URMAGERE

Udgivet af:
Bornholms historiske Samfund

Bornholmske Urmagere
Copyright © Kreditforeningen Danmark
København, september 1983

Tekst: Bodil Tornehave
Fotos: Stig Benzon
Tegninger: Søren Hansen
Tilrettelæggelse: Stryhn Reklame & Marketing A/S, Odense
Sats: Sætteriet, Odense
Repro: Odense Reproduktion
Tryk: Kerteminde Tryk, Odense

ISBN 87-88419-06-1

FREDERIKSBERG KOMMUNES
BIBLIOTEKER

Omslagets illustrationer:

Forsiden:

Empireur, „mand“, fremstillet af Lars Kum og aftrukket til den oprindelige bemaling. Tilhører Inga og Anders Enevig, Odense.

Urmager med værk til et bornholmerur.
Modelfoto fra Den gamle By i Århus.

Bagsiden:

Urværk set forfra visende rækkeslagværket.
Den gamle By i Århus.

Indholdsfortegnelse

Forord ved Bodil Tornehave	7
Introduktion ved Olaf Hansen, Bornholms Historiske Samfund	9
Det bornholmske urmageri 1744–1894	11
Biografier	90
Liste over lærlinge og svende	161
Kilder til biografierne	169
Urmagerregister	170

Forord

Rundt om i danske hjem står der standure i tusindtal – af ejerne gerne kaldet en „bornholmer“, uanset om uret er lavet på Bornholm eller et andet sted i landet. De fleste af dem stammer ganske rigtigt fra Bornholm; men hvordan gik det til, at den noget afsides liggende ø skulle blive det vigtigste center for dansk urfremstilling, og frem for alt: hvordan opstod urmageriet der? Det spørgsmål har optaget mange gennem tiderne.

Man havde en beretning herom, som kom på tryk i 1810. Ifølge denne startede det, da nogle ure blev bragt i land fra et strandet skib, og de folk, der blev sat til at rense dem, besluttede at lave dem efter. Den historie var der efterhånden ikke mange, der troede på, for trods eftersøgning fandt man intet, der kunne underbygge den. De fleste fulgte bornholmerhistorikeren *M. K. Zahrtmann*, der kategorisk gav udtryk for, at den måtte være opspind.

En dag for godt 12 år siden sad jeg og vendte blad efter blad i en tingbog fra Rønne fra 1740'erne, hvori jeg var på udkig efter oplysninger om bornholmske pottemagere. Da blikket gled ned over en side for at finde afslutningen på en pottemagerne aldeles uvedkommende sag, fangedes øjet af ordene „Klocker“ og „Laadder“. Nu kaldes et standur på bornholmsk for en klokke, så jeg gav mig til at læse. Jo, det drejede sig om en stranding og om ure, der var reddet i land, og det blev klart, at her måtte den så længe eftersøgte stranding være. Da den først var lokaliseret, tog det ikke lang tid at finde mere om den; men kun i tingbogen omtaltes det, at der blandt det indstrandede gods havde været ure.

Fra den dag voksede en ny dyngge papirer op ved siden af dyngerne med udskrifter om pottemagere og fajancere på Bornholm: udskrifter om urmagerne. Historierne om øens stengodsfabrik, om pottemagerne og om fajance- og terrakottafabrikkerne er forlængst kommet ud, og her fremlægges historien om det bornholmske urmageri, som den tegner sig på grundlag af de gamle kilder.

En kort artikel kaldet „Da Bornholmeruret blev til“ udkom i Bornholmske Samlinger for 1979, dens hovedindhold er indarbejdet i denne bog. Dens fremkomst bragte mig i forbindelse med mange ejere af bornholmerure, der sendte oplysninger om deres ur og i mange tilfælde også billeder af det. Ligeledes kom jeg også i forbindelse med de mange, der sendte forespørgsler om ure til Bornholms Museum eller til lokalarkivet på Bornholms Centralbibliotek – forespørgsler, som gik videre til mig. På denne måde kom jeg også i forbindelse med ejere af 1700-tals bornholmerure i henholdsvis Norge og Polen – ure, som i sin tid blev eksporteret dertil.

I bogen gives der oplysninger om det bornholmske urmageris historie og om de enkelte urmagere, det er lykkedes at lokalisere i arkivalierne. Endvidere gives der en gennemgang af hovedtyperne af bornholmerure, hvortil billedmaterialet i

hovedsagen knytter sig, hvorfor det er samlet under eet. Der gives ikke nøjere beskrivelse af selve urværkerne – den heri interesserede henvises til *Hans Stiesdals* grundige gennemgang af de bornholmske urværker i artiklen „Bornholmerurets værk” i bogen „Rønne – købstad i 650 år” fra 1977, hvor urværket rent bogstaveligt pilles fra hinanden og genopbygges. Derved får man forklaret funktionen af alle urets enkelte dele, og specielt gøres der her rede for indretningen af dels slagværker med slagskive, dels rækkeslagværker, hvoraf de sidste er det sædvanlige på bornholmerure. Det er kun på de ældste af dem, vi finder slagskiverne, og disse ure er yderst sjældne. Efter at bornholmerurmagerne havde lært sig at beherske rækkeslagværket, bibeholdtes dog slagskiverne endnu en tid til en speciel funktion, idet kvarterslagsurene indrettedes, så timeslaget havde rækkeslagværk, medens kvarterslagene udløstes af en slagskive. Senere blev også dette til et rækkeslagværk.

For at give urejere og -købere mulighed for at bedømme, i hvilken periode værket i et givet bornholmerur er fremstillet, bringes der korte billedserier af urskiver, af urværkers bagplader samt af værkpiller (d.v.s. stængerne, der forbinder værkets for- og bagplader) med let genkendelige træk.

Min tak retter sig til det altid tålmodige arkivpersonale, som beredvilligt har hjulpet mig med at finde vej i ikke mindst den uregistrerede del af de bornholmske arkivalier – uregistrerede og derfor hidtil kun lidt benyttede. Den retter sig til de mange, der har sendt oplysninger og billeder, og især til de ejere, der har givet tilladelse til fotografering af deres ur til denne bog, ligesom jeg takker fotografen Stig Benzon, der har taget bogens billeder og Søren Hansen, der har lavet tegningerne.

Takken rettes også til Bornholms Museum og til Købstadsmuseet Den gamle By i Århus, fra hvis samlinger mange af de afbildede ure stammer. Men takken rettes i særlig grad til Kreditforeningen Danmark, dens direktør Erik Haunstrup Clemmensen og informationschef Egon Kolbo, som har muliggjort udgivelsen af dette arbejde som en selvstændig bog, hvorved det kan nå ud til de mange ejere af bornholmerure, der gerne vil vide mere om deres ur.

Virum, den 17. maj 1983
Bodil Tornehave

Introduktion

De gamle bornholmerure er igen kommet til ære og værdighed. I de sidste årtier har det medført en voksende interesse for disse, og dermed er også kommet en historisk interesse ind i billedet.

Til Bornholmske Samlinger II. række bind 13 skrev fru Bodil Tornehave artiklen „Da bornholmeruret blev til”. Hovedindholdet af denne artikel er indarbejdet i denne bog. Men andre spørgsmål melder sig for den interesserede: Hvor er mit ur lavet? Hvem var urmageren? og sikkert andre spørgsmål om bornholmeruret.

I denne bog „Bornholmske Urmagere” giver fru Bodil Tornehave svar på dette.

Bornholms historiske Samfund vil herved takke fru Tornehave for det store arbejde, der er gjort med at skrive denne bog. Vi ved, at det var en tilfældighed, der bragte fru Tornehave ind på sagen. Men denne tilfældighed blev til en interesse for dette gamle bornholmske håndværk. Og gennem et meget stort arkivarbejde blev det altså til denne bog. En bog, der ikke alene giver oplysninger om det bornholmske urmageris historie, men også giver personalhistoriske oplysninger om de gamle urmagere, og dermed af interesse for slægtsforskere.

Økonomisk støtte fra Kreditforeningen Danmark har muliggjort udsendelsen af denne bog, og vi takker kreditforeningen for dette bidrag til belysning af et kulturelt afsnit inden for dansk kunsthåndværk, som det ikke tidligere har været muligt at samle i et enkelt værk.

BORNHOLMS HISTORISKE SAMFUND

Olaf Hansen

formand

Baggrunden

Bornholm er ved sin beliggenhed midt ude i Østersøen isoleret fra det øvrige Danmark – en omstændighed, der til enhver tid har præget øens liv. I vikingetiden regnedes dens små naturhavne for særdeles vigtige, fordi øen da lå på vigtige handelsruter. Det gjorde den fortsat i middelalderen, og Bornholm drog nu yderligere fordel af det dengang så rigelige sildefiskeri i Sundet og Østersøen, som hvert år i fiske-sæsonen tiltrak et stort antal af ikke mindst tyske købmænd, og som bragte øen en ikke ringe velstand. Til gengæld blev den mål for fremmede magters plyndringstogter.

Da sildefiskeriet hen i 1500-årene ebbede ud, mistede bornholmerne en af deres vigtigste indtægtskilder. Samtidig var de kommet under lybsk herredømme, der varede i 50 år, og som i høj grad udbyttede dem. I 1600-årene havde handelsruterne i Østersøen mistet deres betydning, og svenskerne forsøg på at erobre øen, deres kortvarige besiddelse af den, som bornholmerne selv bragte til ophør, peste og langvarige perioder med misvækst, havde ved 1700-årenes begyndelse bragt bornholmernes levestandard ned på et niveau, der lå betydeligt under det øvrige Danmarks.

Det var de lokale skippere, der sørgede for det meste af vareudvekslingen med omverdenen, og endnu hen mod slutningen af 1700-årene var det så godt som udelukkende København og tyske østersøhavne, især Lybæk, de besøgte. Var de kommet i havn, drev de handel direkte fra skibet, og det var væsentligt for de bornholmske skippere at kunne medtage varer fra Bornholm som modydelse til de varer, de hjembragte.

Den store nordiske krig sluttede i 1720, og i løbet af de første 30 år af den lange fredsperiode, der fulgte efter, skulle skipperne ud over de traditionelle landbrugs- og fiskeriprodukter få to nye varegrupper at handle med, nemlig pottemagervarer og standure. Og de to håndværk, der producerede dem, skulle vokse op, så der ligefrem blev tale om storproduktioner, for potterne og urene var, takket være Bornholms lave levestandard, konkurrencedygtige, og skipperne havde let ved at sælge dem.

Pottemageriet havde fra gammel tid hjemme i Rønne, i hvis nærhed der fandtes egnet ler. Dets vækst startede, da skipperne hen mod midten af 1720'erne fandt på at medtage lerkar, og kulminerede i årene inden krigsudbruddet i 1807. Godt 25 år efter lertøjet kom standurene til, men som en nyskabelse, for urmageriet opstod spontant i Rønne, da en gruppe unge mennesker i 1744 fandt på at kopiere nogle indstrandede ure og fik held dermed. Få år efter begyndte eksporten af bornholmerure – en eksport der skulle komme til at vare i næsten 150 år.

Urmageriets start

Historien om, hvordan det bornholmske urmageri opstod, har som nævnt været kendt længe, eftersom amtmand Frede-

rik Thaarup i sit skrift „Kort Oversigt over Bornholms Amt” fra 1810 kort beretter, at det skete, da nogle ure „for ca. 60 år siden” bragtes i land fra et strandet engelsk skib og trængte til at renses og smøres. Da der ikke var urmagere på øen, satte man nogle rokkedrejere „og andre der til bekvemme” til det, og de fandt på at kopiere urene. Man har blot ikke rigtig troet på historien, bl.a. fordi beretningen henlagde begivenheden til omkring 1750, og man vidste, at de to brødre *Otto* og *Peter Arboe* havde lavet ure så tidligt som i 1745. Det var, trods eftersøgning, heller ikke lykkedes at finde nogen stranding, der passede med historien.

En nøjere gennemgang af de bornholmske arkivalier, hvoraf vigtige grupper længe har henligget uregistrerede, og derfor ikke hidtil er blevet benyttede, har imidlertid bragt både kilden til amtmand Thaarups beretning og oplysninger om strandingen for dagen.

Det viser sig, at amtmand Thaarup har udnyttet et brev, som urmager *Jørgen Peter Arboe*, søn af *Peter Arboe*, 15. november 1806 skrev til amtmanden i håb om, at denne ville støtte et forslag om oprettelse af en fond til fordel for de urmagere, der fremstillede de bornholmske standure, et problem, vi senere skal vende tilbage til. I brevet giver *Jørgen Peter Arboe* en skildring af urmageriets start – en historie, han ofte må have hørt fra faderen og farbroderen – samt af dets opvoksen. Den lyder:

„Men førend vi begynde paa at fremsætte dette, tror vi det ikke ville være Deres Højvelbaarenhed ukiert, først at give Underretning om Uhrmager-Professionens Opkomst her, dernæst dennes Tiltagelse og siden dens Aftagelse til disse Tider for derefter som fra Roden at kiende denne virkelige varierende Profession.

For noget over 70^{ve} Aar siden var denne Profession næsten aldeles ubekjendt hertil Lands, kun eet Par Uhrmagere her forarbeidede eet Slags Jern Uhr. For ungefær 60^{ve} Aar siden kom hertil nogle engelske Skibe og strandede, der havde endeel Uhrer inde; disse bleve vaade, komme iland for at tørre, renses og indsmøres.

I Mangel af Uhrmagere antog man til dette Arbeide Rokkedreyere og andre, som ansaaes dertil bequemme. Disse Folk toge Modeller af deres Indretning, hvorefter de selv efterhaanden lagde dem efter Uhres Forarbeidning, og hvorved var de 2de Brødre heribyen, saavel Peter Arboe og Otto Arboe, de første, der naaede den Færdighed at kunne producere gode Uhrer, hvis Uhrer af deres Arbeide og Efterslægt ere kiendte med god berømmelse af deres Kiøbere som ey er faae Steder. Materialerne til et Uhr var den tid omtrent 1/4 Deel af hvad det koster nu. Levnets Midlerne ligeledes.

Professionen tiltog saavel i Henseende til Productionens Qualitet som Quantitet, Prisen steg efter Arbeidets Godhed og Professionen vandt saaledes i Anseelse, at endog Kiøbmænds og de Fornemstes Børn gik i lære og bleve Uhrmagere.

Disse antage igen andre, og saa fremdeles formeret Antalet, mange kun halvt udlært, allene paaser at faae en stor Deel Uhre forarbejdede, dette er da følgen, at Arbeidet fra mange er slet, og at Professionen nærværende tid maae tabe, den gode Arbejder derved lide formedelst den slettere. For omtrent 40 Aar siden betaltes 1 Uhr med 26 rd., siden 24 rd., saa 20 rd., og nu 15 til 16 rd., en nedsat Priis, hvorved den gode Arbejdere ingenlunde kan fortiene det tøre Brød, der saaledes er underkast den Skiebne, at det gode Arbejde betales lige med det slettere.”

¹⁾ Brevet: Bornholms amt, gruppesager vedkommende industri, næringsvæsen, urmageriet 1743–1818, fremover kaldet Bh. amt pk. 104; strandingen: Rønne byfoged, tingbog 1744–55, fol. 66, LA.

En fyldigere behandling af brevet findes i: Bodil Tornehave, „Da Bornholmeruret blev til”, Bh. Saml. II rk., bd. 13, 1979. s. 65–80. Her er også de øvrige kilder til kapitlet „Diskussion af brevet” anført.

Diskussion af brevet indhold¹⁾

Det er passagen med beretningen om strandingen og urrensningen samt oplysningen om, at *Peter og Otto Arboe* var de første, der var istand til at lave urene efter, som *Thaarup* gav ordret efter brevet. Så ordret, så det kom til at se ud, som om begivenhederne havde fundet sted omkring 1750 og ikke, som brevet korrekt angiver det, omkring midten af 1740'erne.

Flere af brevet oplysninger lader sig eftervise. Der findes ikke helt få lister over indbyggerne i de bornholmske byer fra 1700-årene, fra Rønne bl. a. skattetaxterne tilbage til 1729, og enkelte fra 1600-årene. I dem finder vi kun en urmager nævnt før 1745, det er *Christopher Hoffenblatt*, en tyskfødt urmager, der slog sig ned i Rønne i 1732 og tog borgerskab der 24. marts 1735. Han forlod Rønne igen tidligt i 1741 for at tage til *Ærøskøbing*, hvor han tog borgerskab 18. november 1741 og døde i 1749. Hans virke i Rønne har utvivlsomt vakt nysgerrighed hos et par mekanikinteresserede unge mennesker som *Arboebrødrene*, der imidlertid blev uddannede i et andet fag, der har noget med mekanik at gøre: De blev rokkedrejere.

Skibet, der medbragte urene, og som strandede, var ikke engelsk, men hollandsk. Det løb på grund natten mellem den 15. og 16. november 1744 ud for skellet mellem vestre og nørre herred. Efter nogen uenighed om, hvilken af herredsfogederne, der skulle tage sig af strandingen, blev godset bjerget og ført til Rønne, hvor det kom i pakhús. Skibets kaptajn, *Cornelius Jansen Groot*, måtte blive i Rønne, indtil strandingssagen var afviklet (han nåede endda at gifte sig med en rønnepige, som han viedes til 2. september 1745).

Skibet, der var hjemmehørende i *Amsterdam* og kom derfra, var bestemt for *Reval* (det nuværende *Tallinn*) og havde også taget gods ombord i *Helsingør*. Afsenderen af dette gods, den kendte købmand og franske konsul *Jean George Hansen*, ønskede ikke at betale fuld fragt for det, han havde ombord på skibet, og anlagde derfor sag mod kaptajn *Groot*. I den anledning holdtes der 25. august 1745 tingsvidne i Rønne. Her nævnes der udtrykkelig blandt godset „en Kasse med 5 *Klocker* og et *Fad med Laadder dertil*”. Urene var altså afsendt fra *Helsingør* og kan meget vel have været fremstillede i *England*, idet *Jean George Hansen* drev udstrakt handel med udlandet.

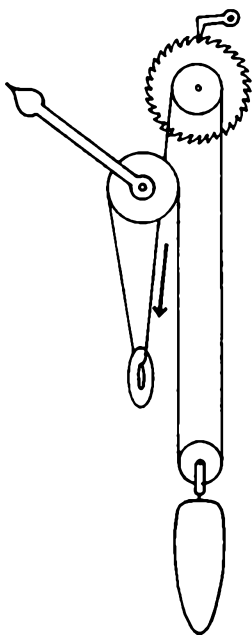
Vi ved også, hvem de rokkedrejere var, som man kunne sætte til at rense urene, for netop omkring strandingstidspunktet udarbejdede byfogeden i Rønne en liste over byens håndværkere som svar på en forespørgsel fra det danske kancelli. I listen er der ialt fire rokkedrejere, nemlig de to Arboebrødre samt Henrich Ipsen og hans stedsøn Hans Jensen Dreyer, begge gifte mænd. At de begge var inddraget i urrensningen fremgår af den kendsgerning, at *alle* deres sønner skulle blive urmagere, og vi må forestille os, at Henrich Ipsens to sønner *Jørgen* og *Ole Henrichsen*, da store drenge, har deltaget ivrigt i bestræbelserne for at kopiere urene. Det var dem, der i 1748 tilbød at sætte det affældige urværk i klokketårnet i Rønne kirke istand for 33 rd., og var dermed de første til at træde frem som urmagere med navns nævnelse.

At brødrene *Arboe* ikke var ene om at efterlave urene, opdager vi, når vi studerer urmagerbiografierne bag i bogen nærmere. Her udskiller der sig tydeligt otte urmagere ved alle at være født før 1730, medens de øvrige alle er født efter 1740. De otte, som vi vil betegne som „selvlærte“, må alle have været med i arbejdet, og *Arboebrødrene*, der i *Jørgen Peter Arboes* brev udtrykkelig omtales som *de første* til at få urproduktionen igang, kan næppe – som man plejer at gøre det – kaldes „bornholmerurets skabere“. De har derimod været de ledende i gruppen af unge, der gik igang med det spændende projekt. Gruppens medlemmer må have lagt alt andet til side for at løse den krævende opgave og har kunnet det, da de dengang alle var ugifte, og de har alle otte bidraget til de opnåede resultater.

De fem indstrandede ure har næppe været de første, som rokkedrejere har haft til rensning, for skifterne viser, at der i al fald hos embedsmændene og de mest velhavende købmænd i Rønne har været ure på den tid. Der må have været noget særligt ved de fem ure, siden de kom til at virke som en så stærk udfordring på de unge mennesker. Det mest sandsynlige er, at de her for første gang mødte *repeterslagurets rækkeslagværk*, som (i modsætning til værker med slagskive) ikke kan gå ud af slag, når man stiller på uret. Det er den fine mekanik i sådanne ure, de absolut måtte prøve at gøre efter.

Vi ved, hvilken vej de gik, for amtmand Urne har omtalt det i et brev til kancelliet af 17. maj 1745. Her hedder det: „Her findes iblandt andre sønderlig et par saadanne Unge Mennesker, hvilke udi Uhrmager-Konsten haver, ved egen øvelse, først udi Træe, dernæst i Jærn, bragt det nu saavidt, at de ud af Messing forfærdige store Stue-Uhrer med Klokke-Slag og Minute-Visere, heel nætte og accurate“.

Et af urene, der blev lavet på vej til de i denne skrivelse omtalte ure, må være det i **fig. 1** viste standur, der må anses for at være det ældste, bevarede bornholmerur. Det er lavet af den da 18–19-årige *Peter Arboe*, hvis navn sammen med årstallet 1745 står på den lille navneplade over talkransen. Det har 24-timers værk i messing med kun een viser, timeviseren;

„Endeløst snoretæk”.
Loddet hæves ved træk
i snoren som vist.
Det med pal og mod-
hager forsynede hjul
foroven vil da dreje frit
runt medens time-
hjulet ikke drejer med.

2) Rentekammerets
reviderede told-
regnskaber,
Bornholm RA.

men det har slagværk, som det fremgår af fig. 27, hvor man ser værkets bagplade, dog ikke et rækkeslagværk, men det enklere slagværk med slagskive. Uret har kun eet lod, der driver både gang- og slagværk, og det trækkes op ved at hive i lodsnoen. Urkassen, „futteralet”, og urskivens udformning ligner allerede de fuldt udviklede bornholmerures, og vi må forestille os, at det var snedker Poul Ottesen Arboe, der lavede kassen til sønnens ur.

De tidligste „fulde” bornholmerure med både time- og minutviser samt 8-dages værk med nøgleoptræk har også slagværk med slagskive; men det har ikke været længe, før *Arboe-brødrene* også mestrede repeterværket. Et udateret, men øjensynligt meget tidligt ur med rækkeslagværk, lavet af *Otto Arboe*, er vist i fig. 2. På navnepladen (se fig. 23) står: *Otthe Arboe, London*; men urets oprindelige bemaling, der nænsomt er draget frem, viser, at dette er et *dansk* ur. Det lyser ligefrem af stolthed over, at en dansk mand har kunnet efterlave et ur fra London, og må bringe enhver tvivl om, at de indstrandede ure virkelig var engelske, til at forstumme. Det må være et af de første af *Otto Arboes* ure med rækkeslagværk, om ikke det første.

Otto og *Peter Arboe* har været de første til at mestre række-slagværket, men vi ved, at *Claus Jørgensen Bohn* og *Jørgen* og *Ole Henriksen* også hurtigt kom til det. *Otto Arboe* og *Claus Jørgensen Bohn* har været de mest eksperimenterende, de har begge bygget ure, hvor slagværket var erstattet med et spillværk. Hvorvidt de tre sidste af gruppen, *Hans Jensen Marcher*, *Peder Ipsen* og *Christian Jørgensen*, nåede så langt som til at lave ure med rækkeslagværk er uvist. Deres ure, henholdsvis rest af et urværk, på Bornholms Museum er/har været med slagskive. Disse værker er alle lavet i messing.

Et spor af, at der har været lavet urværker i træ, som amtmand Urne nævnte som et skridt på vejen til urværket i messing, har vi i en indførelse i toldbogen for Bornholm fra 1796, hvor der under udgående skibe no. 272 er anført en skipper, der skulle til Ystad med bl. a. „et gammelt bornholmsk Træe Uhr med Futteral”.²⁾ Måske har de mindst duelige i gruppen arbejdet lidt længere i træ end de andre.

Man har været voldsomt optaget på Bornholm af de unge menneskers arbejde. Amtmand Urne har således ikke mindre end tre gange i løbet af årene 1745–50 omtalt det begyndende urmageri. Og da urmagerne tog langt mindre for deres ure, end tilsvarende ure kunne hjemtages for, fandt de også købere til dem – ikke blot på Bornholm, men gennem skipperne også udenfor øen. Når disse fandt så god afsætning for urene, har en medvirkende faktor været, at de ure, der eksporteredes fra Bornholm, efter kort tids forløb alle var udstyret med rækkeslagværk og derfor kunne repetere. I en tid, hvor tællepråsen var den vigtigste belyningskilde, var det et enormt fremskridt at kunne føre snoren fra repetermekanismen hen

til sengen, så man i mørket blot ved et træk i snoren kunne høre, hvad uret sidst havde slået.

Om urmagernes nedsættelse.

Angående de sidste afsnit i *Jørgen Peter Arboes* beretning, vil vi få dem bekræftet i det følgende. Specielt fremgår det af biografierne, der er ordnet kronologisk efter det tidspunkt, hvor den enkelte urmager påbegyndte sin selvstændige virksomhed, at de tidligste lærlinge var „bedre folks børn”.

Navnene på de tidligere urmagere får man fra de lister, der flere gange i løbet af 1700-årene blev lavet over byernes husjere – f. eks. i anledning af udskrivelse af ekstraskatter – for her er de anført med angivelse af erhverv³⁾. Tidspunktet for nedsættelse og deres virkeperiode fås derimod bedst fra skatte-taxterne,⁴⁾ de lokale lister over byens skatter, hvor folk oftest kun opføres ved navn.

En svend, der boede hos en mester, blev ikke selvstændigt skatteansat førend hen imod år 1850. Derimod kunne en ung håndværker, der endnu boede hos forældrene, blive det. Derfor møder vi tit en selvstændigt arbejdende urmager i skatte-taxterne flere år inden han tog borgerskab. Det gjorde han som regel først efter at han havde giftet sig og fået eget hus, og selv da kunne der gå en rum tid, før han fik formaliteterne i orden. I biografierne er anført både det første år, urmageren blev skatteansat (for de fleste urmagere betyder dette, at de var startet året forud) og borgerskaberhvervelsen, for så vidt denne er kendt.

I Rønne indførtes indtil 1766 borgerskaberne i tingbogen, og derefter i rådstueprotokollen; men det skete, at man glemte at gøre det, f. eks. i perioder, hvor en ny protokol skulle anskaffes, eller hvor byfogeden havde været bortrejst – rent bortset fra, at de første sider af de rådstueprotokoller, som startede i 1766 og 1841, er gået tabt. I 1776 skete det engang, at et større antal borgerskaber, deriblandt flere urmageres, ved en fejltagelse blev indført i tingbogen.

At borgerskabet mangler, er således ikke ensbetydende med, at vedkommende ikke har haft det. F. eks. kender vi ikke *Otto Arboes*, og han behøver heller ikke at have haft borgerskab som rokkedrejer, da urkopieringen stod på, idet han var ugift og boede hos forældrene. På den anden side må han have løst borgerbrev på et eller andet tidspunkt, selvom han forblev ugift, for vi finder ham i 1750'erne flere gange tituleret „borger”, f. eks. i de til ham udstedte skøder og pantebreve.

Der var i 1700-åren ingen regler for hvor gammel, man skulle være for at tage borgerskab. Der kendes i Rønne eksempler på, at endog 18-årige har fået det. Det var først i 1820'erne, at der blev indført bestemmelser, hvorefter man skulle være fuldmyndig for at blive borger.

³⁾ Bornholms amt, gruppesager, pakkerne: ekstraskatten vedkommende 1754 – 1809, købstædernes frihedsjorder og sammes grænser 1803 – 1819 LA.
⁴⁾ Rønne rådstue, skattetaxter, samt: do., kæmnerregnskaber LA.

Fig. 1:
Peter Arboes enviserur fra 1745.
Det nederste af urfoden mangler. Nyere
bemaling. Privat eje.

Fig. 2:
Otto Arboes ur mærket LONDON. Aftrukket
til den oprindelige bemaling. Privat eje.

Fig. 5:
Otto Arboes ur no. 698, aftrukket til den oprindelige bemaling med motiver i guld på rød baggrund. Privat eje.

Fig. 6:
Haagen Pedersen Funchs ur no. 223.
På venstre halvdel af kassen er bevaret urets sidste bemaling, imiterende mahogni, på højre halvdel er 4 malelag renset af ned til den oprindelige bemaling. Topstykket nyt. Bornholms Museum.

Fig. 7:
Barokur med rund, hvidmalet skive, dets værk lavet af Joseph Bjerregrav. Aftrukket til den oprindelige bemaling. Privat eje.

Fig. 8:
Barokur med rund skive med talkrans i tin, dets værk af ukendt mester. Oprindelig bemaling. Bornholms Museum.

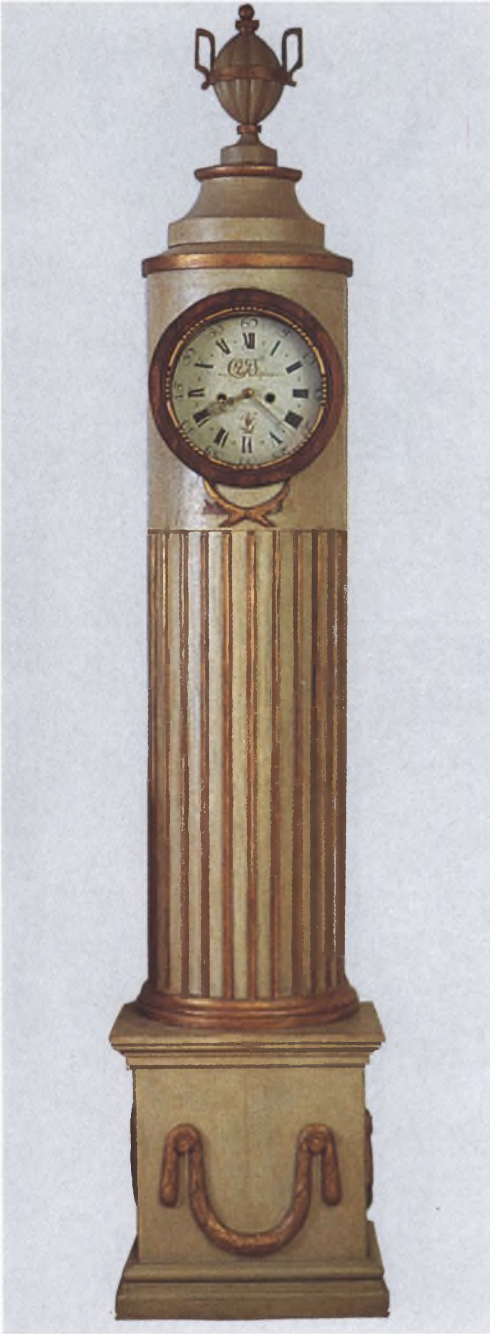

Fig. 9:
Søjleformet urkasse med værk lavet af
Christian Bidstrup sen. Den gamle By
i Århus.

Fig. 10:
Louis XVI-kasse, ældste type, her som
hjørnekasse. Nyere bemaling og skiven ikke
original. Ukendt mester. Privat eje.

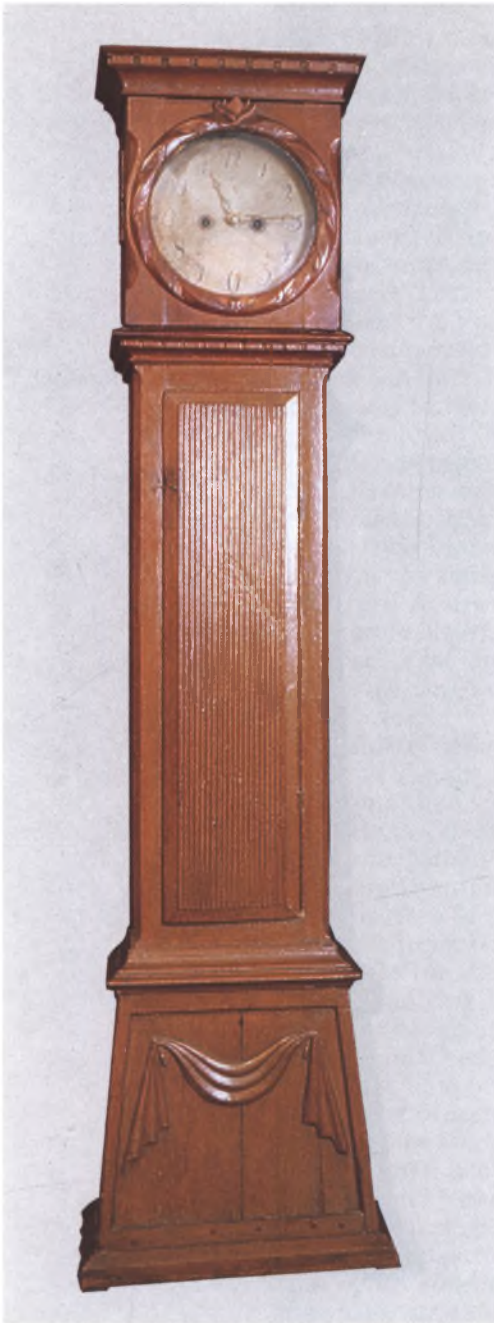

Fig. 11:
Louis XVI-kasse, yngre type, ifølge malerens påmaling på urskivens bagside er værket lavet af August Peter Hansen. Nyere bemaling. Privat eje.

Fig. 12:
Empireur, „hanbornholmer” eller „mand”, med værk lavet af Andreas Clausen Holm og dateret 1848. Oprindelig bemaling. Privat eje.

Fig. 13:
Empireur med specielt lavet kasse til
Jørgen Peter Arboes ur. no. 2257. Nyere
bemaling. Den gamle By i Århus.

Fig. 14:
Empireur, „frøken”, med værk lavet af
Jens Larsen Jespersen. Nyere bemaling.
Bornholms Museum.

Urmageriets opvoksen.

Sidst i 1740'erne begyndte de oprindelige urmagere at sprede sig. Fem af dem nedsatte sig i Rønne, nemlig foruden *Otto* og *Peter Arboe* rokkedrejer *Henrich Ipsens* to sønner, *Jørgen* og *Ole Henrichsen*, samt *Hans Jensen Marcher*. Den sidste, der var den ældste i gruppen, flyttede i 1751 til Svaneke; men antallet af urmagere i Rønne kom hurtigt igen op på fem, da *Claus Jørgensen Bohn*, der i 1748 havde taget borgerskab som søfarende og handlende, i 1751 blev udnævnt til lods i Rønne og samtidig for alvor gav sig til at lave ure. De to sidste i gruppen, *Peder Ipsen* og *Christian Jørgensen*, der begge stammede fra Vestermarie, må ifølge en udtalelse fra amtmand Urne senest i 1749 have forladt Rønne for at slå sig ned ude på landet.⁵⁾ De kom senere til at virke i henholdsvis Aakirkeby og Neksø.

⁵⁾ Bh. saml. II rk.,
bd. 13, s. 75.

Indtil midt i 1750'erne må urmagerne have arbejdet alene, hvorefter de begyndte at tage lærlinge ind. Som *Jørgen Peter Arboe* fremhæver det i sin skrivelse af 15. november 1806, var det karakteristisk, at der blandt de tidligste lærlinge var sønner af både embedsmænd og købmænd; men netop blandt disse var der også et stort frafald. Dette skal ses i sammenhæng med, at urpriserne faldt i takt med, at urmagerens antal steg. Skipperne, der oprindeligt havde måttet betale urmagerne, hvad disse forlangte, kunne efterhånden som udbudet steg tinge om prisen og tilsidst så godt som helt bestemme den.

De ældste, der vides at være kommet i lære, var skipper og købmand *Tønnes Boyesens* søn *Tønnes Tønnesen Rasch* (der dog efter at han var blevet udlært gav sig til at sejle) og guldsmed *Hans Edvardsen Sonnes* søn *Edvard Hansen Sonne*. Begge var født i 1741, og de er sandsynligvis kommet i lære efter konfirmationen, formentlig begge hos en af *Arboebrødrene*. Den første af lærlingene, der blev selvstændig, var dog rokkedrejer *Hans Jensen Dreyers* ældste søn *Jens Hansen Dreyer*, der var i skattetaxten allerede i 1760 som 18-årig, han må ligesom den lidt yngre broder *Henrich Hansen Dreyer* have lært hos en af faderens halvbrødre, *Jørgen* eller *Ole Henrichsen*. Ialt nedsatte 8 urmagere sig i Rønne i løbet af 1760'erne; men alligevel var der takket være dødsfald, bortflytning og overgang til andet erhverv (alene 3 af de tidlige lærlinge blev storkøbmænd, deriblandt *Tønnes Rasch* og *Jens Dreyer*) kun 9 urmagere i Rønne ved udgangen af 1760'erne, foruden een i Neksø og een i Aakirkeby.

Billedet er noget lignende i 1770'erne: I løbet af årtiet var der 7, der nedsatte sig i Rønne, og een i Aakirkeby; men bortrejse og dødsfald reducerede antallet, så der ved årtiets udgang kun var 12 urmagere i Rønne (hvoraf een en overgang havde boet i Hasle), een i Neksø og 2 i Aakirkeby.

I 1780'erne voksede antallet af bornholmske urmagere næsten eksplosivt, idet ikke mindre end 22 nedsatte sig i løbet af årtiet, deraf een i Neksø og resten i Rønne. Det var på

dette tidspunkt, at kvaliteten af de fremstillede ure for alvor blev truet af den på Bornholm almindelige tendens til, at lærlingene forlod lærepladserne i utide for at blive selvstændige. Det var et forhold, mestrene havde svært ved at ændre på, da de ikke var laugsmæssigt organiserede. Rønnes andet store eksportfag, pottemageriet, havde allerede længe kæmpet med problemet, og pottemagerne havde to gange i løbet af 1760'erne og 1770'erne søgt om tilladelse til at danne laug, men havde fået afslag⁶⁾. Enkelte pottemagere gjorde personligt en indsats ved at lade deres kontrakter med lærlingene tinglyse og indføre i skøde- og panteprotokollerne. Dette initiativ blev fulgt op også af enkelte urmagere, specielt *Christian Due*; men pottemagernes mislykkede bestræbelser afholdt urmagerne fra selv at forsøge sig med laugsdannelse.

Ved folketællingen i 1787 angives der at være 22 urmagere i Rønne med een svend og 5 lærlinge boende hos mester, 2 urmagere i Aakirkeby og 2 i Neksø, foruden at to yngre, ugifte urmagere var flyttet hjem til forældrene i henholdsvis Ipsker og Klemensker.

Om alle, der her betegnes „urmagere“, også virkelig havde selvstændig virksomhed, er lidt svært at afgøre. Det hændte nu ikke sjældent, at en urmager, endog med borgerskab, måtte tage helt eller delvist arbejde hos en anden, fordi hans egen indtjening var for lille. For den unge, nyudlærte urmager kunne deltidsansættelse hos en anden give en „blød“ overgang til selvstændighed. Disse forhold vil ikke fremgå af folketællingerne og heller ikke af skattetaxterne.

I 1790'erne blev tilgangen lidt mindre, idet kun 16 nedsatte sig i løbet af årtiet, alle i Rønne. Ved folketællingen i 1801 angives antallet af urmagere her til 31 med een svend og 6 lærlinge boende hos mester og een gift svend, tidligere selvstændig. I Neksø var der 2 urmagere med een svend, i Aakirkeby een urmager og i Hasle 2.

Skippernes salg af ure

„Handelen paa Bornholm (drives) næsten ene af Skipperne, som med deres meget smaa Fartøjer sejle til Kjøbenhavn og de nærmeste østersøiske Havne og uden at staa i Forbindelse med de Handlende paa nogen fremmed Havneplads end mindre paa eller udenfor Landet at have Oplag, sælge fra Skibsborde det, de paa deres Fartøjer medbringe. Paa denne Maade afsætte de og vore Ure. (Skipperne) medtage paa deres Rejser eet eller nogle faa, og i Havnene, hvor de kommer, hænge Urkassen paa Stavnen saalænge, til en Køber af Hændelse indfinder sig, da faar man modtage den Pris, han kan faa.“⁷⁾

Således skildrer *Jørgen Peter Arboe* handelen med bornholmerure i året 1800 – og således må den i hovedsagen være foregået i de godt 50 år, skipperne da havde handlet med de bornholmske standure.

Eksporsten af urene omtales første gang af amtmand Urne i et manuskript fra omkring 1750. Tal for eksporten kan vi få

⁶⁾ Bodil Tornehave, Bornholmske pottemagere, Bh. Saml. II rk. bd. 12, s. 79–84.

⁷⁾ Julius Bidstrup, Stamtavler over Familierne Hauberg og Arboe, København 1911, s. 40.

⁸⁾ Se note 1.

i toldregnskaberne.⁸⁾ Her er der fra 1761 bevaret en ekstrakt af toldbogen, der viser, at der dette år blev udskibet 56 ure til indlandet, eet til Lybæk og 4 til de baltiske lande og Rusland, ialt 61 ure.

Bedre besked får vi i 1767 og 1769, hvorfra selve toldbøgerne er bevarede. I 1767 eksporteredes 70 ure til en samlet værdi af 967 rd., deraf gik 57 til København, 9 til Lybæk, 2 til Carlshavn (det ene blev medtaget af en svensk skipper) og 2 til Rostock. Alle ure udskibedes fra Rønne på nær 2, der blev medtaget af en skipper fra Neksø.

I 1769 eksporteredes der 96 ure til en samlet værdi af 1300 rd. De 81 gik til København, eet til Helsingør, eet til Bergen, 6 til Lybæk og 7 til Königsberg. 4 af urene afgik fra Neksø, de øvrige fra Rønne.

Som vi ser, gik hovedparten til København, og det i så store mængder, at byens egne urmagere fik alvorlig konkurrence fra de billige bornholmske standure. Da København magistrat derfor i 1773 spurgte laugene om forslag til ophjælpning af deres fag, var et af de ønsker, urmagerne fremsatte, at der enten blev sat told på de bornholmske ure, eller at bornholmerne blev pålagt kun af afsætte dem, hvor der ikke var laug eller urmagere, de kunne genere,⁹⁾ et ønske, der ikke blev efterkommet.

I 1790'erne får vi atter nøjere besked, takket være to bevarede toldbøger, hvoraf den første er fra 1796. København var stadig hovedaftageren; men nu gik der også betydelige mængder til de danske provinsbyer. Til Nakskov afsendtes 53 ure, til Bandholm 3, til Nykøbing F 7, til Præstø 9 ure og 5 urværker, til Skelskør 5 ure, til Korsør 25, til Rørvig 4 og til Helsingør 10. I det følgende skema er disse modtagelsessteder slået sammen under betegnelsen „provinsen”. Der eksporteredes nu ikke blot hele ure, men også urværker og urkasser for sig. Fordelt på de forskellige bestemmelsessteder var da antal og værdi af urene som følger:

Eksporten i 1796

	ure	urværker	urkasser	værdi
København	330	7	3	4251 rd.
Provinsen	116	5	—	1531 rd.
Bergen	6	—	—	36 rd.
Flensborg	4	2	—	70 rd.
Udenrigs	30	8	1	585 rd.
Ialt	486	22	4	6473 rd.

Tablel I

Af urene til udlandet gik de 6 til Sverige, deraf blev 5 hjembragt af svenske skippere. De øvrige gik til havne i Tyskland og de baltiske lande, af disse blev 4 hjemtaget af derboende skippere. Alle ure blev udskibede i Rønne.

⁹⁾ Stadsarkivet, magistraten og laugene i almindelighed no. 19, 1743, 1773–77, sager vedrørende kommissionen af 1773 til forbedring af handelen og næringsvejene m.v., sag no. 43: svar fra urmagerlauget af 11. august 1773 KSA.

Kort over bornholmerurenes bestemmelsessteder 1767 og 1769.

Den fortsat kraftige udvikling afspejler sig i tallene fra den næste bevarede toldbog fra 1798, og ikke mindst i afsættningen til de danske provinsbyer, hvor stadig fjernere steder blev inddraget. Af provinsbyerne fik Nakskov 28 ure, Nykøbing F 10, Stege 6, Vordingborg 9, Præstø 28, Korsør 17, Frederikssund 5, Rørvig 3, Helsingør 28, Nyborg 12, Åbenrå 3 og Ålborg 5. I skemaet nedenunder er disse sammenfattede under „provinzen”. Hele eksporten i 1798 var som følger:

Eksporten i 1798

	ure	urværker	urkasser	værdi
København	407	12	13	5207 rd.
Provinzen	143	—	—	1817 rd.
Bergen	10	4	—	166 rd.
Udenrigs	47	7	—	669 rd.
Ialt	607	23	13	7859 rd.

Tabel II

Eksporten til udlandet gik dels til Sverige med 5 ure, der alle afhentedes af svenske skippere, dels til tyske havne. Udskibningen af urene fandt sted i Rønne, bortset fra eet ur, der blev afsendt fra Hasle, og eet, der afsendtes fra Allinge.

At afsættningen til provinshavnene var steget så voldsomt siden 1760'erne, hænger for en stor del sammen med, at de bornholmske skippere nu også var begyndt at møde op ved markederne rundt omkring. Af de medbragte varer var her

Kort over bornholmerurenes bestemmelsessteder 1796 og 1798.

pottemagervarerne de vigtigste; men der var lejlighed til samtidig at udbyde de ure og det hvergarn, man også medbragte. Disse varer kunne desuden sælges direkte fra skibene, for der var ikke, som for pottemagervareernes vedkommende, forbud mod stykkevist salg indenfor disse to varegrupper.

Den videre udvikling kan følges gennem en række ekstrakter af toldbøgerne fra årene 1801–1808.¹⁰ For den indenlandske afsætnings vedkommende skelnes heri ikke mellem København og provinsen (Norge indbefattet), de optræder under eet, medens afsætningen til udlandet er delt op i en række grupper. En oversigt over materialet, lavet efter samme retningslinier, som amtmand Thaarup brugte i sin „Kort Oversigt Over Bornholms Amt” i 1810, ser således ud:

¹⁰ Bh. amt, gruppesager, register over ind- og udgående varer fra Bornholms toldsteder 1801–1808 LA.

Eksporten i årene 1801–1808

	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807	1808
Indenrigs	530	600	686	733	767	832	459	63
Sverige	3	—	—	—	7	24	17	—
Lybæk	43	41	39	61	23	29	3	—
Andre østersøhavne	28	32	51	52	36	—	—	26
England	—	1	—	—	1	—	—	—
Ialt	604	674	776	846	834	885	479	89
Indkøbsværdi	7618 rd.	9480 rd.	10633 rd.	11699 rd.	11693 rd.	12246 rd.	6648 rd.	1167 rd.
Salgsværdi	9664 rd.	10784 rd.	12416 rd.	13536 rd.	13344 rd.	14160 rd.	7664 rd.	1424 rd.

Tabel III

Antallet af ure omfatter både de hele ure og urværkerne. Fra og med 1805, hvor Neksø fik egen toldindberetning, kan det ses, hvormange af urene, der udgik herfra. Det var 3 i 1806 og igen 3 i 1807.

Indkøbsværdien, d.v.s. det skipperne havde givet for urene, omfatter både hele ure, urværker og løse kasser og er taget fra ekstrakterne. Under den er anført de salgsværdier, Amtmand Thaarup angav i sit skrift. Der er tale om anslåede salgsværdier, beregnet ud fra en salgsværdi på 16 rd. pr. ur.¹¹⁾ Fra og med 1803 tillader materialet iøvrigt at skelne mellem hele ure, værker og kasser hver for sig. Dette bliver udnyttet i det følgende, hvor vi vil bruge toldregnskaberne til at følge variationer i urpriserne indtil krigsudbrudet i 1807.

¹¹⁾ Bh. amt, kopibog 1805 I no. 385, amtmand Thaarups indberetning af 18. april 1805 samt pk. 104 LA.

Prisudviklingen på urene indtil 1807.

I „Kjøbenhavns Kongelige Allene Privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger” (også kaldet „Adresseavisen”) finder vi 11. januar 1762 følgende annonce: „Bornholmske Uhrer med malede Futteraler fra 18 til 25 rdl. ere her indsatte til Forhandling”. Det er en af flere lignende annoncer omkring dette tidspunkt; men den udmærker sig ved at nævne priser. Det er vel en bornholmsk skipper, der har haft „oplag” af sine ure på avisens kontor, og udgiveren har sikkert fået provision af salget.

Det stemmer godt med, at *Jørgen Peter Arboe* i sit brev af 15. november 1806 til amtmand Thaarup siger, at der „for ca. 40 år siden”, altså i 1760’erne, betaltes op til 26 rd. for et ur, men at prisen derefter var dalet, så det nu betaltes med 15–16 rd. – vel at mærke, hvis der er tale om den pris, skipperen solgte uret til, og ikke hans indkøbspris.

Nu har til enhver tid prisen på et standur varieret en hel del, for der lavedes ind imellem også mere komplicerede ure med f.eks. kvarterslag, med vækker, eller endog, som *Otto Arboe* og *Claus Jørgensen Bohn* gjorde det, med indbygget musikværk. Disse var dog undtagelser og sikkert ofte bestillingsarbejder. Hovedmængden af de eksporterede ure var udstyret med det sædvanlige 8-dags repeterværk med timeslag. Vi kan derfor følge prisudviklingen ved at udregne gennemsnitsprisen ud fra de i ekstrakter og toldbøger angivne tal. Den værdi, urene står til i toldbøgerne, må svare til skippernes indkøbspris, for der skulle ikke betales told eller andre værdibestemte afgifter af urene, som kunne forlede skipperne til at angive urenes værdi for lavt.

I 1767 var gennemsnitsprisen (udregnet med een decimal) 13,8 rd., medens den højeste værdi, vi finder i toldbogen for et enkelt ur, er 16 rd. I 1769 var gennemsnittet 13,5 rd., og den højeste værdi stadig 16 rd. Enten er altså de 26 rd., *Jørgen Peter Arboe* nævner, og de 25 rd. fra annoncen exceptionelt høje priser for særlig fine ure, eller også faldt urprisen væsentligt i første halvdel af 1760’erne. Dette kan godt have

været tilfældet, for i disse år kom de tidligste lærlinge igang med egen virksomhed.

De faldende priser er utvivlsomt forklaringen på, dels at flere af de tidlige urmagere, der op gennem 1770'erne og 1780'erne havde etableret sig i store gårde, måtte nedsætte deres levestof og flytte til mindre boliger, dels at unge urmagere, der startede virksomhed i perioden, gennemgående havde væsentlig mindre boliger, end de tidlige urmagere havde haft, jævnfør biografierne.

At prisen var stadig faldende fremgår af tallene fra 1790'erne. I 1796 var gennemsnitsværdien for de eksporterede ure 12,8 rd. og den højeste enkeltværdi 15 rd. I 1798 var gennemsnittet faldet til 12,6 rd., den højeste værdi var stadig 15 rd.

Forskellen i betalingen for urene beroede ikke nødvendigvis på forskelle i deres kvalitet. Skipperne benyttede lejligheden til at presse priserne, når de kunne, og da adskillige urmagere var kommet i gæld til skipperne, dels for betaling for de råvarer, som skipperne skaffede hjem, dels for direkte kontantlån, måtte de tage imod det, skipperen bød. Ja, der kunne ligefrem være tale om kontrakter, hvorefter de afbetalte gæld ved levering af urværker. Kun den urmager, der holdt sig fri for gæld, og som leverede sine ure til den forventede tid, kunne opnå den lidt højere pris for sit arbejde.

Det var ikke manglende duelighed, der betingede, at en urmager kom i klemme. Den dygtigste af urmagerne sidst i 1700-årene, *Jørgen Peter Arboe*, var selv i denne situation, og han må have følt den som en spændetrøje.

Det er *Jørgen Peter Arboe*, der i en ansøgning¹²⁾ (som vi senere vender tilbage til) giver os nærmere oplysninger om urpriserne i året 1800. Han siger, at skipperne da solgte urene i København og andet steds for 15–16 rd., til tider mindre, men at urene ofte, når køberne videresolgte dem, handledes til 24–30 rd. Skipperne havde selv købt uret for 12, allerhøjest 14 rd. hos urmageren, og da snedkeren og maleren, der lavede kassen, skulle have 4–5 rd. for arbejdet, og udgifter til messing, bly, jern og klokkemetal var 6–7 rd., blev der højst 3–4 rd. til urmageren og endnu mindre, hvis han var i gæld til skipperen, der da selv bestemte prisen.

Efter århundredskiftet bedredes forholdene dog, og det afspejler sig i gennemsnitsprisen for urene, beregnet ud fra ekstrakterne af toldregnskaberne for 1801–1808. I 1801 var den 12,7 rd.; men i 1802 steg den til hele 14,1 rd. Man kunne måske tro, at dette var en følge af den undervisning, *J. W. Armand* i disse år tilbød urmagerne; men som vi skal se i det følgende, var det kun nogle få urmagere, den fik betydning for. Den mest mærkbare følge af *Armands* undervisning var, at der opstod en taffelursfremstilling i Rønne.

Det fremgår da også af en indberetning fra amtmænd *Mandix* i 1802, at afsætningen af standurene i det forløbne år var tiltaget så meget, at skipperne måtte give urmagerne

¹²⁾ Ansøgningen, dens videre behandling samt uddrag af anbefalingerne findes trykt i *Arboes-stamtavlen* (se note 7) s. 39–43.

¹³⁾ Bh. amt, kopibog 1802 II sag 1107, amtmand Mandix's indberetning af 9. november 1802 LA.

et par rd. mere for et ur.¹³⁾ Det er næppe tilfældigt, at denne stigning kom på samme tidspunkt, hvor vi kan konstatere, at empireurkassen kom frem. Den faldt i købernes smag og blev hurtigt den mest almindelige urkasse.

I 1803 faldt gennemsnitsværdien for standurene til 13,8 rd., men steg derefter til 14,0 rd., hvor den holdt sig indtil krigen. I samme periode var prisen for et urværk alene 11 rd. og for urkassen 3 rd. ifølge ekstrakterne. Af særlig interesse er det, at der også optræder taffelure i listerne, nemlig 2 stk. à 20 rd. i 1804, 13 stk. à 32 rd. i 1805 og 16 stk. à 35 rd. i 1806. Andet steds fra ved vi, at det drejede sig om værker uden kasse.

Armand kommer til Bornholm.

Urmageriet på Bornholm voksede op uden, at myndighederne blandede sig i udviklingen. Dog blev efterhånden de almennyttige selskaber opmærksomme på den og fandt anledning til at udsætte præmier for forbedrede konstruktioner af de bornholmske ure. De gik hver gang til *Jørgen Peter Arboe*.¹⁴⁾ I 1787 fik han 25 rd. fra Det Kgl. Landhusholdningsselskab for et stueur, der dels var bedre forarbejdet end normalt, dels havde lettere lodder og kortere udsving af pendulet. Igen i 1790 blev han præmieret af selskabet med 25 rd., denne gang fordi han i mellemtiden havde lavet 67 ure, der blev drevet med 6-pundslodder i stedet for de sædvanlige 11-punds, og som var billigere. Han fik også præmie for et smukt udført ur fra Det Bornholmske Patriotselskab, der oprettedes i 1788, men allerede ophørte i 1792.

Han forsøgte første gang at komme ud af sit afhængighedsforhold til skipperne ved 24. marts 1791 at ansøge kongen om et lån på 1000 rd. med 10 års rentefrihed og med årlig afbetaling på 100 rd.¹⁵⁾ Hensigten var selv at kunne hjemtage råmaterialer samt at oprette et oplag af egne ure i København. Selvom han kunne henvise til sine præmier og kunne stille kaution, gav henvendelsen ikke resultat.

Han havde heller ikke held med en ansøgning kort efter om at blive indskrevet i Københavns Urmagerlaug uden at aflægge mesterprøve. Afslaget begrundes med, at han dels ikke var laugsmæssigt uddannet, dels ikke havde godtgjort, at han kunne lave andet end de sædvanlige bornholmske ure.¹⁶⁾ Men man vidste nu i vide kredse, at han var en særdeles god urmager, der ikke var bange for at kaste sig ud i nye opgaver.

Det har også kgl. hofurmager J. A. Armand i København vidst, da han i 1794 sendte sin søn til Bornholm for at kontakte urmagerne der og gøre dem interesserede i, at sønnen skulle give dem gratis undervisning i forbedrede urkonstruktioner.

Baggrunden skal sikkert søges i, at hofurmageren netop da måtte se håbet svinde for realisationen af sin livsdrøm: konstruktionen af et konkurrencedygtigt „søur“, et kronometer.¹⁷⁾

¹⁴⁾ Bh. amt pk. 104, liste over urmagerne i 1805 LA.

¹⁵⁾ Creditkassedirektionen, dokumenter til danske referatsprotokol 1791, sag 110 RA.

¹⁶⁾ Rønne byfoged, indkomne breve 1791, 1793, brev fra amtmand Heiberg af 4. januar 1793 LA.

¹⁷⁾ Om J. A. Armands forsøg på at fremstille et kronometer, se Det kongelige danske Videnskabernes Selskab 1742–1942, Samlinger til Selskabets Historie, udarbejdet af Asger Lomholt, bd. III 1960, s. 132–149.

Johann (Jean) Abraham Armand var af fransk afstamning. Han var urmager og „mecanicus” i Rendsborg, da han første gang i 1763 præsenterede sin urkonstruktion for Videnskabernes Selskab i København. Han blev opmuntret til at fortsætte, og efter flere forsøg kunne han i 1781 fremvise et søur, der tegnede lovende. Det blev med godt resultat afprøvet på observatoriet, men måtte også vise, hvad det duede til på en sørejse, og det følgende år blev det sendt afsted ombord på et skib til Vestindien med søløjtnant Poul Rosenørn og Armands unge søn *Johan Wilhelm Armand* ombord for at afprøve uret. Den ældre Armand var 1781 flyttet til København, hvor han var blevet udnævnt til hofurmager.

Uret bestod sin prøve på sørejsen, og J. A. Armand fik bestilling på at lave flere lignende ure til søetaten. I årene indtil 1794 leverede han derefter ialt 13 ure til marinen; men de viste sig ubrugelige, og Løvenørn, der nu var chef for søkortarkivet, gik i marts 1794 i en skrivelse til Videnskabernes Selskab stærkt imod disse ure. Dermed var J. A. Armands skæbne beseglet.

Den unge *Armand* har, da han kom til Rønne, opsøgt *Jørgen Peter Arboe* og fået ham interesseret i sin og faderens plan. 5. oktober 1794 afsendtes en ansøgning til kongen om, at de bornholmske urmagere måtte få fri undervisning af *J. W. Armand* i urmagerarbejde af den finere slags, så de også blev istand til at lave taffel- og lommeure.¹⁸⁾ Ansøgningen er underskrevet med ni navne: *Jørgen Peter Arboe, Niels Sonne, Thomas Arboe, Frederik Sonne, Christian Bidstrup, Jens Diderich Bech, Jens Dreyer, Christian Due og Christian Ipsen*. Af disse var *Jørgen Peter Arboe, Christian Bidstrup, Christian Due og Christian Ipsen* veletablerede urmagere i Rønne og *Jens Diderich Bech* i Nekso. Fætrene *Niels Sonne og Frederik Sonne* var unge og nylig udlærte, medens de to sidste var unge mænd, der var interesseret i urmageri. Thomas Arboe var *Jørgen Peter Arboes* ældste søn, der hjalp faderen, men samtidig gik i Den lærde Skole. Efter skolen stak han til søs – han blev skipper, hjemmehørende i København. Jens Dreyer var søn af *Jens Hansen Dreyer*, der startede som urmager, men inden sin død var blevet en af Rønnes største købmænd. Det vides, at den unge Dreyer en overgang påtænkte at gå i lære hos *Jørgen Peter Arboe*, men var blevet forhindret deri af sin værge, farbroderen *Henrich Hansen Dreyer*.¹⁹⁾ Han var i stedet blevet handelsmand og forlod Rønne sidst i 1794.

Myndighederne var velvillige overfor forslaget, og ved en kgl. resolution af 6. maj 1795 bevilgedes der 200 rd. årlig i to år til *Armand*, endvidere bevilgedes der ved kgl. resolution af 5. august 1795 midler til indkøb af en svejtsisk inddelingsmaskine, der skulle stå til rådighed for de bornholmske urmagere.²⁰⁾ Indtil da havde de inddelt tandhjulene i hånden, et arbejde, der lettedes væsentligt, da de fik adgang til at gøre det maskinelt – nok den eneste del af *Armands* indsats, der fik betydning for de bornholmske urmagere i almindelighed.

¹⁸⁾ Ansøgningen findes trykt i Arbestamtavlen s. 37–38.

¹⁹⁾ Bh. amt. kopibog 31. oktober 1787 – 31. december 1789, s. 102 LA.

²⁰⁾ De her og i det følgende citerede kongelige resolutioner er til og med 1816 anført i Kommercekollegiet, fabriksfagets forstillinger og resolutioner, derefter i RTK, Danske forestillinger og resolutioner RA.

Undervisningen af urmagerne.

Armand satte ind på to fronter, idet han dels udvalgte enkelte af de dygtigste urmagere til under hans vejledning at udføre arbejder, hvorved de kunne forbedre deres teknik, dels tilbød urmagerne generelt en undervisning i foredragsform med demonstrationer i en bedre metalbehandling.

Han giftede sig hurtigt med enken efter *Frederik og Niels Sonnes* farbroder, lieutenant Christian Frederik Sonne, og blev derved ejer af ejendommen på det nordlige hjørne af Storegade og Snellemark, som tidligere ejedes af guldsmed Hans Edwardsen Sonne. *Niels Sonne*, der allerede havde arbejdet selvstændigt i nogen tid, blev udset til at blive oplært i fremstillingen af taffel- og lommeure og flyttede for en tid ind i hjemmet. *Jørgen Peter Arboe* blev derimod sat til at lave et „astronomisk“ ur med lodder og pendul, hvorved han dels ville få indøvet bedre arbejdsmetoder, dels lære hærkning, slibning og polering af stål.²¹⁾ Uret, der blev færdigt omkring St. Hans 1796, er antagelig identisk med det ur, der i 1801 stod på Det Kongelige Observatorium i København.²²⁾

²¹⁾ Bh. amt, kopibog 1785–1800 II, brev af 3. september 1796 LA.
²²⁾ Bh. amt, pk. 104, brev fra *Armand* af 17. februar 1808 LA.

Denne del af undervisningen skred fremad, omend langsomt. Derimod stod det ikke så godt til med den generelle undervisning af urmagerne, for selvom den var gratis, havde de simpelt hen ikke råd til at undvære den arbejdstid, undervisningen krævede, rent bortset fra, at de heller ikke havde råd til at anskaffe det værktøj, de behøvede for at få udbytte af den. *Armands* virke kom derfor kun til at betyde noget for få, udvalgte urmagere.

Ved kgl. resolution af 22. februar 1797 blev *Armands* årlige understøttelse forlænget for tre år, og der blev samtidig stillet 600 rd. til rådighed for de urmagere, der fulgte undervisningen. Af pengene skulle 200–250 rd. bruges til indkøb af værktøj, resten til forskudsbetaling til de urmagere, der fulgte planen. *Jørgen Peter Arboe* fik således 100 rd. for fremstillingen af sit første „astronomiske“ ur. Han var nu igang med dels endnu et af afvigende konstruktion, dels et taffelur, medens *Christian Ipsen* under *Armands* vejledning lavede et 8-dages ur, „der kunne bruges til engelske møbler“.²³⁾

²³⁾ Bh. amt, pk. 104, brev af 14. april 1798 fra *Armand* LA.

I 1798 forsøgte *Armand* at udvide sit undervisningsprogram til også at omfatte fremstillingen af „søure“ – det har måske hele tiden været en bagtanke, at undervisningen af de bornholmske urmagere skulle fremme hofurmagerens interesser – men kommercekollegiet afviste øjeblikkelig tanken.²⁴⁾ Det må være i forbindelse her med, at et „søur“, mærket „J. W. Armand, Rønne“ (nu tilhørende urmuseet i Den gamle By i Århus) blev til.

²⁴⁾ Bh. amt, pk. 104, brev af 17. juni 1798 fra kom.koll. til amtmanden LA.

Som led i *Niels Sonnes* uddannelse til taffel- og lommeurmager bevilgedes der ham 29. november 1799 200 rd. til et års ophold hos hofurmager Jürgen Jürgensen i København.²⁵⁾ Efter hjemkomsten skal han have lavet enkelte taffel- og lommeure, både som *Armands* medarbejder og efter at han i 1802 giftede sig og overtog faderen *Edvard Sonnes* hus og

²⁵⁾ Bh. amt, pk. 104, brev af 7. december 1799 fra kom.koll. LA.

værksted. Som vi skal se, gik han dog hurtigt over til kun at reparere lommeure og kom aldrig til at gøre sig gældende som fremstiller af de „finere” urtyper.

Som erstatning for *Niels Sonne* fik *Armand* en lærling, *Lars Funch*, til oplæring. Han havde indtil da været hos *Poul Arboe* med hvem han havde indgået lærekontrakt 23. oktober 1797,²⁶⁾ men afsluttede nu læretiden hos *Armand*. Denne fik atter sin understøttelse på 200 rd. årlig forlænget for to år ved kgl. resolution af 30. april 1800.

Bornholm fik i 1802 en ny amtmand, *Mandix*. Han inspirerede personligt hvert år *Armands* værksted forud for sin indberetning om foretagendet. I 1802 kunne han meddele, at der da var 10 taffelure i arbejde, 7 mindre og 3 større, som alle var næsten færdige, og *Lars Funch* får megen ros. Der var da desuden 5 urmagere – hvoraf *Jørgen Peter Arboe*, *Niels Sonne* og *Jens Michelsen* navngives – der drog nytte af *Armands* undervisning, men kun *Niels Sonne* beskæftigede sig med lommeure, de øvrige lavede almindelige stueure.²⁷⁾ *Armands* understøttelse forlængedes atter 22. december 1802.

I 1803 fandt amtmanden ved sit besøg 10 fuldt færdige taffelure. De manglede kun talskiverne, som skulle indføres. Tre af urene, hvoraf de to var uden slag, det tredje med slag, var lavet af lærlingen *Lars Funch* i hans fritid, og *Mandix* foreslår, at der gives ham en opmuntring (han fik 50 rd. til anskaffelse af værktøj). De øvrige ure, hvoraf de 6 var uden slag og eet med, var lavet af *Armand* selv, og denne havde planer om yderligere at antage et par unge mennesker til oplæring.²⁸⁾

Kort efter må han have fået den unge urmager *Peder Peder- sen Hartvig* til at arbejde på værkstedet, for han og *Lars Funch*, der nu var udlært, var ved amtmand *Mandix's* besøg i 1804 hans medhjælpere. Denne gang forevistes 4 færdige taffelure, hvoraf de 3 var 8-dages slagure, medens det fjerde var så enkelt, så de fleste bornholmske urmagere ifølge *Armand* burde kunne fremstille lignende. Endnu 4 taffelure var under arbejde, men i årets løb havde *Lars Funch* og *Peder Hartvig* lavet yderligere 4, der var solgt, og *Lars Funch* havde for egen regning 2 slagure i arbejde i sin fritid, *Peder Hartvig* eet.²⁹⁾

Samme år nedsatte de to unge sig som taffelurmagere med fælles bolig og værksted, og *Lars Funch* antog straks en lærling, *Niels Espersen*, der senere skulle blive den mest kendte af de bornholmske taffelurmagere. *Armand* antog derefter en ny lærling, idet han den 10. oktober 1804 indgik kontrakt om oplæring med *Herman Kofoed Schrøder*, der indtil da havde stået i lære hos *Christian Ipsen*.³⁰⁾

Taffelurfremstillingen på Bornholm havde således fået en god start; men dette skyldtes ikke blot *Armands* indsats. Den, der muliggjorde det, var Rønnes byskriver, Peter Henrik Barclay. Han fulgte ikke blot udviklingen med hyppige besøg i de to unge taffelurmageres værksted, hvor han opmuntrede

²⁶⁾ Rønne byfoged, skøde- og pante-protokol 1794 – 1806, fol. 261 LA.

²⁷⁾ Se note 13.

²⁸⁾ Bh. amt, kopibog 1804 I s. 554, amtmand *Mandix's* brev af 5. juni 1803 til komm.koll. LA.

²⁹⁾ Bh. amt, kopibog 1804 I s. 615, sammes brev til samme af 1. juni 1804 LA.

³⁰⁾ Bh. amt, pk. 104, original lærekontrakt LA.

dem, han gav dem også økonomisk hjælp i form af forskud på de taffelure, de lavede, og indskrev talskiver, visere og fjedre til urene. Det blev gennem årene ikke helt små beløb, han satte i taffelursfremstillingen.

Jørgen Peter Arboes gentagne forsøg på at få midler til forskudsbetaling for gode standure.

Den opmærksomhed og velvilje, myndighederne viste *Armands* undervisning af de bornholmske urmagere, fik *Jørgen Peter Arboe* til atter at gøre et forsøg på at komme ud af afhængigheden af skipperne. Og denne gang handlede han ikke blot på egne, men på sit fags vegne. 1. september 1800 skrev han en ansøgning til kongen om et lån på 2000 rd., der skulle tjene som en fond. Dennes formål skulle være at udbetale forskud til bornholmske urmagere for godt udførte standure, som derefter skulle indgå i et oplag i København, hvorfra salget skulle finde sted. Ansøgningen, der ledsagedes af anbefalinger fra bl.a. amtmand Heiberg, byfoged Gad i Hasle, landsdommer Rogert og rektor Andreasen, er i sin helhed trykt i *Arboe-stamtavlen*,³¹⁾ og flere oplysninger herfra er udnyttet forskellige steder i det foregående.

Lånet, for hvilket der var blevet tilbudt kaution, blev faktisk bevilget ved en kgl. resolution af 4. januar 1801; men det skulle dels forrentes med 4 procent pro anno, dels efter tre års forløb afbetales med 100 rd. om året. Disse betingelser turde *Jørgen Peter Arboe* med sin betrængte økonomi ikke gå ind på, han forsøgte at få betingelserne lempede, og da dette blev afslået, afstod han fra at modtage lånet.³²⁾

Urmagerlisten fra 1805.

I slutningen af 1804 fik Bornholm igen en ny amtmand, Frederik Thaarup, der straks efter sin ankomst satte sig nøje ind i Bornholms „industrier“, ikke mindst urmageriet. 18. april 1805 indsendte han en længere beretning til kommercekollegiet,³³⁾ der bl.a. indeholder lister over de selvstændigt arbejdende urmagere med bedømmelse af kvaliteten af deres arbejde.

1805-listen gengives her i sin helhed.

I Rønne:

Johan Wilhelm Armand, som nu for tiden har een arbejder, nemlig *Herman Kofoed Schrøder*. Han forarbejder taffelure, reparerer lommeure og underviser de nationale urmagere.

Lars Funch, lærling af *Armand*, befatter sig blot med taffelures forarbejdelse, har een dreng, *Niels Espersen*. *Funch* er efter kgl. resolution af 30. september 1803 forundt værktøj for 50 rd.

³¹⁾ Se note 12.

³²⁾ Se note 12.

³³⁾ Se note 11.

Peder Hartvig, lærling af *Armand*, befatter sig blot med taffelures forbejdelse.

Niels Sonne, lærling af *Armand*, har vist at kunne gøre gode taffelure, men befatter sig ikke dermed; arbejder mest ved lommeures reparation.

Jørgen Peter Arboe, borgercaptain, 2 arbejdere. Han er den af de bornholmske urmagere, der gør bedst arbejde, men skal være meget gældbundet. (Der følger en længere redegørelse for hans præmier og for lånet, han fik bevilget, men ikke tog imod i 1800).

Poul Arboe, broder til nysnævnte, har 1 arbejder.

Christian Due. 3 arbejdere, en fattig mand.

Jens Michelsen, alene.

Christian Bidstrup, har 6 arbejdere på sit værksted, meget godt arbejde.

Peder Jacobsen, en ung mand, meget flittig og kommer sig årligen. 1 arbejder.

Jacob Hovald, en fattig mand, arbejder godt, alene.

Frederik Sonne, en meget duelig og flittig mand. Lærling af *Jørgen Peter Arboe*. 1 arbejder.

Niels N. Beth, alene.

Jens Jacobsen, en meget duelig og flittig arbejder. Alene

Henrik Olsen, en hurtig arbejder. 1 dreng, mådelige ure.

Hans Peter Riis, en ung arbejder. 1 dreng, mådelige ure.

Hans Bidstrup, en yderst fattig mand, men godt arbejde. Alene.

Hans Pedersen, en god arbejder. 1 medarbejder.

Jens Pedersen, lærling af *Christian Due*. 2 drenge, en duelig og flittig arbejder.

Jens Pedersen Holm, 1 dreng, en god arbejder.

Mogens Peter (Nielsen), lærling af *Due*, meget mådelig arbejder, har 1 dreng.

Claus Michael Mogensen, en ung mand, har forladt urmageriet og er blevet pottemager.

Joseph Bjerregrav, en af de bedste urmagere. 3 drenge.

Poul Drejer, en gammel mand, fattig, elendigt arbejde.

Christopher Hansen (Koføed), en ung, flittig mand, mådelige ure. Alene.

Jørgen Møller, en ung, meget duelig urmager, som årligen oparbejder sig. 1 dreng.

Lars Kum, en ung mand, 1 dreng, mådeligt arbejde.

I Hasle:

borgercaptain (*Henrich*) *Drejer* og *Magnus Pocholan Drejer*, fader og søn, arbejder hver for sig. Meget gode ure.

I Neksø:

Jens Larsen, middelmådige ure.

I Svaneke:

Jørgen Jørgensen, en svagelig mand, befatter sig mest med at reparere ure.

I de øvrige købstæder samt på landet ingen, dog laver *deggen Toxværd* i Poulsker af og til et enkelt ur.

Listen er udarbejdet efter opgørelser, som byfogederne og sandemændene i slutningen af 1804 tilsendte amtmænd Thaarup over håndværkerne på øen,³⁴⁾ og kun ved gruppen af urmagere omkring *Armand* er der tilføjet yderligere oplysninger. For de øvrige vedkommende må det dreje sig om anden- måske trediehåndsoplysninger, og der har indsneget sig et par fejl. *Jens Pedersen* og *Jens Pedersen Holm* er samme person – og *Jens Jacobsen* døde allerede i 1800. Da *Claus Michael Mogensen* heller ikke kan tælles med, reducerer det antallet af selvstændige urmagere i Rønne til 24. Det er iøvrigt ikke blot i listen over urmagerne, der er fejl. I de samtidige lister over pottemagerne er der endnu flere!

Ved oplysningerne fra steder udenfor Rønne har man skrabet bunden. Specielt gælder dette den under Svaneke nævnte *Jørgen Jørgensen*, der synes at være identisk med en derboede glarmester og snedker, der vel som sidevirksomhed har repareret ure. Både i folketællingerne i 1787 og 1801 og i Svaneke's skattetaxter,³⁵⁾ hvor glarmesteren er opført fra 1778 til sin død i 1818, er han den eneste i byen af dette navn. Han har næppe været faglært urmager. Det var derimod *deggen Toxværd* i Poulsker, *Ole Jørgensen Togsværd*, der af og til lavede et ur. Det samme gælder degnen *Anthoni Christian Schor* i Allinge-Olsker, der ganske vist ikke nævnes i listerne, men som må mistænkes for at have været ophavsmanden til det ur, der ifølge toldbogen udskibedes fra Allinge i 1798 (jvf. s. 28).

Ser vi på de 24 urmagere i Rønne, har de 8 arbejdet uden hjælp, de øvrige har enten haft svende eller lærlinge. Så langt det største værksted var *Christian Bidstrups* med hele 6 „arbejdere”. I alt beskæftigedes 16 svende og 11 lærlinge, unægtelig et noget andet billede end det, vi fik ved folketællingerne. Forklaringen finder vi, når vi ser på skattetaxterne, der i 1805 ud over de 24 urmagere fra listen anfører 6, der altså må have arbejdet som svende. Af disse vides de 5 tidligere at have været selvstændige urmagere med borgerbrev. At svendeantallet i listerne er så stort må forklares ved, at de fleste har været halvtidsansat hos forskellige mestre og derfor er blevet talt med to gange i opgørelserne. Det store antal lærlinge viser, at faget var i vækst.

Amtmand Thaarups forslag til støtte til urmagerne.

Indberetningen i 1805 har et væld af detaljer. Det er bl. a. her, amtmænd Thaarup laver de første af de tidligere omtalte over-

³⁴⁾ Se note 14.

³⁵⁾ Svaneke rådstue, købstadsregnskaber LA.

slag over salgsværdien af urene ud fra ekstrakterne af toldbøgerne fra 1801–1808 (se s. 30).

Hans opmærksomhed er særlig rettet mod de to unge, nylig nedsatte taffelurmagere, *Lars Funch* og *Peder Hartvig*. De har da 12 8-dages-repeterslag-taffelure under arbejde, og der mangler kun lidt på dem. Byskriver Barclay, der på alle måder støttede dem, ville personlig om kort tid forevise de 12 ure for kommercekollegiet.

Om de „almindelige” urmagere, der fremstillede standurene, siger han, at en meget flittig urmager kunne lave et ur om ugen; men der regnedes i almindelighed 14 dage dertil.

Da skipperne, takket være at urmagerne var blevet afhængige af dem, selv kunne bestemme prisen, betaltes et urværk om sommeren med 11 rd., om vinteren, hvor afsætningen var dårlig, med 10 1/2 rd., og kun de få urmagere, der havde kunnet undgå at komme i gæld til skipperne, kunne få mere. Af fortjenesten gik det halve til materialer og fra resten skulle yderligere trækkes arbejds løn til svende før egen for tjeneste kunne gøres op.

Selvom disse urmagere kunne trænge til hjælp, veg amtmand Thaarup tilbage for at fremsætte nogen plan herfor på grund af vanskelighederne derved (han tænkte her på det lån, *Jørgen Peter Arboe* fik bevilget i 1800, men ikke tog imod), og han nøjes med at foreslå nogle foranstaltninger til taffelurmageriet fremme: Først og fremmest oprettelsen af en cirkulerende fond på 5–600 rd., anbragt i amtskassen, til at stå i forskud ved hjemskrivningen af fjedre, messing, stål, skiver og andre nødvendige materialer samt til forskudsbetaling for de færdige ure. Hver gang der var 6 færdige taffelure, skulle de i overværelse af *Armand* og byskriver Barclay bedømmes af to urmagere, som amtmanden udpegede dertil, og der foreslås, at det nylig oprettede „Bornholmske Selskab for Efterlægten” skulle bestyre fonden og modtage urene. Den værdi, urene taxeredes til, skulle de antages til af Den Kongelige Manufakturhandel i København, som derefter stod for salget af urene. Urmagerne måtte dog gerne selv sælge et ur, hvis de kunne få mere for det end den fastsatte vurdering. Det krævede dog, at han tilbagebetalte det beløb, han havde fået i forskud fra fonden.

Amtmanden anbefalede endvidere, at der skete en forlængelse af *Armands* understøttelse på livstid imod at han fortsatte den undervisning, han hidtil havde givet, samt desuden to gange om ugen ved foredrag med demonstrationer indøvede de „almindelige” urmagere i slibning, polering, hærkning og lignende. Endvidere skulle han aflevere mindst 6 ure om året til Den Kongelige Manufakturhandel.

Yderligere ønskede amtmand Thaarup, at der anskaffedes en „finisseer-maskine” (d.v.s. en maskine til afrunding af tandhjulenes takker), som blev stillet til rådighed for urmagerne, og at 4 eksemplarer af Urban Jürgensens nylig udkomne bog måtte skænkes til brug for dem. Til slut ønskede

han, at der dels måtte blive givet tre af de dygtigste „almindelige” urmagere en præmie på 15–20 rd. hver som opmuntring (han foreslog *Jørgen Møller*, *Peder Jacobsen* og *Frederik Sonne* dertil), dels blev tilkendegivet byskriver Barclay en anerkendelse for hans indsats for urmagerne.

Barclay øger sin indsats for urmagerne.

Amtmand Thaarups forslag har været stærkt inspireret af byskriveren, der godt kunne trænge til at blive aflastet økonomisk i sin indsats for taffelurmagerne. Planen om den cirkulerende fond til forskudsbetaling af materialer og færdige urværker blev ganske vist ikke realiseret; men Barclays fremvisning af de 12 urværker for kommercekollegiet resulterede i, at der blev indgået en aftale med lederen af Den Kongelige Manufakturhandel i København, hvorefter denne tog imod foreløbig 6 af urene og gav et forskud på 35 rd. pr. værk, ialt 210 rd.³⁶⁾ Dette var 10 rd. mere, end Barclay selv havde givet i forskud, og de 10 rd. blev omgående udbetalt til urmagerne med løfte om senere udbetaling af det eventuelle overskud ved det endelige salg. Ordningen kom til at fungere sådan, at manufakturhandelen modtog nye værker i takt med salget, så der til stadighed var et „oplag” af officiel karakter af taffelure i København.

Af de øvrige forslag realiseredes anskaffelsen af nogle eksemplarer af Urban Jürgensens bog „Regler for Tidens nøjagtige Afmaaling ved Uhre”, og 24. januar 1806 kunne amtmanden sende tre eksemplarer til byfoged Wiborg med pålæg om, at et eksemplar skulle overdrages *Lars Funch*, et skulle indlemmes i Efterslægtsselskabets bogsamling, og et skulle opbevares ved byfogedembedet.³⁷⁾

Lars Funch søgte 1. juni 1805 om bevilling til tre måneders ophold hos Urban Jürgensen i København for yderligere at dygtiggøre sig. Han kunne henvise til de 12 „Wiener-taffelure”, han indtil da havde lavet, og til den guldmedaille, han havde fået herfor fra Landhusholdningsselskabet. Han fik det ønskede ophold bevilget, og da han den 10. oktober 1805 efter endt undervisning ansøgte om et beløb til anskaffelse af værktøj, så han kunne udnytte det lærte, fik han også dette bevilget og modtog kort efter for godt 39 rd. værktøj, leveret af Jürgensen.³⁸⁾

Byskriver Barclay kom ikke til at savne anerkendelse for sin indsats som „tilsynshavende” med urmagerne (han blev således i 1813 udnævnt til dannebrogsmænd); men den økonomiske aflastning, han fik, indskrænkede sig til den ovenfor omtalte forskudsbetaling for taffelure, leveret til manufakturhandelens møbelmagasin. Alligevel fortsatte han ufortrødent sin hjælp til urmagerne og kom også med yderligere ønsker til kommercekollegiet om bedring af taffelurmagerens vilkår. I et brev af 17. juni 1806 udvidede han således amtmandens forslag til 1) at den cirkulerende fond i amtskassen skulle være på 12–1600 rd. til køb af materialer og til forskud

³⁶⁾ Komm.koll., Industrifagets journal 1805 sag 452, RA, og Bh. amt, pk. 104, brev til Barclay af 15. juni 1805, LA.

³⁷⁾ Bh. amt, kopibog 1806 I, brev til byfoged Wiborg LA.

³⁸⁾ Komm. koll., Industrifagets journal 1805, sagerne 451, 811, 1037 RA.

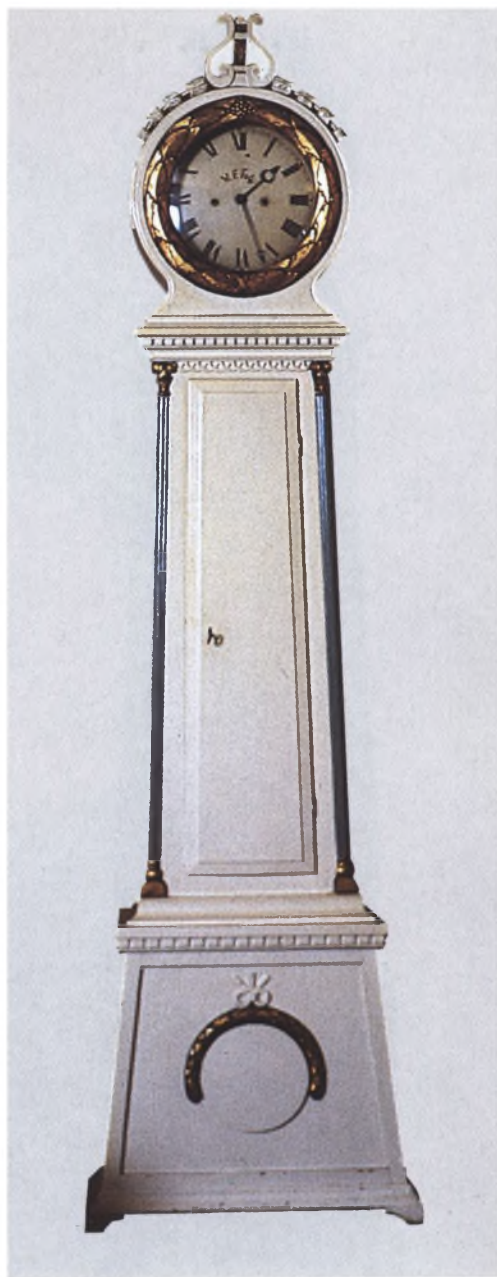

Fig. 15: Specielt udført urkasse fra 1840'erne, i efterlignet Louis-XVI stil, til et værk, lavet af Christian Due jun. Nyere bemaling. Privat eje.

Fig. 16: Empireur, „kone”, med værk lavet af Wictor Fog. Hvor „konen” normalt har et draperi på foden, er der her i stedet en medaillon i lighed med den på fig. 15. Nyere bemaling. Privat eje.

Fig. 17:
Mahognikasse, fremstillet udenfor Bornholm,
med værk lavet af Jørgen Møller og stemplet
IMBH på bagpladen. Den gamle By i Århus.
42

Fig. 18:
Den seneste type bornholmsk urkasse, uden
empiredekorationer og med hvælvet låge,
dets værk er lavet af Mogens Peter Westh
og er dateret 1879. Den gamle By i Århus.

Fig. 19:

Taffelur med værk lavet af Niels Espersen. Uret har tilhørt zoologen P. W. Lund, der i 1835 tog det med sig til Brasilien. Efter hans død i 1880 vendte det tilbage til Danmark. Den gamle By i Århus.

Fig. 27:
Bagpladen til uret i fig. 1, visende slagskiven.

Fig. 28:
Bagpladen til et barokurværk,
Claus Jørgensen Bohns ur no. 234, den er
individuelt udformet med smukke detaljer.
Den gamle By i Århus.

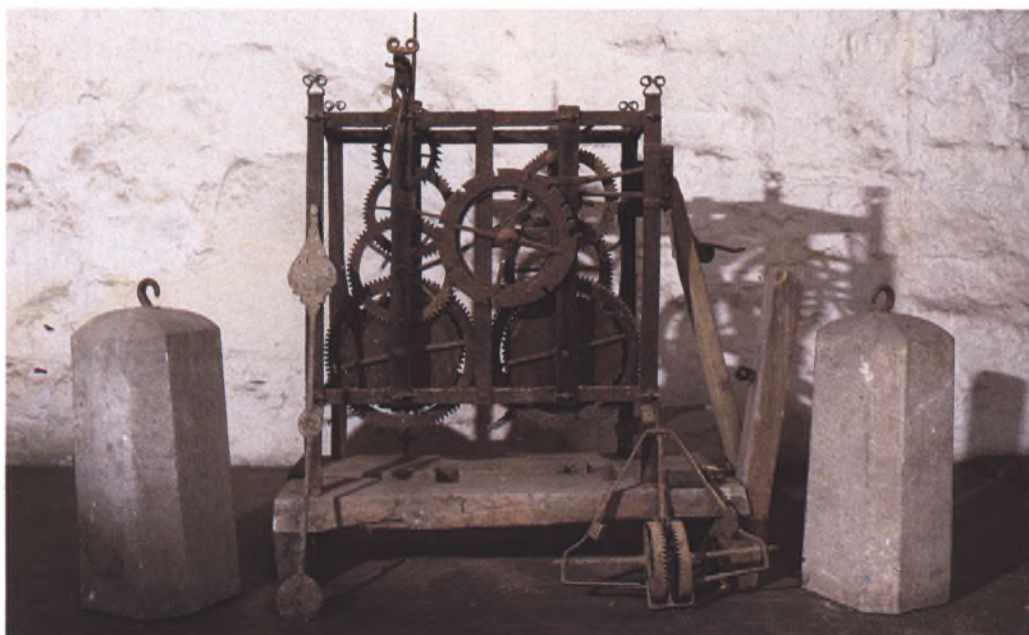

Fig. 21:
Tårnurværk, lavet i Poulsker i 1821 af tidligere urmager i Neksø Jens Larsen til Neksø Kirke. Nu ude af brug og hensat på kirkeloftet. Ved siderne er anbragt de tilhørende lodder af sten.

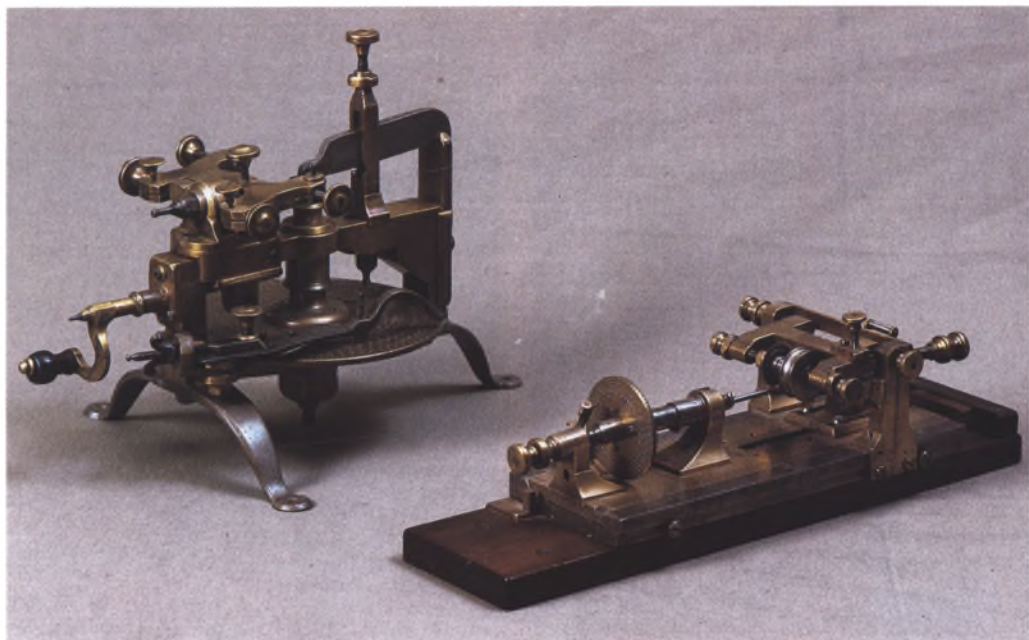

Fig. 22:
De to inddelingsmaskiner, som Rønne Urmagerinteressentskab i 1894 forærede til Bornholms Museum, den venstre til skæring af tandhjul, den højre til skæring af drev.

Fig. 23:
Barokskive, skiven til uret i fig. 2.

Fig. 24:
Barokskive, skiven til Christian Jørgensens værk no. 61, Bornholms Museum.

Fig. 25:
Barokskive, skiven til Peder Ipsens ur no. 60, Bornholms Museum.

Fig. 26:
Empireskive, hvidmalet, her med arabertal.

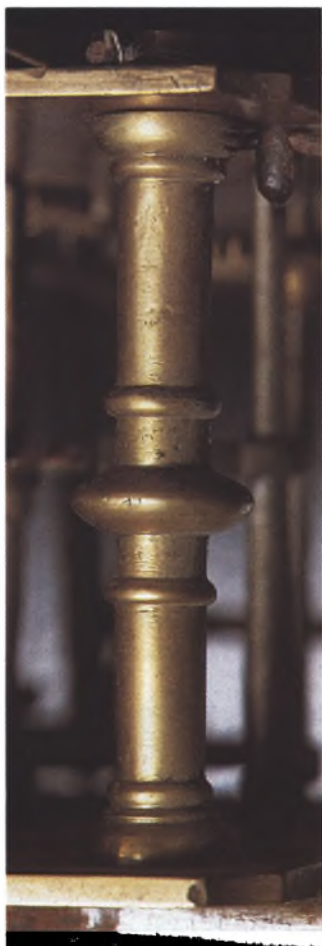

Fig. 31:
Værkpillen til et barok-
urværk. Den gamle By i
Århus.

Fig. 32:
Glat værkpille til et empire-
urværk. Den gamle By i
Århus.

Fig. 33:
Værkpille med vulst til et
empireurværk, lavet af
Jørgen Møller (fig. 17).
Den gamle By i Århus.

³⁹⁾ Bh. amt, kopibog 1807 I, amtmand Thaarups brev til komm.koll. af 25. marts 1807, samt pk. 104, brev fra Barclay af 17. juni 1806 LA.

til urmagerne, 2) at der anskaffedes ikke blot en finisseermaskine, men også en punktermaskine og en indgribe-cirkel, og 3) at lærlinge, der udgik fra *Lars Funchs* værksted, måtte få bevilget værktøj til hjælp til nedsættelsen. Han oplyser, at han indtil da havde lagt 525 rd. ud til taffelurmagerne.³⁹⁾ Som man ser, var det nu *Lars Funch*, forventningerne samledes om, *Armand* nævnes slet ikke i denne forbindelse.

Det var *Jørgen Peter Arboes* forslag fra 1800 om hjælp til de bornholmske urmagere, der her blev fremsat som forslag til fordel for taffelurmagerne alene. Disse havde endda opnået at få et officielt „oplag” i København og en forskudsbetaling på godt halvdelen af de leverede ures værdi. Det fik *Jørgen Peter Arboe* til den 5. november 1806 at sende det tidligere omtalte brev til amtmand Thaarup med ønsket om også at få oprettet en cirkulerende fond til fordel for de „almindelige” urmagere. Brevet, som er så vigtigt ved at indeholde skildringen af urmageriets opståen og opvoksen, nåede aldrig længere end til amtmandens skrivebord.

Indberetningen i 1807.

Tidligt i 1807 besøgte amtmand Thaarup København og benyttede lejligheden til at undersøge, hvordan de bornholmske taffelure blev præsenteret for køberne. Han var langt fra tilfreds hermed. I et brev af 25. marts 1807 gør han opmærksom på, at han har set urene henstå i møbelmagasinet på hjørnet af Ny Amagertorv og Læderstræde uden kasser og uden at blive passet med optrækning m.v. Han foreslår derfor, at man lader lave passende urkasser til dem i mahogni, så de kan anbringes på chiffonierer, sekretærer og andre møbler i magasinet og derved virke mere tillokkende på køberne. Han foreslår også, at man sætter to unge bornholmere i snedkerlære i København så de kan lære at lave smukke urkasser.⁴⁰⁾

⁴⁰⁾ Samme kilde.

⁴¹⁾ Bh. amt, kopibog 1807 I, amtmand Thaarups indberetning af 22. juni 1807 LA.

22. juni indsendte han atter en længere indberetning om urmageriets tilstand.⁴¹⁾ Taffelursfabrikationen gik stadig fremad, der var 34 ure, som næsten var færdige; men der manglede endnu skiver og fjedre til dem. Urene var forbedrede, sammenlignet med de tidligere oversendte ure, bl.a. ved at de havde messingringe om glassene. Byskriveren havde da ialt haft udlæg på godt 926 rd. (hvoraf de 100 rd. var gået til værktøj), og når de bestilte skiver m.v. var hjemkommet, ville de stige til over 1000 rd.

Kommercekollegiet havde fremsat et ønske om, at man også ville arbejde på forbedring af standurene, og det var efterkommet ved, at *Frederik Sonne*, opmuntret af Barclay, havde ladet sig undervise af *Lars Funch* og derefter havde lavet et smukt stueur med forbedret kasse. Det ville inden længe blive oversendt og sat til salg på Børsen. Desværre havde man måttet sætte en skive på med *Niels Espersens* navn i stedet for *Frederik Sonnes*, for det tog lang tid at få disse skiver, der fremstilledes i udlandet, taget hjem. Barclay havde udregnet udgifterne til uret således: til værket 20 rd.,

til snedkeren 10 rd., til maleren 2 rd. 64 sk., til smeden 48 sk. og til skiven 5 rd., ialt 38 rd. 16 sk. Når hertil kom kassen til forsendelsen og fragten, ville uret i København stå i ca. 42 rd., mens følgende ure af samme slags ville kunne laves 2–4 rd. billigere. Amtmanden foreslår, at *Frederik Sonne* får en præmie på 15–20 rd. for sin indsats.

Til slut vender Thaarup tilbage til problemet om de utilfredsstillende udstillingsforhold for de bornholmske taffelure på møbelmagasinet. Han mener nu, at det måske var bedre at flytte salget til Børsen, og angående mulighederne for at udstyre urene med mahognikasser foreslår han nu, at man får en dygtig snedker ovrefra til at nedsætte sig i Rønne, så han kan lave de nødvendige kasser.

Man tog faktisk skridt til at undersøge mulighederne for overførsel af taffelursalget til Børsen; men da Danmark med bombardementet af København i september 1807 blev direkte inddraget i napoleonskrigene, opgav man tanken.

Urmageriet under krigen.

Som det fremgår af tabel III s. 29, gav krigsudbrudet øjeblikkelig et fald i eksporten af de bornholmske ure, og inden længe faldt den næsten helt bort. Ikke blot blev det vanskeligere og dyrere at få de nødvendige råmaterialer hjem; men skipperne, der sørgede for salget af urene, lod sig i høj grad inddrage i kaperkrigen mod fjendtlige skibe. Det gav trange kår for de bornholmske urmagere, og hovedparten måtte lade deres håndværk hvile og i stedet tjene til livets ophold på andre måder. Flere, der havde lidt midler, gav sig til at handle med prisvarer, de klarede sig bedst gennem krisen; men de ubemidlede, og specielt lærlingene og de unge svende, måtte tage arbejde, hvor det bød sig. De levede af daglejerarbejde eller lod sig engagere til Christiansø. Flere unge urmagere forlod helt Bornholm.

Taffelurmagerne og enkelte af de „almindelige” urmagere fik dog stadig økonomisk hjælp af Barclay, især *Lars Funch*, *Niels Espersen* og *Frederik Sonne*. *Armand* led den tort helt at blive tilsidesat til fordel for sine elever og kom ved at kritisere Barclay – og især dennes indkøb af værktøj – i konflikt med såvel byskriveren som amtmanden. Han havde 16. juni 1804 atter søgt om forlængelse af sin understøttelse;⁴²⁾ men afgørelsen var blevet udskudt, og amtmanden kom i sin indberetning i 1807 ikke ind på problemet. Kommercekollegiet gav imidlertid ialt fire gange *Armand* udbetalinger á 100 rd. på forventet efterbevilling, de to sidste gange under vilkår, der tydeligt afspejler konflikten med amtmand Thaarup.

Under et ophold i København i januar 1808 henvendte *Armand* sig personligt til commercekollegiet og fik anvist 100 rd. på grundlag af amtmandens udtalelser i 1805. Dette blev meddelt Thaarup i et brev af 20. januar 1808, hvor han samtidig blev pålagt at udbetale *Armand* yderligere 100 rd., når det skønnedes fortjent.⁴³⁾ *Armands* indsats var ganske

⁴²⁾ Komm.koll. Industrifagets journal 1804, sag 569 RA.

⁴³⁾ Bh. amt, pk. 104, brev af 20. januar 1808 til amtmanden LA.

åbenbart gået i stå, *Herman Kofoed Schrøder* havde været hans sidste lærling, og både hans undervisning og hans fremstilling af taffelure var ophørt. Derimod syslede han til stadighed med planer til nye urkonstruktioner.

Det var en af disse nykonstruktioner, han nu udnyttede til atter at kvalificere sig til understøttelse, idet han fik *Niels Espersen* til under sin vejledning at fremstille et taffelur efter de nye ideer. Det havde både time- og kvarterslag, og om natten repeterede det timeslaget ved hvert kvarterslag. Både dette ur, som straks blev solgt til guvernør og kommandant Kofoed, og et tilsvarende, der derefter blev lavet på bestilling af byfoged Wiborg, henvises der til i en række skrivelser fra *Armand* med krav om at få de resterende 100 rd. udbetalt.⁴⁴⁾ Amtmanden stod dog stejlt på sin opfattelse af, at *Armands* virke var ophørt, og først efter, at denne endnu engang havde henvendt sig personligt til kommercekollegiet, der i et brev af 13. september 1808 pålagde amtmanden at udbetale de resterende beløb, fik *Armand* sin penge.⁴⁵⁾ Thaarup måtte skrive en indstilling (hvor han siger, at det bør være som pension, *Armand* skal have pengene), og forlængelsen af understøttelsen på 200 rd. årlig blev bevilget for 3 år og stadfæstet ved kgl. resolution af 17. april 1809.

Thaarup forlod amtmandsembedes tidligt i 1809, men i sit skrift „Kort Oversigt over Bornholms Amt” fra 1810 gjorde han status over urmageriets stilling. Hertil brugte han materiale fra de her benyttede breve og indberetninger. Det fremgår, at Barclay havde fået *Frederik Sonne* til at lave yderligere to af de „forbedrede” standure og *Niels Espersen* eet, som nu stod i Rønne. De havde kostet ca. 44 rd. pr. stk. at fremstille, og Barclays udlæg var nu oppe på 2000 rd. Thaarup genfremsætter i skriftet ønskerne om anskaffelse af en finisseer-maskine, om oprettelsen af en cirkulerende fond, og om at dygtige lærlinge fra taffelurmagerværkstederne må få bevilget et beløb til værktøj som hjælp til nedsættelse. Alt sammenting, der på grund af krigen ikke blev realiserede.

Myndighederne var dog bekymrede over de vanskeligheder, de bornholmske urmagere havde, og i en skrivelse af 22. april 1809 bad kommercekollegiet den nye amtmand, Christian Jespersen, (der i modsætning til sin forgænger havde bopæl i Neksø og ikke i Rønne) om at få oplyst, hvor mange usolgte ure, urmagerne lå inde med. Forespørgslen blev videresendt til byfoged Wiborg, der på et kirkestævne opfordrede urmagerne til at give de nødvendige oplysninger og til at komme med forslag til afhjælpning af forholdene.⁴⁶⁾

Der var kun få urmagere, som henvendte sig, og det viste sig, at der var 19 usolgte standurværker, som de gerne så blev dem afkøbt, og de ønskede at få 16 rd. pr. stk., da omkostningerne var steget. I sin indstilling foreslår amtmanden, at man giver den 14 rd. pr. stk., og at man lader Barclay forestå indkøbet og oversendelsen af værkerne. I en skrivelse af 15. juli 1809 kunne kommercekollegiet derefter meddele, at der var

⁴⁴⁾ Bh. amt, pk. 104, breve af 17. februar, 5. juni, 16. juni, 3. august og 17. august 1808 fra Armand LA.

⁴⁵⁾ Bh. amt, pk. 104, brev af 13. september 1808 til amtmand Thaarup LA.

⁴⁶⁾ Bh. amt, kopibog 1809 II, brev af 4. maj og 7. juni til byfogeden og byskriveren i Rønne LA.

⁴⁷⁾ Bh. amt, kopibog 1809 II, brev af 12. august 1809 til byskriver Barclay LA.

⁴⁸⁾ Komm.koll. Industrifagets journal 1810, sag 146 RA.

⁴⁹⁾ Rønne rådstue, fattigvæsenets protokol 1803–1820, uddeling af midler fra de af kongen skænkede 2000 rd. på møderne 12. juni, 16. juni og 6. juli 1809 LA

⁵⁰⁾ Bh. amt, kopibog 1811, sag 912 LA.

⁵¹⁾ Bh. amt, kopibog 1813, amtmand Jespersens indberetning LA.

⁵²⁾ Bh. amt, kopibog 1815 LA.

⁵³⁾ Komm.koll. Industrifagets journal 1815 sagerne 352, 518 RA.

⁵⁴⁾ Bh. amt, kopibog 1817 LA.

⁵⁵⁾ GTK og komm.koll., Industrifagets journal 1817 sag 529 RA.

afsat 1000 rd. til formålet, hvoraf foreløbig 400 rd. ville blive overført til Rønne.⁴⁷⁾

Allerede 23. januar 1810 kunne amtmand Jespersen imidlertid meddele, at de 400 rd. endnu ikke var rørt, da urmagerne havde fået solgt alle deres ure til favorable priser, og de var nogenlunde forsynede med råmaterialer. Pengene blev dog ikke returnerede: Kommercekollegiet ønskede, at de skulle blive stående i amtskassen, så Barclay kunne hæve af dem, når det blev nødvendigt.⁴⁸⁾

De dårligst stillede urmagere fik iøvrigt lidt hjælp fra de 2000 rd., som kongen i 1809 skænkede til Bornholm til afhjælpning af krigens følger. Heraf uddeltes der i Rønne 270 rd. til krigsramte håndværkere. 5 urmagere og een urmagerenke fik gennem fattigvæsenet tildelt understøttelser på fra 1 til 8 rd. af midlerne.⁴⁹⁾

Armands rolle udspilles.

Armands understøttelse var ved at udløbe i 1811, og han ansøgte da atter om en forlængelse. Det fremgår af amtmand Jespersens indstilling af 28. november 1811, at *Armand* for tiden ikke havde nogen til undervisning. Amtmanden indstillede ham alligevel til forlængelse,⁵⁰⁾ og ved kgl. resolution af 9. april 1812 blev der igen forundt ham 200 rd. årlig i 3 år.

14. januar 1813 indgav amtmanden efter anmodning indberetning om urfabrikationen. Det fremgår heraf, at *Niels Espersen* og *Lars Funch* under krigen uafbrudt havde fremstillet taffelure, som køberne var tilfredse med. Om *Armand* hedder det, at han p.t. ikke gav undervisning, men om det skyldtes, at han ikke ville undervise, eller om der ingen var, der meldte sig til det, vidstes ikke. Iøvrigt havde han deltaget i kapervirksomheden og tjent så godt derved, at han kunne leve i 1–2 år deraf. Jespersen foreslår, at det pålægges *Armand* hvert år at aflægge beretning om sin undervisning, og om han havde nogen i lære.⁵¹⁾

I 1815 ansøgte *Armand* atter om enten forlængelse af understøttelsen eller tildeling af en pension. I sin indstilling af 16. maj 1815 siger amtmanden, at *Armand* er svagelig og ikke mere virker med oplæring af andre i faget.⁵²⁾ Myndighederne fandt det derfor ikke mere passende at forlænge understøttelsen, men tildelte ham i stedet et eengangsbeløb på 300 rd.⁵³⁾ Alligevel ansøgte *Armand* atter i 1817 om forlænget understøttelse. Amtmanden kunne nu meddele, at *Armand* var så svagelig, at han næppe selv kunne arbejde i sit fag, og indstillede ham til pension.⁵⁴⁾ Dette fulgte kommercekollegiet, der 3. juli 1817 anbefalede ham dertil til direktionen for den almindelige pensionskasse.⁵⁵⁾

Taffelurmagerne kommer i vanskeligheder.

Takket være Barclays hjælp klarede *Lars Funch* og *Niels Espersen* sig helt godt gennem krigen, og det vides, at ikke

⁵⁶⁾ Komm.koll.,
Fabrikfagets fore-
stillinger og kgl.
resolutioner 1812,
sag 20 RA.

⁵⁷⁾ Bh. amt, kopibog
1814 I, breve af
8. juli og 3. august LA.

helt få taffelure i denne periode afsattes til Preussen.⁵⁶⁾ Kri-
gens ophør bevirkede imidlertid, at priserne på råmaterialer-
ne hurtigt faldt, og de to urmagere måtte derfor en overgang
sælge urværker, lavet af dyrt indkøbte materialer, til ned-
satte priser.

Især *Lars Funch* synes at have lidt tab derved, og det er i
forbindelse her med, at vi skal se hans ansøgning af 7. juni
1814 om en belønning, fordi han havde oplært flere urmagere
i taffelurmageriet. Amtmanden advarer i sin indstilling af
8. juli 1814 imod at man efterkommer ansøgningen, da man
i så fald kunne vente flere af samme slags fra urmagerne.⁵⁷⁾
Den blev da også afslået.

Af de øvrige, der havde beskæftiget sig med at lave taffel-
ure, kom *Peder Hartvig* ikke igang igen. Han flyttede i 1815
til Neksø, medens *Herman Kofoed Schrøder* atter tog fat.
Inden længe ramtes taffelurmagerne imidlertid af et alvorligt
slag: byskriver Barclay gik af i 1815 og forlod Bornholm. Det
var hans beredvillige hjælpsomhed og altid åbne pengepung,
der havde muliggjort taffelurmageriets opvoksen, og uden
hans hjælp var det hele ved at gå i stå. *Herman Kofoed
Schrøder* måtte ophøre et par år efter, og hans ægteskab gik
i stykker. *Lars Funch* fik stadig større gæld og måtte i 1818
sælge sit hus. Han valgte at forlade Bornholm for at søge
arbejde og efterlod hustruen i Rønne. Først i 1829 forsøgte
han igen at få egen virksomhed, og da i København.

Kun *Niels Espersen* formåede at klare vanskelighederne,
og det blev ham, der kom til at føre det bornholmske taffel-
urmageri videre. Hans værksted, som sønnen *Johan Nicolaj
Espersen* senere videreførte, var herefter det eneste på Born-
holm, der lavede disse ure.

En hjælp til at føre taffelurmageriet videre fik *Niels Esper-
sen* i 1817, da han efter ansøgning ved kgl. bevilling af 15.
november 1817 fik stillet tre svejtsiske maskiner til urfrem-
stilling til rådighed: En inddelingsmaskine til tandhjul, en
finissemaskine (også kaldet vælsemaskine) og en maskine
til skæring af drev. De leveredes ham gennem Urban Jürgens-
sen.⁵⁸⁾

⁵⁸⁾ GTK og
komm.koll.,
Industrifagets journal
1817, sagerne 563,
607, 894 RA.

Niels Sonne, som man gennem mange år ikke finder livs-
tegn fra, synes nu atter at interessere sig for at fremstille ure.
Den 29. november 1817 indsendte han en ansøgning til kom-
mercekollegiet om belønning for at have opfundet et „skridt-
ur”. Efter at Urban Jürgensen havde haft lejlighed til at ud-
tale sig om det, blev det returneret til ham uden at han op-
nåede nogen belønning.⁵⁹⁾ Som vi skal se, puslede han også
med tanker om at fremstille et „søur” – læremesterens drøm
om at lave et kronometer levede videre hos eleven.

⁵⁹⁾ Samme, 1817
sag 1052 RA.

De generelle træk i udviklingen efter krigen.

Da krigen var forbi, tog også de „almindelige” urmagere fat
med deres håndværk. Ifølge Rawert og Garlieb, der i 1815

⁶⁰⁾ O. J. Rawert og P.J.G. Garlieb, Bornholm beskrevet paa en Rejse i Aaret 1815, København 1819, s. 122.

besøgte Bornholm,⁶⁰⁾ var der ved udgangen af 1814 25 urmagere med 17 medhjælpere i Rønne og 1 urmager i Neksø. De var i stand til at lave 2–3 ure hver om måneden eller 30–40 om året. At urmagerne langt fra var oppe på fuld produktion viser de tal Rawert og Garlieb angiver for eksporten i 1814. De siger, at der dette år udskibedes 215 almindelige ure, 2 „secondure” og 19 taffelure til indenlandske steder samt 27 almindelige ure til udlandet. Rawert og Garlieb angiver samtidig den samlede eksport til 299 ure, hvad der ikke stemmer med de opgivne tal. Det gør det derimod, hvis den indenlandske eksport var på 251 i stedet for 215 almindelige ure.

Deres opgivelser om urmagernes antal passer godt med de i skattetaxterne for 1815 anførte. I Rønne var der da 26 skatteansatte urmagere, hvoraf de 20 allerede fandtes i listen fra 1805. Der ud over havde 3 nedsat sig i årene 1805–07 (af disse døde een under krigen) og i krigsårene var der 4 tidligere svende, der havde giftet sig og nu stod i skattetaxterne.

De 17 medarbejdere, der nævnes, må fortrinsvis have været lærlinge. Der var mangel på svende, for under krigen var det kun taffelurmagerne, der havde taget lærlinge ind, og kun få af de unge, der var i lære ved krigsudbrudet og derved fik afbrudt deres uddannelse, vendte tilbage til faget.

I 1823 får vi atter nøjere besked om urmagerne. Dette år begyndte de årlige indberetninger fra de bornholmske byfogeder til kommercekollegiet om „industriernes” tilstand, og der fandt en egentlig opgørelse sted.⁶¹⁾ Byfogeden i Rønne hentede de nødvendige oplysninger hos *Niels Espersen*, der det første år indleverede en komplet liste over de udøvende urmagere. Den viser, at der i 1823 var 31 urmagere i Rønne med eget værksted, tilsammen havde de 30 medarbejdere (lærlinge og svende). De fordelte sig, så 3 mestre havde hver 3 medarbejdere, 5 havde 2 og 11 havde hver 1, medens de resterende 12 mestre arbejdede alene. Vi må dog regne med, at det reelle antal medarbejdere har været lidt mindre, da svendene som tidligere nævnt ofte kun var halvtidsansatte og derfor kan være talt med to gange.

I 1823 var der eksporteret 788 standure og 12 taffelure, d.v.s. at produktionen nu nærmede sig tallene fra før krigsudbrudet.

Vi kan følge udviklingen indtil 1853 gennem byfogedens årlige indberetninger, fra og med 1824 dog med knap så eksakte angivelser. Der angives kun et samlet tal for urmagerne, og antallet af eksporterede ure gives kun skønsmæssigt indtil 1846, hvor *Hans Peter Ipsen* overtog opgørelserne fra *Victor Fog*, der havde varetaget dem siden 1836. I årene 1846–53 følger tallene i det store og hele de oplysninger, vi kan få fra den anden hovedkilde, indberetningerne fra det bornholmske toldinspektorat.⁶²⁾

Tallene i dettes toldekstrakter er opstået ved sammentælling af de i toldbøgerne angivne eksporttal og burde være helt nøjagtige. Stikprøvekontroller viser dog, at der ved sammen-

⁶¹⁾ Rønne byfoged, Indberetninger om industrielle forhold i Rønne købstad 1823–53 LA.

⁶²⁾ Se note 2.

tællingerne ofte er overset enkelte poster, så de rigtige tal gerne ligger noget højere end de i toldekstrakterne angivne. Disse må derfor anses som minimumsangivelser.

Vi har langt fra bevaret toldekstrakter for alle årene, i en del tilfælde er dog de ark, der blev brugt til sammentællingerne, bevarede og kan bruges som erstatning. I toldekstrakterne får vi kun oplysninger om antallet af eksporterede ure. I 1842 indførtes der tillige grundigere årsberetninger, der også omtaler antallet af beskæftigede ved de enkelte erhverv og det maskineri, der var i brug. Disse fyldigere indberetninger har vi indtil 1858, derefter får vi atter kun oplysninger om eksportens størrelse.⁶³⁾

63) Årsberetningerne efter 1858 er nu også afleverede til landsarkivet, men som de øvrige toldarkivalier der uregistrerede.

Op gennem 1840'erne voksede eksporten fra 1000–1100 om året til et absolut maksimum i 1847, hvor der afsendtes 1989 ure. På grund af krigen faldt tallet stærkt i 1848 og nåede først i 1850 op til et nyt højdepunkt med 1709 ure. Herefter aftog eksporten: Indtil midten af 1850'erne svingede den omkring 1500 ure pr. år for i sidste halvdel af 1850'erne for alvor at falde. Indberetningerne viser, at der i tiårene 1840–49 og 1850–59 eksporteredes næsten samme antal ure, godt 12000 pr. tiår, og indenfor samme tidsrum finder vi det største antal beskæftigede ved faget. Ifølge byfogeden var der i 1846 42 urmagere i Rønne med 27 medhjælpere, i 1850 38 urmagere med 24 medhjælpere og i 1852 36 urmagere med 16 svende og 16 lærlinge.

Følger vi den videre udvikling i eksporten gennem toldregnskaberne, ser vi, at der i tiåret 1860–69 eksporteredes 5996 ure, i 1870–79 1981 ure og i 1880–89 kun 298 ialt. I 1889 var eksporten skrumpet ind til 5 ure. Disse gik alle til hjemmemarkedet, der herefter ikke mere aftog bornholmske ure. I tiåret 1890–99 finder vi kun eet år med eksport. Det var i 1894, hvor der afskibedes 16 ure til Island. Dette var den sidste sending ure, aftaget af skipperne. Da var der gået 150 år, siden urmageriet tog sin begyndelse på Bornholm.

„Rønne Urmagerinteressentskab”.

Tæller vi sammen, hvor mange ure, der ifølge de forskellige indberetninger eksporteredes fra Bornholm efter 1800, altså i empirebornholmernes periode, kommer vi til ca. 55000. Tager vi hensyn til, at der dels afsattes en del ure på selve Bornholm, dels at toldregnskaberne gennemgående giver lidt for lave tal, må vi nærmere regne med, at der har været fremstillet hen mod 60000 ure i perioden. Blandt alle disse ure er der en lille gruppe, der må påkalde sig særlig interesse: de garantistemplede ure.

I september–oktober 1818 besøgte professor H.C. Ørsted og landmåler L. Esmarch Bornholm for at undersøge mineralforekomsterne på øen. Deres beretning, der udkom i 1819,⁶⁴⁾ har som en tilføjelse en omtale af urmageriet, der havde vakt deres interesse. Heri skriver de, at de har opfordret urma-

64) H.C. Ørsted og L. Esmarch, Beretning om en Undersøgelse over Bornholms Mineralrige, udført 1818, Kbh. 1819.

gerne til at slutte sig sammen i en forening med det formål at højne kvaliteten af urene.

Da de året efter vendte tilbage for at fortsætte deres undersøgelser, fandt de, at urmagerne havde fulgt deres råd, og Ørsted og Esmarch lovede da at hjælpe dem, alt hvad de kunne. Højnelsen af urenes kvalitet skulle ske ved at de bedste ure blev bedømt og forsynet med et stempel, der garanterede denne. Til disse ure skulle man finde et udsalgssted i København, og de skulle sælges til væsentlig højere pris end de sædvanlige ure, som skipperne og købmændene aftog.

På sammenslutningens vegne blev det *Jørgen Peter Arboe, Niels Espersen og Frederik Sonne*, der som de første „forstandere” eller „formænd” for urmagerne i Rønne førte forhandlingerne – for dette blev en sag, der udelukkende kom til at omfatte urmagerne her.

I løbet af 1820 fandt foretagendet sin form. Ørsted og Esmarch genoplivede *Jørgen Peter Arboes* gamle ide om, at der skulle skabes en cirkulerende fond på 2000 rd. til at give urmagerne forskud på de godkendte og stemplede ure, og formulerede en ansøgning herom. Denne resulterede i, at beløbet blev bevilget ved kgl. resolution af 14. juni 1820. Med hensyn til, hvordan fonden skulle virke, fulgte man et forslag, ligeledes udarbejdet af Ørsted.⁶⁵⁾

En urmager, der ville have sit ur bedømt, henvendte sig til formændene, der derefter undersøgte det nøjere. Blev uret godkendt, blev der på et af værketts plader indstempet „BORNHOLM”, og urmageren fik en attest herpå. Denne berettigede ham til at hæve 18 rd. for sit værk og 4 rd. for urkassen på amtsstuen, der administrerede det cirkulerende fond.

Uret blev derefter sendt til København. Her havde man indgået en aftale med de 10 snedkere, der drev et fælles møbelmagasin i det Thott'ske palæ, om at de varetog salget. I magasinleje og salgsmkostninger betalte man herfor 4% af værketts og 10% af kassens værdi (en distinktion, der hurtigt medførte, at de fleste nøjedes med at sende værkerne over). Magasinlejen blev fraregnet i den merpris, uret solgtes til, og overskudet indbetaltes på en sparekassekonto, hvis midler skulle komme interessentskabet tilgode. Når uret var solgt, sørgede Ørsted og Esmarch, der afregnede med møbelmagasinet, for, at det udlagte beløb gik tilbage til „zahlkassen”, hvorfra der tid til anden overførtes et passende beløb til amtskassen på Bornholm, dog sådan, at det til forskud beregnede beløb, der stod her, aldrig måtte overstige 2000 rd. Det blev foreslået, at der blev set bort fra renter af pengene, der kun var ude af de to kasser, så længe uret stod på møbelmagasinet, og dette blev fulgt. Myndighederne accepterede også, at der var sikkerhed for det lånte beløb i de usolgte ure. Det blev nu officielt pålagt Ørsted og Esmarch at føre tilsyn med salget af urene.

⁶⁵⁾ Bh. amt, pk. 104, kopi af Ørsteds og Esmarchs skrivelse af 17. oktober 1820 til rentekammeret med forslag til love for en urmagersammenslutning LA.

66) Bh. amt, pk. 104, brev fra urmagernes formænd af 26. marts 1820 angående ændringer af posterne 10 og 11 i lovene LA.

Urmagersammenslutningen, der omkring 1820–21 kaldte sig „Urmagerselskabet paa Bornholm”, men derefter „Rønne Urmagerinteressentskab”, fik love, der svarede hertil. Man havde også regler for, hvad der skulle ske, hvis der blev klaget over et ur.⁶⁶⁾ Klagen skulle ske inden et halvt år efter købet, og fandtes den berettiget, kunne køberen enten få et andet, fejlfrit ur, eller han kunne få pengene igen. Stemplet i et kasseret ur skulle annulleres med et kryds hugget ind oveni, og et sådant ur kunne sælges for, hvad man kunne få for det. Møbelmagasinet fik derefter et ur over til erstatning – og tabet deltes ligeligt mellem urmageren, der havde leveret det defekte ur, og formændene, der havde stemplet det.

I sammenhæng her med skal valgreglerne ses. Der var oprindeligt tre formænd, som var på valg hvert år, og som skulle vælges hver for sig, ikke samlet. En urmager, der havde fungeret et år, kunne nægte at lade sig genvælge, men måtte gerne genvælges. Efter *Jørgen Peter Arboes* død i juni 1820 var der dog en lang tid kun 2 formænd.

Det kunne tænkes – især om vinteren, hvor forbindelserne til København ofte var helt afbrudte – at et stemplet ur blev solgt på Bornholm. I så fald skulle urmageren omgående tilbagebetale sit forskud til amtskassen. En urmager, der var medlem af selskabet, var heller ikke forpligtet til at lade alle sine ure stemple og afsætte gennem dette. Det stod ham frit for i stedet at sælge til skipperne eller købmændene til videreforhandling. Ordningen trådte i kraft i april 1821, hvor de første ure kunne afsendes.

Udvalget af stemplede ure øges.

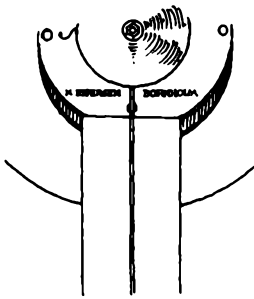
Da ordningen havde løbet i knap et år, syntes urmagerne, det gik så godt, at de nu turde indlade sig på at lave andet end de sædvanlige 8-dages repeterure til udsalget. Det var igen Ørsted og Esmarch, der formidlede deres ønsker herom og formulerede de regler, myndighederne fulgte.⁶⁷⁾ De var betænkelige ved, at der blev oversendt så mange urværker uden kasse (indtil 14. december 1821 var der oversendt 27 urværker, hvoraf de 13 var solgt, og 3 futteraler, der var solgt⁶⁸⁾) og fastsatte derfor udelukkende forskud for ure med kasse. Prisen på en kasse var steget til 5 rd., så et 8-dages repeterur (et „simpelt” ur) betales nu med 23 rd.; men man havde des-

67) Bh. amt, pk. 104, kopi af brev af 19. maj 1822 fra Ørsted og Esmarch til rentekammeret LA.

68) Rentekammeret, bornholmske sager uafgjorte regnskaber 1820–42, dokumenter angående urmagerne på Bornholm, fremover kaldet: Ørsteds papirer – brev af 14. december 1821 RA.

for et	med simpelt fut.	med bedre fut.
simpelt ur	23 rd.	25 rd.
ur der viser dato	27 rd.	29 rd.
med lang sekundviser	27 rd.	29 rd.
med kort sekundviser	24 rd.	26 rd.
med vækker	29 rd.	31 rd.
med 1/2-times slag	25 rd.	27 rd.
med 1/4-times slag	33 rd.	35 rd.

Table IV.

Bagpladen af et Niels Espersen-taffelurværk med hans navn og BORNHOLM indstempled.

⁶⁹⁾ Samme, breve af 17. oktober og 24. oktober 1820 samt indholdsfortegnelsen til pakken RA.

uden indført „forbedrede” kasser, der kostede 7 rd. Forskudet for de forskellige urtyper fordelte sig som angivet i tabel IV. På urene med lang sekundviser var denne placeret på time-skiven, medens urene med kort sekundviser havde den på en særlig gangcirkel. Urene med 1/2-times- og 1/4-times slag slog disse på en mindre klokke.

Niels Espersens taffelure havde hidtil ikke været med i ordningen, men kom det nu, og forskudet på et taffelurværk fastsattes til 45 rd. Dog måtte han af hensyn til de øvrige urmagere kun have højst to værker ad gangen stående på møbelmagasinet.

Niels Sonne havde derimod ikke held til at få et af ham konstrueret „søur” med i ordningen. Han havde oversendt det til kommercekollegiet med ønsket om at opnå forskud på sådanne ure; men det blev afslået med den begrundelse, at ordningen ikke var beregnet på så kostbare ure som kronometre. Iøvrigt havde man ladet urmager Urban Jürgensen bedømme uret – han betegnede det som yderst slet.⁶⁹⁾

I bladet Dagen (der redigeredes af Bornholms tidligere amtmand Fr. Thaarup) omtales 9. oktober 1822, at udsalget i det Thott'ske palæ inden længe ville føre alle de i skemaet ovenfor nævnte urtyper. De priser, han angiver, ligger konsekvent 3 rd. over de der angivne, det er altså den merpris, man tog.

I løbet af det næste årstid overførtes der ure af alle typer; men attesterne for stemplingerne, der er bevarede, viser, at de alle var med den „simple” kasse, den sædvanlige empirekasse, man hidtil havde kendt. Derfor opgav man atter kravet om, at urene skulle have kasser, og solgte herefter værkerne og kasserne hver for sig, og man rekvirerede dem hos urmagerens formænd i Rønne i takt med behovet. Man undersøgte, om det var gørligt at lave en kasse i København som et alternativ; men købernes ønsker i retning af kasser spændte alt for vidt til, at de kunne tilfredsstilles, så man fortsatte med kun at føre de to bornholmske urkasser, den sædvanlige empirekasse, kaldet „hanbornholmeren”, og den bedre kasse, der i brevene omtales som „med rund hætte”, kaldet hunbornholmeren”. Værkerne til standurene solgtes herefter for sig til en pris, der lå 2 rd. over forskudet, kassen til 1 rd. over. Hvor højt priserne på de stemplede ure lå over det, urmageren kunne få hos skipperne, fremgår af toldbøgerne. Her angives i 1822 værdien af et almindeligt urværk med kasse til 16 rd., altså 7 rd. under forskudet på det tilsvarende garantistemplede ur.

Urmagerens kontrakt.

Salget af stemplede ure var ret tilfredsstillende de første år – i juli 1828 viser afregningerne mellem rentekammeret og Bornholms amtsstue, at der indtil da var udbetalt 4258 rd. i forskud – men aftog i slutningen af 1820'erne i betænelig grad. Dertil kom, at der samtidig var kommet en del unge urmagere, som nedsatte sig uden at tage borgerskab. For at

⁷⁰⁾ Rønne rådstue, rådstueprotokol 1766–1841 fol. 292–293 LA.

imødegå situationen indgik 20 af Rønnes urmagere, alle med borgerskab, den 29. marts 1830 en kontrakt, der indeholdt en række bestemmelser, der havde karakter af egentlige laugsbestemmelser.⁷¹⁾ Kontrakten indeholdt (lidt forkortet) følgende punkter: 1) To af urmagerne udvalgte opsynsmænd skal føre tilsyn med alt, hvad vedrører urmagerens interesser, specielt sørge for at indklage alle, der ifølge denne anordning uberettiget driver urmagerprofessionen, for politiretten. De skal attestere lærekontrakterne mellem mestre og lærlinge og siden svendepøverne. De skal også bedømme de mesterstykker, som herefter kræves for at kunne nedsætte sig som mestre, og sørge for, at de, der melder sig for at gøre mesterstykke, kommer til at arbejde under en mester.

2) Når en dreng tages i lære, skal der udarbejdes en lærekontrakt, der forevises opsynsmændene.

3) Der skal laves svendestykke før svendebrevet kan udstedes. Det skal være et i enhver henseende godt forarbejdet 8-dages repeterur. Opsynsmændene skal føre tilsyn med forarbejdelsen af det mesterstykke, man herefter skal have godkendt for at tage borgerskab. Efter 1. juli 1830 kræves der som mesterstykke et 8-dages repeterur med kvartersslag, og arbejdet bedømmes af byfogeden og to kyndige mænd.

5) Indtil 1. juli 1830 tillader man i betragtning af de mange gifte svende, der allerede arbejder selvstændigt, at der som mesterstykke antages et godt 8-dages repeterur, som forarbejdes hos den mester, opsynsmændene henviser dem til. De må dog selv tilvejebringe de fornødne materialer og redskaber.

6) Til at udføre dette „lille” mesterstykke melder sig: (Her følger navnene på ialt 15 unge urmagere, de 10 af dem gifte mænd, som i op til 8 år havde arbejdet selvstændigt).

7) Ved en afstemning bestemtes det, at *Frederik Sonne* og *Niels Espersen* skulle være de første opsynsmænd.

Indgrebene mod urmagere, der uberettiget drev professionen.

Inden udgangen af september havde 8 af de tilmeldte unge urmagere fået godkendt deres „lille” mesterstykke og havde taget borgerskab. Man gav de øvrige yderligere tid til at indhente det forsømte. Først to år efter begyndte man at slå til, og på urmagerinteressentskabets vegne indklagede *Victor Fog* og *Christian Due jun.* dels *Hans Hansen Holm*, dels *Hans Peter Hjorth* for at drive uberettiget næring.⁷¹⁾

Sagen behandledes for politiretten i Rønne 25. oktober 1832, og *Hans Hansen Holm*, der var en af de unge, gifte urmagere, som i 1830 meldte sig til at lave „lille” mesterstykke, fik en mulkt og sørgede derefter hurtigt for at få lavet mesterstykke.

Hans Peter Hjorths sag var mere graverende, for han var slet ikke urmager. Han var gårdmandssøn fra Bodilsker og var i 1826 kommet til Rønne, hvor han indlogerede sig hos en enke. Han levede da af skomageri. Året efter var enken gravid

⁷¹⁾ Rønne byfoged, politiprotokol 1832–36, fol. 66 LA.

og han giftede sig med hende, kun 20 år gammel. Han ønskede imidlertid at leve af urmageri, og for at opnå dette installerede han en ældre urmager *Jens Madsen*, (der på grund af drikkeri forlængst havde måttet opgive egen virksomhed, men som havde borgerskab) i sit hus og indrettede et værksted der. Her boede *Jens Madsen* og fik sin brændevin „til livets opretholdelse”.

Hjorth optrådte her i rollen som den, der skaffede materialerne og afsatte urene. I 1832 var hans ægteskab gået i stykker, og han var flyttet hjemmefra, men drev stadig virksomheden med at skaffe materialer og afsætte urene. Urmagerformændenes anklage mod ham – som de fik medhold i – gik ud på, at *Jens Madsen* kun pro forma var værkstedets mester, og at Hjorth drev professionen ulovligt. Hjorth kom senere til at ernære sig som savskærer og drev ind i kriminalitet.

Den 27. februar 1834 var det en ung urmager *Claus Christian Holm jun.*, som formændene indklagede.⁷²⁾ Han beskyldtes for i sit logi i Knudsker at fremstille og sælge ure i sit eget navn. Han havde ikke engang svendebrev og måtte love herefter kun at beskæftige sig med at reparere ure og at fremstille klokker, bjælder o.l.

Hovedparagrafferne i urmagerens overenskomst – de fire første – fik cancelliets godkendelse den 4. juli 1835, og dette bekendtgjordes i Bornholms Avertissementstidende den 29. juli. Som de to „opsynsmænd” nævnes her *Frederik Sonne*, der var valgt 29. marts 1830, og *Victor Fog*, der var valgt 22. juni 1834. Herefter kunne man med endnu fastere hånd slå ned på uregelmæssighederne, og man indklagede straks to unge urmagere. Sagen kom for retten 6. august 1835.⁷³⁾ *Hans Peter Marcher* havde siden jul arbejdet på sin bopæl med at lave ure, og selvom det var en anden urmager, der forstrakte ham med materialer og aftog urene, kunne han ikke betragtes som svend. *Lars Henriksen* havde arbejdet selvstændigt i et år uden at have taget borgerskab eller have lavet mesterstykke, men undskyldte sig med, at han, efter at cancelliskrivelsen var blevet indrykket i avisen, ikke havde lavet ure. De fik begge en mulkt.

Hans Peter Marcher stod atter for retten 12. februar 1836,⁷⁴⁾ indklaget for at drive faget uberettiget. Han undskyldte sig med, at han som constabel ved artilleriet mente sig berettiget til at drive sit håndværk uden borgerskab. Han blev dog belært om, at reglen kun gjalt for „gevorbene” soldater, hvad han, som født på Bornholm, ikke var.

Igen 9. juni 1836 stod tre urmagere indklaget for retten.⁷⁵⁾ Den ene var en genganger, *Lars Henriksen*, der havde fået underkendt det mesterstykke, han nu havde lavet, og som efter et kort mellem spil, hvor han havde taget borgerskab i Neksø, atter var tilbage i Rønne. De to andre var *Andreas Clausen Holm* og *Michel Jacobsen*. *Andreas Clausen Holms* tilfælde er interessant ved, at han ikke beskyldes for at have drevet selvstændig virksomhed, men for at have arbejdet som

⁷²⁾ Samme, fol. 143
LA.

⁷³⁾ Samme, fol. 216
LA.

⁷⁴⁾ Samme, fol. 256
LA.

⁷⁵⁾ Samme, fol. 269
LA.

svend hos faderen *Claus Christian Holm sen.*, der som urmager uden borgerskab ikke måtte have lærlinge eller svende. Han slap for tiltalen ved at love at lave mesterstykke og tage borgerskab. *Lars Henrichsen* og *Michel Jacobsen* fik derimod bøder.

At *Lars Henrichsen* uden videre havde kunnet tage til Neksø og der løse borgerbrev hang sammen med, at det kun var i Rønne, hvorfra så godt som hele eksporten udgik, at urmagerne hævdede reglerne. Det medførte, at der i disse år var flere unge urmagere, som af den ene eller anden grund ikke fik lavet mesterstykke, der (som det fremgår af biografierne) valgte at slå sig ned udenfor Rønne eller helt opgav at drive faget og skiftede erhverv.

Salget af de stemplede ure.

Takket være, at alle regnskaber angående salget af ure er bevarede, kan dette følges nøje. Et overblik kan vi få ved at betragte en række opgørelser, der blev foretaget i forskellig anledning.

Som nævnt stagnerede efterspørgslen (og dermed produktionen) af de stemplede ure i slutningen af 1820'erne, og omkring 1830 var situationen så kritisk, at der måtte ske ændringer. Urmagerne vedtog da at sænke deres forskudsbetaling – og udsalgsprisen – med 3 rd. pr. urværk, kvarterslagurene dog undtaget. Priserne på futteralerne sænkedes samtidig med 1 rd. pr. stk.⁷⁶⁾

Fra udsalget i det Thott'ske palæ angav man da, at antallet af solgte ure indtil 1. maj 1831 samt af ure på lager pr. samme dato fordelte sig således:

⁷⁶⁾ Ørsteds papirer, brev af 25. juni 1831 fra urmagerinteressentskabet til Ørsted og Esmarch RA.

	simple	dato	lang sek. viser	kort sek. viser	vækker	1/4-times slag	1/2-times slag	taffel-ure	simple fut.	bedre fut.
solgte	169	21	7	8	22	11	31	13	41	28
på lager	7	1	1	–	–	–	4	1	2	2
Ialt	176	22	8	8	22	11	35	14	43	30

Tabel V.

⁷⁷⁾ Ørsteds papirer, opgørelse pr. 26. august 1831 i brev til Niels Espersen og Frederik Sonne RA.

D.v.s., at der indtil da ialt var overført 296 urværker og 73 kasser.⁷⁷⁾ Af disse var som tidligere nævnt 27 værker og 3 kasser sendt over inden 14. december 1821.

Samtidig besluttede man at lade salget af urene overgå til Børsen, hvor snedkerlauget havde et møbelmagasin, der tilbød at føre urene mod en magasinleje på 4% af urværkernes og 6% af kassernes værdi. Det var favorable vilkår, da snedkerlaugets egne medlemmer betalte 10% af værdien af det udstillede i leje. De kunne have 6 værker i salgsløkalet ad

⁷⁸⁾ Ørsteds papirer, brev af 19. juni 1831 fra møbelmagasinet på Børsen RA.

⁷⁹⁾ Ørsteds papirer, brev af 2. august 1827 RA.

⁸⁰⁾ Ørsteds papirer, breve af 3. januar og 16. september 1826 RA.

⁸¹⁾ Ørsteds papirer, breve af 4. august og 19. september 1838 samt 30. juli 1839 RA.

⁸²⁾ Ørsteds papirer, fremgår af oversigtsregnskaberne RA.

⁸³⁾ Ørsteds papirer, breve af 1. februar og 20. december 1831 RA.

⁸⁴⁾ Ørsteds papirer, brev af 3. december 1833 til urmagerinteressentskabet RA.

⁸⁵⁾ Ørsteds papirer, brev af 22. januar 1835 samt oversigtsregnskaberne RA.

gangen, hvad der overførtes der ud over måtte opbevares på deres lager.⁷⁸⁾

Møbelmagasinet i det Thott'ske palæ solgte fortsat af de ure, der stadig stod der, og fik tilmed i 1834 overført endnu nogle få ure fra Børsen. Så salget hos de 10 snedkere kom til at fortsætte, indtil man i 1842 besluttede at afvikle salget af de stemplede ure og samle de sidste, usolgte ure på Børsen.

Her lå fra 1831 hovedudsalget; men endnu et udsalgssted af betydning havde man i Altona. Der havde en kollega til H.C. Ørsted, den kendte astronomiprofessor H.C. Schumacher, taget fast ophold ved et observatorium, der var oprettet til brug i forbindelse med hans arbejde som leder af den danske gradmåling. Han var blevet så interesseret i de bornholmske ure, at han gennem Ørsted bestilte et ekstra fint taffelur til sig selv hos *Niels Espersen*. Dette ur havde kvarterslag, og slog desuden fra kl. 6 aften til kl. 6 morgen timeslag ved hvert kvarterslag.⁷⁹⁾ Værket, der kostede 85 rd., leveredes i begyndelsen af 1825, og 6 forskellige urværker til standure, som han ligeledes bestilte, blev leveret kort forinden. De blev sat til salg hos agent, urmager Kessels i Altona, der kom til at varetage salget af de bornholmske ure på stedet. Kessels var fast leverandør af ure til Schumacher og en kendt fremstiller af kronometre og astronomiske ure. I 1826 bestilte Schumacher endnu 24 ure til udsalget,⁸⁰⁾ og gennem årene blev der yderligere tre gange sendt ure derved – hver gang 6 stk.⁸¹⁾

Af de 48 urværker, der blev sendt til Altona, solgtes ialt 18 simple, 4 med dato, 2 med lang sekundviser, 4 med kort sekundviser, 5 med vækker, 6 med halvtimeslag og 7 med kvarterslag, ialt 46 ure, medens de resterende 2, ét simpelt værk og ét med kvarterslag, i 1842 blev returneret til Børsen. Der blev hverken sendt taffelurværker eller kasser til dette udsalg.⁸²⁾

Et tilløb til etablering af et udsalg i Tyskland kom i 1831 som en direkte konsekvens af udsalget i Altona (der jo hørte under Danmark). Det var urmager P. Wolff i Bremen, der havde set urene hos Kessels og nu bad om at få tilsendt 6 urværker; men han gentog ikke bestillingen.⁸³⁾

I 1834 etableredes et mindre udsalg i Århus, hvor købmand Marcus Bech påtog sig at forhandle de stemplede ure.⁸⁴⁾ Han fik to leverancer i årets løb, ialt 4 simple værker, 1 datoværk, 3 vækkere samt 2 simple og 3 bedre kasser. Hans forretning gik imidlertid dårligt, og i 1837 gik han fallit. Fra fallitboet overtog urmager Holstebro i Århus de resterende ure og fik to gange i løbet af 1838 leveret ure, ialt 2 simple, 1 med vækker og 1 bedre kasse. Alt var solgt før afviklingen i 1842, d.v.s., at der tilsammen blev afsat 11 urværker og 8 kasser fra udsalget i Århus.⁸⁵⁾

Endnu en leverance er værd at lægge mærke til, nemlig 6 urværker, der allerede i 1823 sendtes til Vestindien.⁸⁶⁾ Det vides desuden, at der i 1829 blev afsendt enkelte ure til Kri-

⁸⁶⁾ Ørsteds papirer, indholdsfortegnelsen RA.

⁸⁷⁾ Ørsteds papirer, brev af 13. februar 1829, jvf. indholdsfortegnelsen RA.

stianssand, til Ålborg, til Århus og til Randers;⁸⁷⁾ men ellers blev urene afsat i København.

Salget på Børsen kan følges gennem indberetningerne. I 1834 prøvede man atter at stimulere salget ved at nedsætte priserne. Denne gang med 1 rd. pr. urværk og kasse, taffelurene dog undtaget. Takket være en generalopgørelse over de siden 1831 stemplede ure pr. 16. december 1838, kender vi tallene for perioderne 1831–34 og 1834–38. Vi kan derfor give en oversigt over antallet af stemplede urværker og futturaler for hele perioden 1821–44, opdelt i fem perioder, idet tallene efter 1838 kan tages fra de afsluttende regnskaber:

	simple	dato	lang sek. viser	kort sek. viser	vækker	1/4-times slag	1/2-times slag	taffelure	simple fut.	bedre fut.	ure ialt	fut. ialt
1821	27	–	–	–	–	–	–	–	3	–	27	3
1822–31	149	22	8	8	22	35	11	14	40	30	269	70
1831–34	26	3	2	2	4	5	2	2	5	5	46	10
1834–38	42	4	2	1	6	4	5	–	9	20	64	29
1838–44	15	1	–	–	2	3	2	–	6	19	23	25
ialt	259	30	12	11	34	47	20	16	63	74	429	137

Tabel VI.

Priserne, urene forhandlede til, fremgår af følgende skema, hvor både forskud (fsk.) og udsalgspris (uds.) er angivet i rd.:

	1821		1822–31		1831–34		1834–44	
	fsk.	uds.	fsk.	uds.	fsk.	uds.	fsk.	uds.
simple værker	18	20	18	20	15	17	14	16
dato værker	–	–	22	24	19	21	18	20
lang sek. viser	–	–	22	24	19	21	18	20
kort sek. viser	–	–	19	21	16	18	15	17
vækker	–	–	24	26	21	23	20	22
1/4-times slag	–	–	28	30	28	30	27	29
1/2-times slag	–	–	20	22	17	19	16	18
taffelure	–	–	45	50	42	47	42	47
simple fut.	4	5	5	6	4	6	3	5
bedre fut.	–	–	7	8	6	8	5	7

Tabel VII.

De sidste år stempledes kun et par ure om året, og de to sidste leveringer i marts–april 1842 var dels et kvarterslagværk dels to simple urværker. Dermed havde man opbrugt de penge, der da stod på kontoen i amtsstuen i Rønne – ja, man havde endda overskredet den. Differencen blev ved den endelige opgørelse tilbagebetalt zahlkassen fra det opsparede overskud. Ialt havde man fået 9300 rd. stillet til rådighed til

forskuksbetaling af de 413 standurværker, 16 taffelurværker og 137 urkasser, man nåede at levere.

⁸⁸⁾ Ørsteds papirer, brev af 10. marts 1842 RA.

Afviklingen, der besluttedes 10. marts 1842,⁸⁸⁾ tog et par år at gennemføre. Imedens solgtes der stadig af restbeholdningen af stemplede ure, der som nævnt var blevet samlet på Børsen. Da H.C. Ørsted 18. september 1844 meddelte rentekammeret, at foretagendet nu definitivt var afviklet, var der kun eet taffelurværk, eet kvarterslagsværk og een af de bedre urkasser tilbage. De returneredes til urmagerinteressentskabet sammen med et glasskab, der havde været brugt til udstillingen af værkerne på Børsen, og som urmagerne må have bekostet. Samtidig sendtes det opsparede overskuksbeløb til dem gennem amtmanden – ialt 779 rd. og 74 sk.⁸⁹⁾

⁸⁹⁾ Ørsteds papirer, breve af 25. juni og 18. september 1844 RA.

H.C. Ørsted havde foreslået, at beløbet deltes mellem urmagerne i forhold til det antal stemplede ure, de havde leveret; men *Niels Espersen* svarede, at man foretrak at investere beløbet i Rønne og lade trængende, værdige urmagere nyde godt af renterne.⁹⁰⁾

⁹⁰⁾ Ørsteds papirer, brev fra Niels Espersen af 29. januar 1843 RA.

Der var gået 25 år fra det tidspunkt, hvor H.C. Ørsted ved sin tilbagevenden til Bornholm opdagede, at urmagerne dér havde fulgt hans råd og havde sluttet sig sammen med det formål at lave bedre ure. Han lovede da at hjælpe dem – og holdt løftet langt ud over, hvad der kunne forventes af ham. Det var ham, der førte korrespondancen med rentekammeret og med udsalgene i Altona og Århus, og han sørgede for, at udsalget i 1831 flyttede til Børsen. Han førte tillige i lange perioder hovedregnskaberne. Hans efterladte papirer fra foretagendet viser, at han var den centrale person, der samlede trådene i sine hænder.

⁹¹⁾ Ørsteds papirer, brev af 7. maj 1843, indholdsfortegnelsen RA.

Han havde hjælpere – fra starten Esmarch, der kom til at tage sig af de ugentlige afregninger med salgsstederne og indbetalingerne til zahlkassen. Denne funktion gled senere over til kammerråd de Fine Skibsted, der 7. maj 1831 blev officielt anmodet om at assistere dem;⁹¹⁾ Det havde dog været forståeligt, hvis Ørsted, da foretagendet først var startet, havde frasagt sig dette ulønnede hverv. Vinteren efter, at han havde lovet de bornholmske urmagere at hjælpe dem, gjorde han sin skelsættende opdagelse: at en elektrisk strøm påvirker en magnetnål. En opdagelse, der med eet gjorde ham til en central skikkelse indenfor den internationale fysiske forskning. Han tog fat på arbejdet med opbygningen af en dansk polyteknisk læreanstalt, der startede virksomheden i 1829 med ham som direktør. H.C. Ørsted var 72 år gammel, da han nederst på det dobbeltark, hvor han noterede alle de vigtigste datoer for breve vedrørende foretagendet med en kort angivelse af indholdet, skrev: „Denne hele Foranstaltning gik til Ende i Året 1844”. Han var de bornholmske urmagere en god ven.

Urmagerne, der leverede de stemplede ure.

På Bornholm var der ligeledes en central skikkelse, der holdt sammen på foretagendet nemlig *Niels Espersen*. Han førte al correspondance dels med Ørsted og Esmarch, dels med forvalterne af de to møbelmagasiner i København, der kom til at tage sig af salget. Også han havde en medarbejder, *Frederik Sonne*, og fik endnu en, da man i 1833 besluttede at besætte den formandspost, der blev ledig ved *Jørgen Peter Arboes* død. Det blev *Victor Fog*, der blev valgt dertil, og året efter afløste han som nævnt *Niels Espersen* som opsynsmand ifølge overenskomsten af 1830.

De to – senere tre – formænd sørgede for at bedømme og stemple urene og for at bestillingerne fra udsalgene blev udførte. De sørgede også for at få lavet de ønskede urkasser. Ifølge ledsagebrevene kunne disse f. eks. være mærket bag på med rødkridt „Espersen” eller med „RUI” for Rønne Urmagerinteressentskab. *Niels Espersens* indsats blev offentligt anerkendt, da han i 1824 blev udnævnt til dannebrogsmænd.

Omfanget af formændenes arbejde for interessentskabet ligger således klart nok. Vi kan også få noget at vide om, hvilke urmagere, der gav sig af med at lave de bedre forarbejdede bornholmske urværker. Der er nemlig bevaret attester for stemplingen af 321 af urene – attester, der afleveredes på amtsstuen, når urmagerne hævdede deres forskud.⁹²⁾ Disse opgiver både urmagerens navn og arten af det stemplede værk.

De manglende attester ligger så godt som alle i 1820'erne, idet bundterne, svarende til afregningerne for årene 1821, 1823 og delvis 1829 og 1830 mangler. De bevarede attester er dog talrige nok til at vi kan se, hvilke urmagere, der deltog særlig ivrigt. De navne, der i givet fald mangler, vil være på urmagere, der kun har leveret nogle få ure hver. Det kan især tænkes, at der ved starten i 1821 har været enkelte, der forsøgte sig, men hurtigt opdagede, at det ikke var noget for dem. Fordelingen af ure på de enkelte urmagere er for de 321 ures vedkommende givet i tabel VIII.

Det fremgår tydeligt, at leverancen af de mere avancerede værker i hovedsagen kom fra fire værksteder. *Frederik Sonne* var den største leverandør med 35 simple og 31 avancerede værker. Tæt derefter ligger *Victor Fog* med 34 simple og 30 avancerede. Det tredje værksted er *Christian Dues*, hvor faderen nåede at levere 16 simple og 5 avancerede værker inden 1827. Dette år solgte han værkstedet til sønnen af samme navn, som derefter leverede 25 simple og 14 avancerede. Det fjerde værksted er *Hans Pedersen Rønnes*. Han nåede inden sin død i 1829 at levere hele 21 simple og 17 avancerede værker.

Resten af de avancerede værker i skemaet leveredes af yderligere 5 af de „almindelige” urmagere samt af *Niels Espersen* med 1–3 hver. Heraf er det værd at bemærke, at

⁹²⁾ Bornholms amtsstue, breve pk. 18–23 LA.

Joseph Bjerregrav inden sin død i 1826 leverede 10 simple og 3 avancerede værker, og at værkstedet, som enken fortsatte med sønnen *Johan Chr. Bjerregrav* som leder, yderligere leverede 3 simple værker i de næste par år. *Niels Espersen* tegner sig i skemaet for 10 taffelure og 2 værker til standure, et simpelt og et avanceret, endnu et vidnesbyrd om, at han også beskæftigede sig med standure. Endelig var der 6 urmagere, der udelukkende leverede simple værker.

	simple	dato	lang sek. viser	kort sek. viser	væk- ker	1/4- times slag	1/2- times slag	taffel- ure	ialt
Niels Beth	1	–	–	–	–	–	–	–	1
Christian Bidstrup sen.	27	–	–	1	–	2	–	–	30
Peder Bidstrup	2	–	–	–	–	–	–	–	2
Joseph Bjerregrav (og enke)	13	–	–	1	–	2	–	–	16
Christian Due sen.	16	1	–	1	–	2	1	–	21
Christian Due jun.	25	2	2	1	3	5	1	–	39
Christen Espersen	4	3	–	–	–	–	–	–	7
Niels Espersen	1	–	–	–	–	1	–	10	12
Wictor Fog	34	7	2	3	7	8	3	–	64
Ole Togsværd Hansen	1	–	–	–	–	–	–	–	1
Jens Peter Holm	8	–	1	–	–	1	–	–	10
Hans Peter Ipsen	5	–	–	–	–	–	–	–	5
Henrich Ipsen	4	–	–	–	–	–	–	–	4
Jens Jørgen Møller	1	–	–	–	–	–	1	–	2
Mogens P. Nielsen	3	–	–	–	–	–	–	–	3
Hans Pedersen Rønne	21	7	–	–	8	2	–	–	38
Frederik Sonne	35	2	2	1	8	8	10	–	66
ialt	201	22	7	8	26	31	16	10	321

Tabel VIII.

Niels Espersens taffelure og „Urban Jürgensen & Sønner”.

Man kan måske fristes til at se på hele dette foretagende som mislykket, for det ebbede ud af mangel på interesse hos køberne. Selv *Niels Espersens* fine taffelure kneb det med at afsætte på udsalget. Det værk, der returneredes i 1844, var et, der havde stået usolgt siden 1834. Han leverede efter dette tidspunkt ikke eet værk hertil.

Den manglende afsætning hang sammen med, at man med ordningen henvendte sig til et købedygtigt publikum i storbyerne, og netop her blev det hurtigt umoderne at have et standur i sin stue. Det skulle være et taffelur, og helst et fransk med prangende urkasse. At *Niels Espersens* urværker i virkeligheden var bedre end hovedparten af de franske, man da importerede, talte mindre. For dengang som idag var folk i almindelighed kun interesserede i et ur som et møbel og ikke som et stykke god mekanik – og de købte derefter. Det har givet været en mangel, at taffelurene stod på udsalget uden

kasser, så køberne selv skulle tage initiativ til at få lavet en efter smag.

Dette var Louis Urban Jürgensen, der havde overtaget faderens firma, nu kaldet Urban Jürgensen & Sønner, opmærksom på, og han vidste, at *Niels Espersens* værker var af kvalitet. Først i 1840'erne begyndte han at lade værker, leverede af *Espersen*, „repassere” i sit værksted, så udseendet blev helt perfekt. Disse værker blev sat i specialfremstillede kasser med snedker- og deкупørarbejde udført i København, og med skiver og figurer i biscuit, fremstillet på Den kgl. Porcellænsfabrik. De kostede i udsalg 100 rd., hvilket var en høj pris, sammenlignet med priserne på importerede ure, og den høje pris har været medvirkende til, at disse særligt fornemme udgaver af *Niels Espersens* ure kun har været fremstillet i et begrænset antal, hvor mange vides ikke.⁹³⁾

⁹³⁾ Industriforeningens Kvartalsberetning, 2. Aargang 1842, s. 144–145.

Urmagerens udbytte af stempelordningen.

Det har næppe været for fortjenestens skyld, når en bornholmsk urmager gik ind for at lave de stemplede ure. Fik han en højere pris for sit ur, skulle han til gengæld bruge mere tid til det. En fordel har det dog været, at han fik sit forskud udbetalt kontant, for det var sjældent, han fik penge i hånden – skipperne og købmændene betalte altid med naturalier. Når urmagerne gik ind for ordningen, har det ligget i faglig stolthed og lyst til at kæle for arbejdet, så de blev i stand til at lave stadig bedre ure. Man må ikke glemme, at dette i virkeligheden var et hovedformål med foretagendet. At det opfyldtes fremgår af Ørstedes bekymringer, da urmagerne i 1831 ønskede at nedsætte prisen. Han frygtede da, at det ville gå ud over urens kvalitet, der nu var meget bedre, end da ordningen trådte i kraft.

Selv om det var ret få af værkstederne, der for alvor gik ind for at lave de bedre ure, gav det fagligt udbytte ikke blot til vedkommende mestre, men også til de svende og lærlinge, de beskæftigede. Det gav sig udslag i, at der også efter at stempelingen ophørte var urmagere, der ind imellem tog sig tid til at fremstille særlig gode og veludstyrede ure. Det var f. eks. tilfældet med de ure, der blev indsendt til industriudstillingerne i København.

Her deltog i 1836 og 1840 *Niels Espersen* med sine taffelure og fik megen ros for dem – i 1844 og senere var det derimod sønnen *Johan Nicolaj Espersen*, der viste taffelure. I 1852 udstillede dels *Jens Larsen Jespersen* et 8-dages repeterur, dels *Hans Jørgen Clemmensen* et repeter-kvarterslagsur med dato- og sekundviser.⁹⁴⁾ Den sidste var en ganske ung urmager, der havde lært hos *Wictor Fog* og som kort efter emigrerede til Amerika. Han vendte tilbage ti år senere for at nedsætte sig som symaskinefabrikant i Rønne.

Også udenfor Danmark vistes der bornholmske ure. Ved den internationale udstilling i London i 1862 således et standur med 8-dages repeterværk med dato- og sekundviser, frem-

⁹⁴⁾ Jvf. udstillingskatalogerne.

⁹⁵⁾ Jvf. udstillingskataloget.

stillet af *Jens Christian Jensen*.⁹⁵⁾ Der kendes flere ure fra hans værksted med avancerede værker, f. eks. med vækker. Han var også kendt som tårnurmager.

⁹⁶⁾ Jvf. udstillingskataloget.

På industriudstillingen i Rønne i 1881 viste *Jens Christian Jensen* et „telegrafur“, *J. N. Espersen* to taffelure og dele til et ur samt *Hans Peter Dam* et standur og et gavlur.⁹⁶⁾ Med *Hans Peter Dam* er vi fremme ved den af de bornholmske urmagere, der længst holdt ud med at lave ure. At han mestrede sit håndværk viser det standur, som lægen S. K. Kabell i 1904 lod en række håndværkere i Rønne fremstille for at vise deres duelighed. *Hans Peter Dams* 8-dages repeterværk dertil har som ekstra udstyr dels dato og dels ugedag vist på to delskiver (men ikke måned) og viser desuden månefaserne og har en bevægelig hane foroven. Værket blev udstyret med specielt fremstillet skive og fint poleret kasse. Uret blev skænket til Bornholms Museum, hvor det virker lidt „forkert“ mellem museets mange gamle bornholmerure.

Urmagerinteressentskabet efter stemplingens ophør.

Da urmagerne i Rønne gjorde sig klart, at ordningen med de garantistemplede ure måtte ophøre, svandt også interessen for at håndhæve de indførte regler. Vi finder ikke mere sager anlagt mod unge urmagere, der forsyndede sig, og der kom atter urmagere til, som virkede uden at have lavet mesterstykke og have taget borgerskab.

Noget tyder på, at sammenslutningen fremover kom til at virke som en slags indkøbsforening. I en annonce i Bornholms Avis af 9. februar 1841 ser vi således, at „Undertegnede Medlem af Uhrmager-Interessentskabet er udnævnt af Interessenterne til at gjøre Indkøb af Kobber og Metal, hvorfor jeg anmoder dem, som have saadant at sælge, at henvende dem til mig, *Jens Larsen Jespersen* i Rønne“. Fællesindkøb af råvarer har sikkert også sidenhen været led i interessentskabets virksomhed, der nok ellers i stigende grad er gået i selskabelig retning.

Den har også været præget af de midler, det fik rådighed over som overskud på de stemplede ure. De blev, som *Niels Espersen* ønskede det, investeret i fast ejendom, så de afkastede renter. Vi kan lejlighedsvis støde på reinvesteringer af midlerne i skøde- og panteprotokollerne. Således udlånte 12. juni 1858 Rønne Urmagerinteressentskab ved dets regnskabsfører (der stadig var *Jens Larsen Jespersen*), 200 rd. mod sikkerhed i et hus. Da der den 1. marts 1883 kvitteredes for tilbagebetalingen, var det *Mogens Peter Westh*, der gjorde det som formand for interessentskabet.

Man vogtede endnu i nogen tid over kvaliteten af de eksporterede ure, selvom man ikke mere anlagde sager mod synderne. Som et udtryk herfor skal ses et indlæg i Bornholms Avis den 17. september 1847, hvor det hedder:

„Undertegnede have bragt i Erfaring, at der gaaer Endeel bornholmske Uhre i Handelen, der have Navnet „Rønne” paa Skiven, som vel nærmest skal betegne Stedet, hvor de forfærdiges. Da imidlertid Størstedelen af disse Uhre ere af saa ussel Qualitet, at de ei – engang nye – kan opfylde sin Bestemmelse; er det aabenbart, at de forfærdiges af En eller Anden, der, under dette fingerede Mærke, skjuler sit virkelige Navn for saaledes uanfægtet at kunne vedblive at bedrage. Da saadant Uvæsen let kunde, paa fremmede Steder, sætte de bornholmske Uhre i Miscredit, finder vi det være vor Pligt at offentligøre samme, for, om muligt, derved at imødegaae den skadelige Indvirkning en saadan Adfærd kunde foranledige. Rønne den 16de Septbr. 1847, Johan Bjerregrav, Findanus Petersen, F. Sonne, W. Fog, H. P. Ipsen.”

Det kom dog efterhånden til at knibe med medlemmernes indsats overfor uregelmæssigheder og med deres deltagelse i valg møderne. I et indlæg i Bornholms Avis 11. juni 1850 undrer „en ven af urmagerne” sig over, at der ved det nys stedfundne møde havde været 15–17 af de 40 medlemmer til stede ved første valg omgang, men ved anden kun 12, og at kandidaten her blev valgt med 7 stemmer mod 6. Den 18. juni svarede „en urmager” herpå, ikke ved at opklare det kildne spørgsmål, men med en længere redegørelse for, hvad urmagerne burde gøre for at undgå uregelmæssigheder i faget, retningslinier, man så ganske øjensynlig ikke mere fulgte. I begge indlæg omtales sammenslutningen som urmagerens laug, og der tales om laugsmæssige forpligtelser.

Interessentskabet døde ud sammen med faget. Som en afslutning på dets virke kan vi betragte den lille højtidelighed, hvormed dets resterende 9 medlemmer, (hvoraf kun een, *Hans Peter Dam*, var aktiv) den 13. juli 1894 sammen med deres fane skænkede Bornholms Museum to af de gamle inddelingsmaskiner, som myndighederne havde skænket dem, og som havde tjent dem vel: en til skæring af tandhjul og en til skæring af drev (fig. 22). Maskinerne måtte ifølge det ledsagende gavebrev aldrig sælges eller udlånes til nogen udenfor Rønne.

Skippernes salg.

Som vi har set det, gik skippernes salg af de almindelige, bornholmske standure allerede før krigen 1807–14 i stigende grad til provinsen. Denne tendens fortsatte efter krigen. Som stikprøve er de bornholmske toldbøger fra året 1829 blevet nøjere gennemgået, og alle udskibninger af ure samt deres bestemmelsessted er taget ud.⁹⁷⁾ Der eksporteredes dette år 1113 standure, 81 urværker og 16 urkasser. De fordeler sig som følger:

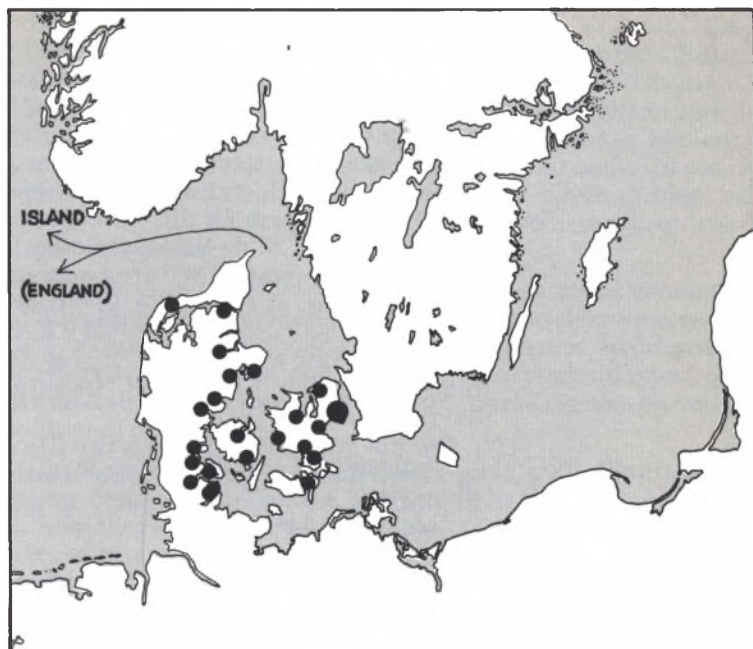
⁹⁷⁾ Rønne toldkammer, toldbøger LA.

Kort over bornholmerurenes bestemmelsessteder 1829.

Til	hele ure	ur- værker	ur- kasser
København	645	35	15
Helsingør	12	—	—
Køge	33	—	—
Præstø	6	—	—
Stege	12	—	—
Vordingborg	35	—	—
Bandholm	36	—	—
Nakskov	90	—	—
Skelskør	28	—	—
Korsør	12	—	—
Holbæk	5	—	—
Kerteminde	29	—	—
Nyborg	60	—	—
Svendborg	1	—	—
Fåborg	4	—	—
Middelfart	8	—	—
Ålborg	37	—	—
Lybæk	3	24	—
Rostock	15	—	—
Danzig	—	—	1
Wismar	32	22	—
Island	10	—	—

Tabel IX.

Kort over bornholmerurenes bestemmelsessteder 1863 og 1864.

Medens ca to trediedele af urene i 1796 gik til København, gik i 1829 kun godt halvdelen dertil. Samtidig nåede de nu længere ud i de danske provinser. Hvor skipperne i 1796 ikke nåede længere end til Lolland-Falster og enkelte sjællandske byer, nåede de i 1829 tillige til adskillige byer på Fyn samt til Ålborg. At denne blev den første jydsk by, vi hører om, hænger sammen med, at bornholmske skibe dengang sejlede med ler til fajancefabrikken i Østerby på Øland. Fabrikken blev drevet af den bornholmske fajancefabrikant Eschild Hansen Bech og det var naturligt samtidig at tage last ombord, der kunne sælges i Ålborg.

Et nyt træk er eksporten til Island. I 1821 indledte en gruppe rønneskipperne og -købmænd en fast handel med Island, der kom til at strække sig over mange årtier.⁹⁸⁾ Skibene medtog varer som kornprodukter, brændevin, pottemagervarer, ure og hvergarn fra Rønne og supplerede lasten i København, fortrinsvis med kolonialvarer. De besøgte en række islandske havne og byttede sig her til produkter som tran, klipfisk, uld o.l., som fortrinsvis solgtes i København; men en del af lasten blev taget med til Rønne.⁹⁹⁾ Det er ikke helt få bornholmerure, der fandt vej til den fjerne ø, og man finder stadig mange deroppe, men disse er dog ofte i en noget miserabel stand.

I Vestlandet i Norge kan vi ud over 1700-årenes barok-bornholmere også møde empire-bornholmere, som røber, at der stadig lejlighedsvis førtes bornholmerure til distriktet. De kan være kommet dertil med de rønneskipperne, der fortsat

⁹⁸⁾ Rønne rådstue, rådstueprotokol 1766–1841 fol. 218 LA.

⁹⁹⁾ Fremgår af toldbøgerne.

besejlede Bergen; men skipperregistrene i toldekstrakterne viser, at der hen i 1800-årene desuden af og til var vesterlandsskipperne, der lagde ind om i Rønne på vej hjem fra de østersøhavne, hvor de da afsatte deres sildefangster. Disse skipperne kan også have taget et ur eller et urværk med hjem.

På hjemmemarkedet nåede urene, da urproduktionen i 1840'erne og 1850'erne var på det højeste, endnu længere ud end tidligere. Frem for alt var nu de fynske og jyske havne stærkt besøgte. Af de lister, vi finder i Bornholms Avis sidst i 1850'erne og først i 1860'erne over afgående skibe og deres laster fremgår, at skipperne da foruden havnebyerne øst for Storebælt også besøgte alle fynske havne og alle havnene fra Sliens munding op langs Slesvigs og Jyllands østkyst og ind i Limfjorden, helt til Thisted. Besejlingen af de slesvigske havne standsede dog i 1864.

Der gik stadig lejlighedsvis ure til svenske og tyske havne, og i 1863 finder vi endog et ur ombord i et skib, der skulle til England (d.v.s. de britiske øer) – et træk, vi også mødte først i 1800-årene, jvf. s. 29 .

Urmagerens sidebeskæftigelser.

Blandt datidens bornholmske håndværkere var der ingen, der levede udelukkende af det håndværk, de kaldte deres. Alle supplerede indtægten ved bierhverv. Hvad disse var, afhang af formueomstændighederne. De, der var bedst kørende, ejede oftest jorder i byvängen, som de dyrkede. De kunne også drive handel ved siden af, eller, hvad der ikke var ualmindeligt, drive værtshus, d.v.s. udskænke brændevin (som de selvfølgelig selv brændte). Sådan supplerede f. eks. *Peter Arboe* sin indtægt. I en borgerliste fra 1753 anføres det, at han drev „stort værtshus” – måske var det konen, der tog sig af dette.

I lange perioder kunne der helt mangle udøvere af mere specielle håndværk på øen, f. eks. bogbinderi. Her ved vi, at *Christian Marchmann* også bandt bøger ind, et bierhverv, der gik i arv til hans søn, skipper Poul Marchmann. At drive to eller tre håndværk samtidig var ikke ualmindeligt, *Hans Hansen Bidstrup* var f. eks. også skomager, og i biografierne finder vi flere eksempler på, at urmagerer samtidig tog borger-skab i et eller to erhverv ud over urmageriet.

Alle drev desuden fra tid til anden fiskeri, deltog i bjergningsarbejde ved strandinger, hjalp til under høsten o.l. sæsonbetonet arbejde. Alt sammen ting, der forklarer, hvorfor datidens urmagerer sjældent nåede op på at producere de 30–40 ure om året, som Rawert og Garlieb angav, en urmager var i stand til.

Alle urmagerne lavede desuden i større eller mindre grad gørtlerarbejde. Meget talende er den svenskfødte gørtler i Rønne, Jonas Westerstrøms begrundelse, da han i 1793 søgte supplerende borgerskab som sølvsmed. Han siger da, at han „ikke i sin alderdom ser sit udkomme i sit forrige borgerskab som gørtler, da enhver urmagerdreng forarbejder sligt”.¹⁰⁰⁾

¹⁰⁰⁾ Rønne byfoged, tingbog 1792–1810, fol. 80 LA.

Da det i 1850'erne gik tilbage for urmagerne, er det da også oftest gørtlerarbejde, de tilbyder sig med i annoncer i Bornholms Avis. Urmagere som *Jens Mortensen Holst* i Svaneke, senere Ringeby i Vestermarie, og *Christian Bidstrup jun.* i Rønne anbefaler sig regelmæssigt med kaneklokker, bjælder, lysestager og -sakse o.l. Da *Jens Peter Lou* nedsatte sig i Neksø, averterede han den 19. april 1856 ligefrem med, at han lavede „alt til faget henhørende” såsom stueure, lysestager og bjælder.

I 1850'erne er det ellers mest reparationsarbejde, urmagerne anbefaler sig med; men efterhånden ser vi dem annoncere med, at de fører cylinderure, Nürnbergerure, skilderiure, Schwartzwaldere og andre af de importerede urtyper, der var med til at slå deres håndværk ud. Deres fag var på vej til at blive et rent servicefag.

Da *Mathias Koefoed* i 1860 etablerede sig i Rønne efter mange års ophold i Tromsø, averterede han 10. februar med, at han lavede urreparationer, men 4. februar 1862 tillige med, at han plomberede tænder uden smerte. Symaskinerne holdt snart sit indtog, ikke mindst ved *Hans Jørgen Clemmensens* hjemkomst i 1864 som symaskinefabrikant, det gav et nyt felt for reparationer, og i en annonce 23. januar 1869 ser vi *Jens Peter Ipsen* anbefale sig hermed. Andre tog sig af musikinstrumenter, bl.a. *Georg Harald Espersen*, der forhandlede og reparerede harmonikaer. *Johan Nicolaj Espersen* averterede 13. oktober 1863 med, at han nu foruden sin sædvanlige handel med alle slags ure havde etableret en brillehandel med Julius Nissens fabrikata. Senere averterede han tillige med „fysiske og optiske instrumenter”.

Andre annoncer kan forme sig som en bøn om at få arbejde, som *Peter Bjerregravs* annonce 6. august 1858, hvor det hedder: „Da jeg i den senere Tid er af Mangel paa Arbejde, ganske uden Næringsvej, og befinder mig i smaa Kaar med Kone og 3 smaa Børn, saa vil jeg haabe, at mine ærede Medborgere og flere fra Landet ville forunde mig noget Arbejde”.

For adskillige af urmagerne var løsningen at gå over i et andet fag. I biografierne ser vi dem således skifte til detailhandlere, blikkenslagere, gartner, hørsvinger og andet. Samtidig med, at denne udvikling var igang, finder vi mærkværdigvis en vis indvandring udefra af urmagere til Bornholm, ikke mindst fra Sverige – både af unge, der kom i lære, og af svende. Flere, der kom til Bornholm, blev hængende eller vendte senere tilbage og nedsatte sig – og enkelte klarede sig helt godt. Det gjalt især de taffelurmagersvende, som kom til øen for at arbejde hos *Johan Nicolaj Espersen*, såsom *Christian Asmussen* og *Axel Sjöberg*, for de magtede at reparere de finere ure. Dette blev det efterhånden en nødvendighed at kunne, for nu gik næsten alle med lommeure. At kunne lave værket til et standur helt fra bunden var ikke længere en færdighed, der talte.

Om urmagerarbejdet.

Vil vi vide lidt om, hvordan urmagerne arbejdede, må vi gå til skifterne. Det ældste urmagerskifte, vi har, holdtes 4. januar 1760 i Svaneke efter *Hans Jensen Marcher*.¹⁰¹⁾ Der opregnes, hvad han havde i sit værksted: „værkstedet” med skruestik og drejelad, en lille urmagerambolt, en mindre do., 4 file, 4 bor med boreskaft, 6 stk. „drejespingle”, 3 stk. hamre, 1 rund cirkel, 4 digler og 10 stk. hjulmodeller af bly til stueure.

Betegnelsen „urmagerværksted” for drejestolen går igen i de senere urmagerskifter, og de øvrige redskaber er hjælpemidler, vi må vente ved fremstilling af ure, der laves helt i hånden. Af særlig interesse er de 10 hjulmodeller af bly. De viser, at urmagerne oprindeligt har støbt ræmnerne til tandhjulene individuelt.

Vi skal helt frem til skiftet 27. maj 1801 efter *Jesper Munch* i Rønne,¹⁰²⁾ før vi aner en ændring i fremgangsmåden. Foruden redskaberne i hans værksted, „værkstedet” med drejelad og tapper, skruestik, file, bor og save, finder vi i køkkenet en blæsebælg til urmagerarbejde, en håndpuster og „5 forme af træ til urmagerprofessionen”. Her er øjensynlig en udvikling igang hen mod det princip, vi kender fra urmageriets slutperiode, hvor ræmnerne støbtes i sand af to omgange. Formene dertil var bygget op, så de hver svarede til een værkplade med diverse enkeltdele af uret strittende ud derfra. Tilsammen gav de, når delene var savede fra hinanden, ræmnerne til alle urets messingdele.¹⁰³⁾

Ræmnerne til urets jerndele fik urmagerne lavet hos kleinsmedene. I urmagerskifterne finder vi jævnt hen regninger fra smede på et antal „jerntøj til 8-dages ure”, der må have svaret til alle urdele i jern og stål, lodderne undtaget.

Før den første inddelingsmaskine til tandhjul kom til Bornholm i 1795, sad urmagerne møjsommeligt og inddelte tandhjulene i hånden for derefter at file tænderne til. Tilfilingsarbejdet kunne de først slippe for, da der tillige kom en „finniseermaskine”, det vi idag kalder en vælsemaskine, til. Men længe efter, at maskinerne vandt indpas, var der urmagere, der stadig lavede disse arbejder i hånden.

De urmagere, der i 1800-årene kom til at disponere over maskinerne, tilskar tandhjul for de andre mod betaling. Vi kan finde regninger i boerne herpå, f. eks. er der i *Peter Poulsen Marchers* separationsbo af 7. april 1836 en regning fra *Niels Espersen* på skæring af tandhjul til 20 stk. stueure til 1 mk. 4 sk. pr. sæt.¹⁰⁴⁾ Derimod tog *Peter Bjerregrav*, der kun ejede en inddelingsmaskine, ifølge en annonce 21. juni 1853 i Bornholms Avis 12 sk. for at tilskære et sæt tandhjul – men de skulle så bagefter have takkerne tildannede. Det har kun været nogle få urmagere, der har kunnet skaffe sig en ekstra indtægt ved at tilskære tandhjul for andre, for ifølge toldinspektoratets årsberetning fra 1852 fandtes der da ialt 6 „tandmaskiner” i Rønne. I øvrigt den eneste gang, disse ma-

¹⁰¹⁾ Svaneke byfoged, skifteprotokol 1736–75, fol. 299 LA.

¹⁰²⁾ Rønne byfoged, skiftedokumenter 1800–1904 LA

¹⁰³⁾ Gunner Rasmussen, Urmager, Gamle danske håndværk, Kbh. 1971, s. 304–314.

¹⁰⁴⁾ Rønne byfoged, skiftedokumenter 1836 LA

skiner nævnes specielt.

Mindst een inddelingsmaskine og een maskine til at skære drev må have været til disposition for urmagerinteressentskabets medlemmer (jvf. s. 69). De har muligvis været betjent af een eller nogle få urmagere, der så er blevet betalt for arbejdet. Sådan fungerede det i alt fald i begyndelsen med den inddelingsmaskine, der blev bevilget i 1795. Det var *Armand*, der betjente den, og var han bortrejset, blev *Niels Sonne* betroet dertil.¹⁰⁵⁾ *Armand* har utvivlsomt benyttet sig af denne chance for at skaffe sig en ekstraindtægt.

¹⁰⁵⁾ Bh. amt, pk. 104,
brev af 9. september
1800 LA.

Også i den arbejdsmængde, urmageren iøvrigt måtte lægge i fremstillingen af et værk, skete der en udvikling. I de ældre bornholmerure, barokbornholmerne, er værkerne smukt forarbejdede med fint drejede, profilerede værkpiller og andre smukt drejede enkeltdele med profiler. I 1800-årenes empirebornholmere blev arbejdet forenklet. Værkpillerne blev glatte, spidsende til i den ene ende, ligesom de andre smukt drejede detaljer forsvandt. I selve værkets opbygning skete der imidlertid forbavsende få ændringer efter det tidspunkt, hvor urmagerne beherskede rækkeslagværket. Dog er det sådan, at man i barokbornholmerens værker kan finde flere individuelle træk, end man finder i de sædvanlige empirebornholmere, sml. fig. 27–33.

Hvorved de bedre urværker fra perioden 1821–42, der opnåede garantistempling, afveg fra de da sædvanlige værker, ved vi endnu ikke. Et fingerpeg har vi i et ur, lavet af *Jørgen Møller* og tilhørende urmuseet i Århus, se fig. 17. Det bærer ud over hans sædvanlige stempel IM i værket stemplet BH, der må betyde Bornholm. Det er ikke det officielle garantistempel, men skal nærmere opfattes som hans eget private. Værket er anbragt i en mahognifineret kasse, der ikke er lavet på Bornholm. Det er smukt forarbejdet, og værkets piller (fig. 33) har vulster på midten, som vi ellers kun kender det fra barokbornholmerne. Det er ikke det eneste *Jørgen Møller*-ur med smukt profilerede piller, der kendes. En empirebornholmer, en „frøken”, hvis skive aldrig har været opmalet, er påmalet „Jørgen Møller 1841” på skiven og har initialerne IM i værket. Dets piller har også vulster på midten, men med kantet profil.

Arbejdsfordelingen mellem mestre og svende.

Som det tidligere er omtalt, var det langt fra alle svende, der var ansat på fuld tid. Den hyppigste ansættelsesform i slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene var halvtidsbeskæftigelse, idet svendene enten arbejdede hos mesteren tre af ugens dage eller hveranden uge. Dette fremgår af en række sager ved tingretten angående misligholdelse af kontrakter samt af folketællingen fra 1801, der kun anfører een svend, boende hos en mester, medens der i urmagerlisten af 1805 optræder hele 16 svende, beskæftiget hos en mester (se s. 38), en omstændighed, der kun kan forklares ved, at

hovedparten af de 16 svende har været gifte, tidligere selvstændige urmagere med halvtidsbeskæftigelse hos to mestre, og som derfor er talt med to gange.

Det sker, at vi i de sager, der indbragtes for tingretten, får oplysninger om arbejdsfordelingen mellem mester og svende. Oplysende er *Christian Bidstrups* klage af 3. november 1789 over *Poul Sørensen* (en tidligere selvstændig urmager), der ikke havde efterlevet kontrakten. Her blev der indgået en ny, hvis indhold var, at *Poul Sørensen* (der skyldte 24 rd.) skulle arbejde hos *Christian Bidstrup* hveranden uge, at han skulle være på egen kost og møde kl. 6 (om vinteren kl. 8) og arbejde til 9 aften med højst en times middagspause, og at han, hvis han forhindredes i at møde i en uge, i stedet skulle møde op næste uge. Til gengæld skulle *Christian Bidstrup* beholde ham i arbejde til gælden var betalt, der skulle altid være noget for *Poul Sørensen* at lave, og han skulle have lys dertil om aftenen. På de ure, han arbejdede med, forfærdigede *Christian Bidstrup* selv takkernes inddeling og nedskæring samt platernes og vingernes udskæring og afdrejning, foruden at han samlede værket, medens *Poul Sørensen* lavede det øvrige. For hvert ur får denne 2 rd., som blev afskrevet på hans gæld.¹⁰⁶⁾

¹⁰⁶⁾ Rønne byfoged, skøde- og panteprotokol 1781-94, fol. 317 LA.

Dette var, hvad en ansvarlig mester, der stod inde for sine ures kvalitet, kunne udnytte en andens arbejdskraft til. Langt hyppigere har det dog været, at unge, nyuddannede, der ikke havde midler til at nedsætte sig, eller ældre urmagere, der var så langt ude i gæld, at de ikke mere kunne skaffe sig råvarer, fik disse af en mester og sad hjemme hos sig selv og lavede værket. Herefter afleveredes det til mesteren, der solgte det som sit eget værk. De blev gerne betalt ved, at de beholdt f. eks. hver 11. urværk, som det skete, da *Jørgen Svendsen Riis* i 1814 arbejdede på denne måde for *August Peter Hansen*.¹⁰⁷⁾ Det var et af de ureglementerede forhold, urmagerinteressentskabet især prøvede at modarbejde, og nok også forklaringen på, at kvaliteten af en urmagers værker kan svinge en hel del.

¹⁰⁷⁾ Rønne byfoged, politiprotokol 1808-1814, fol. 324 LA.

Urlodderne.

Til at drive værket brugtes lodder, der på de ældre ure er af bly, på de senere af støbejern. Blylodderne kunne urmagerne selv lave. De vejede gerne ca. 11 pund stykket. Jernlodderne, derimod, leveredes fra København, de vejede ca. 10 pund. Vi kan finde disse lodder nævnt i 1800-årenes toldekstrakter og opdager da, at antallet af lodder, der f. eks. importeredes til Rønne i årene 1827-30, kun svarer til omkring halvdelen af de ure, der eksporteredes. Forklaringen er den, at skipperne i stor udstrækning sparede sig den ulejlighed først at hente lodderne til Rønne for derefter at tage dem med tilbage til København som del af et ur. Kun til ure til andre steder var det nødvendigt at hjemtage lodderne.

Vi finder da også i et brev af 23. oktober 1826 fra *Niels Espersen* til forvalteren af udsalget i det Thott'ske palæ, at den jernstøber, der leverede lodderne, skulle bringe dem frit til møbelmagasinet for 1 rd. parret, og at der kunne behøves nogle 12-punds lodder imellem til de ure, der slog for langsomt med et 10-punds lod.¹⁰⁸⁾

¹⁰⁸⁾ Ørsteds papirer
RA.

Da Rønne i 1845 fik sit første jernstøberi, kom dette også til at levere urlodder. Dette fremgår af skiftedokumenterne, f. eks. i *Jørgen Nielsen Beths* bo, hvor der optræder en regning af 24. november 1858 fra jernstøber H. Wichmann på 2 sæt urlodder à 5 mk. 4 sk.¹⁰⁹⁾

¹⁰⁹⁾ Rønne Byfoged,
skiftedokumenter
1858–1860 LA.

Urskiverne.

Til det ekstra arbejde, de ældre bornholmske urmagere havde med deres barokure, hører fremstillingen af skiverne. Som oftest er de af jern, formet som en firkant med en rundet udbygning foroven og blev lavet hos smeden. Til tider var skiven af messing og da udført af urmageren selv.

En jernskive skulle bemales, før den yderligere udstyredes. På de ældste skiver er der ofte et malet midtermotiv. På skiven i **fig. 23** er det en hane, lidt skyer og øverst solen, det går igen på flere *Arboe*-ure. Et andet motiv, man ret ofte støder på, er tre engle med røde gevanter og en due, se **fig. 24**.

Hjemkommet fra maleren blev skiven forsynet med talkrans og navneplade i tin samt med forgyldte hjørneornamenter. I almindelighed må vi regne med, at urmagerne støbte hjørneornamenterne af efter en model, og at brødrene *Arboe* til deres tidligste ure støbte af efter ornamenten fra de indstrandede ure. Imidlertid anvendte de senere hen stærkt varierende hjørneornamenter, der stemmer overens med, hvad vi finder på samtidige ure fra andre steder i landet, og som de må have taget hjem gennem skipperne. På en del af deres ure og hovedparten af barokbornholmere i almindelighed, finder vi de rokokoprægede ornamenten fra **fig. 25**.

Tinkransen og navnepladen kunne tænkes at være lavede af Rønnes daværende kandestøber, David Davidsen, afløst af en søn af samme navn, og en forbindelse med Arboefamilien var der, for David Davidsen jun. blev 1780 gift med en datter af *Peter Arboe*. Mindst een urmager har dog selv støbt sine, for i skiftet 21. august 1777 efter *Ole Henrichsen*¹¹⁰⁾ nævnes en form i sten til støbning af talkransen og en mindre, rund form til „urplatten”. Det er det eneste sted, disse forme er nævnt – eller har den „runde cirkel”, der nævntes i skiftet efter *Hans Jensen Marcher* noget med det at gøre?

Engang omkring 1790 påbegyndtes en forenkling, idet man da gik over til at give urene runde, let hvælvede jernskiver, som blev malet hvide med sorte tal, **fig. 26**. De kan optræde i forbindelse med urkasser, der, bortset fra at urhovedets vindue nu er rundt, ellers er helt barokprægede, **fig. 7**, men også i forbindelse med helt nye typer urkasser. Fra overgangstiden mellem barokskiven og den hvide skive findes der også ure

¹¹⁰⁾ Rønne byfoged,
skifteprotokol
1753–80, fol. 441 LA.

med rund skive med talkrans i tin. Sådanne ure er dog sjældne, Bornholms Museum ejer et (fig. 8).

Vi ved, det var *Jørgen Peter Arboe*, der indførte den hvide skive, hvilket fremgår af byfoged Gads anbefaling af hans ansøgning i 1800. Samtidig ændrede han på urets visere og afløste de meget ornamentale barokvisere med helt enkle breguet-visere eller andre enkle former. De må have været nye i begyndelsen af 1790'erne, hvor vi i Adresseavisen flere gange finder annoncer om salg af bornholmerure med hvide skiver, f. eks. 15. april 1793, hvor det hedder at „et godt bornholmsk Stue Uhr er at bekomme tilkjøbs med hvid rund Skive og Mahogni malet Futteral, af en god Mesters Arbejde”.

Medens barokskivens talkrans var med romertal, synes de nye, hvidmalede skiver ofte at være blevet udstyrede med arabiske tal, der da var på mode. Disse har domineret til hen i 1830'erne, hvor romertallene atter tog overhånd. F. eks. kan nævnes, at da urmager P. Wolff i Bremen i 1831 bestilte de 6 garantistemplede urværker, ønskede han dem leveret med romertal på skiven – men på udsalget i København havde man da kun eet værk stående dermed.¹¹¹⁾

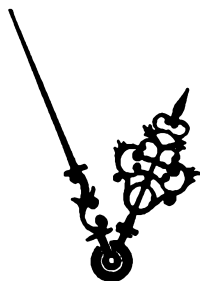
Man kan ikke ud fra en hvidmalet skives nuværende udseende sige noget om, hvordan dens tal oprindeligt har set ud, idet de gerne er blevet overmalet adskillige gange i årenes løb. Herved kan også de oplysninger, skiven ellers kan have båret, være forsvundne eller forvanskede: urmagerens navn og evt. også årstallet for urets tilblivelse eller værkets produktionsnummer.

Urmagerens signaturer eller stempler.

På barokbornholmerne anbragte urmageren sit navn på den lille runde tinplade foroven på skiven. Den var som regel tilføjede udstyret med en femtakket krone og urets produktionsnummer, evt. i stedet året for dets tilblivelse eller – i de helt sjældne tilfælde – med ordet: London, der sikkert blot skal tydes som en tilkendegivelse af, at det var lykkedes at kopiere de engelske ure. Den eneste kendte undtagelse findes på et *Peder Ipsen*-ur på Bornholms Museum, hvor navnepladen med radier er delt i otte dele, hvori er anbragt PIS No. 60 i de fem af dem (se fig. 25).

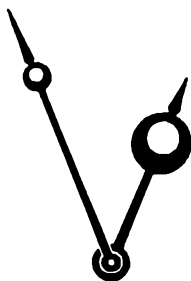
Da den runde, hvide skive blev indført, rykkede urmagerens navn ned indenfor talkransen, men samtidig kunne han nu også signere selve værket. Det kan i sjældne tilfælde forekomme, at urmagerens navn og værkets produktionsnummer er indgraveret eller indprikket på værkets bagplade (fig. 29). Langt det almindeligste er dog, at han blot slog sine forbogstaver ind, gerne på værkets bagplade (fig. 30). De kan dog også forekomme andre steder, selv bag på et pendul er de set. Der kan desuden være indstemplet et produktionsnummer eller årstallet for urets tilblivelse, ikke helt få bornholmerure er dog helt uden stempler.

Er der både stempel i værket og et urmagerens navn på skiven,

Barok-visere

¹¹¹⁾ Ørsteds papirer, malerregning af 23. april 1823 på maling af skiver og brev af 1. december 1831 RA.

Breguet-visere

Initialer indridset i våd maling på bagsiden af en urskive.

skal de stemme overens. Gør de det ikke, er der ved skivens opmaling anbragt et galt navn på skiven, hvad desværre ikke sjældent er sket. Endnu hyppigere er dog opdigtede årstal malet på.

Mangler der både navn på skiven og stempel i urværket, er der imidlertid endnu en mulighed for at finde ud af, hvem der har lavet et bornholmerur. Malerne, der malede skiverne, havde nemlig oftest skiver liggende fra flere urmagere samtidigt. For at holde dem ud fra hinanden malede de så urmagerens navn eller initialer bag på skiven, ofte med nogle hastige strøg. Man skal se godt til, for det hænder, at der er brugt en mørk maling, der næsten falder sammen med jernets farve, så man kun aner navnet ved at dreje skiven i lyset. Andre malere kunne smøre lidt maling på og indridse initialerne i den våde maling. Der er oftest brugt gotisk håndskrift, så de kan være svære at tyde.

Kender man kun initialerne for den urmager, der har lavet uret, kan man benytte registeret bagerst i bogen til at finde de urmagere, der kan være tale om, evt. også listen over svende og lærlinge. Man må her gøre sig klart, at et efternavn, der endte på -sen, gerne blev angivet ved to bogstaver, hvoraf det sidste var et S, så f. eks. *Jesper Jacobsen* brugte stemplet JJS eller, som vi så det, *Peder Ipsen* initialerne PIS.

Er man heldig, kan man nå til et eentydigt resultat; men ofte står man med en række muligheder, der alle synes lige gode. For endeligt at blive i stand til at tilskrive bestemte stempler til bestemte urmagere, påtænker urmuseet i Århus at gå igang med en registrering af stempler fra bornholmske og andre danske standure.

Urkasserne.

Det, der gør et bornholmerur til et møbel, er dets kasse. Kasserne blev lavet i fyrretræ og malede (det har aldrig været meningen, at træet skulle stå bart, som en del ynder det idag) og med tiden kom der snedkere, der specialiserede sig i at lave urkasser, der ligefrem blev et serieprodukt. Mange malere fik en stor del af deres beskæftigelse ved at bemale kasserne – og også glarmestrene ydede deres bidrag.

Det ældste, kendte bornholmerur, *Peter Arboes* eenviserur fra 1745, se **fig. 1**, havde en kasse mage til kassen til *Otto Arboe*-uret i **fig. 2**. Vi har lov til at formode, at det var deres fader, snedker Poul Ottesen Arboe, der lavede dem. Næsten lige så gammel er den type kasse, vi ser i **fig. 5**, kendetegnet ved søjlerne på urhovedes forside med keruber som kapitæler. Denne kasse kendes fra *Arboe*-ure, men er også brugt til to tidlige ure på Bornholms Museum, lavet af henholdsvis *Hans Jensen Marcher* og *Peder Ipsen*. *Marcher*-uret har produktionsnummer no. 6 og må stamme fra sidste halvdel af 1740'erne.

De to kasser har, som vi finder det overalt i Danmark på den tid, engelske barokure som forbillede. Uret i **fig. 2** afsluttes

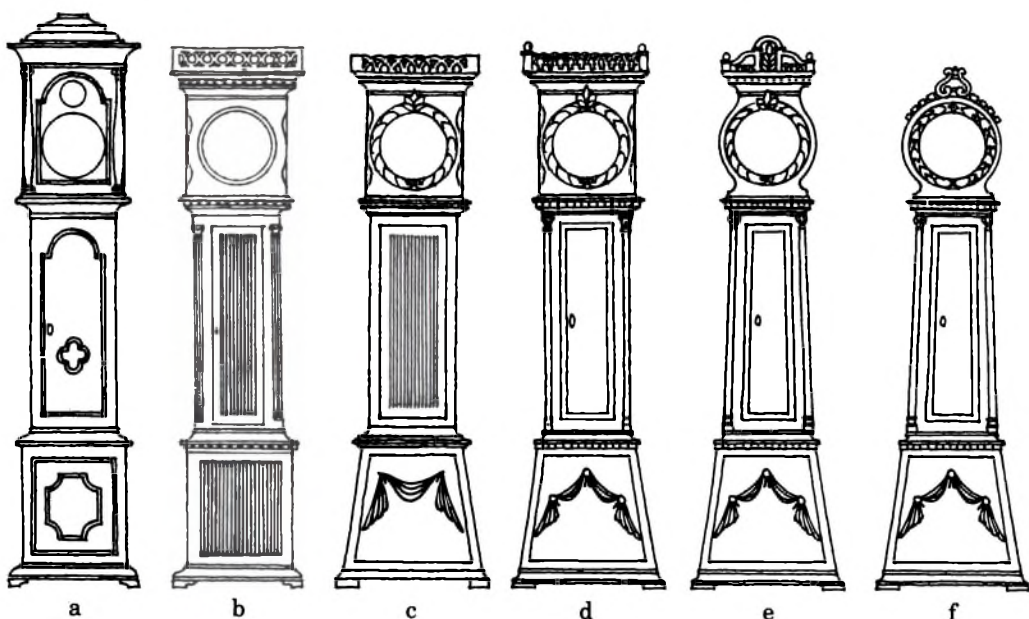
foroven med en opsats, der er løs, og som sjældent findes bevaret, da den som regel måtte fjernes for at få plads til uret i en lavloftet stue; men en fure ovenpå urhovedet viser, hvor den har skullet hvile.

På Bornholm vedblev man til omkring 1800 at lave ure med barokkasser, kendetegnet ved de lige linier og stærkt fremspringende, profilerede gesimser. Med tiden optræder den i flere variationer, f. eks. med en øvre gesims, der fortil buer opad, **fig. 8**, denne kan endog være gennembrudt. Vinduet i pendulkassens dør, der i de tidligste ure er firpasformet, kan være runde, rudeformede el. l., og i en del kasser er søjlerne i urhovedets forkanter, som vi ser dem i **fig. 1**, forsvundet og erstattet med afhøvling af forkanterne et stykke op. Fælles for dem alle er den firkantede fyldning med indrundede hjørner på urkassens fod. Kun i de seneste udgaver af den bornholmske barokkasse ses andre udformninger, ligesom vinduet i døren her kan være forsvundet.

Det, der frem for alt kendetegner barokbornholmeren, er den rige bemaling, som det viser sig, at mange af dem har haft: religiøse scener, dyr, blomster, engle og meget andet. Bemalingerne i **fig. 2** og **5** er usædvanligt fine og vil blive diskuteret nærmere under afsnittet om malerne. At uret i **fig. 5** fik fremdraget sin bemaling, skyldes en tilfældighed. Da den nuværende ejer fik uret, var kassen lidt medtaget, og hans ideer gik i retning af at få det malet hvidt med forgyldte kanter. Inden det skete, skulle imidlertid bagklædningen repareres. Da han stod med kassen hos snedkeren og diskuterede det, blandede en tilstedeværende herre sig i samtalen – om han måtte låne urlågen med hjem for at se, om der var noget under. Det var en malerkonservator, der tilfældigvis var tilstede, der brød ind, og en uges tid efter viste han frem, hvad der skjulte sig under malelagene. At ejeren af uret idag er lykkelig for, at han lod konservatoren og ikke malermesteren tage sig af det, er der ikke noget at sige til. Bemalingen på dette ur er rokoko, kassen selv dog stadig barok. Rokokoen kom aldrig til at påvirke udformningen af kassen på de bornholmske standure.

Den, der som den første turde lade sine ure udstyre med kasser af mere moderne tilsnit, var – stadig med byfoged Gad som kilde – *Jørgen Peter Arboe*. Sammen med hans indførelse af den hvidmalede, runde skive kom kasser i de da herskende stilarter, Louis XVI og lidt senere empire. Louis XVI-kasserne er i sin tidligste udformning karakteriseret ved, at både lågen og forsiden af urfoden er tæt rillede (se **fig. 10**), og urhoved, pendulkasse og fod har som barokkassen lodrette sider. I en overgangsform til empire er lågen stadig rillet, men den nu skrånende fod har fået et draperi, ophængt i to punkter, anbragt på sig (se **fig. 11**), og yderligere er urlasset (og dermed skiven) blevet omgivet af en laurbærkrans. Urene har opsatser, formede som gallerier.

Helt afvigende er de søjleformede urkasser, der kendes fra

Hovedtyper af bornholmske urkasser, a) barokkasse, b) tidlig Louis XVI-kasse, c) sen Louis XVI-kasse samt empirekasserne, d) „mand”, e) „frøken”, f) „kone”.

flere *Jørgen Peter Arboe*-ure, men som også andre af de bornholmske urmagere tog op, jvf. fig. 9. De eksisterer dels som søjler med ensartet tværsnit, dels smalnende til opad, og de er ofte beregnet til at stå i et hjørne.

Omkring 1800 kom endelig empirebornholmeren med den i fig. 12 viste kasse, hvor alle dekorationselementer er empire: urhovedets laurbærkrans, tandsnittene i overgangsleddene, søjlerne langs pendulkassens forkanter og et draperi, oftest ophængt i tre punkter, på den skrånende urfod. Opsatserne kan variere en del, men har i de fleste tilfælde karakter af et galleri.

Det er denne urkasse, der frem for alt står for danskerne som bornholmerurets. Den blev hurtigt så godt som enerådende, utvivlsomt hjulpet af den profranske stemning i landet efter slaget på Reden, og den blev lavet, så længe der lavedes bornholmerure.

Jørgen Peter Arboe, der ofte bestilte særligt udførte kasser til sine ure, fik til et af sine seneste arbejder lavet den rigere udformning af empirekassen, vi ser i fig. 13. Da urmagerinteressentskabet i 1822 besluttede at indføre en „bedre” urkasse, har man ladet sig inspirere af denne kasse til den lidt enklere udformning, vi ser i fig. 14. Den nye, „bedre” urkasse blev op gennem 1820'erne kun solgt i få eksemplarer, men omkring 1830 begyndte også skipperne at interessere sig for den, for vi finder den på ikke helt få bornholmerure efter

1830. Hvor den oprindelige empirekasse med sine lodrette linier i urhovede og pendulkasse gav anledning til kæle-navnet „hanbornholmeren”, inspirerede den nye kasse med runde kinder og skrå linier i både fod og pendulkasse til navnet „hunbornholmeren”. „Hunbornholmeren” kom iøvrigt til at smitte af på „hanbornholmeren”, så også denne fremefter kunne optræde med svagt skrånende pendulkasse. „Hanbornholmeren” kunne også gå under navnet „manden”.

Endnu en udformning af empirekassen kom frem midt i 1840'erne, det er „konerne”, hvis urhovede også er rundt oven-til, og som er udstyret med en opretstående lyre med et par blomsterranker gående ned derfra foroven, se fig. 16. Efter dens fremkomst blev „hunbornholmeren” døbt om til „frøkenen”, og „hunbornholmer” dækkede nu begge de to nye kasser. „Konerne” er den sjældnest forekommende empirekasse.

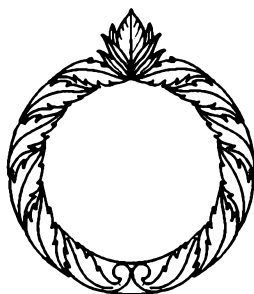
En stor del af „konerne” – om ikke alle, hvilket kun studiet af et større antal kan afgøre – er ganske øjensynligt lavet af een bestemt snedker, idet de som fælles træk, foruden topudsmykningen med lyren og blomsterrankerne, har en særpræget udformning af bladkransen, der omgiver urskiven. Desuden er udformningen af søjlerne langs pendulkassens forkanter og af gesimsen med tandsnitsborten med bueslagsbort under den samme.

På kasserne optræder endvidere af og til et ornament, kaldet „hesteskoen”, på pendulkassens låge, og nøglehullet er da gerne anbragt midt i ovalen indenfor den hesteskoformede bladguirlande med en lille sløjfe foroven, som har givet det navnet. Foruden på „konerne” kan det optræde på såvel „mænd” som „frøkner”, og de synes alle at være fra hans værksted, jvf. tegningen.

Forklaringen på, at dette nye dekorationsselement kom ind på hans kasser og måske endda fremkomsten af „kone”-kasserne som sådan, har vi formentlig i et ur, der for nylig er dukket op, og som må være et bestillingsarbejde fra en, der ønskede et ur i Louis XVI-stil, se fig. 15.

Værket er lavet af *Christian Due jun.*, dets hvidmalede skive har arabertal, og de særprægede visere er håndgrave-rede. Snedkerens løsning af opgaven har været at lave en kasse som den, han plejede at lave til empireurene, med skrånende pendulkasse og fod, søjler i pendulkassens forkanter og tandsnits- og bueslagsborter under dens gesims. Louis XVI-præget er givet ved at gøre lågen tætrillet, og der er anbragt en rudeformet „roset” midt på den, endvidere har han erstattet det sædvanlige draperi på urfoden med en rund medaillon med rillet midterparti, omgivet af en halvkrans af blade på den øverste halvdel og ophængt i en sløjfe foroven, et udpræget Louis XVI-motiv.

Urhovedet er der gjort mest ud af. Det er, i modsætning til „frøkenens” urhovede, der kun har runde „kinder”, også rundt foroven, hvilket stilmæssigt er et tilbagegreb. Man må

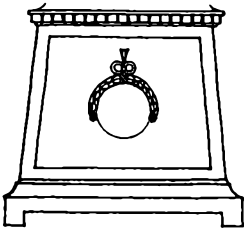
Krans om urskiven,
„mand” og „frøken”.

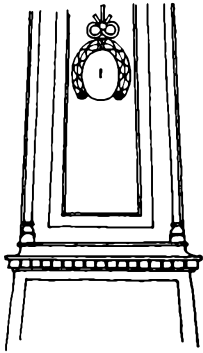
Krans om urskiven,
„kone”.

Øverste gesims på
pendulkassen på en
„kone” med tandsnits-
bort og bueslagsbort
under.

Medaillon på foden af en „kone”.

„Hestesko” på lågen af en empireurkasse, tegnet efter en „frøken” fra 1876.

have fundet dette for bart, for snedkeren har givet det en særdeles særpræget omramning: på et lille plateau på hovedets overside er anbragt en opsats, formet som en lille rund lågvase med hanke og spinkel fod. Fra hankene hænger et par bladguirlander i buer ned til det øverste af et par fritstående søjler, som står på volutter, der gror ud fra de nederste sidekanter af urhovedet. Både opsats og søjler er rillede, og kransen omkring skiven er den samme, som vi finder på „konerne”.

Snedkeren må have været glad for de nye stilelementer. På „konen” i fig. 16 har han erstattet det sædvanlige draperi på foden med den samme runde medaillon, som „Louis XVI-konen” havde, blot med glat midterparti; men motivet vandrede hurtigt op på urlågen og blev samtidigt ovalt (jævnfør tegningen), og halvkransen af blade blev hesteskoformet. Det er tidligst mødt på et ur fra 1845 og senest på et fra 1876, begge „frøkner”.

Endnu en bornholmsk urkasse, som kun sjældent dukker op, skulle komme frem på et tidspunkt, hvor fremstillingen af bornholmerure var i hurtig aftagen. Den er helt uden empiredekorationer, som kunderne vel var ved at blive trætte af, og den er karakteriseret ved at have en hvælvet låge, se fig. 18. Det må være den, der omtales i en annonce i Bornholms Avis 30. juli 1872, hvor det hedder, at urmagerne i Rønne formedelst stigende udgifter til materialerne må forhøje prisen til 12 rd. 3 mk. for et ur med simpelt futteral og 14 rd. 3 mk. for et ur med halvrundt futteral.

Snedkerne.

Selvom det vides, at der var snedkere i Rønne, der udelukkende lavede urkasser, er det svært at finde frem til deres navne, da de skjuler sig blandt alle de andre snedkere i byen.

Som sagt må vi regne med, at Poul Ottesen Arboe har lavet en del af de tidligste urkasser. I slutningen af 1700-årene er der to snedkere, der tydeligt træder frem som urhusmagere gennem de forbindelser, de kan ses at have haft med urmagerne. Peder Rasmussen, f.o. 1738, tog borgerskab 19. maj 1761 og er i skattetaxterne fra 1762. Ved hans børns dåb optræder der altid en eller flere urmagere blandt fadderne, og de er ganske øjensynligt ikke i familie med ham. Det samme gør sig i endnu højere grad gældende for Niels Nielsen Moyesens vedkommende, det formelig vrimler med urmagere blandt børnenes faddere, og *Jørgen Peter Arboes* hustru var gudmoder til et af dem. Han var født o. 1758 og tog borgerskab 22. september 1787, men havde da allerede arbejdet ved snedkeriet i godt 3 år. Han må have tjent godt, for i 1795 erhvervede han sig et væsentligt større hus end det, han hidtil havde ejet, og han begyndte samtidig at købe jorder. Både hans stigende velstand og hans nære tilknytning til urmagerne giver mistanke om, at det frem for alt var ham, der var i stand til at lave de nye typer urkasser, der kom frem i hans

tidlige virkeperiode. Han udmærker sig også ved, at han i enkelte lister ligefrem betegnes som urmager, hvad han dog ikke var. Han var i skattetaxten indtil 1821, hvor han udgik som fattig, efter at han havde solgt sit på det tidspunkt da en del mindre hus.

Op i 1800-årene er det rent tilfældigt, om en snedker røber sig som urhusmager, for 1700-årenes nære tilknytning mellem urmagerne og deres leverandører af urkasser finder vi ikke mere. Det hænger sammen med, at urmagerne i stigende grad leverede urværker og ikke hele ure til skipperne og købmændene, der så selv sørgede for kassen. Det kunne lade sig gøre, da både værker og kasser leveredes med standardmål. Urværkerne var ligefrem urmagerens betalingsmiddel, skiftedokumenterne viser, at han afregnede med alle slags underleverandører med færdige værker, som de så benyttede til selv at tilbytte sig varer med. Dette var ikke noget, der specielt gjaldt for urmagerens vedkommende. Indtil midten af 1800-årene, hvor Bornholm fik de første banker, var øens økonomi i høj grad en naturalieøkonomi med kun få konstanter blandt jævne mennesker.

Skiftedokumenterne giver os dog enkelte navne. Således optræder der i *Peder Jacobsens* hustrus bo 4. februar 1822 en regning på et urhus fra Anders Madsen,¹¹²⁾ i *Peder P. Marchers* separationsbo 4. maj 1836 en regning fra Hans Møller (broder til *Jens Jørgen Møller*) på et urhus¹¹³⁾ og i *Jørgen Nielsen Beths* bo 14. maj 1858 en regning fra Mads Peter Dam på et urhus og nogle urbrædder (brættet, urværket monteredes på).¹¹⁴⁾

Ingen af de tre nævnte havde borgerskab; men Mads Peter Dam, der i skattetaxterne normalt står anført som snedker, står i taksationslisten til skattetaxten for 1852 anført som urhusmager.

Forholdene belyses nærmere ved en sag for politiretten i Rønne den 24. marts 1847, hvor en række snedkere var indklaget for at virke uden borgerskab, deriblandt Jacob Jensen.¹¹⁵⁾ Han forsvarede sig med, at han ikke lavede andet snedkerarbejde end urhuse og derfor mente sig berettiget til at arbejde uden borgerskab. Ved domsafsigelsen 5. maj 1847 fik han medhold, da „fremstillingen af urhuse ikke er snedkerprofession, men snarere en industrigenstand”. Alligevel tog han 8. december 1848 borgerskab, og da udtrykkeligt som „urfutteralsnedker”, den eneste, der specielt tog borgerskab som sådan i Rønne.

Et enkelt sted kan vi få et lille glimt af en urhussnedker i arbejde. I bogen „90 år ung – Valdemar Hansen fortæller”, udgivet af datteren Solveig Bording, berettes, at Valdemar Hansens farfar Hans Jørgen Hansen, der var født o. 1800, var urhussnedker i Rønne. Hans fader, Ole Hansen, havde som dreng måttet hjælpe til på værkstedet, bl. a. med udskæringen af kransen. Når faderen kritiserede hans arbejde, brød moderen ind med, at han gjorde det så godt, som han

¹¹²⁾ Rønne byfoged, skiftedokumenter 1822–1824 LA

¹¹³⁾ Se note 104.

¹¹⁴⁾ Se note 109.

¹¹⁵⁾ Rønne byfoged, politiprotokol 1844–1852, fol. 158 LA.

kunne. Når kassen var færdig, var det Ole, der på en trillebør bragte den hen til den, der havde bestilt den. Heller ikke Hans Jørgen Hansen havde borgerskab til sit virke.

Malerne.

Er det vanskeligt at komme til bunds i spørgsmålet om hvilke af de mange snedkere i Rønne, der lavede urkasserne, er vi bedre stillede, når det gælder malerne, for de var, især i 1700-årene, kun få i antal, og de bevarede skiftedokumenter fra 1800-årenes første halvdel tyder på, at så godt som alle daværende malere var inddraget i arbejdet med at bemale urkasser.

Størst interesse knytter der sig til de malere, der dekorerede barokkasserne. For de tidligste ures vedkommende kan der kun være tale om to, Henrich Johan Møhlen og Jacob Hovaldsen, der begge havde nedsat sig i Rønne før urmageriet tog sin begyndelse,¹¹⁶⁾ og som i en længere årrække var byens eneste malere. De kom begge til at male for urmagerne.

¹¹⁶⁾ Bh. amt, pk. 104, håndværkerlister fra 1744 (heri angives, hvor hver enkelt har lært) LA.

Henrich Johan Møhlen (Møhln) var født i København o. 1717 og søn af en tyskfødt parykmager Johan Møhln, der 20. oktober 1723 tog borgerskab i Rønne. Han lærte i Hamborg og udførte allerede i 1739 reparationer på altertavlen i Ipsker kirke, det første af adskillige malerarbejder for de bornholmske kirker.¹¹⁷⁾ Han tog borgerskab i Rønne 15. februar 1743 efter at have giftet sig og købt hus og begravedes 19. juli 1767. Mest kendt er hans loftsmaleri fra Rønne kirke fra 1763, hvoraf de vigtigste dele nu er på Bornholms museum. Her ses blandt skyer på en dyblå himmel en opstigende kristusskikkelse med et dannebrogsglag i hånden, jvf. fig. 3. Der er næppe tvivl om, at det også er Møhlen, der bemalede *Otto Arboes* ur, mærket London. På dets låge ses en kvindeskikkelse mellem skyer og med et dannebrogsglag i hånden, stærkt beslægtet med kristusskikkelsen fra kirke-loftet, jvf. fig. 4. Den 21. januar 1752 finder vi iøvrigt *Otto Arboe* som fadder for en datter af Møhlen. Møhlen har utvivlsomt bemalet en række af *Arboebrødrenes* ure, specielt de ikke helt få med bibelske scener på lågen.

¹¹⁷⁾ Angående malernes arbejder i de bornholmske kirker, se Danmarks Kirker VII, Bornholm, H.J. Møhlen s. 51, 172, 197, 214, 217, 218, 309, 502, J. Hovaldsen s. 196 og J. P. Ahlsdorf s. 56.

Jacob Hovaldsen var født i København o. 1720 og lærte også der. Han giftede sig i Rønne 20. april 1744, men tog først borgerskab 10. januar 1749. Han betegnes i 1771 som „Malere og Skildere” og malede i 1776 pulpituret i Knudsker kirke. Hans skifte holdtes 22. december 1792. Hans nære tilknytning til urmagerne viser sig ved, at hans søn *Poul Hovald(sen)* og sønnesøn *Jacob Hovald(sen)*, som han var værge for efter faderens tidlige død, begge blev urmagere, medens en datter blev gift med *Christian Due*. Tilmed finder vi i skiftet 21. august 1777 efter *Ole Henriksen* en regning fra Jacob Hovaldsen på 5 rd. for maling af to ure.¹¹⁸⁾

¹¹⁸⁾ Se note 110.

Møhlens enke (han var gift to gange) giftede sig igen 5. november 1768 med Johan Peter Ahlsdorf, der var f.o. 1737, og som tog borgerskab som maler i Rønne 13. februar 1776.

Han bemalede i 1774 den fornyede søndre skriftestol i Rønne kirke. Han begravedes 12. marts 1792. Også han kan have bemalet barokbornholmere. Specielt kan han tænkes at have malet kasserne til nogle af *Otto Arboes* seneste ure, der afgørende afviger fra hans og broderens tidligere ure. Flere af *Otto Arboes* ure med højt produktionsnummer (som f. eks. uret i **fig. 5**) er rødmaledede med scener udført helt i guld og stil-mæssigt forskellige fra de bemalinger, vi må tilskrive Møhlen.

Vi må dog ikke være blinde for den mulighed, at der kan have været malere, der i kortere perioder kan have virket i Rønne uden at have taget borgerskab. En sådan er den svenske maler Johan Lundberg, der første gang dukker op i skatte-taxten i 1780, hvor han logerer hos *Hans Jensen Kofoed* på Store Torv. Da denne kort efter flyttede til København, må han være rykket ind hos rokkedrejer Hans Jensen Dreyer på torvets sydside, for her holdtes hans skifte 18. juni 1781.¹¹⁹⁾ Blandt hans efterladenskaber var en guldpude, så også han kan have lavet dekoration af urkasser med guldmotiver, dog ikke de ovennævnte *Otto Arboe*-ure.

I slutningen af 1700-årene kom der bornholmsk fødte malere til. Herman Bohn Rasch, f. o. 1760, tog borgerskab som maler og handlende 20. marts 1782, og 12. februar 1791 tog Herman Carstensen Boss, f. o. 1769 og død 28. juni 1839, borgerskab som maler, lakerer og forgylder. Sander Lesler Kofoed, f. o. 1770 og død 20. april 1841, tog borgerskab som maler 12. februar 1791 og 1. juni 1813 tillige som handlende. Endelig kan Frederik Monsen, f. o. 1775, have nedsat sig før 1800, hans borgerskab mangler, men han er opført i folketællingen i 1801, og i skiftet 4. februar 1822 efter *Peder Jacobsens* hustru indgav han en regning på maling af skiver og urhuse. I samme bo finder vi yderligere en regning fra Sander Lesler Kofoed på maling af 8 urhuse, hvoraf de 4 var brune, de 2 grønne og 2 zinnoberrøde. Det må være en af disse fire malere, der har bemalet uret i **fig. 7**.

Herman Carstensen Boss, der købte Jacob Hovaldsens hus gl. no. 382 i Strandstræde (= nuværende matr. no. 1149–50 i Silkegade), udmærker sig ved, at det myldrer med urmagere ved hans børns dåb. Hans tre sønner blev alle uddannede som malere og arbejdede længe for faderen. Den ældste, Carsten Boss, døbt 13. april 1794, tog borgerskab 7. marts 1836 og overtog faderens ejendom efter dennes død. Da Carsten Boss døde 11. december 1860, var der blevet malet urkasser til bornholmerure i dette hus i omkring 120 år. Den næstældste, Ole Frantzen Boss, døbt 8. september 1797 og opkaldt efter moderens første mand *Ole Frantzen Togsverd*, tog borgerskab 18. april 1835 og døde 24. april 1850, medens den yngste, Christopher Boss, døbt 17. december 1802, tog borgerskab 14. januar 1836 og døde 18. oktober 1840.

I skiftedokumenterne finder vi flere gange regninger fra malerne Boss, f. eks. optræder der i *Peder Poulsen Marchers*

¹¹⁹⁾ Rønne byfoged, skifteprotokol 1781–84/1790–1805, fol. 31B LA.

separationsbo af 7. april 1836 en regning fra Ole Frantzen Boss, der havde mahognimalet et urhus for ham. Ellers lyder regningerne i boerne blot på maling af skiver eller urhuse. Det gælder også for regninger fra maler Peter Kofoed, f. o. 1800, der tog borgerskab 30. januar 1840.

De farver, der er nævnt ovenfor, er netop de farver, vi hyppigst møder på empirebornholmerne, når de senere farvelag fjernes. Er der dekoration på sådanne ure, er det gerne lette blomster, evt. optrædende som ranker, men oftest drejer det sig blot om lidt forgyldning på søjlernes kapitæler, kranzen om urglasset og lignende steder. Den på empirebornholmerne for et par generationer siden så yndede hvide bemaling med guldstaffering synes altid at dække over ældre malerlag. Det nærmeste vi kommer til den i arkivalierne er den „perlefarvede” bemaling, man udbad sig fra udsalget af de stemplede ure i en skrivelse af 26. august 1831 til *Niels Espersen*, og der hedder det udtrykkeligt, at kasserne skal være ensfarvet perlefarvede eller brune, da de brogede kasser med forgyldning ikke faldt i tidens smag.¹²⁰⁾ Disse ensfarvede, grålighvide urkasser har skipperne næppe været aftagere af, og de kan aldrig have været lavet i noget stort antal.

Oplysningerne, vi kan få fra skifterne, bliver sparsommere, jo længere vi kommer hen i tiden. Efterhånden blev det nemlig almindeligt, at en efterlevende ægtefælle kom til at sidde i uskiftet bo, og efter 1850 svigter materialet helt.

„Viseuret”

Ud over de hidtil omtalte urtyper, som fortrinsvis blev lavet til eksport, blev der på Bornholm også lavet enklere ure, der udelukkende blev afsat på selve øen. Det drejer sig om et ur, der hyppigt optræder i skifter efter mindre velhavende bornholmere og her benævnes et „viseur”.

Det er det samme som det, der andre steder i landet kaldtes et „viserur”, og ifølge Videnskabernes Selskabs Ordbog var det et ur, der viste tiden – det manglede altså slagværk, og det må ikke forveksles med et eenviserur. I langt de fleste tilfælde var de med 24-timers værk, dog fremgår det af en annonce i Bornholms Avis den 8. juni 1855, at de også forekom med 40-timers og 8-dages værker.

Værkerne blev udført i messing. De fik til tider et „futtural” og har i så fald fremtrådt som et standur. Oftest synes de imidlertid kun at have fået en simpel dækning af selve værket og var da beregnede til at hænge på væggen – det er den bornholmske „væggesmed” (fig. 20).

Det viser sig, at sådanne værker var de første, en lærling fik lov til at lave fuldt ud på egen hånd. Omkring 1800 blev der tinglyst en del lærlingekontrakter, og her er det et fast punkt, at lærlingen i sit næstsidste læreår måtte lave et „viseur”, som mester leverede materialerne til, medens han i sit sidste læreår måtte lave et af egne materialer (underforstået: i arbejdstiden). At „viseurene” var lærlingearbejde,

¹²⁰⁾ Ørstedes papirer
RA.

forklarer deres enklere udstyr, skiven var gerne af træ og loddet til tider blot en sten af passende form og vægt. Havde det „futtal“, var dette gerne enklere end 8-dages repeter-urets.

Muligvis var der urmagere, der selv lavede sådanne ure for at efterkomme en efterspørgsel. I *Peder Jacobsens* hustrus bo af 4. februar 1822 nævnes således i malerregningerne dels „et firkantet visehus malet hvid skive“ til 4 mk., dels maling af 2 viseurhuse à 3 mk. Heroverfor står i samme bo priserne for bemaling af de sædvanlige skiver til 3 mk. og urhuse til 7 mk.

Bestillingsarbejder.

Urmagerne gav sig også af med at lave ure på bestilling til specielle formål. Det gælder det ur, der stadig sidder på plads i den bornholmske bondegård, det blev lavet til. Det er anbragt i væggen mellem to stuer og har skiver til to sider, så det kan aflæses i begge rum.¹²¹⁾ Det gælder også det ur, indbygget i et stort hjørneskab, som idag står på Gudhjem Museum. Det har urskiven foroven på gavlen, men værket sidder bagtil i skabet.

De få bornholmerure, der blev bygget med et spilleværk i stedet for et slagværk, kan også have været bestillingsarbejder. De vides at have været lavet af både *Otto Arboe* og *Claus Jørgensen Bohn*, men der kendes kun eet af dem. Det er lavet af *Otto Arboe* og dukkede op på en udstilling af privat ejede bornholmerure, der i 1969 afholdtes på Gudhjem Museum. Hver time spiller det en melodi. Om *Claus Jørgensen Bohns* ure af den slags siger P. N. Schougaard, at han lavede dem med „forskellig indretning”.¹²²⁾ Var det mon et af hans ure, der 18. juli 1851 blev annonceret til salg i Bornholms Avis, og som kunne spille „6 gudelige melodier”?

Også de tårnurværker, som enkelte af de bornholmske urmagere indlod sig på at lave, var bestillingsarbejder. Vi ved, at *Jørgen Peter Arboe* havde lavet nogle, men bedst oplyst er bestillingen fra kommercekollegiet på et tårnur til Stillinge kirke på Sjælland i 1807. Ud over *Jørgen Peter Arboe*, der havde for travlt med at lave ure til afvikling af sin gæld til at påtage sig opgaven, havde kun *Frederik Sonne* før lavet et sådant, som han havde udført til en privatmand. Han tilbød at udføre uret for 70 rd. og fik bestillingen. Takket være krigen trak det ud med at få det færdigt, og prisstigninger bevirkede, at det kom til at stå i 80 rd., da det endelig blev leveret i 1809.¹²³⁾

Op i 1800-årene blev det hyppigere, at urmagerne lavede tårnure, både til kirker og til andre offentlige bygninger. Neksø kirke fik i 1821 et nyt tårnur, **fig. 21**, til erstatning for det gamle sejrværk, der som gammelt jern vurderedes til 10 rd., og som indgik i betalingen for det nye ur, der leveredes af *Jens Larsen*.¹²⁴⁾ I 1866 fik Allinge kirke et tårnur, som blev foræret af „patrioter”. Det vides, at det var *Jens Peter Poulsen*

¹²¹⁾ Meddelt af arkitekt Niels-Holger Larsen.

¹²²⁾ P. N. Schougaard, Beskrivelse over Bornholm, Kbh. 1804, s. 89.

¹²³⁾ Bh. amt, kopibog kopibog 1807 I sag 448 og do kopibog 1809, sagerne 286, 398, 399 LA.

¹²⁴⁾ Som note 117, s. 124.

¹²⁵⁾ K. Thorsen,
Bornholmerurets
Historie 1745–1823,
s. 39.

Møller, der lavede det.¹²⁵⁾ De var begge lokale urmagere.

Endnu hyppigere var leverancerne til andre dele af landet, og her var det rønneurmagerne, der stod bag. Enkelte større urværker, der lavedes i 1840'erne, får vi underretning om i toldinspektørens årsberetninger. Således, at der i 1843 afsendtes et stort ur til rådstuen i Vejle, og at der i 1848 eksporteredes to „gårdvisere” (altså ure uden slag) til anbringelse f. eks. i frontonen over indgangspartiet på en større gårds hovedlænge eller lignende steder. Også private ønskede nu i stigende grad et ur i facaden på deres ejendom, og bornholmene kom i ikke ringe grad til at præge dette urbyggeri.

Vi ved, at urmagere som *Hans Peter Ipsen*, *Jens Christian Jensen* og *Hans Peter Dam* lavede flere større urværker, og specielt, at *Hans Peter Ipsen* arbejdede sammen med den kendte tårnurmager *Johannes Bertram Larsen* i Køge, som havde lært hos ham. De udførte bl. a. et tårnur med fire skiver til Sorø Akademi.¹²⁶⁾ *Bertram Larsens* værksted skulle blive ført videre af sønnen *Julius Bertram Larsen*, nok den kendteste af alle danske tårnurmagere, som flyttede virksomheden til København, og efter ham hans søn *Fridtjof Bertram Larsen*.

¹²⁶⁾ Samme kilde s. 36.

Også et andet af 1800-årenes vigtige tårnurmagerværksteder stod der bornholmere bag. *Anders Hansen Funch*, sted søn af *Lars Funch*, lærte i København og oprettede i 1834 værksted der. Fra dette skulle udgå adskillige ure, der stadig sidder i offentlige og private bygninger rundt om i landet. Han beskæftigede ofte bornholmske svende, blandt de tidligste *Poul Christian Lou*, der senere skulle blive hans første mand, og som videreførte værkstedet efter *Anders Funchs* død i 1864.

Sammenlignet med standurene er de større urværker til anbringelse i bygninger og lavet af bornholmske urmagere kun fåtallige, men alligevel vigtige. Denne side af deres virksomhed, især fremstillingen af „gårdvisere”, har hidtil været lidt upåagtet, men hører med, når vi skal danne os et billede af det forsvundne bornholmske urmageri. De værker, der endnu er i behold, bør varetages lige så omhyggeligt, som vi varetager de tusindvis af gamle, bornholmske standure, der står rundt om i hjemmene.

Biografier.

I dette afsnit findes biografiske oplysninger om de enkelte urmagere, som er fundet ved gennemgangen af de bornholmske arkivalier. I modsætning til tidligere lister, der omfatter de bornholmske urmagere, er der ikke medtaget urmagernavne, som kun kendes fra ure. Medtaget er alle, der vides at have taget borgerskab på Bornholm som urmager, at have ejet ejendom der eller stiftet familie og bosat sig der, og alle, der indtil 1850 blev optaget i Rønnes skatte-taxt – efter dette tidspunkt skatteansattes også svendene. Ved afgrænsningen er der medtaget enkelte urmagere, som ejede ejendom på Bornholm, men hvis virke kom til at ligge andet steds. Finder man ikke en eftersøgt urmager i biografierne, må man også gennemgå listen over lærlinge og svende, da svendene kunne sidde i deres logi og lave ure uden nødvendigvis at blive beskattede.

De otte „selvlærte” urmagere er opført efter alder, men ellers er biografierne så vidt muligt ordnet kronologisk efter det tidspunkt, hvor de ifølge skattetaxten begyndte deres selvstændige virksomhed. Et fælles register for hovedtekst og biografier tillader at finde frem til alle oplysninger, der gives om den enkelte. Her findes også oplysninger om de folk, der i dette århundrede har efterlignet de gamle bornholmerure.

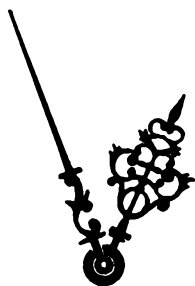
Hovedkilden til lærlinge- og svendelisten er folketællingerne. Listen er langt fra komplet, for bortset fra folketællingen i 1787 finder vi i 1700-årene kun sjældent navne på lærlinge og svende, og det er først fra og med 1834, at folketællingerne ligger tæt nok til, at man kan regne med at have fået de fleste med.

Til biografierne gives der ikke noter i sædvanlig forstand, og en række oplysninger, der ud fra de anførte data er lette at oplede i protokollerne, anføres helt uden henvisning, det gælder kirkebogsopslagene, skifterne („sk”), skøder og pantebreve (er der gået for lang tid mellem skødets udstedelse og tinglysningen, angives tillige datoen for denne), auktioner, oplysninger fra skattetaxterne (der befinder sig i rådstuearkiverne, til dels i kæmnerregnskaberne) samt borgerskaberne. For borgerskaberne i Rønne 1701–1891 og Neksø 1741–1859 findes der på Landsarkivet for Sjælland m.v. udarbejdede borgerskabsregistre og efter disse tidsrum særligt førte borgerskabsprotokoller. I de øvrige byer må de opledes i tingbøgerne eller justitsprotokollerne, evt. i særligt førte borgerskabsprotokoller, hvoraf de seneste dog endnu ikke er afleverede.

Endvidere er benyttet de bornholmske byers brandtaxationer i 1761, 1771 (for Rønne 1774), 1781 og 1791 i Sjællands Stiftamts arkiv og brandforsikringsprotokollen for Rønne fra 1801 i rådstuearkivet. De øvrige anvendte arkivalier kan identificeres ved hjælp af den efter biografierne og lærlinge- og svendeliste anførte liste over benyttede forkortelser.

Hans Jensen Marcher, selvlært urmager, Rønne og Svaneke. Født omkring 1708, begr. i Svaneke 6. januar 1760. Gift i Svaneke 3. november 1751 med Bodil Kirstine, døbt i Svaneke 20. august 1729, begr. 5. marts 1763, datter af byskriver Oluf Hansen Madvig og Maren Sonne. Børn: 1) Oluf Peter Madvig, døbt 16. september 1752, begr. 31. maj 1758, 2) Hans Jørgen, døbt 25. januar 1754, 3) Poul Sonne, døbt 24. marts 1756, 4) Maren Margrethe, døbt 15. juli 1759, alle i Svaneke. Han var den ældste af de selvlærte urmagere og

nævnes 1750 som urmager i Rønne dels i en mandtalsliste (MLK), dels i skattetaxten, hvor han angives at bo til leje i østre kvarter. I forbindelse med giftermålet flyttede han til Svaneke, hvor han fik borgerskab 22. december 1752. Ifølge skiftet af 4. januar 1760 havde han længe været svagelig, og hans bo havde et underskud på g. 68 rd.

ca. 1790–1800

Otto Poulsen Arboe, selvlært urmager, Rønne. Født 3. april 1719 i Rønne, søn af snedker Poul Ottesen Arboe og Barbara, datter af Jens Madsen Trelleborg (jvf. RTB 11. august 1711 og RSP 4. juli 1753). Død i Rønne 19. august 1773. Ugift. Han og broderen *Peter Arboe* var de første i gruppen af unge mænd, der forsøgte sig som urmagere, til at få en produktion igang. Han boede hos forældrene i et hus, der lå, hvor nu Sparekassen ligger sydligst på Store Torvs vestside (gl. no. 245 = matr. no. 919), og her er han skatteansat fra 1745. Hans borgerskab mangler, men han har givet haft et. Han satte de penge, han tjente på sine ure, i jorder, foruden at han lånte penge ud. Han købte forældrenes ejendom 8. december 1759 og indgik aftægtskontrakt med dem; ved taxationen i 1774, hvor huset ejedes af moderen, bestod det af en 11-fags stuelænge mod Store Torv og en 9-fags længe mod nord, begge med tegltag. Ved hans skifte 19. august 1773 efterlod han sig et bo til en værdi af 3293 rd., hvoraf de 1500 rd. var udlånt til ialt 12 låntagere mod pant i fast ejendom, overskudet var g. 2433 rd. Af skiftet fremgår, at han var ophørt som urmager før sin død og havde foræret sine urmagerredskaber til brodersønnen *Jørgen Peter Arboe* og endnu en brodersøn, der dog ikke blev urmager. (Data er taget fra Arboe-stamtavlen).

Christian Jørgensen, selvlært urmager, ukendt sted og Nekse. Født i Vestermarie o. 1722, søn af udbygger Jørgen Christiansen, 13. sl.gd.'s fortov (sk. 7. april 1767) og Inger Hintzedatter. Begr. i Nekse 4. maj 1788. Gift med Malene Jacobsdatter, f. o. 1728, begr. i Nekse 27. april 1788. Børn: 1) dødfødt barn juni 1762, 2) Anna Kirstine, døbt 21. august 1763, 3) Margrethe, døbt 19. oktober 1766, 4) Jørgen, døbt 15. januar 1770, alle i Nekse. Han synes at have forladt Rønne, hvor han hørte til kredsen af selvlærte urmagere, senest i 1749. Der vides intet om hans opholdssted, indtil han 10. marts 1761 fik skøde på et 9-fags hus i Nekse, antagelig var han da nygift. Han solgte huset og købte 19. januar 1763 i stedet et 8-fags hus i Købmagergade. Han tog borgerskab 17. maj 1765. Ved taxationen i 1771 var huset på 10 fag. I 1770'erne og 1780'erne kom han i stigende økonomiske vanskeligheder, han solgte derfor huset 21. februar 1783 og købte i stedet et 5-fags hus (skøde mgl.), som han ejede til sin død. Han betegnes i skattetaxten fra 1787 som fattig. Ifølge folketællingen 1787 var han krøbling, ifølge andre kilder bevægede han sig på knæene.

Claus Jørgensen Bohn, selvlært urmager, Rønne. Døbt i Knudsker 1. november 1722, søn af sandemand Jørgen Jensen, 14. sl.gd., og Kirstine Clausdatter. Begr. 13. maj 1787. Gift i Rønne 3. februar 1749 med Anne Sophie, datter af Iver Johansen Kyhn og Johanne Martinusdatter, f. i Svaneke o. 1730, begr. i Rønne 26. februar 1790. Begge forældre døde, da hun var 2 år, og hun var enearving til et større bo. Hun voksede op hos moderens forældre, hattemager Martinus Mortensen og hustru i Rønne. Børn: 1) Johanne Kristine, døbt 17. oktober 1749, 2) Jørgen, døbt 9. april 1752, død som barn,

3) Martinus, døbt 25. maj 1755, 4) Kirsten, døbt 1. januar 1758, 5) Margrethe, døbt 2. marts 1760, 6) Iver Kyhn, døbt 6. december 1761, 7) Peder, døbt 14. oktober 1764, alle i Rønne, 8) *Claus*, døbt i Knudsker 1. maj 1768, 9) Sophia, døbt i Knudsker 21. januar 1770, begr. 5. oktober 1770, 10) Jens, døbt i Rønne 13. september 1772, begr. 10. januar 1773, 11) Jens, døbt i Rønne 28. august 1774, begr. 30. juli 1775. Han må oprindeligt have været uddannet som skibstømrer, men tog 23. april 1748 borgerskab i Rønne med købmandskab og søfart. Ved giftermålet overtog han hustruens morforældres gård og jorder og indgik kontrakt med dem om deres underhold. Samtidig med, at han tog borgerskab, blev han medlem af skipperlauget. Efter at kontrakten med hustruens morforældre igen blev hævet, købte han ved købebrev af 9. juni 1749 (skøde 12. november 1753) gl. no. 306 (= matr. no. 1169) i Storegade, et hus på 11 fag stuehus og 5 fag lade. I 1751 blev han udnævnt til lods i Rønne, omkring dette tidspunkt må han have taget urmageriet op for alvor. Han havde dog hele tiden andre beskæftigelser ved siden af. Posten som lods havde han kun nogle få år. 31. december 1763 blev han byens kæmner, men afgav posten, da han flyttede til sin fødegård, 14. sl.gd. i Knudsker, som han købte på auktion 14. marts 1765. Han drev denne gård de næste år, dog havde han bevaret sit urmagerværksted i gl. no. 306, der nu ejedes af pottemager Hans Jensen, for han beskattedes til Rønne af sit håndværk under denne adresse. Han var stadig medlem af skipperlauget og anføres i 1766 som ejer af en uavngiven båd på 2 læster. Han vendte tilbage til Rønne i 1770, gården blev solgt, og han købte i stedet ved skøde af 5. februar 1770 gl. no. 66 (= matr. no. 336) i Østergade, en gård på ialt 16 fag, men beholdt brugsretten til en eng ved Bondebroen. 22. december 1777 købte han et 7-fags hus gl. no. 484 (= matr. no. 571,584) i Nørregade og solgte gården i Østergade. Han ejede i denne periode også en vejr-mølle nord for byen, som han søgte at sælge i 1779. Han skal ifølge P. N. Schougaard have været en udmærket møllebygger, og det fremhæves, at han „uden at have lært professionen endog gjorde meget kunstigen indrettede sangure af forskellige indretninger” (kilder, se Bh. Saml. II rk., bd. 13, 1979, s. 78–79).

Peter Poulsen Arboe, selvlært urmager, Rønne. Født i Rønne 19. april 1726, søn af snedker Poul Ottesen Arboe og Barbara Jensdatter. Død i Rønne 13. maj 1766. Gift 1. gang i Rønne 10. december 1749 (i Arboe-stamtavlen fejlagtigt anført 1748) med Dorthea Magdalene, datter af da afdøde skipper Jørgen Andersen og Dorthe Magdalene Høg, f. o. 1728, begr. 28. juni 1759. Børn: 1) *Jørgen Peter*, født 18. maj 1750, 2) Barbara Kirstine, døbt 21. november 1751, 3) Karen, døbt 7. juli 1754, begr. 13. april 1756, 4) *Poul Petersen*, døbt 18. februar 1757, 5) Mads Høg Petersen, døbt 10. juni 1759, alle i Rønne. Gift 2. gang i Rønne 14. december 1759 med Kirstine, datter af da afdøde byskriver i Neksø Mathias Ipsen og Kirsten Hansdatter, f. 22. maj 1743 og begr. 30. januar 1784 i Neksø. Børn: 6) Jep Jørgen, døbt 20. marts 1761, 7) Otto Petersen, døbt 19. juni 1763. 8) Mathias Ipsen Petersen, døbt 16. november 1764, 9) Peter Petersen, døbt 5. juni 1766, begr. 24. februar 1769, alle i Rønne. Sammen med broderen *Otto Arboe* ledende i arbejdet med at få en urproduktion igang i Rønne. Han tog borgerskab 17. november 1750 og etablerede sig i en ejendom kaldet Heidegaarden, som han købte ved skøde af 5. oktober 1748. Den lå ikke som påstået i Nørregade, men i Rosengade,

den kan følges gennem skattetaxterne og viser sig at svare til gl. no. 428 (= matr. no. 881), hvor senere fajancefabrikant N. Th. Sommer havde sin virksomhed. Han solgte gården 18. december 1752 og købte i stedet ved skøde af 30. september gården gl. no. 401 (= matr. no. 836–838) i Storegade, strækkende sig fra Borgergade til Laksegade. Ved taxationen i 1761 bestod den af en stuelænge på 15 fag og en ladelænge på 9 fag med port, i 1764 angives han at have bygget 4 fag til. Da hans svigermors gård blev solgt på auktion 26. maj 1753 købte han den, så hun kunne blive boende. Han ejede desuden jorder, ved skiftet 13. maj 1766 tre stykker til samlet værdi af 410 rd., boets værdi var ialt 1645 rd., men gælden 1574 rd., så der kun var et overskud på 71 rd., utvivlsomt en følge af de da aftagende priser på de bornholmske ure.

Jørgen Henrichsen, selvlært urmager, Rønne. Født omkring 1727, søn af rokkedrejer Hendrich Ipsen og Kirsten Stephansdatter. Begr. i Rønne 20. maj 1770. Gift i Rønne 20. november 1752 med Elsebeth Andersdatter, f. o. 1733, begr. 8. april 1804. Hun giftede sig 2. gang 18. maj 1776 med Hans Hansen Schou. Børn: 1) Ellen Chirstine, døbt 2. september 1753, 2) Maria, døbt 17. august 1755, 3) Elsebeth, døbt 8. oktober 1758, 4) Kirsten, døbt 15. januar 1762, alle i Rønne. Arbejdsbrødrene var fadder til flere af børnene. Han er i skattetaxten fra 1751, boende hos faderen i gl. no. 288 (= matr. no. 992) i Ruden, nu Provstegade, og han overtog huset i 1757 (skøde mgl.). Det bestod i 1761 af 6 fag stuehus og 6 fag lade. Han tog borgerskab 23. januar 1753. Han har formentlig været ramt af sygdom, i en mandtalsliste fra 1763 (BAE) betegnes han som fattig, og i 1764 betalte han ikke mere skat af sit håndværk. Han ejede huset til sin død. Skifte mangler.

Peder Ipsen (Kiempe), selvlært urmager, ukendt sted og Aakirkeby. Født omkring 1727 i Vestermarie, søn af Jep Sørensen, 4. vd.gd., (sk. 18. februar 1746) og Karen Pedersdatter. Begr. i Aakirkeby 6. april 1796. Ugift.

Ved brandtaxationen i 1771 ejede han et 5-fags hus i byvängen. Han købte dette hus 8. januar 1770; men han har antagelig også forud boet i Aakirkeby, hvor en broder, Hans Ipsen, var avlsmænd og vicebyfoged. Ifølge skattetaxterne boede han i 1786 til leje, men købte atter hus ved skøde af 27. september 1787. Det angives i folketællingen i 1787 som huset no. 32 i Storegade. Ved hans skifte 22. juli 1796 arvede hans broderbørn, deriblandt *Jeppe Hansen*, boets overskud var 53 rd. Hans ur no. 60 befinder sig på Bornholms Museum, dets slagværk er med slagskive. Han synes efter skiftet at have lavet viseure. Et sådant var sat i pant for en gæld til en gård-ejer. Skiftet er det eneste sted, hvor han anføres med tilnavnet Kiempe efter sin fødegård, muligvis for at skelne ham fra en navnefælle i byen.

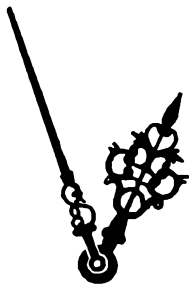
Ole Henrichsen, selvlært urmager, Rønne. Født omkring 1728, søn af rokkedrejer Hendrich Ipsen og Kirsten Stephansdatter og broder til *Jørgen Henrichsen*. Død i Rønne 18. juli 1777 (sk. 21. august). Gift 1. gang i Rønne 13. november 1755 med Gertrud Marie Hansdatter Kofoed, f. o. 1710, begr. 17. maj 1756. Ingen børn. Gift 2. gang med Margrethe, datter af Peder Svendsen, f. o. 1730, død i Rønne 24. januar 1817. Børn: 1) Karen Kirstine, døbt 24. november 1758,

2) Giertrud Marie, døbt 7. august 1761, 3) Ane Marie, døbt 1. april 1764, 4) Henrich, døbt 1. januar 1767, begr. 7 januar 1767, 5) *Henrich*, døbt 17. januar 1768, 6) Bodil, døbt 18. august 1771, 7) Marie Margrethe, døbt 9. januar 1775.

Enken giftede sig anden gang 29. november 1777 med *Haagen Pedersen Funch*. Han var den yngste af de selv lærte urmager og var i skattetaxten i 1751, boende hos faderen. 5. marts 1753 købte han et havestykke af forældrene og opførte her et hus på 9 fag, der ifølge brandtaxationen udvidedes med 2 fag i 1765 og i 1774 var oppe på 12 fag stuehus og 5 fag lade. Huset, gl. no. 278 (= matr. no. 978), lå i Søborgstræde, på østhjørnet af Provstegade. Han tog borgerskab 19. oktober 1753. Han blev i 1765 udnævnt til byens kærner (RKR), en post han bestred til sin død. I skiftet vurderedes huset til 350 sl.d., og han ejede 4 td.ld. jord, ligeledes vurderet til 350 sl.d., boet havde et overskud på g. 528 sl.d.

Jens Hansen Dreyer, Rønne. Døbt i Rønne 11. maj 1742, søn af rokke-drejer Hans Jensen Dreyer og Karen Poulsdatter. Begr. 17. april 1781. Gift i Rønne 28. januar 1767 med Giertrud, f. o. 1745, datter af gårdejer Rasmus Hansen, 17. sl.gd. i Nyker, og Karen Nielsdatter. Børn: 1) Hans, døbt 24. oktober 1766, død 1782 (sk. 13. maj), 2) Christian, døbt 6. marts 1768, begr. 26. juni 1772, 3) Kirsten, døbt 7. maj 1769, begr. 6. juli 1770, 4) Jens, hj.d., i kirke 18. maj 1770, begr. 31. juli 1770, 5–6) tvillingerne Jens og Karen Kirstine, døbt 3. maj 1771, 7) Christian, døbt 6. juni 1773, død som lille, 8) Christian, hj.d. begr. 3. marts 1775, 14 dage gl. – Enken giftede sig 2. gang 1. marts 1782 med procurator Klein. Han er i skattetaxten i 1760, boende hos faderen, og tog borgerskab 20. marts 1764 som urmager og købmand. Han lagde hurtigt urmageriet på hylden og var ved sit giftermål i stand til at erhverve gården gl. no. 42 (= matr. no. 229) på vestsiden af Hovedvagspladsen (senere kendt som Rønnes Gård) fra dødsboet i 1766 efter major Diderich Funch (skøde mgl.). Hans købmands-handel blomstrede op, i 1779 ejede han to jagter, der sejlede for ham (TSL), og ved hans død omfattede virksomheden også et skibsbyggeri. Hustruen sad ifølge testamente i uskiftet bo, men børnenes værge, farbroderen *Henrich Dreyer*, fremtvang ved at hævde, at enken misligholdt boet, at der holdtes skifte (RSD 15. september 1781 fejlagtigt placeret under 1787). Dette skifte mangler, men ifølge sønnen Hans's skifte af 13. maj 1782 (RSD) må det samlede overskud i boet have været på knap 11000 rd. *Jens Hansen Dreyer* havde flere tillidsposter, bl. a. blev han i 1775 overformynder i Rønne.

Tønnes Tønnesen Rasch, Rønne. Døbt i Rønne 22. august 1741, søn af skipper og købmand Tønnes Boyesen og Dorthe Rasch. Begr. i Rønne 19. november 1810. Gift i Rønne 11. august 1769 med Karen, datter af købmand Philip Philipsen Rasch og Helvig Leegaard, f. o. 1744, død 8. august 1820. Børn: 1) Malene, døbt 1. december 1769, begr. 21. august 1772, 2) Tønnes Boyesen, døbt 14. februar 1771, begr. 5. maj 1772, 3) Tønnes, døbt 9. december 1772, død som lille, 4) Tønnes, døbt 1. juni 1775, begr. 29. juni 1776, 5) Philip Ernst Køller, døbt 8. november 1776, begr. 14. december 1776, 6) Dorthea, døbt 1. juni 1778, 7) Hedevig Cathrine, døbt 7. februar 1780, begr. 22. december 1788, 8) Tønnes, døbt 16. november 1781, 9) Philip, døbt 18. juli 1784, 10) Boye, døbt 19. juni 1785, begr. 29. november 1788, 11) Christian, døbt 15. september 1787, begr. 25. april 1795.

1745–1800

Ifølge mandtalslisten af 1763 (BAE) havde han lært som urmager, men allerede da må han have sejlet. Han blev optaget i Rønne Skipperlaug i 1766 og var da medejer af et skib på 17 læster (RHB). Han blev en af Rønnes store købmænd, 6. april 1765 købte han faderens ejendom gl. no. 372 (= matr. no. 1103a) i Grønnegade, del af det nuværende Missionshotel, hans have der var kendt viden om. Både han selv og sønnen af samme navn var strandingskommisærere.

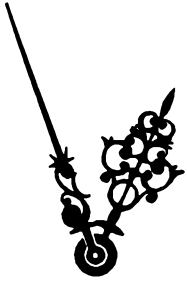
Edvard Hansen Sonne, Rønne. Døbt i Rønne 7. april 1741, søn af guldsmed Hans Edvardsen Sonne og Cathrine, Peder Hardings datter. Begr. i Rønne 29. april 1802. Gift 4. januar 1768 i Rønne med Karen, datter af skipper Niels Gomiøs, f. o. 1743, død i Rønne 28. juni 1816. Børn: 1) *Niels*, døbt 26. august 1768, 2) *Kathrine*, døbt 25. marts 1770, 3) *Hans*, døbt 10. april 1772, 4) *Herman Bohn*, døbt 5. august 1774, begr. 6. juli 1776, 5) *Elsebeth Dorthea*, døbt 29. marts 1776, 6) *Birthe Kirstine*, døbt 15. marts 1778, 7) *Herman Philip*, døbt 9. marts 1781, 8) *Peter Harding*, døbt 16. juli 1784, 9) *Karen Elisabeth*, døbt 9. maj 1788. Han var en af de tidligste, der gik i lære hos urmagerne, antagelig en af *Arboebrødrene*, han var altid stærkt knyttet til denne familie. Han er i skattetaxten fra 1764 og tog borgerskab 10. december 1766. Han fik 30. juli 1767 skøde på gl. no. 401 (= matr. no. 836–38) på hjørnet af Storegade og Laksegade, tidligere ejet af *Peter Arboe*. I 1774 bestod huset af en 17-fags stuelænge og en 7-fods ladelænge. Han mageskiftede 15. juni 1774 med ejendommen gl. no. 360 (= matr. no. 1075) i Grønnegade, en gård med 11 fag stuehus og 3 fag tørvehus. Da hans gæld stadig var stigende, måtte han endnu engang indskrænke og mageskiftede 17. november 1788 med gl. no. 384 (= matr. no. 1111), et hus på 8 fag, ligeledes i Grønnegade. Sønnen *Niels* blev som faderen urmager og arbejdede hos denne. Da han giftede sig, overtog han faderens ejendom ved skøde af 11. august 1801.

Henrich Hansen Dreyer, Rønne og Hasle. Døbt i Rønne 20. september 1744, søn af rokkedrejer Hans Jensen Dreyer og Karen Poulsdatter. Begravet i Hasle 24. februar 1809. Gift i Hasle 11. december 1773 med *Wilhelmine Margrethe Pocholan* (en nær slægtning til sognepræst til Rutsker og Hasle *Børge Pocholan*), f. o. 1739, død i Hasle 21. august 1809. Børn: 1) *Hans*, døbt i Hasle 14. august 1774, 2) *Magnus Pocholan*, døbt i Hasle 27. december 1775, 3) *Anne Kirstine*, hj.døbt i Rønne, begr. 31. december 1779. Han er i skattetaxterne i Rønne 1765–73, boende hos faderen, og tog borgerskab i Rønne 15. december 1766. Han købte en gård og jorder i Hasle på auktion 10. august 1774 og tog borgerskab der 22. oktober 1773. 14. august 1778 solgte han atter gården og flyttede tilbage til Rønne, hvor han købte gl. no. 295 (= matr. no. 961–970) i Violstræde. Han solgte gården 26. marts 1783, men købte den atter på auktion 24. februar 1784. 2. marts 1784 købte han, ligeledes på auktion, faderens hidtidige ejendom gl. no. 241 (= matr. no. 521, del deraf), som han flyttede ind i, medens gården i Violstræde udlejedes. 8. februar 1788 solgte han huset gl. no. 241 på sydsiden af Store Torv og flyttede atter ind i gården i Violstræde, hvor han boede til han igen tog til Hasle. Her købte han 31. december 1793 en gård i Storegade, og samtidig blev han borgercaptain ved Hasle Borgercompagni. Hans gård i Rønne udlejedes, indtil han solgte den sidst i 1790'erne (skøde mgl.).

I den sidste periode i Hasle bestred han også posten som toldbetjent og blev i 1802 medlem af den da nedsatte amts- og købstadskommission. Han var vurderingsmand for faste ejendomme og medlem af karantæne- og sundhedskommissionen. Både i Rønne og i Hasle drev han købmandsskab som sidevirksomhed.

Hans Jørgen Ipsen, Rønne, Neksø, Aakirkeby. Døbt i Neksø 26. september 1745, søn af byskriver Mathias Ipsen og Kirsten Hansdatter. Død tidligst 1805. Gift med Ellen Elisabeth Monrath, datter af sognepræst til Neksø og Bodilsker Frederik Hansen Monrath, f. i Rø o. 1750, død i København (Frue kirkesogn) 1. marts 1820 som enke. Børn: 1) Kirstina Margrethe, døbt 22. september 1769, 2) Friderica Mathilda, døbt 7. februar 1772, 3) Mathias, døbt 19. april 1775. 4) Mogens, døbt 12. november 1778, 5) Frideric Monrad, døbt 4. december 1780, 6) Michella Helena Georgina, døbt 29. marts 1785, 7) Christophine Beate, døbt 9. juni 1790, begr. 5. august 1790, 8) Johan Georg, døbt 23. november 1791, begr. 25. september 1797, alle i Aakirkeby. Han lærte hos svogeren *Peter Arboe* og arbejdede som svend hos denne ved hans død i 1766. Han tog borgerskab som urmager og købmand i Rønne 16. december 1766 og indgik 12. marts 1767 kontrakt (ti.l. 18. august) med købmand Ditlev Otto Kofoed om at denne skulle lade opføre et 15-fags hus til ham på en del af dennes østsiden af Store Torv og Nørregade, nord for det hidtidige rådhus. Han kom aldrig til at bebo huset, der udlejedes til det 8. marts 1771 solgtes på auktion til *Jørgen Peter Arboe*, for han flyttede til Neksø, hvor han ved skøde af 21. januar 1768 købte en 14-fags gård efter at have taget borgerskab i byen 3. september 1767 som urmager og med „anden borgerlig næring”. Allerede 14. juli 1768 solgte han igen gården, for hans fætter, Mads Kofoed Stender, der var købmand i Aakirkeby, købte en gård i Rønne og flyttede dertil, af ham købte *Hans Jørgen Ipsen* hans gård i Aakirkeby med 6 længer, byens største, samt jorder ved skøde af 27. september 1768, og overtog købmandshandelen. Han blev byens største købmand, købte yderligere jorder og ejede på et tidspunkt endnu 3 ejendomme i byen, foruden at han ved skøde af 31. januar 1793 købte 4. vd.gd. i Vestermarie. I slutningen af 1790'erne kom han i stigende økonomiske vanskeligheder og gik fallit i 1802. Han flyttede derefter til Neksø, hvor han atter tog borgerskab 13. oktober 1803 som købmand og handelsmand. Han købte en gård ved skøde af 8. februar 1803, men solgte den atter 6. december 1804. Det vides ikke, hvor han derefter flyttede hen.

Christian Ipsen, Rønne. Døbt i Rønne 7. november 1745, søn af glarmester, lieutenant Jep Christiansen og Johanne Thomasdatter. Begr. i Rønne 29. august 1804. Gift i Rønne 6. januar 1772 med Johanne Marie, datter af købmand Hans Schrøder, f. o. 1752, død 27. februar 1822. Børn: 1) Johanne Marie, døbt 4. oktober 1772, 2) Agnethe Kathrine, døbt 21. august 1774, 3) Christiane Margrethe, døbt 26. januar 1777, 4) Caspar Lorentz, døbt 29. november 1778, begr. 23. april 1779. Han lærte antagelig hos *Otto Arboe*, der var fadder for ham. Han er i skattetaxten fra 1766 og tog borgerskab 25. februar 1771 (RDS). Samme år købte han faderens hidtidige hus gl. no. 64 (= matr. no. 304) i Søndergade, østsiden af Hovedvagtspladsen. Ifølge en borgerliste fra 1782 (RDS) havde han da drevet

1745–1800

sit erhverv på stedet i 18 år. Han er den af de tidligere urmagere, der økonomisk klarede sig bedst, efter 1776 lånte han ret hyppigt penge ud mod pant i fast ejendom, og han handlede et par gange med huse. Ved auktionsskøde af 2. december 1801 erhvervede han skatte- og proprietærrettighederne til 16. sl.g.d. i Nyker, som han endnu ejede ved sin død. 18. januar 1802 mageskiftede han med en svigersøn og blev derved ejer af gl. no. 232 (= del af matr. no. 492) på hjørnet af Damgade og Lille Torv, her boede han ved sin død. Enken kom til at sidde i uskiftet bo. Ved hendes skifte, der afsluttedes 21. marts 1826, havde boet et overskud på g. 1172 rd.

Christian Marchmann, Rønne. Døbt i Poulsker 17. juni 1742, søn af sognedegn Anders Josephsen og Anne Marie Marchmann. Død i Rønne 6. april 1795. Gift i Rønne 3. april 1771 med Karen Poulsdatter, f. o. 1747, død i Rønne 8. januar 1829. Børn: 1) Anne Marie, døbt 22. december 1771, 2) Anders Agerbech, døbt 29. april 1774, begr. 23. februar 1793, 3) Poul, døbt 27. marts 1778, 4) Ellen Kirstine, døbt 18. februar 1781, 5) Else Cathrine, døbt 2. juli 1784, 6) Jørgen, døbt 19. december 1788. Han er i skattetaxten, boende hos moderen, i 1769 (1768 mgl.), men et af hans ure, mærket 1767 og i norsk eje, antyder, at han begyndte virksomheden dette år. 3. januar 1771 lånte han 40 sl.d. af en broder til værktøj (RSPP) og kort efter overtog han gl. no. 332,333, et 5-fags hus i nuværende Lygtestræde, efter moderen (sk. 28. januar 1771). Han tog borgerskab som urmager og musikanter 6. februar 1776. 11. september 1790 fik han yderligere skøde på gl. no. 331 på 3 fag, ved taxationen i 1791 var hele ejendommen på 9 fag og den svarer til nuværende matr. no. 1015–16. Han bandt også bøger ind (RKR 1775). Ved hans død havde boet kun et ringe overskud.

Hans Hansen Sonne, Rønne. Døbt i Rønne 9. juli 1745, søn af guldsmed Hans Edvardsen Sonne og Cathrine, Peder Hardings datter. Død i Rønne 1784. Ugift. Han var yngre broder til *Edvard Hansen Sonne* og hørte som denne til blandt de tidligste urmagerlærlinge i Rønne. Han er skatteansat fra 1769, boende hos faderen. 6. februar 1776 tog han borgerskab som urmager og handlende og 22. marts 1779 fik han skøde på forældrenes ejendom gl. no. 320 (= matr. no. 1026–27, 1062–63) på hjørnet af Storegade og Snellemark, bestående af en stuelænge langs Snellemark på 7 fag og en længe på 5 fag langs Storegade til beboelse og tørvehus. Oplysningerne om hans død og husets tilbagegang til forældrene fremgår af disses skøde på ejendommen til og aftægtskontrakt med den næst yngste søn, lieutenant og adjutant Christian Frederik Sonne af 21. februar 1784 (RSPP).

Jeppe Hansen, Aakirkeby, Poulsker. Døbt i Aakirkeby 5. marts 1747, søn af avlsmand, vicebyfoged Hans Ipsen og Else Jensdatter. Død i Poulsker 5. marts 1810. Gift med Ellen Kirstine Jørgensdatter Kofoed, f. o. 1744, død i Poulsker 13. december 1822. Børn: 1) Hans Jørgen, døbt i Aakirkeby 22. juni 1772, 2) Else Kirstine, døbt i Aakirkeby 23. oktober 1774, begr. 4. november 1774. Han betegnes i folketællingerne 1787 og 1801 som urmager og har sikkert lært faget hos farbroderen *Peder Ipsen*; men han havde anden virksomhed ved siden af. Han blev privat eksamineret jurist 4. juli 1767 og kom livet igennem til at virke som procurator, ofte beskikket af

amtet til at påtage sig sager for tinget. Desuden var han i en år-række skoleholder i Aakirkeby, han betegnes som sådan flere gange i 1770'erne, bl. a. ved børnenes dåb og da han i 1776 forgæves søgte byskriverembedet i Hasle (BAK 1. juli). Han blev sandemand i Aaker 9. juni 1788 (BAK), en stilling, han bestred, til han i 1802 flyttede til Poulsker, hvor sønnen havde købt en gård. Han udnævntes da til sandemand der 5. april 1802 (BAK) og virkede som sådan til sin død. Medens han boede i Aakirkeby, ejede han dels et hus, dels jorder, foruden en fjerdepart i 9. vd.gd. i Aaker, som han solgte ved skøde af 28. december 1803. Han valgtes 2. september 1795 som medlem af forligningskommissionen i Aakirkeby (ÅJP).

Jørgen Peter Arboe.
Silhuetklip fra o. 1820,
Bornholms Museum.

Jørgen Peter Arboe, Rønne. Døbt i Rønne 18. maj 1750, søn af *Peter Poulsen Arboe* og *Dorthea Magdalene Jørgensdatter* (i Arboestamtavlen er hans forældres bryllupsdag anført som 10. december 1748, men i kirkebogen som 10. december 1749; tilsvarende angiver stamtavlen hans fødselsdato som 9. maj 1749, den bør utvivlsomt sættes til 9. maj 1750). Død i Rønne 22. juni 1820. Gift i Rønne 30. november 1774 med *Marie Sophie From*, f. 5. januar 1756 på Christiansø, datter af sognepræst *Thomas Jacobsen From* og *Margrethe Sophie Rigelsen*, død i Rønne 30. januar 1816. Børn: 1) *Thomas*, døbt 12. januar 1776, 2) *Peter Christian*, døbt 23. januar 1778, 3) *Margrethe Sophie*, døbt 27. marts 1780, 4) *Dorthe Malene*, døbt 24. august 1782, død 6. januar 1783, 5) *Dorthe Malene*, døbt 7. december 1783, begr. 13. januar 1785, 6) *Otto Henrik*, døbt 2. december 1785, 7) *Marie Sophie*, døbt 25. maj 1788, begr. 29. april 1792, 8) *Peter Christian*, døbt 30. januar 1791, 9) *Jørgen Peter* døbt 5. april 1792, begr. 23. december 1796, 10) *Maria Magdalena*, døbt 2. november 1794, 11) *Karen Kirstine*, døbt 30. april 1797, 12) *Hans Peter*, døbt 28. april 1799, begr. 10. juli 1799. Han lærte hos faderen og efter dennes død i 1766 videre hos farbroderen *Otto Poulsen Arboe*. Her er han skatteansat første gang i 1771. Han købte ved auktionsskøde af 29. september 1771 gården gl. no. 488 (= matr. no. 550–551), som hans stedmoders broder *Hans Jørgen Ipsen* havde ladet opføre, men aldrig kom til at bebo. Den bestod af en stuelænge på 16 fag med have og løkke og lå ikke, som det er blevet hævdet, på nordsiden af Store Torv, men på østsiden, strækkende sig op langs Nørregade. Ifølge brandtaxationerne byggede han i 1775 en lade til på 8 fag, der i 1776 udvidedes til 10 fag. Han tog borgerskab 27. februar 1776. Han var sin tids mest fremtrædende urmager og må regnes som den bedste „almindelige” urmager overhovedet fra Bornholm. Om hans virke er der gjort rede for i hovedteksten. Trods sin dygtighed kneb det for ham at opretholde sin økonomi. Han kom efterhånden stærkt i gæld til skipperne og måtte 12. oktober 1781 sælge gården på Store Torv. I stedet købte han ved skøde af 2. april 1782 gl. no. 373 (= matr. no. 1109) på hjørnet af Grønnegade og Lille Søstræde, der tidligere havde været en del af nabogården, som ejedes af *Tønnes Rasch*. De to gårde udgør idag Missionshotellet. Den bestod af en stuelænge på 9 fag og en ladelænge på 6 fag samt gårdsplads og have. Her boede han til sin død. Han indtog en fremtrædende plads i byen, afspejlende sig i hans stilling som officer ved borgercompagniet, hvor han blev lieutenant i 1802 og kaptajn i 1803.

Anthoni Christian Schor, Rønne, (Aakirkeby, Allinge). Døbt i Vester Marie 30. april 1749, søn af sognepræst *Poul Mathias Hansen*

Schor og Anne Cathrine Sode. Død i Allinge 29. januar 1842. Gift i Aakirkeby 29. juli 1777 med Catharina Elisabeth Schønning, døbt på Christiansø 24. juni 1752, datter af overlods Alexander Schønning og Ane Cathrine Kofoed og død 2. marts 1816. Børn: 1) Anne Cathrine, døbt i Rønne 23. april 1779, 2) Ancher Anthoni, døbt i Aakirkeby 10. december 1788. Forældrene døde tidligt, og han voksede op hos farbroderen, oberste og vicekommandant på Bornholm Ancher Anthoni Schor i Rønne, der var gift med hans moster Magdalene Marie Sode. Han var skatteansat 1771–77, boende hos farbroderen, og etablerede sig i gl. no. 283 (= matr. no. 926), et hus på 7 fag, købt ved skøde af 3. december 1777. Han tog borgerskab 25. juli 1780. I 1786 opgav han urmageriet for at blive skoleholder i Aakirkeby, huset i Rønne blev udlejet indtil det blev solgt 25. januar 1790. I 1789 anlagdes der sag mod ham for hans embedsførelse og han truedes med afsked. I 1790 blev han sognedegn i Olsker og Allinge.

Jens Michelsen, Rønne. Døbt i Rønne 11. oktober 1750, søn af daglejer og avlsmænd Michel Jensen Sproe og Kirstine Larsdatter. Død i Rønne 17. september 1823. Ugift. Han købte på auktion 27. maj 1771 faderens hus, gl. no. 286 i Provstegade og boede fortsat her sammen med forældrene. Han er i skattetaxten fra 1771 og tog borgerskab 13. februar 1776. I 1781 bestod huset af 8 fag stuehus og 4 fag lade. 15. september 1781 købte han yderligere nabohuset gl. no. 285 på 14 fag, de to huse udgør nuværende matr. no. 975. Endnu ved folketællingen i 1801 boede han sammen med moderen. Under krigen flyttede han en overgang til Skovsholm i Ipsker, hvor en svoger var forpagter. I 1814 tog han selv, søsteren og svogeren til Rønne, hvor de flyttede ind i hans ejendom. Ved hans skifte, der afsluttedes 23. oktober 1823, var der et overskud i boet på 600 rd.

Poul Hovald(sen), Rønne, også kaldet *Poul Jacobsen Hovald*. Døbt i Rønne 25. juli 1751, søn af maler Jacob Hovaldsen og Kirsten Poulsdatter. Begr. i Rønne 18. juli 1795. Gift 1. gang i Rønne 14. december 1774 med Anne Andersdatter, f. o. 1743, begr. 7. marts 1780. Børn: 1) dødfødt søn, begr. 16. september 1777, 2) dødfødt søn, begr. 9. april 1779. Gift 2. gang i Aakirkeby 5. juni 1780 med Bodil, datter af Niels Jørgensen Sort, 3. sl.g.d. i Aaker, og Maria Jørgensdatter. Hun døde i Aaker 2. april 1826 som fattiglem. Ingen børn. Han købte et 8-fags hus, gl. no. 384 (= matr. no. 1111) i Lillegade (nu Grønnegade) ved skøde af 12. juli 1774, er i skattetaxten i 1775 og tog borgerskab 6. februar 1776. Han solgte huset i 1781 (skøde mgl.) og købte i stedet gl. no. 381 (= matr. no. 1146–48) i Strandstræde (nu Silkegade), stødende op til faderens ejendom. Skøde mangler. Ved brandtaxationen i 1781 havde huset 10 fag stuelænge, 8 fag til stue, bryggers og melhus og 8 fag lade. Efterhånden købte han også jorder. Enken arvede ham ifølge testamentet.

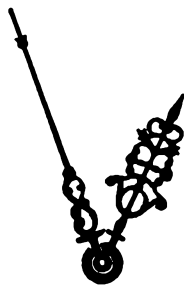
Haagen Pedersen Funch, Aakirkeby, Rønne. Født o. 1754, begr. i Rønne 5. juli 1798. Gift i Rønne 29. november 1777 med Margrethe Pedersdatter, *Ole Henrichsens* enke. Ingen børn. Han har antagelig lært i Rønne, hvor han to gange i 1772 optræder som fadder. Han tog borgerskab i Aakirkeby 15. februar 1775, men var allerede året efter tilbage i Rønne, hvor han er i skattetaxten i 1777. Ved giftermålet blev han ejer af gl. no. 278 (= del af matr. no. 978), et hus i

Søborgstræde med 12 fag stuehus og 5 fag lade, samt af jorder. Han tog borgerskab i Rønne 25. juli 1780. Han kom i stigende gæld og forlod hustruen i 1786. De blev separerede, og huset og jorden solgtes på auktion 21. februar 1786. Derefter opholdt han sig kun tid til anden i Rønne.

Poul Hansen Dreyer, Rønne. Døbt i Rønne 4. marts 1759, søn af rokkedrejer Hans Jensen Dreyer og Karen Poulsdatter. Død på Christiansø 30. marts 1811. Gift i Rønne 31. december 1781 med Margrethe Rasmusdatter, f. i Nyker o. 1757, datter af Rasmus Hansen, 17. sl.gd. i Nyker, og Karen Nielsdatter og søster til hans broder *Jens Hansen Dreyers* hustru. Børn: 1) Hans Rasmus Bohn, døbt 29. september 1782, begr. 14. december 1788, 2) Karen Kirstine, døbt 15. oktober 1784, 3) Kirstine, døbt 29. april 1787, begr. 2. september 1796, 4) dødfødt barn, begr. 9. oktober 1789, 5) Hans, døbt 14. november 1790, begr. 6. oktober 1791, 6) Elisabeth Sophie, døbt 6. maj 1792, 7) Elsebeth Margrethe, døbt 10. juli 1795, begr. 1. maj 1798, 8) Elsebeth Margrethe, døbt 4. september 1798. Han er i skatte-taxten fra 1779, boende hos faderen, og tog borgerskab 20. marts 1782. Ved sit giftermål købte han gl. no. 384, et 8-fags hus i Lillegade (= matr. no. 1111), skøde mgl., men solgte det atter 5. december 1786, efter at han 12. marts 1785 havde købt svogeren pottemager Rasmus Rasmussens gård på Store Torv, gl. no. 244 (= matr. no. 920–21) med 11 fag stuelænge og 2 fag lade. I 1791 var laden på 7 fag. Han erhvervede også jorder, i 1793 var han skatteansat af 3 jordstykker. Han måtte efterhånden indskrænke, no. 244 solgtes 12. april 1796 efter at han 31. marts havde købt gl. no. 379 (= matr. no. 1140–41) i Strandstræde (nu Store Søstræde 7–9), og jorderne blev ligeledes solgt. I urmagerlisten af 1805 betegnes han trods sine kun 46 år som en gammel mand, der lavede elendigt arbejde. Hans hus blev solgt på auktion 20. juli 1809, han selv tog til Christiansø, hvor han døde. Ved skiftet der, der afsluttedes 30. april 1813, efterlod han sig g. 420 rd., hovedsagelig prisepenge.

Hans Jensen Kofoed, Rønne (København). Født omkring 1757, søn af Jens Kofoed (?) og hustru Karen. Gift i Rønne 4. maj 1778 med Karen, døbt 30. november 1753, datter af rokkedrejer Hans Jensen Dreyer. Børn: 1) Margrethe Kirstine, døbt i Rønne 8. januar 1779, begr. 12. februar 1779, 2) Karen Kirstine, f. i St. Strandstræde 24. august, døbt i St. Nicolai kirke, København 3. september 1784. Han er i skattetaxten fra 1779, boende i eget hus, gl. no. 247 (= del af matr. no. 527), et 7-fags hus på Store Torv, skøde mangler. Han tog borgerskab 13. juni 1780, men forlod året efter Rønne og opholdt sig, da moderen (der da kaldes Karen Hans Kofoeds) på hans vegne 3. august 1781 solgte huset, i København. Ved folketællingen i 1787 boede de som 4. familie i St. Strandstræde 138 og han betegnes da som styrmand.

Christian Hansen Bidstrup, Rønne. Døbt i Rønne 14. maj 1756, søn af tømrer Hans Nielsen Bidstrup og Elisabeth Pedersdatter. Død i Rønne 23. maj 1842. Gift i Rønne 8. december 1781 med Ingeborg Andersdatter Møller, f. o. 1758, død 11. november 1835. Børn: 1) Anders Friderich, døbt 8. september 1782, begr. 13. november 1788, 2) Hans (kaldet Hans Christian), døbt 24. oktober 1784, 3) Lisebeth Kirstine, døbt 3. februar 1787, 4) Fridrik Christian, døbt 9. april

1745–1800

1790, begr. 5. januar 1798, 5) Giertrud Kirstine, døbt 21. oktober 1792, begr. 4. november 1792, 6) *Christian*, døbt 13. september 1793, 7) Peder Hansen, døbt 26. februar 1796, begr. 30. marts 1798, 8) Birgitte, døbt 5. marts 1798, 9) *Peder Hansen*, døbt 5. februar 1800. Han etablerede sig ved køb af gl. no. 166 (= matr. no. 402–403) i Østergade ved skøde af 27. januar 1780 (ti.l. 26. september). Er i skattetaxten i 1781 og tog borgerskab 20. marts 1782. Huset angives i 1781 at være på 7 fag. 24. februar 1784 fik han skøde på et fag af nabohuset gl. no. 167 (originalskøde på Bornholms Museum). Ved taxationen i 1791 bestod ejendommen yderligere af et 2-fags tørvehus, og i 1795 blev 3 fag hus flyttet fra gl. no. 189 (som han havde købt, originalskøde af 16. marts 1797 på Bh. Mus.) til no. 166. Han ejede tillige en overgang gl. no. 165, som han købte i 1787 (skøde mgl.) og atter solgte 2. februar 1789. Endvidere ejede han gl. no. 188 (= matr. no. 393), antagelig købt i 1787 (skøde mgl.) og solgt igen 8. juni 1804, dog beholdt han en del af den tilhørende grund. Endelig købte han 18. oktober 1784 sammen med Peder Pedersen Brandt gl. no. 233, men solgte sin part til medejereren 10. februar 1797. Han var en dygtig urmager og var først i 1800-årene den urmager på Bornholm, der havde det største værksted med op til 6 medhjælpere. Han solgte huset til sønnen *Christian Bidstrup* 20. juli 1833 (ti.l. 31. marts 1835) og forbeholdt sig samtidig 3 fag af huset indrettet til aftægtsbolig for ham selv og hustruen.

Christian Madsen Due, Rønne. Født 6. februar 1763, søn af daværende soldat på Christiansø Mads Espersen Due. Død i Rønne 17. november 1832. I 1771 boede faderen, der da betegnes som pensionist, ved Salene i Østerlars (Oeder), han købte på auktion 11. april 1774 gården gl. no. 401 (= matr. no. 836–838) i Storegade, tidligere ejet af *Peter Arboe* og af *Edvard Sonne*, og tog borgerskab som avlsmænd i Rønne 27. februar 1776. *Christian Due* blev gift i Rønne 21. november 1781 med Annike, f. 6. februar 1757, datter af maler Jacob Hovaldsen og Kirsten Poulsdatter og død 6. august 1827. Børn: 1) Sidsele, f. 30. august 1782, døbt 1. september, død af tæring 3. oktober 1802, 2) Mads, f. 25. februar 1784, død 4 uger gl., 3) *Marthe Margrethe*, f. 28. april 1785, døbt 5. maj, 4) Mads, f. 9. august 1787, døbt 17. august, han var døvstum, død 20. september 1810, 5) Jacob Hoval, f. 3. november 1789, døbt 8. november, 6) Kirstine Frideriche, f. 22. februar 1792, døbt 2. marts, død 11. november 1797, 7) *Christian*, f. 6. november 1793, døbt 17. november, død 10. december 1797, 8) Annike Margrethe, f. 3., døbt 12. juni 1796, 9) Fridericha, f. 7. februar 1798, døbt 18. februar, 10) *Christian*, f. 19. september 1801, hj.d., i kirke 16. oktober. (Fødsels- og dødsdatoer er taget fra *Christian Madsen Dues* egne optegnelser, nu på Bornholms Museum). Det unge par boede hos hans forældre. Han er i skattetaxten 1781 og tog borgerskab 20. marts 1782. Faderen solgte ham gården 27. september 1788. Den bestod ved taxationen i 1791 af en nordre længe på 17 fag til stuehus, 7 fag lade i vest og et halvhus sønden i gården på 4 fag til stue og køkken. Under krigen 1807–14 gik han over til at handle og handlede bl. a. med parter i kaprede skibe (RSPP 12. februar 1811). 1. februar 1810 solgte han gården og købte i stedet gl. no. 164 (= matr. no. 406–408a), et 8-fags hus i Østergade, ved skøde af 11. marts 1810. Han ejede allerede den tilstødende haveplads, matr. no. 165, som han købte 24. marts 1803 (ti.l. 23. april 1811). Huset blev senere udvidet. Sønnen *Christian Due jun.* hjalp

faderen i værkstedet, indtil han 24. april 1827 overtog huset (ti.l. 18. januar 1831). Faderen boede derefter hos ham som aftægtsmand. Sønnen overtog samtidig et jordstykke, som *Christian Due sen.* havde købt af sin fader, der havde fået skøde på det 11. oktober 1774.

Jens Diderich Bech, Neksø. Døbt i Neksø 12. januar 1755, søn af købmand, senere byens kæmner, Anders Bech og hustru Ingeborg. Død Neksø 21. januar 1813. Gift 1. gang i Neksø 7. november 1788 med Kirstine Pedersdatter, f. o. 1753, begr. i Neksø 25. januar 1799. Børn: 1) Kirstine Cicilie, døbt 13. januar 1790, 2) Ane Funch, døbt 12. juli 1792, begr. 29. august 1807. Gift 2. gang i Ipsker 30. august 1799 med Giertrud Hansdatter, f. o. 1775. Børn: 3) Andreas, døbt 14. november 1801, begr. 8. maj 1804, 4) Hans Christian, døbt 9. december 1802, 5) Peter Andreas, døbt 19. marts 1806, begr. 7. oktober 1806, 6) Andreas Funch, døbt 11. november 1807, 7) Ane Cathrine, døbt 11. oktober 1809, begr. 12. juni 1811. Han er i Neksøs tidligst bevarede skattetaxt fra 1782, boende i et 10-fags hus, som han fik skøde på 21. februar 1783. Han tog borgerskab 30. april 1789 (NJP). Han ejede tillige jorder og var to gange kandidat til posten som en af byens formænd uden at blive valgt. 23. juli 1812 ændrede hans sit borgerskab til detailhandler. Ved sønnens døb i 1807 betegnes han som skolelærer og ved sin død skolelærer og kirkesanger, medens han i skiftet 3. marts 1813 kaldes købmand.

Poul Petersen Arboe, Rønne. Døbt i Rønne 18. februar 1757, søn af *Peter Poulsen Arboe* og *Dorthea Magdalene Jørgensdatter*. Begr. 12. juni 1809. Gift med *Gunild Agesdatter*, f. o. 1755, begr. 6. juni 1810. Børn: 1) *Dorthea Malene*, døbt 7. december 1788, begr. 17. november 1789, 2) *Dorthea Malene*, døbt 12. september 1790, 3) *Christine*, døbt 9. november 1794, begr. 4. december 1794, 4) *Peter Christian*, døbt 10. juli 1796. Han er i skattetaxten 1783, boende hos broderen *Jørgen Peter Arboe*, derefter i ejendommen gl. no. 479 (= matr. no. 564) i Nørregade, som han havde købt ved skøde af 3. september 1782. Han tog borgerskab 8. januar 1784. Ifølge brandtaxationen havde huset en stuelænge på 12 fag til gaden og en nordre ladelænge på 5 fag foruden et halvhus på 3 fag til tørv. Han ejede en overgang tillige jorder, hvoraf de sidste solgtes i 1796. Han kom i stigende økonomiske vanskeligheder, blev flere gange udpantet for offentlige afgifter, og havde i 1804 flere sager for forligelseskommissionen. Han solgte huset ved skøde af 25. juli 1808 og betegnes ved sin død som fattig.

Hans Hansen Bidstrup, Rønne. Døbt i Rønne 3. marts 1762, søn af tømrer *Hans Nielsen Bidstrup* og *Sophie Lisbeth Hansdatter*. Død på *Christiansø* 14. maj 1809. Han var halvbroder til *Christian Hansen Bidstrup*. Gift i Rønne 5. juli 1788 med *Anne Malene*, datter af kromand *Mogens Clausen* og *Anne Magdalene Hansdatter*, f. o. 1769, død 9. september 1830. Børn: 1) *Anne Malene*, døbt 8. februar 1789, begr. 24. oktober 1789, 2) *Mogens Clausen*, døbt 6. marts 1791, død før faderen, 3) *Hans Christian*, døbt 18. oktober 1793, begr. 18. august 1809, 4) *Anna Malene*, døbt 3. juli 1796, 5) *Maren Kirstine*, døbt 21. oktober 1798, 6) *Cicilia*, døbt 8. juli 1804. Han er i skattetaxten i 1783, boende hos faderen i gl. no. 303 (= matr. no. 1174), et 6-fags hus i Storegade, og tog borgerskab 10. juli 1789 som urmager, skomager og købmand. I faderens skifte af 28. april 1784

betegnes han som skomager, men ellers altid som urmager. Han overtog huset efter faderen (skøde mgl.). Under krigen 1807–14 lod han sig engagere til tjeneste på Christiansø, hvor han døde. Ifølge skiftet af 11. december 1809 havde han da knap 60 rd. til gode i prise-penge. Hustruen døde som fattiglem.

Hans Peter Tidemann, Rønne. Døbt i Rønne 15. august 1762, søn af Jens Larsen Tidemann og Elsebeth Mortensdatter. Begr. i Rønne 24. marts 1785. Ugift. Han er i skattetaxten i 1784 og 1785, men havde ikke borgerskab.

Jens Jacobsen Kofoed, Rønne. Døbt i Rønne 2. maj 1762, søn af Jacob Jensen Kofoed. Død af svindsot, begr. 5. april 1800. Gift i Rønne 21. april 1787 med Anna Jørgensdatter, enke efter Mouritz Jensen. Hun var ca. 38 år ældre end manden og giftede sig 3. gang med en mand, der misudnyttede hendes midler. Hun begravedes 23. november 1804. Ingen børn. Han er i skattetaxten i 1784, boende hos faderen i gl. no. 44 (= matr. no. 234) i Søndergade og tog borgerskab 1. juli 1786. I 1788 anføres, at han havde overtaget ejendommen, der ved taxationen i 1781 havde 12 fag stuehus og 6 fag lade, medens det i 1791 havde 13 fag stuehus og 11 fag lade. Desuden overtog han jorder. Ved sin død betegnes han som værtshusholder og urmager og enken arvede ham ifølge testamente.

Esper Pedersen, Rønne. Døbt i Rønne 6. november 1763, søn af Peder Espersen (sk. 28. august 1766) og Elisabeth Larsdatter. Begr. i Rønne 7. april 1786. Ugift. Han er i skattetaxten i 1784 og tog borgerskab 8. januar 1784. Han ejede ikke hus, men havde efter faderen arvet 2 td. ld. jord, som han solgte 1. oktober 1784 (tinglyst 11. januar 1785).

Jesper Marcusen Munch, Rønne. Døbt i Aa kirke 11. marts 1759, søn af Marcus Jespersen Munch, 32. sl.gd. i Aaker og Maren Cathrine Piil. Begr. i Rønne 2. maj 1801. Gift med Kirstine, Jeppe Larsens datter, f. o. 1758, død i Rønne 8. november 1828. Børn: 1) Anne Marie, døbt 12. november 1784, 2) Margrethe Kirstine, døbt 26. januar 1787, 3) Martha Cathrine, døbt 28. november 1788, 4) Kirstine Christiane, døbt 26. december 1790, 5) Marcus, døbt 15. juni 1792, 6) Maren Kirstine, døbt 17. april 1794, 7) Jeppe, døbt 6. maj 1796, 8) Karen Cathrine, døbt 16. november 1798, 9) Agnethe, døbt 26. oktober 1800, alle i Rønne. Han er i skattetaxten i 1784 og købte gl. no. 426a (= matr. no. 874) i Rosengade ved skøde af 29. juni 1784. Huset havde 7 fag stuehus og 3 fag lade. I 1788 byggede han 1 fag med port til, og ved taxationen i 1791 bestod huset af 11 fag stuehus og 6 fag lade. Hans borgerskab mgl. Han var tillige brændevinsbrænder, og i 1794 blev han medinteressent af det da af Poul Ancher oprettede teglværk i Skolekrogen syd for byen (se Bodil Tornehave, Fajancefabrikken i Storegade, Bh. Saml. II rk. bd. 10 s. 44). Han ejede også jorder. 18. juli 1795 solgte han huset og flyttede til gl. no. 162 (= matr. no. 496a, 497) i Østergade, købt ved skøde af 27. juni 1795. Det var en gård med 9 fag stuehus og 9 fag lade. Ved skiftet 27. maj 1801 var boet fallit.

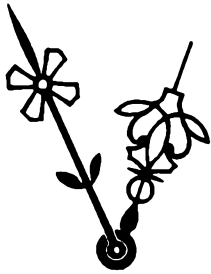
Magnus Hulthén, Rønne. Født omkring 1753, angives i en skatrestanceliste for 1790 som død (RKR). Gift i Rønne 23. april 1788 med

Elsebeth Olsdatter, der begik selvmord 2. juli 1789 (RSD 3. juli). Børn: 1) hj.d. barn begr. 4. april 1788 (på deres trolovelsesdag), 2) Niels, hj.d., i kirke 21. december 1788, begr. 11. januar 1789. Han lærte hos *Henrich Dreyer* (RTB 17. december 1782) og tog borgerskab 26. oktober 1784. Han er i skattetaxten i 1784 og boede de følgende år til leje forskellige steder i byen. Ved folketællingen i 1787 arbejdede han som svend hos *Henrich Dreyer*. Han flyttede fra Rønne i 1790 og døde kort efter.

Jeppe Erik Hansen Møller, Ipsker. Døbt i Ipsker 9. juli 1758, søn af Hans Hansen Møller, 13. sl.gd., og Karen Ipsdatter. Død i Ipsker i 1793 (sk. 4. juni). Gift i Rønne 26. februar 1789 med Johanne, datter af Michel Jensen, f. o. 1758, død i Ipsker 5. august 1797. Hun var søster til *Jens Michelsen* og blev gift 2. gang i Ipsker 11. december 1793 med Hans Jørgen Kofoed. Børn: 1) Karen Kirstine døbt 15. marts 1790, 2) Kirstine Margrethe, døbt 21. januar 1792, begge i Ipsker. Ved folketællingen i 1787 boede han hos forældrene i Ipsker og kaldtes urmager. Ved faderens død i 1791 overtog han gården og kaldes derefter landmand.

Poul Sørensen, Rønne. Døbt i Rønne 16. december 1764, søn af kro- mand Søren Olsen og Bodil Poulsdatter. Død i Rønne 19. januar 1814. Gift i Rønne 11. februar 1789 med Ellen Poulsdatter Louw, f. o. 1765, død i Rønne 12. november 1822. Børn: 1) Margrethe Marie, døbt 15. november 1789, 2) Søren, døbt 11. marts 1791, 3) Barthe Kirstine, døbt 21. december 1794, 4) Poul, døbt 26. oktober 1798, begr. 21. december 1800, 5) Ellen Kirstine, døbt 14. november 1800, begr. 14. december 1800, 6) Poul, døbt 17. januar 1802, begr. 10. oktober 1802, 7) Ellen Kirstine, døbt 23. oktober 1803, alle i Rønne. Ved faderens skifte 28. maj 1782 blev hans læremester *Poul Dreyer* hans værge. Han er i skattetaxten i 1785, tog borgerskab 22. september 1787 og boede de første år hos moderen, senere hos en broder på Store Torv. Han udgik af skattetaxten i 1793. Han havde da allerede i nogle år arbejdet for andre, i 1789 hos *Christian Bidstrup* (RTB 3. november 1789) og i 1791 hos *Jens Hansen Rønne* (RTB 4. januar 1791).

Claus Michael Mogensen, Rønne. Døbt i Rønne 7. oktober 1764, søn af kro- og avlsmand Mogens Clausen (sk. 32. januar 1778) og Anna Magdalene Hansdatter (sk. 1. februar 1780). Død i Rønne 29. april 1821. Gift i Rønne 18. marts 1786 med Anne Catharina Larsdatter, f. o. 1767, død i Rønne 22. juli 1818. Børn: 1) Mogens, døbt 26. november 1786, begr. 7. januar 1788, 2) Anne Malene, døbt 3. februar 1788, 3) Lars Michael, døbt 3. december 1790, 4) Mogens, døbt 13. oktober 1793, 5) Peder, døbt 9. september 1796, alle i Rønne. Han arvede g. 345 sl.d. efter forældrene, og da han 24. april 1780 indgik lærekontrakt med *Jørgen Peter Arboe* (RSPP), var det på de betingelser, at han fik kost og logi hos sin mester, men selv skulle sørge for sin beklædning, og han skulle give *Arboe* 50 rd. Ville han arbejde for at tjene noget ved siden af, måtte han benytte værkstedet og redskaberne, men skulle selv skaffe materialer. Han er i skattetaxten i 1785, boende hos svogeren, pottemager Friderich Hansen Meisner Brand. Han etablerede sig ved køb af gl. no. 142 (der lå, hvor Nygade blev brudt igennem) i Storegade i 1786 (skøde mgl.), det var en gård med 12 fag stuehus og 4 fag lade. 21. september 1787 var han en af

J. P. Arboe 1787.

de mange, som byfogeden pålagde straks at tage borgerskab, men han var da bortrejst (RDS). Han må kort efter have taget det, men det mangler i protokollerne. I 1792 var han taxereborger. 23. april 1792 mageskiftede han sig til gl. no. 146 (= matr. no. 948) på hjørnet af Storegade og Søborgstræde, et hus med ialt 11 fag. 25. januar 1794 solgte han huset og købte samtidig svogerens hidtidige hus gl. no. 288a,c, (= del af matr. no. 420) i Stålegade. Han blev herefter pottemager, (se Bodil Tornehave, Bornholmske Pottemagere. Bh. Saml. II rk. bd. 12, s. 165).

Edvard Olsen Sonne, Rønne. Døbt i Rønne 27. april 1764, søn af smed Ole Andersen. Gift i Rønne 25. maj 1787 med Anne Birgithe Amalie Borre, enke efter Mogens Rottensteen, f. o. 1751, begr. i Rønne 22. oktober 1801. Ingen børn. Han tog borgerskab 22. september 1787 og er i skattetaxten sammen år. Ved folketællingen 1787 boede han til leje, men 2. august 1787 købte han gl. no. 50 (= matr. no. 253–55) i Søndergade på auktion. Det var et hus på 8 fag. 14. december 1795 mageskiftede han med gl. no. 122 (= matr. no. 157) i Larsegade på 5 fag. Dette hus solgte han 28. september 1796 og købte de 5 sydligste fag af sit tidligere hus gl. no. 50 (skøde mgl.), kaldet no. 50b. Hans økonomi var på dette tidspunkt anstrengt, og han lånte flere gange penge. Han opgav derefter urmageriet og gav sig til at sejle. Ved hustruens død angives han at befinde sig i København. I hendes bo balancerede indtægter og udgifter. Han solgte huset 27. juli 1803 og vendte ikke tilbage til Bornholm.

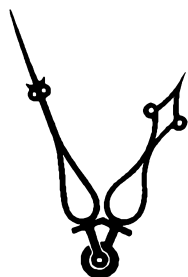
Svend Hansen Stange, Rønne. Døbt i Rønne 22. september 1765, søn af daglejer Hans Svendsen og hustru Sidsele. Gift i Rønne 28. november 1801 med Elisabeth Knudsdatter. Ingen børn. Han er i skattetaxten i 1787 boende hos forældrene og tog borgerskab 22. september 1787. 4. oktober 1799 købte han faderens hus gl. no. 27 (= matr. no. 314–15) i Kandegade, det var på 6 fag. Han kom hurtigt i økonomiske vanskeligheder, og huset solgtes 30. september 1803 på auktion. Han opføres endnu i 1805 og 1806 i skattetaxten som fattig, men gled derefter ud. Under krigen ernærede han sig ved at gå vagt for andre (RPP 22. januar 1810). Han er ikke sporet siden.

Joseph Marchmann Bjerregrav, Rønne. Døbt i Rønne 13. november 1766, søn af Cathrine Johansdatter Bierregrav, udlagt barnefader studiosus, senere degn på Christiansø, Joseph Marchmann. Moderen var datter af købmand Johan Christian Bierregrav (se Koefoed B s. 29). Død i Rønne 19. marts 1825. Gift i Rønne 3. november 1802 med Inger Kirstine Pedersdatter, f. o. 1770, død i Rønne 10. april 1836. Børn: 1) *Friderich Christian*, døbt 11. november 1803, 2) *Johan Christian*, døbt 15. april 1805, 3) *Hans Christian*, døbt 15. maj 1807, 4) *Peter*, døbt 1. september 1809, 5) *Jørgen Christian*, døbt 22. marts 1811, 6) *Niels Peter*, døbt 1. januar 1813, 7) *Jens Christian*, f. 29. juli 1816. Han tog borgerskab 22. september 1787 og er i skattetaxten samme år, boede til leje sammen med moderen i del af gl. no. 323 i Storegade. Ved folketællingen i 1801 ses han at bo i vestlængen langs Grønnegade af dette hus, og 4. maj 1803 købte han de 8 sydligste af længens ialt 13 fag gl. no. 323_b (= matr. no. 1067). I 1804 udvidede han sit hus med 2 fag mod syd. Han betegnes i 1805 som en af de bedste urmagere og havde hele 3 lærlinge i værkstedet.

Henrich Olsen, Rønne. Døbt i Rønne 17. januar 1768, søn af *Ole Henrichsen* og *Margrethe Pedersdatter*. Begr. i Rønne 21. april 1808. Gift i Rønne 5. maj 1802 med *Martha Margrethe Due*, datter af *Christian Due*, døbt 6. maj 1785. Børn: 1) *Ole Henrichsen*, døbt 24. april 1803, 2) *Henrich Ipsen*, døbt 26. juni 1807, begge i Rønne. Han tog borgerskab 22. september 1787 og er i skattetaxten samme år, boende til leje i faderens hidtidige hus gl. no. 278 i Søborgstræde. Fra 1789 boede han til leje i *Anthoni Christian Schors* hus gl. no. 283 (= matr. no. 926), ligeledes i Søborgstræde, og han købte huset 25. januar 1790. 24. september 1793 købte han tillige nabohuset gl. no. 282 (= matr. no. 925), tilsammen var de på 14 fag. 10. december 1804 fik de skilsmissebrev (BAK), men genoptog ægteskabet. Ved hans skifte, der afsluttedes 6. maj 1808, var boets værdi på g. 552 rd., men gælden næsten lige så stor.

Jens Hansen Rønne, Rønne. Døbt i Rønne 4. november 1768, søn af kromand *Hans Pedersen* (sk. 10. juli 1793) og *Ingeborg Giertrud Christiansdatter*. Død i Rønne 8. august 1844. Gift i Rønne 25. maj 1789 med *Margrethe Davidsdatter*, f. o. 1769, død i Rønne 2. april 1836. Børn: 1) *Peder Hansen*, døbt 4. december 1789, 2) *Karen Kirstine*, døbt 21. oktober 1791. Han tog borgerskab som urmager 22. september 1787 og startede sin virksomhed, medens han endnu boede hjemme hos forældrene i gl. no. 89 (= del af matr. no. 109) i Vimmelskaftet. Han etablerede sig ved køb 5. april 1788 af gl. no. 38 (= matr. no. 333–34), et 9-fags hus i Bondegade. Huset solgtes igen 3. marts 1790, hvorefter han 25. maj købte gl. no. 39 (= matr. no. 309), ligeledes i Bondegade, et hus med 9 fag stuehus og 5 fag lade. Denne ejendom solgte han 20. januar 1799 og købte i stedet 8. april 1800 gl. no. 61 (= del af matr. no. 299) i Søndergade, en gård med 4 længer, 11 fag stuehus og 3 lader på 5, 10 og 4 fag. Han var i stigende grad gået over til at handle, og 17. marts 1801 opsagde han sit borgerskab som urmager og tog i stedet borgerskab som købmand. Han blev en af byens store købmænd, han nævnes i 1810 som kirkeværge og i 1812 som overformynder, og han var med til at oprette flere industrivirksomheder, f. eks. startede han granitbrudet ved Klippegård i Knudsker i 1824. Gården i Søndergade afhændede han 2. maj 1840, hvorefter han tilbragte sine sidste år i et hus i Larsegade, gl. no. 123c (= del af matr. no. 197), købt ved skøde af 25. september 1840. Svigersønnen, skipper *Hans Christian Bidstrup*, anføres som hans enearving.

Mogens Espersen Bohn, Rønne. Døbt i Rønne 5. juni 1768, søn af smed *Esper Mortensen Bohn* og hustru *Elseby*. Død i Rønne 12. december 1830. Ugift. Han er i skattetaxten i 1789, boende hos forældrene, og tog borgerskab 7. november 1793. Han betalte hele tiden kun mindste skat, og i 1808 anføres han som fattig og udgik af skattetaxten. Han har tilsyneladende arbejdet som svend efter krigen, i alt fald gjorde han det, da han 28. marts 1826 stævnedes sin mester *Peder Marcher*, fordi denne ikke havde afregnet med ham (RTB) – han skulle have hvert 11. værk, han var med til at lave. *Marcher* erklærede da, at *Bohn* ikke havde arbejdet stadigt, han var løbet fra og til og havde drevet om i byen; men *Marcher* blev dømt til at betale de ure, der var lavet. *Bohn* døde som fattiglem.

ca. 1790–1800

Frands Henrich Rasmussen, Rønne. Døbt i Rønne 17. april 1763, søn af daglejer Rasmus Michelsen (sk. 20. marts 1779) og Anna Marie, Bernt Friderich Smits datter. Gift i Rønne 14. februar 1789 med Juditha Hansdatter Holm, f. o. 1747, død i Rønne 8. februar 1830 som fattiglem. Børn: 1) Mesele Othilia, døbt i Rønne 5. april 1790. Han etablerede sig ved køb 16. juni 1788 af gl. no. 206 (= matr. no. 515), et 5-fags hus i Damgade, og tog borgerskab 9. juli 1789. Han er i skattetaxten samme år. Han solgte huset 28. februar 1792, men blev fortsat skatteansat der, indtil han i 1803 angives at være flyttet fra byen.

Niels Edvardsen Sonne, Rønne. Døbt i Rønne 26. august 1768, søn af *Edvard Hansen Sonne* og Karen Nielsdatter Gumlø. Død i Rønne 17. juni 1839. Gift i Rønne 30. december 1802 med *Margrethe Sophia Arboe*, datter af *Jørgen Peter Arboe*, døbt 27. marts 1780, død 28. februar 1830. Børn: 1) Karen Sophie, døbt 20. november 1803, 2) Jørgen Peter, døbt 28. september 1805, begr. 5. juni 1806, 3) Jørgen Peter, døbt 15. april 1807, 4) Edvard, døbt 10. november 1809, 5) Thomas, døbt 28. februar 1812, 6) Hans Christian, f. 18. august 1815, død 10. december 1815, 7) dødfødt datter 16. december 1816, 8) dødfødt søn 16. december 1817, 9) Hans Christian, f. 25. oktober 1819. Ved folketællingen i 1787 var han i lære hos faderen, og han er i skattetaxten i 1790, fortsat boende hjemme. Han tog borgerskab 24. maj 1792. I 1795 blev han som den første af de bornholmske urmagere taget i lære hos *J. W. Armand* for at lære at lave taffelure og – som den eneste – tillige lommeure (se hovedteksten). 11. august 1801 solgte faderen ham sin ejendom gl. no. 384 (= matr. no. 1111) i Grønnegade, et hus på 8 fag, han kaldes da „mecanicus og urmager”. Han betegnes i 1807 som fændrik og i 1809 som lieutenant. Ved hans skifte, der afsluttedes 15. april 1840, var boet fallit med g. 143 rd.

Ole Frantzen Togsværd, Rønne. Døbt på Christiansø 9. februar 1770, søn af sogndegn Jørgen Togsværd og Mette Michelle From. Begr. i Rønne 31. december 1791. Gift i Rønne 22. oktober 1791 med Bodil Christophersdatter. Ingen Børn. Enken giftede sig igen 23. april 1792 med maler Herman Carstensen Boss. Ved folketællingen i 1787 var han i lære hos *Jørgen Peter Arboe*. Han tog borgerskab 2. november 1791, er i skattetaxten samme år og købte ved skøde af 2. maj 1791 gl. no. 365 (= matr. no. 1107) i Grønnegade.

Claus Clausen Bohn, Rønne, (København). Døbt i Knudsker 1. maj 1768, søn af *Claus Jørgensen Bohn* og Anna Sophie Sivertsdatter Kyhn. Død i Rønne 16. marts 1818. Ugift. Ved folketællingen i 1787, hvor faderen kort forinden var død, boede og arbejdede han hos moderen; men kort før hendes død i 1790 tog han til København for at arbejde som svend. Han vendte senere tilbage til Rønne, hvor han ved folketællingen i 1801 boede til leje i gl. no. 11 (= matr. no. 175–76, 187–90) i Myregade. Intet borgerskab, men i skattetaxten i 1787. Efter hjemkomsten må han have arbejdet som svend. Han døde af brystsvaghed.

Poul Jensen, Rønne. Døbt i Rønne 12. august 1768, søn af Jens Clausen. Død i Rønne 19. oktober 1835. Gift 1. gang i Rønne 20. december 1792 med Kirsten Nielsdatter, f. o. 1755, død i Rønne

18. april 1825. Børn: 1) Niels, døbt 8. november 1793, begr. 29. april 1798, 2) Catharina, døbt 12. december 1794, 3) Jens, døbt 24. september 1797, begr. 29. april 1798, 4) Jens, døbt 25. august 1799. Gift 2. gang i Rønne 16. november 1825 med Benedikte Marie Andersdatter, f. o. 1780, død i Rønne 29. september 1840. Ingen børn. Han var ved folketællingen i 1787 i lære hos *Henrich Dreyer*. Han er i skattetaxten i 1792 og tog borgerskab 22. januar 1793. Han etablerede sig i gl. no. 92 (= matr. no. 117), et 5-fags hus i Vimmelskaftet, købt ved skøde af 3. august 1791. Han mageskiftede 1. juli 1794 med gl. no. 228a (= del af matr. no. 420) i Stålegade. Han kom i stigende økonomiske vanskeligheder, huset blev solgt på auktion 22. august 1797, og i 1798 udgik han af skattetaxten som fattig. Ved folketællingen i 1801 betegnes han som urmagersvend, men han forlod snart faget og levede siden som daglejer. 21. juli 1812 købte han gl. no. 178 (= matr. no. 355) i Østergade, et hus på 1 fag.

Niels Nielsen Beth, Rønne. Døbt i Rønne 19. juli 1773, søn af kobbersmed Niels Nielsen Beth og Sidsel Kathrine Pedersdatter Hersleb. Død i Rønne 22. juni 1846. Gift i Nylars 27. december 1806 med Gundil Kirstine Olsdatter, f. o. 1780, død i Rønne 26. januar 1853. Børn: 1) *Niels Peter*, døbt 4. oktober 1807, 2) Johanne Cathrine, døbt 16. september 1810, 3) Ole Hansen, døbt 25. januar 1813, 4) *Jørgen Nielsen*, f. 6. april 1815, død 21. maj 1815, 5) *Jørgen Nielsen*, f. 19. april 1816, 6) Cecilia Cathrine, f. 25. februar 1819, 7) Peter Nielsen, f. 2. oktober 1821, død 15. april 1822, 8) Anne Dorthea, f. 2. december 1824. Han lærte hos *Jens Michelsen* og indgik lærekontrakt med denne 19. marts 1788 (BAK 14. april 1788). Han er i skattetaxten i 1793 og tog borgerskab 7. november samme år. 2. januar 1794 købte han gl. no. 168 (= matr. no. 400), et 9-fags hus i Østergade. I 1823 blev han og hustruen tiltalt for at have aftaget stjålet bly, han beskrives da som lille af vækst, almindelig af bygning og med blå øjne og brunt hår. Hun var temmelig høj, mager og havde blå øjne og brunt hår. Af de 3 sønner, der blev voksne, blev de 2 urmagere, den tredje landmand, ejer af 3. sl.gd. i Østermarie. *N. N. Beth* solgte huset til sønnen *Jørgen Nielsen Beth* ved skøde af 29. marts 1846 og kom på aftægt hos denne.

Jørgen Jensen Møller, Rønne. Døbt i Rønne 26. december 1770, søn af møller Jens Hansen Møller og Lisbeth Jørgensdatter. Død i Rønne 3. februar 1842. Gift 1. gang i Rønne 12. januar 1799 med Dorthea, datter af Morten Holst, f. o. 1770, død i Rønne 8. august 1811. Børn: 1) *Morten*, døbt 28. juli 1799, 2) Margrethe Elisabeth, døbt 16. maj 1802, 3) Kirstine, døbt 5. januar 1806, 4) Cathrine, døbt 16. oktober 1808. Gift 2. gang i Rønne 1. november 1811 med Karen, enke efter Peder Hansen, f. o. 1768, død i Rønne 14. marts 1837. Ingen børn. Gift 3. gang i Rønne 18. september 1838 med Christence Jacobsdatter, enke efter vognmand Jens Pelle, f. o. 1782. Ingen børn. Han er i skattetaxten i 1794 og købte ved skøde af 30. maj 1798 gl. no. 173 (= del af matr. no. 363) i Østergade af svigermoderen. Han tog borgerskab 26. februar 1799. 8. april 1805 solgte svigermoderen ham yderligere gl. no. 172 på 4 fag (= resten af matr. no. 363) og kom på aftægt hos ham. Han byggede i årene før krigen et par gange til huset, der fik en tværlænge. Under krigen gav han sig til at handle og tog 1. juni 1813 supplerende borgerskab som handelsmand. Under krigen blev han constabel, senere overkonstabel. Han drev ikke

jorder, huset og jorderne, som han fik ved sit 3. ægteskab, blev omgående solgt.

Jens Pedersen Holm, Rønne. Døbt i Rønne 13. august 1769, søn af smed Peder Jensen Rosendahl (b.sk. i Rønne 27. februar 1776). Død i Rønne 21. juli 1830. Gift i Rønne 25. november 1797 med Berthe Nielsdatter Kofoed, f. o. 1770, død i Rønne 23. maj 1833. Børn: 1) Niels Kofoed, døbt 24. februar 1799, 2) Sissel Kirstine, døbt 22. marts 1801, 3) Hans Kofoed, døbt 8. november 1801, begr. 10. december 1801, 4) dødfødt datter, begr. 21. november 1802, 5) Hans Kofoed, hj.d., i kirke 10. december 1802 (tvillinger), 6) Herman Peter, døbt 23. april 1810, begr. 23. oktober 1812, 7) Kirstine, døbt 14. august 1812, 8) dødfødt datter 9. januar 1815. Faderen indskrev ham i lære hos *Christian Due* 21. marts 1785 (RSPP). Han er i skattetaxten i 1794 og tog borgerskab 26. februar 1799. Han etablerede sig ved køb 26. november 1798 af gl. no. 420 (= matr. no. 829-34), et 9-fags hus i Borregade. Han kom hurtigt til at eje jorder, og under krigen handlede han med skibsparter (RSPP 1. november 1808, 28. marts 1809, 9. april 1809, 3. oktober 1810, 12. februar 1811). I 1812 kunne han købe et nabohus, gl. no. 437b til (skøde mgl.). I sidste halvdel af 1820'erne måtte han efterhånden sælge sine jorder, og også 30. december 1827 gl. no. 437b. Inden sin død solgte han yderligere 3 fag fra gl. no. 420 (oplyses ved skiftet 22. juli 1830), skøde udstedt 1. juli 1831. Hans bo var uden overskud.

Frederik Sonne.
Silhuetklip fra o. 1820,
Bornholms Museum.

Frederik Sonne, Rønne. Døbt i Rønne 17. april 1775, søn af guldsmed Peter Harding Sonne og Eva Jensdatter. Død i Rønne 26. november 1849. Gift 1. gang i Rønne 20. februar 1801 med *Cathrine Sonne*, døbt 25. marts 1770, datter af *Edvard H. Sonne*. Død o. 1825. Børn: 1) Anna Catharina, døbt 4. december 1802, 2) Peder (Harding), døbt 6. juli 1808. Gift 2. gang i Rønne 22. marts 1826 med Ane Cathrine Marcher, f. o. 1787. Børn: 3) Eva Cathrine, f. 16. december 1826, 4) Lauritz Peter, f. 9. december 1827, 5) Frederik Martin, f. 28. april 1829, 6) Edvard Christian, f. 19. marts 1831. Han er i skattetaxten i 1794, boende hos faderen, og tog borgerskab 20. februar 1799. 11. september 1800 fik han skøde på gl. no. 158 (= matr. no. 988) i Østergade og indgik aftægtskontrakt med hustruens moster, hvorefter de skulle arve hendes jord m.v., hvilket skete året efter. Han erhvervede også senere jorder og ejede i perioder også andre huse i byen. I 1806 betegnes han som fændrik, i 1812 lieutenant og i 1826 artillerilieutenant, senere artillericaptein. Som en af sin tids mest fremtrædende urmagere blev han i 1820 valgt som en af urmagerinteressentskabets formænd og deltog som sådan i stemplingen af de garantistemplede ure (se hovedteksten). 12. november 1849 solgte han sin ejendom til sønnen, terrakottafabrikant Frederik Martin Sonne.

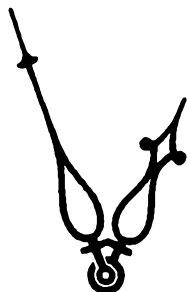
Jacob Hovald(sen), Rønne. Døbt 9. december 1770, søn af Hovald Jacobsen og hustru Margrethe. Faderen døde, da han var 2 år gl., og farfaderen maler Jacob Hovaldsen blev hans værge. Død af brystsvaghed 15. april 1821. Gift i Rønne 23. september 1797 med Ellen Kirstine Andersdatter Munch, f. o. 1771. Børn: 1) Margrethe Sicilia, døbt 8. juli 1798. Han blev indskrevet i lære hos *Christian Due* 22. juni 1784 (RSPP), er i skattetaxten i 1794, boende hos moderen i gl. no. 151 (= matr. no. 954) i Storegade, og 11. december samme år

solgte hun ham huset og indgik aftægtskontrakt med ham. Ved brandtaxationen i 1791 var huset på 5 fag. Han tog borgerskab 31. maj 1798. 29. januar 1810 solgte han gl. no. 151, han kaldes da konstabel. I stedet købte han 31. januar 1810 gl. no. 331 (= matr. no. 1016a) i Storegade, et hus på 4 fag. Han efterlod sig kun lige nok til at dække begravelsen.

Johan Wilhelm Armand, mechanicus, Rønne. Født i Rendsborg omkring 1761, søn af mechanicus, senere hofurmager i København, Johan (Jean) Abraham Armand. Død i Rønne 3. december 1824. Gift i Rønne 10. april 1795 med Maren Samuelsdatter Hertel, f. o. 1750, død 25. april 1825, enke efter lieutenant Christian Frederik Sonne. Børn: 1) Hanna Catharina, døbt 22. maj 1795. Han kom til Rønne i 1794 og blev ved giftermålet ejer af ejendommen gl. no. 320 på nordhjørnet af Storegade og Snellemark (nu delvis inddraget i gadearealet), som hustruens første mand havde overtaget fra faderen, guldsmed Hans Edvarlsen Sonne. Ved brandtaxationen i 1791 bestod den af en stuelænge mod syd på 7 fag og en østre længe på 5 fag til stue og tørvehus. Han tog borgerskab 16. juli 1796 som mechanicus og lommeurmager. Om hans virke, se hovedteksten. Han solgte huset 4. november 1816 til stedsønnen, amtsfuldmægtig Hans Sonne, men boede fortsat i huset til sin død. Ved skiftet 1. marts 1825 viste boet sig at være fallit med g. 16 rd.

Christen Pedersen, Rønne. Døbt i Aa kirke 3. maj 1767, søn af Peder Pedersen Øse og Johanne Christensdatter i Aakirkeby. Død i Rønne 6. juni 1828. Gift i Aa kirke 28. august 1794 med Karen Kirstine Andersdatter fra Lille Bakkegård, f. o. 1775. Børn: 1) Johanne, døbt 12. februar 1796, 2) Anders, døbt 1. september 1797, 3) Peder, døbt 12. januar, begr. 19. december 1800, 4) Sidselle Cathrine, døbt 18. februar 1803, 5) Peder, døbt 29. november 1805, 6) Caroline, døbt 10. januar 1811, begr. 13. september 1813. Han arvede 260 sl.d. efter moderen (sk. 2. marts 1770) og 212 sl.d. efter faderen (sk. 8. februar 1799). Han købte ved skøde 11. juli 1794 gl. no. 41 (= matr. no. 112) i Søndergade. Er i skattetaxten i 1795 og tog borgerskab som urmager 4. april 1795. Han forlod dog hurtigt faget, ved folketællingen i 1801 betegnes han som avlsmand og værtshusholder, og senere tillige som vognmand. Han ejede flere jorder, bl. a. 3 td.ld. i Mølleløkken og 3 td.ld. i Søndre Løkke. Han døde af tæring.

Hans Pedersen Rønne, Rønne. Døbt i Rønne 16. september 1774, søn af Peder Mogensen. Død i Rønne 5. juni 1829. Gift 1. gang med Sidsille Margrethe Michelsdatter, f. o. 1776, begr. i Rønne 20. september 1812. Børn: 1) Peder, hj.d., i kirke 4. august 1799, 2) Michel, f. i 1801, 3) dødfødt barn april 1803, 4) Margrethe Christine, døbt 4. juni 1804, 5) Hans Peter, døbt 9. marts 1806, 6) Peder, hj.d., i kirke 11. juni 1809, 7) Kirstine Margrethe, døbt 31. maj 1810, 8) Ane Kirstine, døbt 22. februar 1812. Gift 2. gang i Rønne 1. oktober 1813 med Kirstine Margrethe Jensdatter. Børn: 9) Karen Kirstine, f. 2. maj 1815, 10) Cecilia Margrethe, f. 5. september 1816, 11) Christiane Margrethe, f. 9. december 1820, 12) Peder, f. 8. maj 1821, død 11. februar 1822, 13) Marie Elisabeth, f. 15. august 1823, 14) Jens, f. 22. juli 1825. Han er i skattetaxten i 1795 og tog borgerskab 21. juli 1801 som urmager og brændevinsbrænder. Han købte ved skøde af 21. januar 1796 gl. no. 108 (= matr. no. 106) i Slippen, nu Øster-

ca. 1790–1800

gade. Han solgte huset 6. august 1798 efter 7. marts 1798 at have købt gl. no. 466 (= matr. no. 780) i Grummekulegade, nu Store Torvegade. Allerede 22. juni 1799 solgte han det atter og købte i stedet gl. no. 465b (= matr. no. 795) i samme gade. 25. februar 1805 blev også dette hus solgt, og han flyttede til gl. no. 106 (= matr. no. 220–214) i Bagergade, købt 25. februar 1805. 14. maj 1821 solgte han huset, i stedet købte han samme dag gl. no. 184 (= matr. no. 387) i Klokkegade. Her døde han af tyfus.

Christopher Hansen Koføed, Rønne. Døbt i Rønne 17. april 1775, søn af snedker Hans Jørgen Christophersen og Kirstine Larsdatter. Død i Rønne 20. februar 1847. Gift i Knudsker 10. oktober 1832 med Maren Cathrine, Lars Vevests datter, enke efter Peder Byder, 28. sl.gd. i Knudsker, f. i Nyker o. 1789, død i Rønne 26. januar 1855. Ingen børn, men hun medbragte børn fra det tidligere ægteskab. Han lærte hos *Joseph Bjerregrav* (RTB 18. august 1795) og er i skattetaxten i 1795, boende hos moderen. Han tog borgerskab 5. marts 1799. 31. december 1801 indgik moderen kontrakt med sine to børn, ifølge hvilken datteren købte huset gl. no. 422 (= matr. no. 811) i Borregade (Borgergade), medens sønnen fik 60 rd., delvis udlagt i Jord. De skulle alle tre blive boende i huset, og sønnen skulle forsørge moderen. Han købte 24. marts 1806 naboejendommen gl. no. 423 (= matr. no. 810) og blev senere også ejer af gl. no. 422 (skøde mgl.). 11. maj 1835 (ti.l. 19. september 1854) købte han endvidere 3 fag af gl. no. 400 og 421. Gennem årene udvidede han også sine jordbesiddelser. Ved hans død arvede enken ifølge testamente.

Peder Jacobsen, Rønne. Døbt i Nyker 3. marts 1773, søn af udbygger på Blykobbegårds grund Jacob Jensen og Ellen Pedersdatter. Død i Rønne 31. oktober 1844. Gift 1. gang i Rønne 30. november 1796 med Mette Cathrine Erichsdatter, f. o. 1771, død i Rønne 4. januar 1822. Børn: 1) *Peder*, døbt 13. oktober 1797, 2) *Erich*, døbt 26. maj 1799, 3) *Jacob*, døbt 27. juli 1800, 4) *Hans Jacobsen*, hj.d., begr. 6. februar 1806. Gift 2. gang i Rønne 8. marts 1822 med Margrethe Kirstine Michelsdatter, f. o. 1774, død i Rønne 28. marts 1855. Ingen børn. Ved giftermålet blev han ejer af hustruens hus gl. no. 104 (= matr. no. 212) i Bagergade, han tog borgerskab 22. februar 1796 og er i skattetaxten samme år. 28. maj 1804 solgte han huset og købte i stedet 30. april gl. no. 42c, et nyopført 3-fags hus i Søndergade (nu Korsgade) og 4. juni 1806 nabohuset gl. no. 42d, tilsammen udgør de matr. no. 228a. Ved den første hustrus skifte 4. februar 1822 opgjordes boets værdi til g. 936 rd., hvoraf huset var ansat til 600 rd. og et jordstykke, købt 20. november 1806, til 125 rd., boets overskud var g. 204 rd. Efter hans egen død kom enken til at sidde i uskiftet bo.

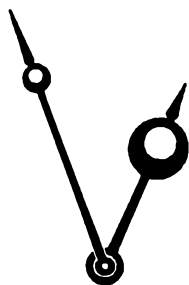
Frantz Ludvig Blaamann, Rønne, København. Døbt i Rønne 23. oktober 1774, søn af bager Johan Wilhelm Blaamann og Eva Rosine Reensburger. Død i Rønne 10. juni 1837. Gift 1. gang i Rønne 6. juni 1797 med Wibeke Cathrine Bidstrup, Christian Hansen Heides enke, f. o. 1767, død i København 4. december 1822. Børn: 1) *Eva Rosine*, døbt i Rønne 4. marts 1798, 2) *Anne Marie*, f. i Dybensgade, København 10. juni 1800, 3) *Johan Wilhelm*, f. s. st. 9. august 1802, 4–5) tvillingerne *Christian Friderich* og *Frantz Ludvig*, f. i Studiestræde, København 20. oktober 1803 (døbt i St. Petri kirke) 6) *Mathilde Christine*. Gift 2. gang med Ane (Anike) Pedersdatter, f. i

Rønne o. 1775. Ingen børn. Han kom i lære hos *Christian Due* 6. december 1790 (RSPP) og er i skattetaxten i 1797. Ved giftermålet blev han ejer af gl. no. 189a (= matr. no. 392a) i Stumpegade, på hjørnet af Klokkegade, og han tog borgerskab 31. maj 1798. Han solgte huset 26. februar 1799, og St. Hansdag 1799 ankom familien til København, hvor han lejede sig ind i Dybensgade 145. Han fik kgl. bevilling 2. august 1799 som frimester og tog borgerskab som urmager i København 12. august. Ifølge en bevaret regnskabsbog havde han lavet 100 ure i Rønne, og der anføres, hvem der købte de første 5, han lavede i København. Urmager *Kæmpe* på Kongens Nytorv aftog de 2 første. Ifølge vejviseren flyttede han i 1802 til Bredgade, men snart efter til Studiestræde 91–92. Her boede han, indtil han 5. juli 1810 blev ansat ved den kgl. mønt som møntbetjent og møntpræger med en årlig gage på 400 rd. og med tjenestebolig i Nyhavn. Han blev afskediget 11. juni 1824 med en årlig pension på 266 2/3 rd. sølv og tog derefter tilbage til Rønne. Her flyttede han ind i et nybygget hus. gl. no. 348 (= matr. no. 84), et 5-fags hus i Bakkestræde (nu Kapelvej), og genoptog urmageriet. Han blev separeret fra sin anden hustru i 1830 og solgte hende huset ved skøde af 5. oktober 1832, men forbeholdt sig de to sydligste fag af huset. Her boede han til sin død. (Hovedkilde: hans bevarede papirer i skiftedokumenterne).

Christian Andreas(en) Rasch, Rønne. Døbt i Rønne 7. oktober 1770, søn af skipper Philip Philipsen Rasch og Anna Margrethe Jørgensdatter. Gift i Rønne 16. november 1796 med Margrethe Kirstine Pedersdatter Marcher, f. o. 1771. Børn: 1) dødfødt søn, begr. 2. oktober 1801. Han købte et 3-fags hus gl. no. 85 (= matr. no. 208–209) i Vimmelskaft 23. juli 1790 og tog borgerskab 14. marts 1799. 22. februar 1799 mageskiftede han med gl. no. 470 (= matr. no. 790) i Grummekulegade (= St. Torvegade), et hus på 7 fag. Dette hus solgte han 28. januar 1802 efter at han på auktion 26. januar 1802 havde købt gl. no. 226c (= matr. no. 483) i Stålegade. Han var allerede da i alvorlige økonomiske vanskeligheder og gik snart fallit. Huset solgtes på auktion 14. oktober 1802. Endnu i 1803 er han i Rønnes skattetaxt, men angives derefter at have forladt byen.

Jens Madsen, Rønne. Døbt i Rønne 16. november 1777, søn af sømand Mads Jensen og hustru Elisabeth. Død i Rønne 26. august 1836. Gift i Rønne 31. januar 1798 med Karen Kirstine Hillebrand, f. o. 1774. Børn: 1) Karen Kirstine, døbt 3. juni 1798, begr. 16. august 1807, 2) Elisabeth, døbt 29. juni 1800, 3) Peder Hillebrand, hj.d., i kirke 22. april 1803, 4) Mads, døbt 17. november 1805, 5) Kirstine, døbt 3. februar 1811. Faderen solgte ham sit hus gl. no. 101 (= del af matr. no. 117) i Bagergade, et 6-fags hus, ved skøde af 9. oktober 1797 og indgik samtidig aftægtskontrakt med ham. Han er i skattetaxten i 1798 og tog borgerskab 26. februar 1799. Han kom hurtigt i økonomiske vanskeligheder, og huset solgtes på auktion 22. juli 1800. Ved folketællingen i 1801 boede de hos hustruens moder i Lille Mortensgade. Han gik ud af skattetaxten i 1809 som fattig. Han har derefter levet af tilfældigt arbejde, til tider som urmagersvend, men han var, da han drak, en ustabil arbejdskraft. I 1825 klagede således *Peder Marcher* over, at han havde forladt sin tjeneste (RPP 24. januar), og da skomager Hans Peter Hjorth i 1832 indklagedes for uberettiget at drive urmageri (RPP 25. oktober),

var det *Jens Madsen*, han havde installeret i sit værksted, hvor han blev forsynet med materialer og den nødvendige brændevin (se. s. 60).

1800 årene

Esper Andersen Lund, Rønne. Antagelig døbt i Vestermarie 18. oktober 1772 som søn af Anders Espersen og identisk med den Esper Andersen, der ved konfirmationen i 1790 var hos *Jesper Munch*. Gift 1. gang i Rønne 17. december 1798 med Karen, enke efter Wefst Andersen, f. o. 1731, begr. i Rønne 5. april 1804. Ingen børn. Gift 2. gang i Rønne 29. september 1804 med Ingeborg Pedersdatter, f. o. 1766, død i Rønne 1. oktober 1832. Børn: 1) Anders, døbt 14. juni 1805. Han erhvervede ved giftermålet huset gl. no. 273 (= del af matr. no. 907), et 5-fags hus i Antoniestræde. Han er i skattetaxten i 1798, men borgerskab mangler. Han betegnes i folketællingen i 1801 som urmager, men senere som daglejer. Endnu i 1801 betalte han skat af sit håndværk, men derefter kun af huset. I skattetaxten i 1839 står han som fattig, og i 1841 anføres, at huset nu ejes af hans søn, Anders Espersen i Knudsker. Han udgik herefter af skattetaxten.

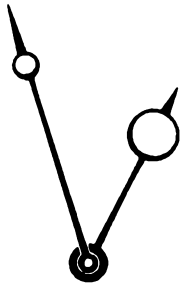
Peder Pedersen Hartvig, taffelurmager, Rønne, Neksø. Døbt i Nyker 6. december 1778, søn af udbygger, snedker Peder Hartvig og Kirstine Mogensdatter. Død i Neksø 3. februar 1833. Gift i Rønne 13. november 1806 med Anne Kirstine, enke efter Ole Sonne og søster til *Niels Espersen*, f. o. 1776, død i Neksø 21. juni 1827. Børn: 1) *Frederiche Christine*, døbt 6. maj 1808, 2) Anne Petrea, døbt 8. september 1811, 3) Hans Peter, f. 24. maj 1814, alle i Rønne, 4) *Johan Wilhelm*, f. 1. marts 1817, 5) Juliane Marie, f. 3. september 1820, begge i Neksø. Han er i skattetaxten i 1800 og tog borgerskab 5. marts 1801. 20. oktober 1800 købte han gl. no. 39b (= del af matr. no. 309) i Bondegade, handelen annulleredes 28. juli 1801, men ifølge skattetaxten boede han fortsat i huset, indtil han 5. januar 1811 fik skøde på gl. no. 352 (= matr. no. 90), et 4-fags hus i Kapelstræde. Han blev i 1803 antaget af *J. W. Armand* til at arbejde på hans værksted og der lære taffelurmageri. I 1804 fik han fælles værksted sammen med *Lars Funch*, (se hovedteksten). Samarbejdet varede antagelig kun, til han giftede sig. Under krigen betalte han kun skat til kirken. Han havde måttet nedlægge arbejdet som urmager. Han solgte huset 8. august 1814 og tog i 1815, da taffelurmagernes udsigter efter byskriver Barclays afrejse blev forringede, til Neksø. Her boede han til leje og blev skatteansat 1816–18, men udgik af skattetaxten i 1819. Ved sin død betegnes han som fattiglem.

Ole Jørgensen Togsværld, Poulsker. Døbt i Klemensker 20. juli 1767, søn af sognedegn Jørgen Sandby Togsværld og Benedicte Jørgensdatter. Død i Poulsker 13. juli 1807. Gift i Bodilsker 3. april 1804 med Anne Cathrine Larsdatter Kofod, f. o. 1784. Børn: 1) Benedicte Cathrine, f. i Poulsker 10. maj 1806. Han var ved konfirmationen i 1782 hos *Henrich Dreyer* og betegnes ved folketællingen i 1787, hvor han boede hos forældrene i Klemensker, som urmager. Han udnævntes 5. august 1800 til sognedegn i Poulsker. Han skal af og til have lavet ure, se s. 38.

Jens Larsen, Ipsker, Neksø, Poulsker. Født omkring 1772, død i Poulsker 24. januar 1841. Gift 1. gang i Ipsker 16. september 1799 med Kirstine Jørgensdatter, f. o. 1771, begr. i Neksø 5. februar 1809,

datter af Jørgen Jensen. Børn: 1) Giertrud Kirstine, døbt i Ipsker 2. marts 1800, begr. 16. marts 1800, 2) Lars, døbt i Neksø 19. juli 1801, 3) Giertrud, døbt i Neksø 10. juli 1803, 4) søn, begr. 7. november 1805, 3/4 år gl., 5) Ane Kirstine, døbt 28. februar 1807, 6) Jørgen, døbt 27. november 1808, begr. 29. januar 1809. Gift 2. gang i Neksø 4. august 1809 med Ellen Cathrine Assersdatter, f. o. 1779, død i Poulsker 23. marts 1830. Børn: 7) dødfødt søn, begr. 25. marts 1810, 8) Karen Kirstine, døbt 10. juli 1811, 9) Andreas, døbt 26. september 1812, 10) Karen Kirstine, f. 22. maj 1818 (2–10 alle døbt i Neksø). Gift 3. gang i Poulsker 13. april 1831 med Karen Kirstine Jørgensdatter, f. o. 1802, død i Poulsker 12. februar 1836. Børn: 11) Karen Marie, f. 2. februar 1832, 12) Lars Jørgen, f. 20. december 1832, død 16. januar 1836, 13) Caroline Cathrine, f. 23. oktober 1834, død 21. november 1836, (11–13 alle i Poulsker). Han flyttede fra Ipsker til Neksø i 1800, hvor han er opført i skattetaxten i 1801. Her købte han ved skøde af 8. oktober 1800 en gård i byens 1. kvarter samt jorder for en købesum af 2050 sl.d. (ti.l. 11. december 1800). 22. februar 1803 blev han, som følge af at han året forud havde gjort kraftigt vrøvl over skatteansættelsen, med stort flertal valgt til posten som en af byens formænd (NJP), og han måtte skynde sig med at få borgerskab, som han tog 26. maj 1803. Da var han allerede valgt til stokkemand (tingsvidne). Han mistede i 1807 posten som byens formand, da han i for høj grad blandede sig i ham uvedkommende sager (BAK 18. september 1807), men han blev senere udnævnt til overformyndet i Neksø. At han var vel aflagt viser skiftet 19. juli 1809 efter hans første hustru. Han tilbød da at give hver af de da tre levende børn 100 sl.d. i arv, foruden at sønnen skulle have 30 rd. til værktøj, når han skulle nedsætte sig, og hver af pigerne en seng med sengeklæder – et tilbud, skifteretten modtog. Han erhvervede også gennem årene flere jorder, ligesom han handlede med huse. 15. juli 1817 købte han på auktion 39. sl.g.d. i Poulsker og solgte gården i Neksø, der da kaldes no. 76, samt jorder ved skøde af 15. september 1819. I de følgende år solgte han desuden resten af sine jorder i Neksø. Også i Poulsker kom han til at indtage en fremtrædende plads – ved sin død var han således kirkevæрге. Ved skiftet, der afsluttedes 13. juli 1841, var boets værdi g. 3418 rd. og dets overskud g. 1082 rd.

Magnus Pocholan (Dreyer), Hasle (Rutsker). Døbt i Hasle 27. maj 1775, søn af *Henrich Hansen Dreyer* og *Wilhelmina Margrethe Pocholan*. Død i Hasle 27. september 1829. Gift 1. gang i Rutsker 13. december 1800 med *Sidsel Pedersdatter Krog*, f. o. 1781, begr. i Hasle 2. august 1808. Børn: 1) *Margrethe Kathrine*, døbt 3. januar 1802, begr. 14. marts 1802, 2) *Hendrich Peter*, hj.d., i kirke 20. februar 1803, 3) *Theodorus*, hj.d. 1. marts, i kirke 11. marts 1804, begr. 29. marts 1804, 4) *Theodorus*, døbt 8. august 1805, 5) *Hans Pedersen Holm*, hj.d. 18. juni, begr. 10. juli 1808. Gift 2. gang i Rutsker 14. november 1808 med *Kirstine Mortensdatter*. Børn: 6) *Wilhelmine Margrethe*, døbt 24. juni 1810, (1–6 alle døbt i Hasle) 7) *Morten Olsen*, døbt 17. maj 1812, 8) *Jørgen Olsen Sonne*, f. 4. maj 1816, 9) *Fallentin Hansen*, f. 15. november 1819 (7–9 alle f. i Rutsker). Han købte ved skøde af 29. august 1800 gården gl. no. 40c (= matr. no. 102) i Kirkegaden i Hasle og tog borgerskab 13. januar 1801. Han ejede desuden jorder. 16. marts 1809 solgte han ejendommen. 21. november 1814 købte han 38. sl.g.d. i Rutsker på auk-

1800 årene

tion og blev landmand indtil han i 1823 opgav driften og flyttede tilbage til Hasle, hvor han 9. september 1823 købte 5 fag stuelænge og 2 fag lade fra gården gl. no. 121 (= matr. no. 74). Gården i Rutsker solgtes på auktion 20. januar 1828. Han var under krigen blevet lieutenant, og 16. maj 1823 blev han opmeldt som vurderingsmand i Hasle. 15. oktober 1824 blev han ved kgl. resolution ansat som politibetjent i Byen (HJP), en stilling, han beklædte til sin død. 2. marts 1826 var han fremstillet i retten i Hasle, fordi en fange ved hans uagtsomhed var undsluppet fra arresten (HJP). Han beskrives da som følger: lyse øjne, mørkt hår, langagtigt og ej magert ansigt, middel af højde, kleine lemmer. Han er iført blå frakke, rødstriget vest, blåternet halstørklæde, blå benklæder og har støvler på benene.

Hans Peder Riis, Rønne. Døbt i Aa kirke 24. august 1781, søn af Jens Michael Riis, 6. sl.gd. i Aaker, og Boel Cathrine Pedersdatter. Død i Rønne 21. oktober 1821. Gift i Rønne 1. oktober 1803 med Elisabeth Pedersdatter Schou, f. o. 1784, død i Rønne 30. september 1839. Børn: 1) Anna Maria, døbt 27. januar 1804, 2) Bodil Kirstine, døbt 27. oktober 1805, 3) Elsebeth, døbt 8. januar 1808, begr. 1. juni 1811, 4) Karen Kirstine, døbt 12. januar 1810, begr. 21. januar 1810, 5) Jens Peter, døbt 15. juli 1812, død 19. juli 1824, 6) Hans Peter, f. 12. november 1817, 7) Peder Pedersen, f. 6. februar 1820. Ved folketællingen i 1801 var han i lære hos *Henrich Olsen*. Han tog borgerskab 6. maj 1802 og købte 8. oktober 1803 gl. no. 486d (= matr. no. 623) i Nørregade (nu Lille Tværstræde) af svigerfaderen. Han er i skattetaxten i 1804. Han solgte huset 13. maj 1805 og opførte i stedet gl. no. 472c (= matr. no. 554) i Grummekulegade (= St. Torvegade). Her boede han, indtil han 22. august 1811 solgte huset og i stedet købte gl. no. 483 (= matr. no. 565, 568) i Nørregade. Han ejede desuden en overgang jorder. Enken kom til at sidde i uskiftet bo, men han var ret vel aflagt og lånte flere gange penge ud.

Anders Rasmussen Bech, (Rønne). Døbt i Nyker 29. marts 1771, søn af Rasmus Hansen, 17. sl.gd. Bekkegården i Nyker, og Kynicke Nielsdatter. Han var halvbroder til *Jens Hansen Dreyers* og *Poul Hansen Dreyers* hustruer. Han lærte hos *Poul Dreyer* (RSPP 7. november 1791) og var ved folketællingen i 1801 svend hos *Joseph Bjerregrav*. Han er i skattetaxten med mindste skat i årene 1803–08, men angives i 1809 at være flyttet fra byen. Han tog borgerskab i Rønne 24. marts 1819, men synes ikke at have etableret sig, han er ikke fundet i skattetaxterne, hverken omkring dette tidspunkt eller senere.

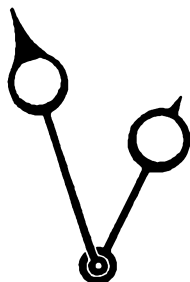
Lars Henrichsen Funch (også kaldet *Lars Henrichsen Sort*), taffelurmager, Rønne (København). Døbt i Aa kirke 30. juni 1782, søn af constabel Lars Henrichsen Sort og Karen Diderichsdatter. Faderen var død før hans fødsel, og moderen giftede sig igen 31. juli 1782 med constabel i Aa kirkeby, senere archeliemester i Rønne, Jep Henrichsen Sort. Død 1829? Gift i Rønne 29. april 1808 med Johanne Jensdatter, enke efter sømand Hans Andersen, f. o. 1778, død i Rønne 24. september 1824. Hun medbragte en søn fra det andet af hendes to foregående ægteskaber, *Anders Hansen*, som tog efternavnet *Funch* efter stedfaderen. Børn: 1) Lauritz Christian, h.j.d., i kirke 29. november 1811, 2) Caroline Juliane, f. 12. juni 1813. Han lærte „almindeligt” urmageri hos *Poul Arboe*, med hvem han indgik lære-

kontrakt 23. oktober 1797 (RSPP). Han kaldes da og i 1803, hvor han første gang er optaget i skattetaxten, for *Sort*, men derefter altid *Funch*. Han fortsatte læretiden hos *J. W. Armand*, hvor han lærte taffelurmageri, og nedsatte sig i 1804 med værksted fælles med *Peder Hartvig* i gl. no. 307 (= matr. no. 1167–68) i Storegade, da ejet af den unge *Niels Espersen*, som han samtidig tog i lære. Fællesskabet med *Peder Hartvig* varede kun et par år. Han tog borgerskab 28. marts 1805. Ved giftermålet blev han ejer af gl. no. 228b (= del af matr. no 420) i Stålegade, men solgte huset 30. oktober 1812 og købte i stedet den større ejendom gl. no. 213 (= matr. no. 428–34) i Stettestræde ved skøde af 4. januar 1813. Samtidig købte han jorder. Om hans virke som taffelurmager i Rønne, se hovedteksten. Da han efter krigen kom i økonomiske vanskeligheder, måtte han først sælge jorden og i 1818 tillige ejendommen til en af sine kreditorer (skøde mgl.). Han forlod derefter Rønne, medens hustruen blev tilbage. Efter hendes død må børnene være taget over til ham, for drengene kom i lære og nedsatte sig ovre, *Anders Hansen Funch* kom i lære hos *Friderich Jürgensen*. Vi hører først igen til *Lars Funch*, da han 8. maj 1829 fik kgl. bevilling til som frimester at lave taffelure i København. Han fik sig dog ikke nedsat, han mangler i vejviseren og tog heller ikke borgerskab. Hans død er forgæves eftersøgt i københavnske kirkebøger og skifterregistre.

Jacob Peter Hansen Gudhjem (Dam), Rønne. Døbt i Rønne 29. september 1776, søn af skomager Hans Andersen Gudhjem og hustru Seine. Død i Rønne 16. februar 1821. Som broderen pottemager, senere skipper, *Anders Hansen Gudhjem* kaldte han sig i årene efter 1805 for *Dam*, men ikke så konsekvent, som broderen gjorde det. Gift i Rønne 23. juni 1798 med *Anne Marie Mogensdatter*, f. o. 1772, død 11. marts 1831. Børn: 1) *Margrethe Marie*, døbt 6. oktober 1799, 2) *Hans Peter*, døbt 29. april 1804, 3) *Mogens Peter Kofoed*, døbt 31. maj 1807, begr. 2. juli 1808, 4) *Mogens Peter Kofoed*, døbt 3. marts 1811, 5) *Karen Kirstine*, døbt 27. maj 1813. Han kom i lære hos *Christian Due* 5. august 1793 (RSPP) og arbejdede i 4 år som svend hos *Jacob Hovald*, *Poul Arboe* og *Frederik Sonne* (RPP 24. april 1804). Han etablerede sig ved køb af gl. no. 399b (= matr. 764) i Storegade (nu Nørrebakke) ved skøde af 16. februar 1804 og tog borgerskab 26. april 1804. Han er i skattetaxten i 1805. Han solgte huset 1. oktober 1805 og købte i stedet på auktion 13. marts 1806 gl. no. 220 (= matr. no. 374) i Stettestræde, hvor han boede til sin død.

Lars Jacob Jensen Kum, Rønne. Døbt i Rønne 24. maj 1778, søn af skomager *Jens Clausen Kum* og *Ane Cathrine Thomasdatter Tornovius*. Død i Rønne 1. juni 1836. Gift med *Giertrud Kirstine Andersdatter*, f. o. 1780, død i Rønne 11. april 1833. Børn: 1) *Jens West*, døbt 17. marts 1805, 2) *Else Cathrine*, døbt 30. marts 1807, 3) *Friderica Lovisa*, døbt 1. december 1809, begr. 29. juni 1810, 4) *Jacob Friderich*, begr. 17. maj 1811, 1 dag gl., 5) *Jacob Herman*, f. 3. januar 1814, 6) søn, f. 11. marts død 25. marts 1816, 7) *Friderica Lovisa*, f. 11. august 1817, død 2. marts 1818. Han indgik lærekontrakt med *Christian Due* 13. november 1797 (RSPP). Han etablerede sig i gl. no. 269b (= matr. no. 517), et 4-fags hus i Nellikestræde, købt ved skøde af 7. november 1803, og tog borgerskab 5. april 1804. Han er i skattetaxten samme år. 27. marts 1810 solgte han huset og købte i stedet gl. no. 30 (= matr. no. 317–18) i Slagtergade. Han solgte huset 12.

oktober 1811, men beboede ifølge skattetaxterne fortsat huset, indtil han 29. marts 1813 købte gl. no. 228b (= matr. no. 420), et 4-fags hus i Stålegade. Her boede han til sin død. Ved skiftet sattes huset til 200 rd., men boet var stærkt behæftet med gæld, og ved skiftets afslutning 6. november 1836 var der intet til arvingerne.

1800 årene

Mogens Peter Nielsen, Rønne. Døbt i Rønne 12. oktober 1783, søn af constabel Niels Friderichsen og hustru Marie Kirstine. Død i Rønne 1. juni 1871. Gift 1. gang i Rønne 13. oktober 1804 med Margrethe Cicilie Jensdatter, f. o. 1770, død i Rønne 27. april 1846. Børn: 1) Maria Cicilia, døbt 9. september 1805, 2) *Niels Peter*, døbt 6. september 1807, 3) Cicilia Margrethe, døbt 15. september 1811. Gift 2. gang i Rønne 29. september 1847 med Kathrine Kirstine Dam, datter af pottemager Lars Hansen Dam og Barbara Kirstine Jensdatter, døbt i Rønne 13. maj 1810, død i Rønne 7. september 1880. Børn: 4) Laurine Kirstine Petrea, f. 21. februar 1849. Han indgik 2. marts 1799 lærekontrakt med *Christian Due* (RSPP). Ved giftermålet blev han ejer af gl. no. 45 (= matr. no. 235–36), et 4-fags hus i Søndergade. Han tog borgerskab 26. marts 1805 og er i skatte-taxten samme år. 13. marts 1812 solgte han huset og købte i stedet 23. marts gl. no. 215 (= matr. no. 445) i Stettestræde, hvor han boede, til han 8. januar 1844 solgte huset til en svigersøn. Han blev atter husejer, da han i 1847 giftede sig til gl. no. 222b (= matr. no. 376) i Lille Madsegade, her boede han, til han solgte huset 19. maj 1870. I årene 1825–44 ejede han tillige et jordstykke. Under krigen 1807–14 blev han constabel. Hans anden hustru angives i folke-tællingen i 1855 som sygehusopvarterske, i 1870 som sygehusbe-styrerinde.

Niels Espersen, taffelurmager, Rønne. Født i Klemensker o. 1785, søn af husmand på præstegårdsgrunden Esper Hansen og Giertrud Poulsdatter. Død i Rønne 21. januar 1858. Gift i Rønne 15. november 1807 med Anna Margrethe, f. i København 16. december 1784, død i Rønne 11. april 1859, datter af guldsmed Jens Viol. Børn: 1) Jens, begr. 3. marts 1808, 9 dage gl., 2) søn, begr. 27. januar 1809, 9 dage gl., 3) Christian Espersen, hj.d., i kirke 7. april 1811, begr. 18. maj 1812, 4) Ane Kirstine, f. 29. december 1813, død 13. marts 1815, 5) Hans Espersen, f. 16. marts 1815, død 27. marts 1815, 6) Hans Peter, f. 23. oktober 1816, død 6. november 1816, 7) Lovise Magdalene, f. 3. februar 1818, 8) *Christian Peter*, f. 9. december 1819, 9) *Johannes Nicolaj*, f. 23. oktober 1821. Han kom i lære hos taffelurmager *Lars Funch* i 1804 og må da forud have lært „almindeligt” urmageri. Han købte 8. februar 1804 gl. no. 307 (= matr. no. 1167–68) i Storegade, og det var i hans hus, at *Lars Funch* og *Peder Hartvig* i årene 1804–1806 havde taffelurmagerværksted. Han solgte huset 8. april 1806 til en broder og købte 12. april 1806 huset gl. no. 101 i Bagergade, hvor han etablerede sig. Han tog borgerskab 17. marts 1807. Gennem årene udvidede han ved køb af naboejendomme, 27. april 1834 gl. no. 109, 9. februar 1835 gl. no. 109a's have og 7. januar 1841 gl. no. 100c. Ejendommene, som blev ombyggede, blev ved matrikule-ringen slået sammen til eet nr., matr. no. 117. Han ejede også have-jord i Dommerhaverne samt jorder, som han dyrkede. Hans stigende velstand afspejler sig ved hans hyppige udlån af penge. 9. april 1857 solgte han ejendom og jorder til sønnen *Johan Nicolaj Espersen*, der samtidig indgik kontrakt med faderen om dennes aftægt. *Niels*

Espersen sørgede godt for sine slægtninge, ikke blot ved at udlåne dem penge, men også ved at tage flere nevøer i lære. Han var den yngste af ialt fem søskende, jvf. faderens skifte af 15. oktober 1796. Søsteren Anne Kirstine Espersdatter havde i sit første ægteskab sønnen *Esper Jørgensen Sonne*, der blev urmager i Aakirkeby. I sit andet ægteskab med *Peder Hartwig* havde hun bl. a. sønnen *Johan Wilhelm Hartwig*, der lærte hos halvbroderen. Den næstældste broder, tømrer og snedker *Peder Espersen*, der døde i 1808, efterlod sig bl. a. sønnerne *Hans Peter Espersen* og *Christen Espersen*, den første blev urmager i Roskilde, den anden i dels Rønne, dels Skive. Den tredieældste broder, skræder *Christen Espersen*, der var skræder først i København, siden i Rønne, havde bl. a. sønnen *Niels Jacob Espersen*, der blev urmager i dels Fredericia, dels Odense. En anden af hans sønner, skræder *Peter Christian Espersen*, fik i sit ægteskab med en kusine, datter af *Peder Hartwig*, sønnen *Georg Harald Espersen*, hvis virke faldt i Rønne. Om *Hans Peter*, *Niels Jacob* og *Georg Harald Espersen* vides det, at de lærte hos *Niels Espersen*, og også de to nevøer *Esper Jørgensen Sonne* og *Christen Espersen* har utvivlsomt lært hos ham. De oplærte iøvrigt hver en søn i faget, *Edvard Sonne* og *Hans Peter Espersen*. Når dertil kommer, at begge *Niels Espersens* egne sønner også blev urmagere (*Christian Peter Espersen* emigrerede) og ligeledes sønnesønnen *Niels Peter Espersen*, der kom til at virke i dels Rønne, dels Rudkøbing, må det nok erkendes, at der her er tale om en af de mest udbredte danske urmagerfamilier. Om *Niels Espersens* virke iøvrigt, se hovedteksten.

Thor Thorsen Lund, Rønne. F. i Knudsker o. 1784, søn af Thor Hansen, 17. sl.gd. Død på Christiansø 16. april 1813. Gift i Rønne 22. januar 1806 med Kirstine Margrethe Hansdatter. Børn: 1) Christiane, døbt i Rønne 3. januar 1808, 2) Kirstine Caroline, f. på Christiansø 10. februar 1813. Han lærte hos *Poul Arboe* (RPP 28. september 1802) og etablerede sig i gl. no. 226b (= matr. no. 482) i Stålegade, købt ved skøde af 10. marts 1806. Han tog borgerskab 19. april 1806 og er i skattetaxten det følgende år. Han solgte huset igen 9. maj 1808 og lod sig engagere til Christiansø, hvor han døde. Han efterlod sig da en andel i prisepenge, hvor meget angives ikke.

Herman Kofoed Schrøder, taffelurmager, Rønne. Døbt i Rønne 5. december 1783, søn af købmand Caspar Lorentz Barsøe Schrøder og hustru Karen (der første gang var gift med Herman Kofoed). Gift i Rønne 6. maj 1807 med Lovise, datter af Lars Monsen Marcher i Vestermarie, f. o. 1780, død i Rønne 15. juni 1840, hun betegnes da som enke. Børn: 1) Karen Marie, døbt 3. april 1808, 2) Marthe Cathrine, døbt 5. februar død 7. august 1813, 3) Caspar Lorentz Barsøe, f. 8. august 1815, 4) Katrine Laurence, f. 16. februar, død 28. august 1817, 5) Lovise Cathrine, f. 30. november 1827, død 15. august 1828. Han var ved folketællingen i 1801 i lære hos *Christian Ipsen*, der var gift med hans faster. 10. oktober 1804 indgik han kontrakt med *J. W. Armand* om at stå i lære hos denne i 2 år for at lære taffelurmageri (se s. 35). Han etablerede sig i gl. no. 385 (= matr. no. 1110), et hus på 10 fag i Lillegade, købt ved skøde af 11. oktober 1806, tog borgerskab 7. juni 1807 og er i skattetaxten samme år. Han solgte huset 7. september 1809 og købte i stedet gl. no. 21 (= matr. no. 286), et 6-fags hus i Stengade ved skøde af 8. september 1809,

men solgte det igen 26. januar 1810 og købte gl. no. 26 (= matr. no. 300 og del af 299) ved skøde af samme dato, det var et 10-fags hus i Kandegade. Endvidere ejede han jorder, købt 11. september 1809. Efter at byskriver Barclay forlod Bornholm, måtte han gentagne gange låne penge. Han solgte jorden 16. marts 1818, og 2. juni 1818 gik huset på auktion. Det købtes af hans da fraseparerede hustru. Han selv var i perioder væk fra Rønne, han har været tilbage sidst i 1820'erne, jvf. datterens fødsel i 1827, men mangler i folketællingen i 1834. Derimod var han ved folketællingen i 1840 svend hos *Peder Bidstrup*. Se iøvrigt hovedteksten.

Claus Christian Holm (sen.), Rønne. Født omkring 1783, søn af skræder i Rønne Lars Clausen Holm og Giertrud Jensdatter. Død i Rønne 1. marts 1837. Gift i Rønne 5. december 1808 med Barthe Mathiasdatter Hej, f. o. 1772, død i Rønne 6. februar 1835. Børn: 1) *Claus Christian*, døbt 1. juli 1810, 2) *Andreas*, døbt 17. februar 1813. Ifølge skattetaxten må han have købt gl. no. 193 (= matr. no. 494b) i Snorregade samt have nedsat sig i 1809 og have solgt huset igen i 1829, skøderne mangler. Han havde ikke borgerskab, se s. 61. Ved sin død betegnes han som fattiglem.

Mogens Peter Hartvig, Rønne. Døbt i Nyker 27. juli 1785, søn af udbygger, snedker Peder Hartvig og Kirstine Mogensdatter. Han var broder til *Peder Hartvig*. Fundet død på Lyngen i Vestermarie 27. juni 1837. Gift i Rønne 26. oktober 1809 med Lovise Kirkeby, datter af lieutenant Kirkeby. Børn: 1) *Andreas Peter*, døbt 14. september 1810, begr. 17. februar 1811, 2) *Johan Peter*, døbt 9. februar 1812. Han tog borgerskab 7. marts 1809 og er i skattetaxten i 1810, boende til leje i gl. no. 140 i Storegade, den nuværende amtmandsgård, fra 1814 i gl. no. 257 (= matr. no. 462) i Sct. Mortensgade. Han købte 24. december 1817 gl. no. 308 (= matr. no. 1164–66) i Storegade på auktion, men måtte 29. marts 1823 sælge huset (ti.l. 27. januar 1824). Han anføres i 1824 som fattig i skattetaxten, som han derefter udgik af.

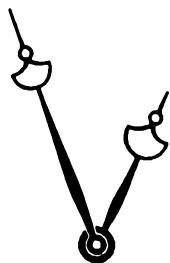
Jens Peter Holm, Rønne. Født i Knudsker omkring 1788, død i Rønne 18. oktober 1827. Gift i Rønne 14. januar 1814 med Karen Kirstine Dam, født omkring 1784, død i Rønne 30. april 1848, datter af Jep Hansen Dam og Karen Andersdatter. Børn: 1) *Jørgen Peter*, f. 10. november 1814, død 21. september 1831, 2) *Caroline Cathrine*, f. 10. april 1816, 3) *Andreas Ipsen*, f. 20. juni 1825. Han er i skattetaxten i 1810, boende i Møllestræde. 20. april 1815 købte han gl. no. 186 (= matr. no. 395) i Klokkegade af svigermøderen og indgik aftægtskontrakt med hende. Han tog borgerskab 5. maj 1815. Enken sad i uskiftet bo.

Lars Pedersen Møller, Rønne. Født i Rø omkring 1783, død i Rønne 21. december 1844. Gift 1. gang i Rønne 31. marts 1810 med Maren Kirstine Henrichsdatter, f. o. 1778, død i Rønne 31. august 1836. Børn: 1) *Peter*, hj.d., i kirke 26. august 1811, 2) *Hendrich*, døbt 12. december 1812, 3) *Dorothea Margrethe*, f. 30. november 1814, 4) *Jens Peter*, f. 29. juni 1817, 5) *Margrethe Elisabeth*, f. 7. november 1818, død 1. februar 1821, 6) *Hans*, f. 10. juni 1820, død 11. februar 1821. Gift 2. gang i Rønne 1. november 1839 med Karen Kirstine Jørgensen, f. o. 1803. Ingen børn. Ved giftermålet blev han ejer af gl.

no. 343 (= matr. no. 36–37) i Kapelstræde, nu Kapelvej. Han betegnes da som constabel. Han er i skattetaxten i 1811 og tog 23. september 1817 borgerskab som slagter (galt anført?), men betegnes ved de fleste af børnenes dåb som urmager, ved nogle som constabel. Ved den første hustrus død betegnes han som fisker, men ved folketællingen i 1840 som urmager. 11. juni 1843 mageskiftede han sig til gl. no. 352 (= matr. no. 90), ligeledes på Kapelvej.

August Peter Hansen, Rønne. Døbt i Rønne 24. august 1783, søn af Augustinus Hansen (der da var død) og Else Katrine Esbersdatter. Død i Stokhuset i København 5. juni 1842. Gift med Ane Margrethe, f. i Nyker o. 1783, datter af skræder Hans Davidsen og Borithe Hansdatter. Børn: 1) Hans Peter, døbt 11. november 1810, 2) Peter Hansen, begr. 15. marts 1812, 16 dage gl., 3) Anders Peter, døbt 11. april 1813. Han tjente indtil sit 19. år hos bønder og kom derefter i lære i 5 år hos *Jørgen Møller*. Som svend arbejdede han i 1/2 år hos *Frederik Sonne*, men lod sig derefter engagere til Christiansø, hvor han opholdt sig i 2 år og 3 mdr. Efter tilbagekomsten arbejdede han atter hos *Frederik Sonne*, indtil han giftede sig. Han etablerede sig i gl. no. 257 (= matr. no. 462), et 4-fags hus i Sct. Mortensgade, købt ved skøde af 14. marts 1810, og tog borgerskab 25. juli 1814. Han solgte huset 2. februar 1811 og købte i stedet gl. no. 188 (= matr. no. 393) i Klokkegade 18. marts 1811. 10. oktober 1811 solgte han 3 fag fra, de resterende boede han i til han solgte dem i 1815 og i stedet 4. marts 1815 købte gl. no. 465c (= matr. no. 797) i Grummekulegade (= St. Torvegade), nuværende Sletten no. 8, et hus på 5 fag. Hans økonomi var anstrengt, og han prøvede at hjælpe sig ud af vanskelighederne ved tyverier. I november 1819 stod han sammen med sin tidligere lærling *Mogens Michelsen*, der nu var svend og om kort tid skulle giftes, for tingretten i Rønne, mistænkt for at have stjålet 3 urværker fra skipperne Anders og Jacob Tidemann ved indbrud hos disses husvært. Efter at malingen var skuret af skiverne, blev de sendt til opmaling og værkerne imedens puttet i en pose og nedgravet i sandmarken nord for Rønne. Da skiverne kom tilbage, blev værkerne atter gravet op, forsynet med skiverne og solgt. De tilstod begge og idømtes 11. januar 1820 til at stryges for kagen og arbejde i Københavns Fæstning (Stokhuset) på livstid. Dommen bekræftedes ved højesteret 7. marts 1820. Konen måtte sælge huset ved skøde af 30. september 1824; men allerede året efter blev manden på hendes ansøgning frigivet ved kgl. resolution af 3. august 1825. 1. maj 1826 fik han skøde på huset gl. no. 220 (= matr. no. 374) i Stettestræde (ti.l. 8. marts 1831), her genoptog han sit arbejde, men var fortsat stærkt gældbetyngt og måtte 26. februar 1831 atter sælge huset. I de følgende år boede han ifølge skattetaxterne til leje, fra 1833 i gl. no. 399b (= matr. no. 215) i Kapelstræde (= Kapelvej), der ejedes af *Frederik Sonne*, som solgte ham huset 12. april 1838. Han måtte sælge det igen 16. november 1839, da var han atter mistænkt for tyverier, og i juli 1841 blev han pågrebet i færd med at omsmelte en kobberkasserolle, som det viste sig, at konen havde stukket til sig, da hun så den hensat i en port. Under sagens behandling måtte han tilstå flere tyverier, og 5. oktober 1841 faldt dommen over ægteparret. Han idømtes atter livsvarigt arbejde i Københavns Fæstning, hun et års forbedringshus. Han døde under afsoningen. (Kilder til hans levnedsløb og sagerne, se RJP).

Rasmus Pedersen, Rønne. Født omkring 1786, søn af Peder Rasmussen, 1. sl.gd. i Knudsker, og Else Cathrine Mogensdatter. Han indgik 18. marts 1805 lærekontrakt med *Peder Jacobsen* om at stå i lære i 5 år (original i Bornholms Museum). Han er i skattetaxten i 1811, boende til leje i gl. no. 136 (= matr. 138–40) i Halmstræde. I skattetaxten i 1814 anføres, at han er flyttet fra byen.

1800 årene

Christopher Larsen, Aakirkeby. Døbt i Aa kirke 19. november 1786, søn af skræder i Aakirkeby Lars Olsen og Kirstine Christophersdatter. Død i Aakirkeby 12. december 1871. Gift med Bodil Kirstine Piil, f. o. 1785, død i Aakirkeby 21. oktober 1848. Børn: 1) Johanne Kirstine, f. 19. februar 1815, 2) Niels Hansen Piil, f. 15. december 1817, 3) Frederich Piil, f. 16. maj 1819. Han købte huset br. no. 8,9 (= matr. no. 60) ved skøde af 18. august 1813 og tog borgerskab som urmager i Aakirkeby 24. juni 1814. Han ejede desuden jorder. 5. maj 1831 solgte han ejendommen og købte i stedet samme dag br. no. 77 (= matr. no. 67), et hus med have i Nyby, hvor han boede resten af sit liv. Han betegnes i 1831 som lieutenant, i 1834 som captejn ved borgervæbningen og ved sin død som fhv. borgercaptejn og avlsbruger.

Jørgen Svendsen Riis, Rønne. Døbt i Aa kirke 10. oktober 1789, søn af Jens Michael Riis, 6. sl.gd. i Aaker, og Boel Cathrine Pedersdatter. Død i Rønne 10. marts 1873. Gift med Anne Cathrine, Peder Johnsens datter, f. o. 1801, død i Rønne 9. januar 1875. Børn: 1) Jens Peter, f. 15. juni 1819, 2) Anne Cathrine, f. 25. juli 1822, 3) Michael Peter, f. 29. september 1825, 4) Jørgen Svendsen, f. 21. maj 1830, 5) *Ole Peter*, f. 23. november 1836. Han er i skattetaxten i 1814, boende hos broderen *Hans Peter Riis*. Han købte gl. no. 451 (= matr. no. 640) i Møllegade 19. maj 1817 og tog borgerskab 2. april 1819. Han solgte huset 21. august 1820 og købte samme dag gl. no. 474 (= matr. no. 854) i Grummekulegade (= St. Torvegade). 29. oktober 1869 solgte han huset til sønnen *Ole Peter Riis* samt en datter og forbeholdt sig ret til fortsat at bo der. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 ansattes hans formue til 1345 rd., og han ejede en overgang også jorder. Ved skiftet efter hans enke 9. januar 1875 betales der afgift af en arv på 3700 kr.

Mads Jensen Holm, Rønne. Døbt i Rønne 4. marts 1787, søn af Jens Alexandersen og hustru Anne. Henrettet 10. august 1826. Gift 10. februar 1816 med Karen Kirstine Hansdatter, enke efter daglejer Jens Hansen Riis, f. o. 1780, kvalt af manden 7. februar 1826. Børn: 1) Hans, f. 30. marts 1817, 2) Kirstine Marie, f. 11. februar 1819, 3) Caroline, f. 24. november 1821, død 17. december 1828. Efter konfirmationen kom han i lære hos *Jens Pedersen Holm* og forblev hos denne som tjenestekarl efter at han havde måttet indstille urmageriet under krigen. Han var der ialt i 10 år, derefter arbejdede han for *August Peter Hansen*, indtil han giftede sig. Herved blev han ejer af gl. no. 445b (= matr. no. 688) i Møllestræde, nu Marie Koefoedsvej. Han tog borgerskab som gørtler og slagter 6. juli 1816, men virkede som urmager og betegnes altid som sådan, han ejede også en overgang jorder. Han arresteredes 25. april 1825 (RPP), mistænkt for tyverier, og idømtes 18. maj 1825 6 gange 5 dages fængsel på vand og brød (RJP). Han beskrives som liden af vækst, „ej sandelig før aflemmer” og med lyst hår, blå øjne og rundladent ansigt. Konen

havde ved at udtale, at hun mente, manden lå inde med noget af det stjålne, været med til at afsløre ham, og ægtefællerne kom derefter ofte i indbyrdes strid, der ikke blev bedre af, at konen var drikfældig. Under et opgør natten mellem 6. februar og 7. februar 1826 kvalte han hende. Man fandt i boet bl. a. nogle sølvskeer, der et par år forud var stjålet fra en af byens købmænd, og han forsøgte at beskyldte den afdøde kone for at have taget dem, men måtte til sidst tilstå både tyverierne og mordet. Dommen over ham afsagdes 29. april 1826 og lød på, at han skulle knibes med gloende tænger, dernæst højre hånd og derefter hovedet afhugges med en økse, og legemet lægges på stejle, hoved og hånd fæstet til en stage over legemet (RJP). Dommen eksekveredes 10. august 1826.

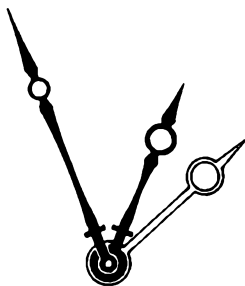
Hans Rasmussen, Rønne. Født omkring 1791. Gift i Rønne 4. december 1816 med Maren Kirstine Pedersdatter, f. o. 1789. Børn: 1) Severin Peter, f. i Rønne 30. december 1816. Han er ikke fundet opført i skattetaxten og er ikke sporet siden.

Nicolay Frandtz Lilliendahl, Rønne. Døbt i Rønne 24. februar 1788, søn af skræder Peter Lilliendahl og hustru Margrethe. Gift med Margrethe Low. Ingen børn. Han tog borgerskab 1. maj 1818 som urmager og fisker og er i skattetaxten indtil 1825, året efter anføres, at han er flyttet fra byen. Han ejede ikke hus, men boede til leje i gl. no. 287 (= matr. no. 974) i Provstegade. Han må have været tilbage i Rønne en kort overgang i 1830, da han er blandt underskriverne af urmagernes kontrakt, se s. 59. Han er ellers ikke sporet.

Andreas Olsen Boss, Rønne. Døbt i Rønne 13. september 1789, søn af daglejer Ole Andersen og Maren Larsdatter. Omkom på havet i 1853. Gift i Rønne 10. november 1820 med Ingeborg Jørgensdatter, f. o. 1793. Børn: 1) Ingeborg Marie, f. 30. september, død 19. november 1822, 2) Ole Andreas, f. 9. juni 1824, 3) Johanne Marie, f. 2. marts 1829. Han er i skattetaxten i 1821, boende til leje, men tog borgerskab allerede 24. marts 1819. 29. marts 1823 købte han gl. no. 438b (= matr. no. 763), et 4-fags hus i Kajstræde. Han solgte huset igen 25. april 1827 og købte i stedet samme dag gl. no. 487 (= matr. 586) i Nørregade.

Mads Andersen Munch, Rønne. Døbt i Rønne 22. december 1793, søn af Elsebeth Andersdatter, udlagt barnefader matros Jesper Munch. Forældrene senere gift. Død i Rønne 22. august 1835. Gift i Rønne 1. maj 1819 med Anne Cathrine Madsdatter, f. o. 1791. Børn: 1) *Hans Madsen*, f. 15. november 1820, 2) Christiane Cathrine, f. 23. november 1832. Han indgik 18. april 1811 kontrakt med *Lars Funch* om at stå i lære hos denne i 7 år (RSSP). Han tog borgerskab 1. april 1819 som urmager, fisker og slagter. 30. september 1824 købte han gl. no. 98aa (= matr. no. 223,226), et 3-fags hus i Vimmelskafet, af svigermoderen. Her boede han til sin død. Han betegnes da daglejer, og han var fattiglem. Ved skiftet 26. september 1835 var boet fallit.

Frederik Nielsen Kofoed, Rønne. Døbt i Østermarie 6. januar 1799, søn af senere bager i Rønne Niels Friderichsen og Karen Kirstine Hansdatter. Død i Rønne 24. december 1840. Gift i Rønne 19. januar 1820 med Ingeborg Kirstine Kloe, f. o. 1795, død i Rønne 5. november 1862. Børn: 1) Hans Peter, f. 24. maj, død 14. oktober 1820, 2) Rebecca

1800 årene
Den lyse viser er
en datoviser med
egen talkrans.

Marie, f. 2. november 1821, død 30. januar 1833, 3) Friderica Wilhelmine, f. 28. maj 1823, 4) Juliane Kirstine, f. 26. oktober 1826, død 9. december 1837, 5) dødfødt søn 9. december 1830, 6) Marius Peter, f. 9. februar 1836. Han tog borgerskab 12. maj 1819 og boede til leje, indtil han 24. maj 1823 købte gl. no. 115 (= matr. no. 126) i Rende-gade. Han kom på grund af tiltagende drikkeri i økonomiske vanske-ligheder, og huset solgtes på auktion 28. februar 1832. Derefter boe-de han atter til leje, indtil 1838 i gl. no. 355 (= matr. no. 1071) i Toldbodgade, ved folketællingen i 1840 i gl. no. 297 (= matr. no. 762) i Storegade, nu Nørrebakke. Kort før sin død blev han indblandet i tyverier af kobber, men døde, før sagen nåede at blive behandlet. Hustruen ernærede sig derefter i en årrække som sygehusopvar-terske.

Victor Frederik Fog, Rønne. Døbt i Østerlars 31. maj 1796, søn af sog-nepræst Jørgen Fog og Margrethe Christine Hvalsøe. Død i Rønne 27. december 1853. Gift i Rønne 24. november 1829 med Karen Kirstine, datter af Anders Rømer, f. o. 1800, død i Rønne 7. oktober 1868. Børn: 1) Jørgen, f. 28. august 1830, død 29. oktober 1838, 2) Marte Cathrine, f. 20. august 1832, 3) Andreas Johannes, f. 22. november 1834, 4) Margrethe Kirstine, f. 24. maj 1837, 5) Karen Sofie, f. 7. november 1842. Han tog borgerskab 8. marts 1819 og er i skattetaxten samme år, boende hos moderen i gl. no. 157 (= matr. no. 989) i Østergade. 3. februar 1829 købte han 6 fag af svigermoderens hus, gl. no. 72c (= matr. no. 107) i Østergade. Han var en dygtig og anset urmager og blev i 1834 valgt som 3. formand for Rønne ur-magerinteressentskab og var som sådan med til at stemple de garan-tistemplede ure. Hans enke sad i uskiftet bo, men dettes værdi an-gives da til at være på „ikke over 1200 rd.”.

Peder Pedersen Rønne, Rønne. Døbt i Rønne 13. oktober 1797, søn af *Peder Jacobsen* og *Mette Cathrine Erichsdatter*. Død i Rønne 31. januar 1874, han kaldes da *Peder Jacobsen Rønne*. Gift 1. gang i Rønne 10. september 1828 med *Ingeborg Kirstine Christiansen*, f. o. 1800, død i Rønne 20. august 1840. Børn: 1) *Johanne Cathrine*, f. 26. september 1834. Gift 2. gang i *Vestermarie* 29. marts 1841 med *Karen Kirstine Nielsdatter*, f. o. 1805, hun døde før manden. Ingen børn. Han er i skattetaxten i 1819, boende hos faderen. Han købte 1. juni 1829 de 3 østligste fag af gl. no. 47 (= matr. no. 244) i Søndergade, men havde da forlængst overtaget huset. Han havde ikke borgerskab og sejlede i perioder som sømand. F. eks. tog han efter den første hustrus død ud at sejle, hvorfor boet blev taget under behandling 30. april 1840 uden hans nærværelse. Boet havde da en værdi af 251 rd. og et overskud på 27 rd., medens hans formue ved taxationen til skattetaxten i 1852 var 200 rd. – gælden lige så stor. Han solgte huset 8. november 1864 og døde som fattiglem.

Anders Pedersen Holm, Rønne. Døbt i Rønne 31. juli 1796, søn af snedker *Peder Hansen*. Død i Rønne 13. februar 1886. Ugift. Han er i skattetaxten i 1820, boende til leje. 14. juni 1823 købte han gl. no. 45 (= matr. no. 135–36) i Søndergade, et hus på 6 fag. Han solgte huset igen 25. december 1823, men forbeholdt sig at forblive i huset til mikkelsdag, at have værksted i stuen og frihed til at støbe i skor-stenen, m. v. Han forblev som lejer af huset til 1853, hvor han flyttede til gl. no. 132m (= matr. no. 25) i Sct. Pedersgade. Her boede han til

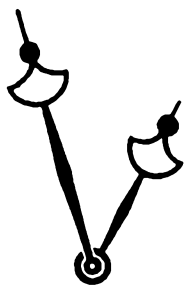
leje i en årrække. Han fik borgerskab 7. august 1839. Han var tilstrækkelig økonomisk velfunderet til at kunne låne penge ud mod sikkerhed i fast ejendom, men efterlod sig intet ved sin død.

Morten Jørgensen Møller, Rønne. Døbt i Rønne 28. juli 1799, søn af *Jørgen Jensen Møller* og *Dorthea Mortensdatter Holst*. Død i Rønne 30. december 1875. Gift i Rønne 28. december 1824 med *Anne Marie*, f. o. 1805, død i Rønne 17. oktober 1877, datter af avlsmann *Adolf Knudsen*. Børn: 1) *Hans Jørgen*, f. 7. august 1825, 2) *Jørgen Jensen*, f. 23. august 1829, 3) *Martin Adolph*, f. 28. januar 1833, 4) dødfødt søn 14. oktober 1835, 5) *Theodor Carl*, f. 10. marts 1837, død 31. december 1839, 6) dødfødt datter 2. oktober 1840, 7) *Theodor Carl*, f. 15. februar, død 25. april 1842, 8) dødfødt søn 14. juli 1843, 9) dødfødt datter 17. september 1844, 10) *Andreas Christian*, f. 15. april 1846, 11) dødfødt datter 4. september 1848, 12) *Adolf Andreas*, f. 13. februar 1851. Han er i skattetaxten i 1820, boende hos faderen. 2. maj 1829 købte han gl. no. 28 (= matr. no. 301) i Søndergade, bestående af 6 fag stuehus og 3 fag lade og tog borgerskab 9. september 1830. Han ejede tillige jorder. 17. marts 1858 tog han supplerende borgerskab som høker.

Christian Due jun., Rønne. Født i Rønne 19. september 1801, hj.d., i kirke 16. oktober 1801, søn af *Christian Madsen Due* og *Annik Margrethe*, *Jacob Hovaldsens* datter. Død i Rønne 8. marts 1883. Gift i Rønne 29. december 1824 med *Elsebeth Marie*, datter af skipper *Jørgen Pedersen Holm*, f. o. 1800, død i Rønne 7. november 1880. Børn: 1) *Anne Cathrine Martha*, f. 27. juli 1825, 2) *Christine Elisabeth*, f. 7. maj, død 25. maj 1828, 3) *Christiane Marie*, f. 12. august 1829, 4) *Jørgen Peter*, f. 1. april 1832, 5) *Christian*, f. 23. februar 1834, 6) *Elisabeth Marie Jacobine*, f. 10. juni 1837. Han er i skattetaxten i 1820, boende hos faderen og boede her også fortsat efter giftermålet. Han købte faderens hus gl. no. 164 (= matr. no. 406–408a) i Østergade ved skøde af 24. april 1827 (ti.l. 18. januar 1831) samt jorder og indgik aftægtskontrakt med faderen. Han tog borgerskab 26. februar 1833. Han solgte jorderne ved skøde af 6. maj 1843 og de 7 vestlige fag af huset 8. januar 1850. 21. januar 1874 (ti.l. 6. marts 1883) solgte han resten af huset til den yngste datter, der gav forældrene frit ophold hos sig. Han var i sine senere år retsvidne.

Hans Henning Wohlin, Rønne. Født i Slesvig omkring 1792, død i Rønne 9. juni 1870. Gift i Nylars 25. oktober 1824 med *Cicilie Cathrine Pihl*, f. o. 1802, død i Rønne 31. december 1877. Børn: 1) *Johan Henrich*, f. 4. maj 1825, 2) *Lorenz Christian*, f. 28. december 1826, 3) *Johanne Elisabeth*, f. 11. september 1829, 4) *Oline Cecilie*, f. 13. december 1833, 5) *Christiane Cathrine Juliane*, f. 19. november 1839. Han kom til Bornholm under krigen i tjeneste hos general v. Kohl. Han ejede en overgang gl. no. 21, som han købte af sin daværende forlovedes fader 12. maj 1814, men mageskiftede 28. oktober 1815 med gl. no. 306. Dette hus mageskiftede han 6. februar 1816 med gl. no. 410, som 11. november 1816 gik tilbage til hans da forhenværende forlovede. Han beboede ikke disse huse, men han var som husejer i skattetaxten i 1815. Han forlod først general v. Kohls tjeneste kort før dennes død og etablerede sig ved 2. september 1822 at købe 2 fag af gl. no. 424, 15. september 1828 købte han resten af huset (= del af matr. no. 809). 16. oktober 1848 købte han yderligere

nabohuset gl. no. 423b. Hans borgerskab mangler, men han må have haft det, f. eks. aflagde han 17. januar 1826 ed som rodemester (RTB). Efterhånden kom han også til at eje jorder. Han betegnes gerne som urmager, men ved folketællingen i 1850 dog som postbud. Fra sidst i 1850'erne begyndte han at sælge fra af jorderne. Hans enke sad i uskiftet bo.

1800 årene

Esper Pedersen Rønne, Rønne. Født i Rønne omkring 1795, søn af Peder Espersen. Død i Rønne 21. august 1849, kaldes da *Esper Peder Espersen*. Gift i Rønne 9. august 1822 med Anne Kirstine Svendsdatter, f. i Pedersker o. 1794, død i Rønne 13. februar 1868. Børn: 1) Peder, f. 20. september 1822, 2) Ann Margrethe, f. 16. september 1825, 3) Caroline Wilhelmine, f. 10. februar 1829, 4) Ingeborg Marie, f. 13. februar 1833, død 25. oktober 1849. Han er anført i listen over selvstændige urmagere i Rønne i 1823, se s. 54, men synes i lange perioder at have arbejdet for andre, f. eks. var han o. 1840 svend hos *August Peter Hansen* (RPP 4. februar 1841). Han ejede ikke hus og tog ikke borgerskab. Ved folketællingerne boede han til leje, og han synes ofte at være flyttet.

Mads Funch, Rønne. Han boede ifølge skattetaxten i 1822–23 til leje i gl. no. 218 (= matr. no. 422–23) i Stettestræde. I 1824 anføres han som fattig og udgår. Ikke sporet ellers.

Peder Poulsen Marcher, Rønne, (omvandrende). Født i Ipsker 29. januar 1797, søn af Kirstine Pedersdatter, udlagt barnefader Poul Larsen, forældrene blev senere gift. Død før hustruen. Gift i Rønne 14. juni 1822 med Malene Erichsdatter, f. o. 1796, død i Rønne 6. juli 1867. Børn: 1) Karen Kirstine, f. 1. januar, død 24. januar 1823, 2) Poul Larsen, f. 5. august 1826, død 14. marts 1827, 3) Hans Peter Holm, f. 23. februar 1828, 4) dødfødt søn 5. september 1834, 5) Johan Wilhelm, f. 6. april 1836. Han lærte hos *Lars Kum* (RPP 5. maj 1817) og er i skattetaxten i 1823, boende til leje i gl. no. 297. 26. juli 1823 købte han 3 fag af huset, gl. no. 297b (= del af matr. no. 762) i Storegade, nu Nørrebakke. Han kom efterhånden i gæld, og 8. november 1831 solgtes huset på auktion. Fra 1834 står han opført i skattetaxten som lejer i gl. no. 452b (= del af matr. no. 604) i Nørregade. Han blev separeret fra hustruen ved bevilling af 24. marts 1836 og skifteretten behandlede boet 7. april 1836. Han var da umyndiggjort. Hans bo var fallit med 138 rd. og alle hans ejendele, bortset fra hans urmagerværktøj, bortsolgtes på auktion. Han vandrede derefter rundt på øen og tilbød sig med reparation af ure, og efterhånden drev han ind i kriminalitet. Han idømtes første gang 9. oktober 1838 4 gange 5 dages fængsel på vand og brød for mindre tyverier (RJP). Anden gang 8. marts 1839 2 års forbedringshus, ligeledes for tyverier (RJP). Tredie gang 17. august 1841 5 års forbedringshus for at have stjålet fra sin logiværtinde (RJP). Fjerde gang 21. juni 1849 8 års arbejde i arbejds huset for tyverier og bedragerier, bl. a. havde han solgt ure, han havde fået til reparation (RJP). Denne dom nedsattes ved højesteretsdom af 21. september 1849 til 4 års forbedringshus. Han udstod straffen, men er ikke sporet siden. Hustruen betegnes ved sin død som enke. Af sagernes behandling fremgår, at han havde aflagt mesterstykke, men aldrig fået taget sig sammen til at tage borgerskab, ligeledes, at han gik under tilnavnet „Sok”.

Morten Kofoed Rasch, Neksø, Rønne, Listed. Døbt i Svaneke 4. maj 1799, søn af Hans Morten(sen) Rasch og hustru Mette Margrethe. Død i Listed 29. maj 1875. Gift i Neksø 22. marts 1822 med Birthe Kirstine Rasmusdatter Melbye, f. o. 1801, død i Neksø 10. november 1861. Børn: 1) Ellen Elisabeth Christine, begr. i Neksø 28. november 1822, 12 dage gl., 2) Hans Rasmussen, f. i Neksø 25. november 1824, 3) Christian Leegaard, f. i Rønne 2. marts 1826, 4) Else Kirstine, f. i Neksø 1. september 1828, 5) Ellen Margrethe, f. i Neksø 8. marts 1830, død 11. maj 1831, 6) Rasmus Jensen, f. i Neksø 6. december 1833, 7) Marie Margrethe, f. i Neksø 21. december 1836, 8) Martin Kofoed, f. i Neksø 26. maj, død 15. juni 1840, 9) Cathrine Marie, f. i Neksø 14. oktober 1841, 10) Marie Margrethe, f. i Neksø 28. december 1847. Han er i Neksø skattetaxt 1823–24 som logerende, derefter i Rønne skattetaxt 1825–26, boende hos moderen i gl. no. 23c (= matr. no. 282). Han betegnes ved vielsen som taffelurmager, ellers blot som urmager. Han købte huset gl. no. 196 (= matr. no. 284) på vestsiden af Aasen i Neksø ved skøde af 12. februar 1829, men kom i stigende vanskeligheder, og huset solgtes på auktion 25. februar 1834. Han gav sig derefter til at sejle. Ved folketællingen i 1845 betegnes han som sømand og urmager og boede til leje i gl. no. 146b i Neksø. Han gik også en overgang med post. Han blev atter husejer, da han 13. juni 1851 fik skøde på gl. no. 139b (= matr. no. 108) på søndre side af Brogade (ti.l. 22. februar 1852). Dette hus solgte han igen 23. juli 1862 (ti.l. 10. juli 1873). Ifølge Bornholms Avis af 10. april 1867 var der da ankommet en amerikaner til Neksø, som havde arbejdet sammen med en af *Rasch's* sønner i guldminerne i New Zealand. Sønnen, som familien forlængst havde antaget for død, var omkommet ved en ulykke under ophold i London på vej hjem. Hans ven var derefter selv taget til Neksø for at overbringe arven på 4000 rd. til den fattige fader. *Rasch* investerede en del af formuen ved udlån mod sikkerhed i fast ejendom og købte sig et hus på 4 fag i Listed, no. 4 = matr. no. 23, som han fik skøde på 28. juli 1868 (ti.l. 26. januar 1872). 25. marts 1869 solgte han huset til svigersønnen, fisker Niels Peter Jensen, gift med datteren Marie Margrethe, og indgik kontrakt med dem om sit underhold. Huset blev skyllet ned under stormfloden i 1872 og genopbygget.

Hans Hansen Holm, Rønne. Døbt i Knudsker 27. januar 1799, søn af gårdejer Hans Jensen, 4 vd.gd., og Johanne Jensdatter. Død i Rønne 27. august 1839. Gift i Rønne 7. april 1821 med Berthe Marie, døbt 29. april 1798, datter af pottemager Morten Nielsen i Rønne og død 27. maj 1839. Børn: 1) Johanne Marie, f. 20. juni 1822, 2) Morten, f. 30. juni, død 8. oktober 1825, 3) Anne Marie, f. 13. december 1826, død 12. juli 1828, 4) Anne Stine, f. 23. juni, død 30. august 1829, 5) Hans Jensen, f. 29. oktober 1830. Han købte gl. no. 486c (også kaldet 444e = matr. no. 619) i Nørregade ved skøde af 6. marts 1821 og er i skattetaxten i 1822. Han tog først borgerskab 30. april 1833 efter at være blevet indklaget af urmagerinteressentskabet, se s. 59. 19. maj 1832 solgte svigermoderen ham sit hus gl. no. 167 (= matr. no. 401) i Østergade og indgik aftægtskontrakt med ham, huset i Nørregade solgtes af to omgange 15. maj 1834 og 7. januar 1835. Han ejede desuden flere stykker jord.

Christian Bidstrup (jun.), Rønne. Døbt i Rønne 13. september 1793, søn af *Christian Hansen Bidstrup* og Ingeborg Andersdatter Møller.

Død i Rønne 8. maj 1877. Gift 19. september 1832 i Rønne med Anne Cathrine Nielsen, handskemager Jens Christian Møllers fraseparede hustru, døbt i Aa kirke 14. september 1800, datter af rokke drejer (senere skipper og købmand i Rønne) Peder Nielsen og Malene Hansdatter, og død i Rønne 11. juni 1877. Ingen børn, men hun bragte to døtre og en søn ind i ægteskabet. Han lærte hos faderen og er skatteansat, boende hos denne, i 1822 i gl. no. 166 (= matr. no. 402-403) i Østergade. 20. juli 1833 solgte faderen ham huset (ti.l. 31. marts 1835) og indgik aftægtskontrakt med ham. De tre østlige fag skulle indrettes til forældrene. Han tog borgerskab 7. maj 1833. Ved hans død arvede hustruen ham ved testamente.

Erik Pedersen Rønne, Rønne. Døbt i Rønne 26. maj 1799, søn af *Peder Jacobsen* og *Mette Cathrine Erichsdatter*. Død i Rønne 20. januar 1846. Gift i Rønne 11. november 1835 med *Kirstine Kjøller*, f. o. 1805. Børn: 1) *Peder Hansen*, f. 25. august 1836, 2) *Elisabeth Cathrine*, f. 5. juli 1838, 3) *Hans Madsen*, f. 27. januar 1841. Han er i skattetaxten i 1823, boende hos faderen. Sidst i 1820'erne var han velhavende nok til et par gange at låne penge ud. Han købte gl. no. 180 (= matr. no. 398) på hjørnet af Østergade og Kattesundet 15. august 1835 og tog borgerskab 8. september 1835. Først i 1840'erne kom han i stigende økonomiske vanskeligheder og huset solgtes på auktion 1. november 1842 (ti.l. 19. november 1844). Ved folketællingen i 1845 boede han til leje i gl. no. 39 (= matr. no. 309) i Bondegade. Han døde som fattiglem.

Hans Hansen Rønne, taffelurmager, Neksø. Født i København, St. Nicolaj sogn, 14. juni 1798, søn af skipper, senere oldermand for skipperlauget i København, *Henning Hansen Rønne* og hustru *Anne Kirstine*. Han var brodersøn til *Jens Hansen Rønne*. Død i Neksø 4. juli 1828. Gift med *Margrethe Kirstine Olsen*, f. o. 1799, død i Rønne 15. november 1843. Børn: 1) *Henning Hansen*, f. 26. februar 1824, død 27. november 1834, 2) *Anne Kirstine*, f. og død 18. marts 1825, 3) *Christian Hansen*, f. 6. februar 1826, 4) *Anne Kirstine*, f. 8. december 1827, alle f. i Neksø. Han har muligvis lært i Rønne før han 28. oktober 1818 blev indskrevet som lærling hos urmager *Jean Frederic Le Maire* i København (FUK). Han blev udskrevet 12. august 1819 efter at have aflagt svendestykke, et 8-dages taffelur. I 1824 kom han og hustruen til Neksø, hvor han nedsatte sig og tog borgerskab 30. april 1824. Han købte gl. no. 291 (skøde mgl.), hvor han boede til sin død. Ved skiftet, der indledtes 4. august 1828, oversteg boets udgifter dets indtægter, men faderen afværgede, at huset kom på auktion, og hjalp svigerdatteren til at erhverve et hus i Rønne.

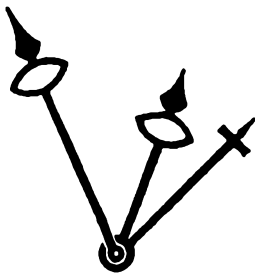
Niels Hansen, Rønne. Hj.d. i kirke i Rønne 11. december 1801, søn af pottemager *Hans Friderich Nielsen* og *Margrethe Jensdatter Rømer*. Død i Rønne 16. juni 1877. Gift i Rønne 19. december 1823 med *Anne Kirstine Andersen*, f. o. 1801, død i Rønne 27. maj 1874. Børn: 1) *Andreas Frederik Ipsen*, f. 28. oktober 1825, død 19. juli 1826, 2) *Engeline Margrethe*, f. 26. april 1827, 3) *Andrea Frederikke*, f. 25. november 1829, død 13. juni 1838, 4) *Andreas Frederik*, f. 30. september 1832, død 8. april 1835. Han var ved konfirmationen i 1817 hos farbroderen *Mogens Peter Nielsen*. Han købte gl. no. 99 (= matr. no. 113) i Bagergade ved skøde af 8. november 1823 og var

i skattetaxten i 1824. Han tog borgerskab 15. juni 1830. Han mageskiftede 1. august 1836 med gl. no. 181a (= del af matr. no. 396) i Klokkegade. Dette hus solgte han 4. januar 1838, i stedet købte han 1. juni 1838 gl. no. 495aa (= matr. no. 348) i Østergade, hvor han boede til sin død. Endnu i folketællingen i 1870 betegnes han som urmager, men ved hustruens og hans egen død som gartner. Ved skiftet 20. august 1877 efterlod han sig g. 800 rd.

Jens Larsen Jespersen, Rønne. Døbt i Neksø 10. juni 1803, søn af skræder Lars Jespersen. Død i Neksø 24. marts 1885. Gift i Rønne 14. december 1827 med Dorothea Kirstine, datter af pottemager Jens Olsen Kiempe og Birgitte Katrine Jensdatter, døbt 19. oktober 1804, død i Rønne 24. april 1862. Børn: 1) *Hansine Oline*, f. 16. juli 1828, 2) Julie Cathrine Kirstine, f. 24. december 1832, 3) Laura Jensine Dorothea, f. 13. december 1834, død 30. august 1854, 4) Christian, f. 13. oktober 1844. Han er i skattetaxten i 1824, boende til leje i gl. no. 446 (= matr. no. 634) i Møllegade. Han tog borgerskab 17. juli 1827 og blev ved giftermålet ejer af gl. no. 46 (= matr. no. 237) i Søndergade, som hustruen havde overtaget efter sin fader. Han ejede flere jorder, og i taxationen til skattetaxten i 1852 angives hans formue til 2629 rd., tillige ejede han en overgang gl. no. 446c (= matr. no. 634) i Møllegade, købt 30. april 1853 og solgt igen 28. november 1854, som han udlejede. Han genkøbte ejendommen 29. januar 1859 og beholdt den til 12. august 1871. 21. maj 1872 solgte han gården i Søndergade og flyttede til matr. no. 142 i Halmstræde, købt samme dag. Her boede han, til han 8. september 1878 solgte huset og flyttede til Neksø, hvor han boede hos sønnen, lærer Christian Jespersen. Ved skiftet, der afsluttedes 25. juni 1885, angives overskudet til „ikke over 5900 kr.". Han var i en længere årrække forretningsfører for Rønne Urmagerinteressentskab, se s. 68.

Hans Conrad Jensen, Rønne. Døbt i Pedersker 5. november 1794, søn af gårdejer Jens Andersen, 18. sl.gd., og Karen Kirstine Nielsdatter. Gift med Anna Kirstine Rold, f. o. 1795, separeret 1836 (RSD). Børn: 1) Knud, f. og død 13. august 1825, 2) Knud, f. 7. august 1826, 3) Maren Christine, f. 21. december 1828, 4) Hansigne Marie, f. 16. maj 1831, 5) Carl Christian, f. 4. december 1833. Han købte gl. no. 260b (= del af matr. no. 448) i Ellekongstræde 12. oktober 1825 og er i skattetaxten i 1826. Han betegnes endnu ind i 1830'erne som urmager, men ved separationen i 1836 som stenhugger. Han havde da i nogle år været i økonomiske vanskeligheder, og i forbindelse med separationen solgtes huset på auktion 12. juli 1836. Intet borgerskab. Han er muligvis identisk med den urmager *Hans Jensen*, der i 1841–42 var skatteansat i gl. no. 256 (= matr. no. 463) om hvem ellers intet vides.

Esper Jørgensen Sonne, Aakirkeby. Døbt i Rønne 28. september 1803, søn af skræder Ole Jørgensen Sonne og Anne Kirstine Espersdatter, *Niels Espersens* søster, hun blev gift 2. gang 13. november 1806 med *Peder Pedersen Hartvig*. Død i Aakirkeby 25. september 1873. Gift i Aa kirke 19. april 1826 med Johanne Margrethe Larsdatter, f. o. 1807, død i Aakirkeby 12. maj 1874. Børn: 1) Anne Christine, f. 28. marts 1827, død 8. marts 1831, 2) Jørgine Cathrine, f. 16. juni 1828, 3) *Edvard*, f. 31. december 1831, 4) Johannes Peter,

1800 årene
Den 3. viser er
en datoviser med
egen talkrans.

f. 6. juni 1833, 5) Anne Christine, f. 24. januar 1836, 6) Peter, f. 11. marts 1839, 7) Julie Cathrine, f. 13. juni 1841, 8) Oliva Petrea, f. 19. februar 1844, død 4. maj 1846, 9) Ole Jørgensen, f. 9. oktober 1847, død 1. januar 1855. Han tog borgerskab i Aakirkeby 6. februar 1829 og boede til leje indtil han 17. januar 1831 købte br. no. 63-64 (= matr. no. 11), et hus på søndre side af Søndergade. Huset solgtes igen 20. januar 1831, og han boede atter til leje, ved folketællingen i 1840 i br. no. 53 (= matr. no. 15) på sydsiden af Storegade, indtil han 27. maj 1841 købte br. no. 56 (= matr. no. 49c), et hus på nordsiden af Storegade. Han ejede huset indtil 4. april 1865 (ti.l. 2. marts 1888). Han avancerede indenfor borgervæbningen, hvor han i 1840 betegnes som lieutenant og i 1844 som borgercaptejn i byen. Han døde som fattiglem.

Lars Jensen, Poulsker. Døbt i Neksø 19. juli 1801, søn af *Jens Larsen* og *Kirstine Jørgensdatter*. Død i Poulsker 31. marts 1829. Gift i Poulsker 29. april 1826 med *Ellen Kirstine Ipsen*, f. o. 1798, enke efter *kromand Jørgen Munch i Snogebæk*. Børn: 1) *Kirstine Cathrine*, f. 28. juli 1827. Han købte 14. vd.gd. i Poulsker ved skøde af 8. oktober 1828. Den vurderedes ved hans skifte 1. april 1829 til 1150 rd., og hans bo havde et overskud på 54 rd., han betegnes ved sin død som bonde og urmager.

Christen Espersen, Rønne, Skive. Døbt i Rønne 10. juni 1804, søn af *tømmermand Peder Espersen Schou* og *Margrethe Christensdatter*. Død i Rønne 18. januar 1849. Han var brodersøn til *Niels Espersen*. Gift i Rønne 30. december 1825 med *Margrethe Kirstine*, datter af *Mads Pedersen*, f. o. 1792, død i Rønne 7. april 1853. Børn: 1) *Wilhelmine Marie*, f. 11. juli 1826, død 19. maj 1827, 2) *Peter Christian*, f. 25. april 1828, 3) *Hans Peter*, f. 11. februar 1830, 4) *Mine Marie*, f. 8. november 1832, død 25. december 1834, 5) *Mine Marie*, f. 7. oktober 1834. Han er i skattetaxten i 1826, boende hos svigermøderen, og etablerede sig ved køb 3. april 1827 af gl. no. 132h (= matr. no. 79) i *St. Pedersgade*, et hus på 2 1/2 fag. Han tog borgerskab 9. september 1830. 16. oktober 1832 solgte han huset efter 30. juni 1831 at have købt gl. no. 65b (= matr. no. 308) i *Bondegade* på auktion. Dette hus solgtes ved skøde af 28. juli 1842 efter at han med familie havde forladt Rønne for at tage til Skive, hvor han 17. juni 1842 tog borgerskab som urmager. 15. december 1843 tog han supplerende borgerskab som gørtler, men har ikke fundet indtjeningsmulighederne tilstrækkelige og vendte tilbage til Rønne i 1845. Her købte han 15. juni 1847 gl. no. 66b (= matr. no. 338) i *Østergade* på auktion og boede der til sin død. 6. maj 1851 averterede enken i *Bornholms Avis*, at hendes søn *Hans Peter Espersen* var flyttet til hende og fortsatte faderens virksomhed. Hun solgte ham huset 6. april 1853 og indgik kontrakt med ham om aftægt.

Jørgen Kofoed, (Vestermarie). Døbt i Vestermarie 18. december 1803, søn af *Peder Kofoed*, 9. sl.gd. i Vestermarie, og *Karen Kirstine Sode*. Død i Rønne 5. juni 1878. Gift i Vestermarie 1. december 1826 med *Johanne Didericha Kofoed*, f. o. 1810, død 12. december 1874, datter af *Ancher Anton Kofoed* og *Else Kirstine Kofoed*. Børn: 1) *Peter Georg Anton*, f. 18. december 1827, 2) dødfødt søn, tvilling til 1, 3) *Caroline Christine Wilhelmine*, f. 14. februar, død 30. maj 1830, 4) *Ancher Anton*, f. 6. maj 1831, 5) *Caroline Christine Vilhel-*

mine, f. 12. oktober 1833, død 14. november 1835, 6) Eleonora Hansine, f. 13. februar 1836, 7) Hans, f. 10. november 1838, 8) Thora Marie Jacobine, f. 10. januar 1841, 9) Jens, f. 22. november 1843, 10) Hanne Charlotte Cathrine, f. 10. februar 1846, 11) Trine Vilhelmine, f. 13. juli 1848, 12) Christian Julius, f. 3. september 1851, 13) Jørgen Andreas, f. 6. november 1854. Han forlod Rønne i september 1826 (AL) og kaldes da urmager og constabel. Ved giftermålet overtog han 9. sl.g.d. Smørenggård i Vestermarie og blev landmand. Han levede sine sidste år i Rønne som aftægtsmand.

Johan Christian Bjerregrav, Rønne. Døbt i Rønne 15. april 1805, søn af *Joseph Bjerregrav* og *Inger Kirstine Pedersdatter*. Død i Rønne 25. maj 1875. Gift i Rønne 2. september 1831 med *Anne Frederikke*, datter af sadelmager Hansen, f. o. 1805, død i Rønne 6. januar 1889. Børn: 1) *Josephine Emilie*, f. 7. januar 1832. Han boede ifølge skatte-taxterne hos moderen 1826–1833 og derefter til leje forskellige steder i byen. Han tog borgerskab 1. juli 1834. 27. oktober 1838 købte han gl. no. 135aa (= matr. no. 158) i Halmstræde på auktion (skøde 8. oktober 1839), hvor han boede resten af sit liv. Enken sad i uskiftet bo. Som brødrene var han tillige spillemand.

Niels Peter Nielsen, Rønne. Døbt i Rønne 22. januar 1804, søn af sømand, senere skipper og købmand *Peder Nielsen* og *Magdalene Hansdatter*. Faderen blev i 1833 ejer af 9. sl.g.d. i Poulsker (sk. 28. april 1846). Død i Rønne 4. november 1842. Gift i Rønne 12. juni 1833 med *Gjertrud Marie Rønne*, f. o. 1803, datter af klokker *Jens Christian Rønne* og død 11. juli 1881. Børn: 1) *Helene Hansine*, f. 23. marts 1834, 2) *Carl Christian*, f. 2. april 1836, død 5. maj 1837, 3) *Janus Christian*, f. 8. oktober 1838. Han er i skattetaxten i 1827, fra 1831 boende hos farver *Søren N. Fugl* i gl. no. 243 (= del af matr. no. 521) på Store Torvs sydside, han betegnes da som urmager. Her må han have sat sig ind i farverfaget, for da han etablerede sig ved køb af gl. no. 285–86 (= matr. no. 975) i Provstegade, hvorpå han fik auktionsskøde 3. maj 1835, havde han 25. marts 1834 taget borgerskab som farver og trykker. Hustruen fortsatte virksomheden efter hans død.

Frederik Christian Bjerregrav, Rønne. Døbt i Rønne 11. november 1803, søn af *Joseph Bjerregrav* og *Inger Kirstine Pedersdatter*. Død i Rønne 25. januar 1841. Ugift. Han er i skattetaxten i 1827, boende hos moderen. Han tog borgerskab 1. februar 1837 efter at han ved skøde af 9. februar 1836 havde købt moderens ejendom gl. no. 232b (= matr. no. 1067), et 10-fags hus i sydenden af Grønnegade. Ligesom brødrene var han spillemand. Ved hans skifte, der indledtes 4. februar 1841, viste boet sig at være fallit med g. 475 rd.

Henrik Ipsen, Rønne. Døbt i Rønne 26. juni 1807, søn af *Henrich Olsen* og *Martha Margrethe Due*. Død i Rønne 13. maj 1885. Gift i Rønne 15. marts 1836 med *Karen Maria Grønlund*, f. o. 1812, død i Rønne 29. april 1887. Børn: 1) *Henrik Andreas Christian*, f. 2. juni 1836, 2) *Johan Bejer*, f. 8. august 1838, 3) *Marthe Margrethe*, f. 31. december 1839, 4) *Carl Ole*, f. 16. februar 1842, 5) *Peter Adolf*, f. 31. april 1844, 6) *Mathis Carl Adolf*, f. 15. august 1846, 7) *Henriette Marie*, f. 25. marts 1850. Han er i skattetaxten i 1827, boende hos moderen i gl. no. 282–83 (= matr. no. 925–26) i Søborgstræde.

Hun var da enke efter overlærer Bejer. Han tog borgerskab som urmager 18. december 1832, men i 1836 gik han over til at være cementfabrikant som leder af det syd for byen anlagte kalk- og cementbrænderi „Phønix”, fra starten ejet af ialt 7 interessenter, der indgik kontrakt 4. januar 1836, og hvoraf han var den ene. 15. oktober 1842 blev han ejer af jorden, fabrikken lå på, som tidligere havde tilhørt kommunen. Han var desuden ejer af jorder og havde parter i skibe. Ved hans død kom enken til at sidde i uskiftet bo, ved hendes skifte, der afsluttedes 8. juni 1887, var der et overskud på 5104 rd.

Christian Frederik Blaamand, Rønne. Født i København 20. oktober 1803 og døbt i St. Petri kirke, søn af *Frantz Ludvig Blaamann* og Vibeke Cathrine Bidstrup. Død i Rønne 17. maj 1888. Gift i Rønne 23. maj 1828 med Ingeborg Kirstine Ipsen, f. o. 1809, død i Rønne 30. juni 1835. Børn: 1) Caroline Wilhelmine, f. 14. september 1829, 2) Frederik Ludvig, f. 28. maj 1833. Han er i skattetaxten i 1828, boende hos faderen, og købte gl. no. 121aa (= matr. no. 161), et 5-fags hus i Larsegade 6. marts 1829. Borgerskab mangler. Han solgte huset 8. december 1842 og boede til leje i St. Pedersgade til han på auktion 19. marts 1846 købte gl. no. 338a (ti.l. 6. april 1847), men han må hurtigt have solgt huset igen, for ved folketællingerne derefter boede han hos broderen *Johan Wilhelm Blaamand*.

Niels Peter Nielsen, Rønne. Døbt i Rønne 6. september 1807, søn af *Mogens Peter Nielsen* og Margrethe Cicilie Jensdatter. Han er skatteansat 1828–31, boende hos faderen. 12. marts 1831 fik han pas til København (RPPR), men var atter tilbage i Rønne næste år, hvor han igen er skatteansat, men nu som sømand. Han forlod Rønne endeligt i 1834 og opholdt sig ved faderens skifte 1. juni 1871 i Amerika.

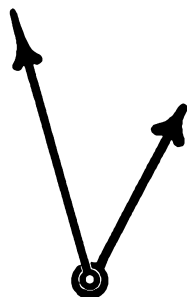
Hans Peter Herlufsen, Rønne, Poulsker, Nyker. Døbt i Ipsker 23. juli 1803, søn af udbygger Herluf Hansen og Ane Kirstine Pedersdatter. Død i Rønne 7. oktober 1861. Gift i Rønne 1. november 1828 med Karen Kirstine Nielsdatter, f. o. 1804, død i Rønne 15. august 1870. Børn: 1) Caroline Margrethe, f. i Poulsker 24. juli 1830, 2) Niels Peter, f. i Poulsker 16. januar 1832, 3) Hans Peter, f. i Rønne 14. august 1834, 4) Jens Peter, f. i Rønne 17. juni 1838, 5) Andreas Peter, f. i Rønne 15. marts 1840, 6) Juliane Marie, f. i Rønne 23. januar 1843. Af sagerne mod ham fremgår, at han tjente hos bønder indtil han var 19 år gammel og kom i lære hos *Peder Jacobsen*, hvor han efter udstået læretid var svend i 2 år. Året efter at han var blevet gift, slog han sig ned i Poulsker som urmager og husmand, boende i et fæstehus på 6. vd.gd.'s grund. 15. december 1834 købte han huset gl. no. 276a (= matr. no. 905) i Anthoniestræde og vendte tilbage til Rønne. Da han 9. december 1835 solgte huset, boede han i Nyker. Herfra vendte han tilbage til Rønne 7. november 1836 (TL) og ernærede sig herefter som sømand og fisker. Han drev ind i kriminalitet, idømtes 5. januar 1841 2 gange 5 dages vand og brød samt en bøde for ulovlig omgang med hittegods, 28. januar 1842 6 gange 5 dages vand og brød for tyverier og endelig 3. april 1845 8 års arbejde i fæstningen i København, igen for tyverier (RJP).

Johan Wilhelm Blaamand, Rønne. Født i København 9. august 1802 (døbt i Nicolaj kirke), søn af *Frantz Ludvig Blaamann* og Vibeke

Catharine Bidstrup. Død i Rønne 23. januar 1886. Gift 1. gang i Rønne 31. juli 1829 med Inger Margrethe Eriksdatter, f. o. 1793, død i Rønne 10. april 1861. Børn: 1) Mathilde Christiane, f. og død 11. september 1829, 2) dødfødt søn 11. marts 1835. Gift 2. gang i Rønne 11. november 1863 med Elsebeth Kirstine Poulsdatter, f. i Nyker o. 1820, død i Rønne 1. juni 1893. Ingen børn. Han er i skattetaxten i 1830, boende hos faderen, og tog borgerskab 9. september 1830. 5. juli 1832 købte han gl. no. 448b (= matr. no. 595) i Ved Grumme-kulen, nu Magstræde, som han solgte igen 4. oktober 1842. Han fik skøde på gl. no. 451n (= matr. no. 653) i Møllestræde (nu Smedegade) 21. november 1852, men købte antagelig huset allerede i 1842, for han står i folketællingerne i 1845 og 1850 som ejer af det. Han solgte huset, der var på 6 fag, 25. marts 1872 og købte samme dag gl. no. 481e (= matr. no. 675) i Rolighedsgade. Ved hans død arvede enken ifølge testamente. I sine senere år levede han af skomageri, jvf. folketællingen 1880.

Jens Mortensen, Rønne. Født i Pedersker 28. august 1804, søn af Morten Pedersen Bach og Annike Andersdatter. Død i Rønne 28. marts 1889. Gift i Rønne 29. oktober 1828 med Christiane Lind, f. i Aakirkeby 27. oktober 1810, død i Rønne 14. april 1900. Børn: 1) *Andreas Peter*, f. 13. november 1829, 2) *Jens Christian*, f. 12. oktober 1832, 3) *Johan Peter*, f. 23. marts 1835, 4) *Martin Andreas*, f. 28. september 1837, 5) *Andrea Christine*, f. 18. februar 1841, 6) *Hans Peter*, f. 27. oktober 1843, 7) *Juliane Marie*, f. 6. september 1846, 8) *Kristine Margrethe*, f. 31. juli 1849, 9) *Nicoline Jensine*, f. 2. oktober 1853. Han tog borgerskab 19. september 1830 og er i skattetaxten samme år, boende i gl. no. 45c (= matr. no. 236b), et 7-fags hus i Slappegade, som han havde ladet opføre på en del af grunden hørende til gl. no. 45, et hus i Søndergade. 14. februar 1843 købte han 3 fag (= matr. no. 236a) til fra nabohuset, og på auktion 25. marts 1856 købte han tillige det oprindelige hus, nu kaldet gl. no. 45a (= matr. no. 235) mod Søndergade. Dette hus forlængede han senere med 3 fag. Byggeattesten af 4. februar 1859 tinglæstes 8. februar som hans adkomst, medens auktionsskødet tinglæstes 1. marts 1859. Han ejede desuden jorder, og ved taxationen til skattetaxten for 1852 ansattes hans formue til 1981 rd. Herefter gik det tilbage med økonomien, først i 1860'erne måtte han begynde at sælge jorderne, og 27. juli 1865 solgte han gl. no. 45a. Resten af ejendommen kom på auktion 31. december 1868; men sønnen *Hans Peter Mortensen*, der da var urmager på St. Thomas og allerede tidligere havde hjulpet faderen med lån, tilbagekøbte matr. 236b, hvor forældrene, tilsidst kun moderen, derefter boede.

Ole Togsværd Hansen, Rønne, Knudsker. Døbt i Rø 8. december 1805, søn af gårdejer Hans Svendsen Kjøller, 2. vd.gd., og Kirstine Hansdatter. Død i Rønne 10. november 1889. Gift i Rønne 29. marts 1828 med Kirstine Margrethe, døbt 28. januar 1807, død 25. oktober 1883, datter af skomager Jens Bjerregaard. Børn: 1) *Kirstine Margrethe*, f. i Rønne 29. december 1828, 2) *Oline Elisabeth*, f. i Knudsker 7. januar 1836, 3) *Hans Jensen*, f. i Knudsker 8. december 1838, 4) *Jens Ipsen*, f. i Rønne 27. juni 1841. Han tog borgerskab 19. september 1830 og boede ifølge skattetaxten, hvor han er opført samme år, hos svigermoderen i gl. no. 236 (= del af matr. no. 415) på Lille Torv. Her boede han indtil han i 1831 flyttede til et hus på 7. sl.gd.'s

1800 årene

parcel i Knudsker, som han fik fæstebrev på 10. juni 1833. Ved folketællingen i 1834 betegnes han som husmand, der lever af agerbrug. 18. maj 1839 købte han gl. no. 489b (= matr. no. 534) i St. Mortensgade og flyttede atter til Rønne, hvor han igen virkede som urmager. Han solgte huset 6. august 1850 og købte i stedet 3. februar 1851 gl. no. 217 (= matr. no. 447) i Stettestræde. Her boede han til sin død, men solgte 18. august 1884 huset til datteren *Oline*, der var enke efter *Hans Peter Strudts*, og indgik aftægtskontrakt med hende. Han var i sine senere år retsvidne.

Jesper Jacobsen, Rønne. Ifølge konfirmationen i Rønne i 1823 døbt i København 10. maj 1808, søn af skomager Ole Jacobsen og Ellen Kirstine Jespersdatter. Død i Rønne 23. november 1891. Gift 1. gang i Rønne 19. juni 1836 med Kirstine Jensdatter, enke efter constabel Bjerregaard, f. o. 1801, død i Rønne 21. april 1851. Ingen børn. Gift 2. gang i Rønne 31. oktober 1851 med Bodil Kirstine Hellisdatter, f. o. 1810, død i Rønne 25. august 1895. Hun var søster til *Jens Mortensen Holsts* hustru. Ingen børn. Han er i skattetaxten i 1829 og boede forskellige steder i byen, indtil han ved giftermålet blev ejer af gl. no. 183 (= matr. no. 386) i Klokkegade. Han tog borgerskab 2. juli 1833. Han solgte huset 19. februar 1842 og købte samme dag gl. no. 169b (= matr. no. 367) i Kattesundet. Han ejede også jorder og var i stand til lejlighedsvis at låne penge ud mod sikkerhed i fast ejendom. Der var oprettet gensidige testamenter med begge hustruer.

Jens Jørgen Møller, Rønne, (Hasle). Døbt i Rønne 26. januar 1806, søn af slagter Hans Jørgen Møller og Berthe Margrethe Hansdatter. Død i Rønne 29. november 1864. Gift i Rønne 17. juni 1842 med Elisabeth Marie Thidemann, f. o. 1820. Børn: 1) Mathea, f. i Rønne 16. juli 1843, 2) Andreas Hansen, f. i Hasle 15. oktober 1845, 3) Roberthe Margrethe, f. i Hasle 14. september 1853, 4) Jens Hansen, f. i Hasle 11. januar 1858. Han er i skattetaxten i 1827, boende hos faderen. Han lod i 1829 opføre et hus, gl. no. 460f (= matr. no. 734) i Grummekulegade, nu St. Torvegade. I forbindelse med hans salg 9. februar 1844 af huset, der var på 4 fag, til broderen snedker Hans Møller, tinglystes byggeattesten på huset 16. april 1844. Han tog borgerskab som urmager i Rønne 9. september 1830. Da han i 1844 solgte huset, var han allerede bosat i Hasle, hvor han ernærede sig som bager. Han vendte senere tilbage til Rønne, hvor han på auktion 22. september 1859 købte gl. no. 465b (= matr. no. 795) i Store Torvegade og erhvervede desuden jorder. Han ernærede sig herefter som høker og avlsmand. Enken sad i uskiftet bo og fortsatte virksomheden.

Niels Hammer, Rønne. Født i Allinge 29. december 1804, søn af skolelærer Mogens Jensen Hammer (senere i Aakirkeby) og Anna Jensdatter. Broder til *Jørgen Hartvig Hammer*. Han er i skattetaxten i 1830 og tog borgerskab 9. september 1830 som urmager, men betegnes desuden som hoboist. I årene 1830–35 boede han til leje i gl. no. 66c (= matr. no. 337) i Østergade, men er derefter ikke mere i skattetaxten og må have forladt byen.

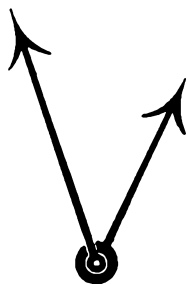
Jørgen Hartvig Hammer, Aakirkeby. Døbt i Aakirkeby 23. september 1810, søn af skolelærer Mogens Hartvig Hammer og Anna Jens-

datter, han var broder til *Niels Hammer*. Død i Aakirkeby 8. marts 1894. Gift i Aakirkeby 11. september 1830 med Margrethe Cathrine Larsdatter, enke efter Hans Diderich Schou, f. o. 1799, død i Aakirkeby 1. april 1879. Hun medbragte 3 børn. Børn: 1) Ane Hansine, f. 20. oktober 1830, 2) Jens Diderich, f. 11. marts 1833, død 3. marts 1835, 3) Julie Christine, f. 2. juli 1835, 4) Niels Mogens, f. 19. september 1838. Ved giftermålet blev han ejer af gården br. no. 43 (= matr. no. 19) på 2 længer i Storegade. Endnu ved folketællingen i 1834 betegnes han som urmager, men kaldes senere altid for avlsbruger og købmand.

Michel Jacobsen, Rønne. Døbt i Rønne 3. februar 1809, søn af daglejer Jacob Michelsen og Boel Kirstine Michelsdatter. Død i Rønne 28. februar 1864. Gift i Rønne 11. august 1830 med Bodil Marie, datter af slagter Ole Juhl, f. o. 1811, død i Rønne 20. oktober 1880. Børn: 1) Michel, f. 29. november, død 30. november 1830, 2) Oline Kirstine Marie, f. 4. maj 1832, 3) Bodil Kirstine Frederikke, f. 18. september 1834, død 15. april 1835, 4) Christine Marie, f. 15. marts 1836, 5) Julie Marie, f. 2. februar 1839, 6) Jacob Michael, f. 14. marts 1841, 7) Julius f. 31. marts 1843, 8) Elisabeth Margrethe, f. 15. november 1846. 9) Hans Michael, f. 12. april 1849, 10) Ane Margrethe, f. 11. november 1852. Han blev ved giftermålet ejer af gl. no. 377 (= matr. no. 1139) i Store Søstræde og er i skattetaxten i 1831. I 1836 blev han indstævnet af urmagerinteressentskabet for ikke at have aflagt mesterstykke og taget borgerskab, se s. 60. Han fik sagen ordnet og tog borgerskab 15. september 1836. I skattetaxterne betegnes han fra og med 1855 som daglejer, i folketællingen i 1860 som arbejdsmand.

Peder Hansen Bidstrup, Rønne. Døbt i Rønne 5. februar 1800, søn af *Christian Hansen Bidstrup* og Ingeborg Andersdatter Møller. Død i Rønne 20. oktober 1854. Han var broder til *Christian Bidstrup jun.* Gift i Rønne 15. august 1834 med Maren Margrethe Espersen, f. i Vestermarie o. 1800, død i Rønne 29. april 1876. Hun var skilt fra sin første mand, smed Hans Larsen Ipsen i Svanke. Børn: 1) Christian Andreasen, f. 9. maj 1838, 2) dødfødt søn 20. april 1841. Han er skatteansat i 1830, boende hos faderen, og blev ved giftermålet ejer af gl. no. 181a (= del af matr. no. 396), et 3-fags hus i Klokkegade. Han tog borgerskab 17. september 1835. Han solgte huset i Klokkegade 17. april 1835 og købte i stedet et 4-fags hus gl. no. 495e (= matr. no. 351) i Østergade. 20. maj 1843 købte han tillige gl. no. 495a (= matr. no. 347), men solgte huset igen 7. november 1843. Han ejede også jorder, hvoraf han solgte de sidste 24. september 1852. Enken sad i uskiftet bo.

Frederik Hansen, Rønne. Døbt i Nylars 21. oktober 1809, søn af gårdejer til 7. sl.gd. (tidligere pottemager i Rønne) Hans Friderich Nielsen og Caroline Pedersdatter. Han var halvbroder til *Niels Hansen*. Død i Rønne 5. maj 1836. Gift i Rønne 31. marts 1830 med Christiane Margrethe, datter af snedker Niels Clausen, f. o. 1810. Børn: 1) Engeline Margrethe, f. 6. februar 1831, 2) Juliane Margrethe, f. 8. november 1835. Han lærte hos faderens halvbroder *Mogens Peter Nielsen* (RTB 20. maj 1828) og betegnes endnu ved den ældste datters dåb som urmager, men senere som vognmand. Han tog ikke borgerskab. Han ejede ikke hus, men ved sin død to jordstykker, og boet havde et overskud på g. 75 rd.

1800 årene

Hans Christian Kofoed, Rønne. Døbt i Rønne 6. april 1810, søn af captejn, senere major ved de bornholmske dragoner Gabriel Kofoed og Kirstine Hansdatter Rønne. Død i Rønne 30. juni 1892. Gift i Rønne 11. maj 1839 med Karen Marie Munch, f. o. 1809. Børn: 1) Kirstine Elisabeth Caroline, f. 9. juli 1841. Han er i skattetaxten i 1832, boende hos faderen i gl. no. 11 (= matr. no. 175–76, 187–90) i Klingegade – Bagerpladsen. Han overtog ejendommen ved faderens død 16. december 1836 og betegnes siden altid som avlsmand. Ejendommen solgtes til udstykning 26. marts 1852.

Hans Nielsen (Thorsen), Rønne. Døbt i Rønne 16. februar 1810, søn af smed Niels Thorsen og hustru Bold Kirstine. Død i Rønne 19. februar 1859. Gift i Rønne 18. august 1841 med Eline Rebekka Møller, f. o. 1824, død i Rønne 13. maj 1863, datter af handskemager Jens Christian Møller og steddatter af *Christian Bidstrup jun.* Børn: 1) Theodor Christian, f. 29. oktober 1841, Boline Hansine, f. 29. september 1844, 3) Andreas Peter, f. 18. juni 1847, 4) Thora Anine Katrine, f. 25. november 1850, 5) Hans Christian, f. 2. oktober 1853, 6) Thorvald Christian, f. 4. marts 1856, 7) Carl Frederik, f. 28. januar 1859. Han er i skattetaxten i 1832, boende hos faderen, og tog borgerskab 17. august 1837. Han etablerede sig i gl. no. 165 (= matr. no. 404) i Østergade, som han købte 13. februar 1837. Huset var på 8 fag, 20. juni 1845 solgte han de 4 vestligste fag fra. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 ansattes hans formue til 200 rd. Enken kom til at sidde i uskiftet bo. Han var tillige constabel.

Anders Hansen Funch, tårnurmager, København. Døbt i Rønne 19. september 1806, søn af sømand Hans Andersen og Johanne Jensdatter. Død i København 16. oktober 1864. Ugift. Moderen giftede sig 29. april 1808 med *Lars Funch*, efter hvem stedsønnen tog sit efternavn. *Anders Funch* lærte hos kgl. hofurmager Frederik Jürgensen i København og blev udskrevet af lære 22. oktober 1833. Han af lagde mesterstykke 28. april 1834 (FUK). Allerede 6. august 1832 fik han auktionsskøde på gl. no. 192 (= matr. no. 494a) i Søndergade i Rønne og må have tænkt på at nedsætte sig der. Han solgte imidlertid huset 4. maj 1834 (jvf. videresalget 2. maj 1835) og indrettede i stedet værksted i København, hvor han tog borgerskab 7. marts 1835. Han blev især kendt som tårnursfabrikant; men på industriudstillingerne udstillede han også andre ure, i København således i 1840 et taffelur og et kabinets- eller rejseur, i 1844 et taffelur og et gård-viserur foruden dele til et astronomisk ur, et boxcronometer, et lommeur med ankergang, tre tårnurværker og et taffelurværk. I London i 1862 udstillede han et tårnurværk og et boxcronometer (jvf. udstillingskatalogerne). Efter hans død videreførtes værkstedet af hans mangeårige medarbejder *Poul Christian Lou*.

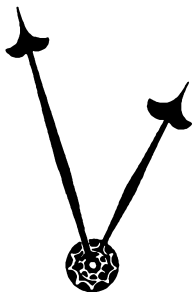
Hans Peter Kofoed, Rønne. Døbt i Rønne 29. april 1804, søn af *Jacob Peter Hansen Gudhjem* og Anne Marie Mogensdatter. Død i Rønne 19. juli 1857. Gift i Rønne 2. august 1833 med Elsebeth Christine Albertsdatter, f. o. 1797, død i Rønne 21. september 1880. Børn: 1) Ane Marie Caroline, f. 22. december 1834, 2) Jacob Peter, f. 23. juli 1836. Han er i skattetaxten i 1832 og købte 23. juni 1832 gl. no. 457aaaa (= matr. no. 614) i Byledsgade. Han tog borgerskab 16. februar 1836. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 sattes hans formue til 100 rd., enken sad i uskiftet bo og døde som fattiglem.

Hans Mortensen, Rønne. Døbt i Nylars 31. juli 1808, søn af stælejer i Arnager Morten Pedersen og Annike Andersdatter. Han var broder til *Jens Mortensen*. Død i Rønne 16. marts 1887. Gift i Rønne 30. marts 1835 med Karen Kirstine Ambrosen, døbt 10. oktober 1806, datter af pottemager Rasmus Ambrosen og død 3. december 1877. Ingen børn. Han tog borgerskab 10. juli 1834 og er i skattetaxten samme år, boende hos Rasmus Ambrosens enke i gl. no. 21 (= matr. no. 286) i Stengade. Han boede der fortsat efter giftermålet, og først 3. marts 1845 solgte svigermoderen ham huset. Han ejede da allerede jorder og købte senere flere. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 sattes hans formue til 1195 rd. Han solgte jorderne 12. juni 1875 og huset 19. januar 1876, han havde da allerede et stykke tid boet i matr. no. 261 i Skarpegade, hvortil han havde erhvervet retten til skøde 17. februar 1874 (ti.l. 5. juli 1880). Han solgte huset igen 19. marts 1883 og efterlod sig intet ved sin død.

Lars Peter Henrichsen, Rønne, Neksø. Døbt i Rønne 18. september 1808, søn af skrædder Henrich Larsen. Død i Rønne 25. marts 1885. Gift i Rønne 4. marts 1836 med Karen Kirstine Mortensen, f. i Poulsker o. 1810, død i Rønne 14. marts 1879. Børn: 1) *Hans Peter*, f. 18. april 1836, 2) Lauritz Julius, f. 23. december 1844, 3) Carl Christian, f. 22. september 1851. Ved folketællingen i 1834 var han svend hos *Jørgen Møller*. Han er i skattetaxten i 1835, og af sagen imod ham for ulovlig at have drevet urmageri (se s. 60) vides det, at han fra sidst på sommeren 1834 havde arbejdet for egen regning. Da han fik sit mesterstykke underkendt, tog han til Neksø, hvor han 23. november 1835 tog borgerskab. Men han havde beholdt sit hus i Rønne, gl. no. 32b (= matr. no. 320) i Slagtergade, købt 2. januar 1835, og han vendte hurtigt tilbage til Rønne, hvor han atter blev tiltalt for at drive faget uberettiget (se s. 60). Endelig 27. juli 1837 kunne han efter at have aflagt mesterstykke tage borgerskab i Rønne. Han solgte gl. no. 32b 1. marts 1844 og købte i stedet gl. no. 444a (= matr. no. 618) i Nørregade på auktion 25. januar 1844. Her boede han til sin død.

Morten Clausen, Hasle. Døbt i Nyker 13. december 1812, søn af udbygger Claus Mortensen og Seine Hansdatter, 26. sl.gd.'s grund. Død i Hasle 28. november 1870. Gift i Hasle 20. august 1834 med enken Margrethe Kirstine Hansdatter Kofoed, f. o. 1806, død i Hasle 17. maj 1881, datter af Hans Kofoed Olsen i Knudsker og søster til *Ole Kofoed*. Hun bragte 3 børn ind i ægteskabet. Børn: 1) Nielsine Christine, f. 24. marts 1835, 2) Niels Peter, f. 4. marts 1838, 3) Margrethe Marie, f. 18. april 1841, 4) Jens Dam Mortensen, f. 13. februar 1844, 5) Christian Kofoed Mortensen, f. 7. september 1848, 6) Nicoline Wilhelmine, f. 2. juni 1851. Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos *Jørgen S. Riis* i Rønne. Han blev ved giftermålet ejer af br. no. 50 og tog borgerskab 13. august 1839 i Hasle.

Peter Bjerregrav, Rønne. Døbt i Rønne 1. september 1809, søn af *Joseph Bjerregrav* og Inger Kirstine Pedersdatter. Død i Rønne 3. juni 1859. Gift i Rønne 19. november 1845 med Margrethe Cathrine, datter af skomager Lyster, f. o. 1820, død i Rønne 28. marts 1890. Børn: 1) Frederik Christian, f. 20. december 1845, 2) Petrea Nielsine, f. 18. oktober 1848, 3) Hedevig Marie, f. 15. februar 1853, død 6. november 1858. Han er skatteansat, boende hos moderen 1834–36, derefter

1800 årene

i et par år hos broderen *Frederik Christian Bjerregrav* og senere til leje forskellige steder i byen. I 1850'erne hos svigermoderen i hendes hus gl. no. 146 (= matr. no. 948) i Storegade. Som brødrene var han tillige spillemand, i skattetaxten for 1841 betegnes han som hoboist. Ifølge en annonce i *Bornholms Avis* af 21. juni 1853 skaffede han sig indtægter ved at skære hjul til urværker for 12 sk. pr. sæt, han var da ophørt med at lave ure selv og søgte arbejde af enhver art. Ved skiftet 24. marts 1860 var hans eneste ejendele en urmagerdrejebænk og en skæremaskine, og boet var fallit med 26. rd. Han havde intet borgerskab.

Claus Christian Holm jun., Rønne, Vestermarie, Hasle, Svaneke, omvandrende. Døbt i Rønne 1. juli 1810, søn af *Claus Christian Holm sen.* og *Berthe Elisabeth Hei.* Død i Rønne 30. marts 1863. Gift i Vestermarie 29. december 1834 med *Else Margrethe Pedersdatter*, f. o. 1810, død i Rønne 6. februar 1871. Børn: 1–2) dødfødte sammenvoksede tvillingedrenge, f. i Rønne 24. december 1835, 3) *Elsine Christiane*, f. i Rønne 19. marts 1837, 4) *Kristine Margrethe*, f. i Vestermarie 12. oktober 1841, 5) *Anina Andrea*, f. i Vestermarie 4. oktober 1844, 6) *Helene Dorthea Juliane*, f. i Rønne 3. august 1848, 7) *Augusta Nicoline*, f. i Rønne 3. august 1853. Han slog sig efter giftermålet ned i Rønne, hvor urmagerinteressentskabet forhindrede, at han kunne tage borgerskab (se s. 60). Efter et par års forløb tog han til Hasle, hvor han tog borgerskab 13. august 1839, men heller ikke her blev han længe og han slog sig i stedet ned i Vestermarie, hvorfra han vandrede ud på øen for at tilbyde sig med ur-reparationer, gørtlerarbejde o. l. Han tog i 1848 tilbage til Rønne, hvor han 8. februar averterede i *Bornholms Avis*, at han var tilbage i byen, og igen 27. juni 1851 anbefalede han sig i en annonce, nu boende nord for byåen. I oktober 1853 annoncerede han flere gange i anledning af, at han ville forlade Rønne, og 23. november 1853 meldte han flytning til Svaneke (AL). Opholdet her varede dog ikke længe, 13. maj 1854 averterede han, at han vendte tilbage til Rønne. I en senere annonce af 8. juni 1855, hvor han anbefaler sig, fortæller han, at han i 20 år havde vandret rundt på Bornholm for at rens ure, og han angiver som kvalifikation, at han havde stået i smedelære i 2 år og i urmagerlære i 4 år. Da farbroderen pottemager *Andreas Larsen Holm* ved sin død i 1843 efterlod en del af arven til sine søskendebørn, blev han udtrykkelig udeladt. Han døde som fattiglem.

Ole Kofoed, Rønne. Døbt i Knudsker 12. november 1808, søn af fhv. sandemand *Hans Kofoed Olsen*. Død i Rønne 7. oktober 1861. Gift i Rønne 13. april 1832 med *Johanne Margrethe Hansen*, f. o. 1808, død i Rønne 21. oktober 1871, datter af snedker *Jens Hansen*. Børn: 1) *Jens Peter*, f. 7. september 1833, 2) *Marius Peter*, f. 21. marts 1840. Han købte gl. no. 135b (= matr. no. 146) i Kirkestræde 14. juli 1834 og er i skattetaxten i 1835. Han tog borgerskab 7. juli 1836. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 sattes hans formue til 100 rd. Han var musikalsk og virkede både som hoboist og som organist ved Hasle kirke. Enken sad i uskiftet bo og døde som fattiglem.

Hans Peter Marcher, Rønne. Angives f. i Rønne o. 1812 og at være broder til *Peder Hansen Marcher*. Død i Rønne 1. december 1879. Gift 1. gang i Rønne 30. januar 1835 med *Ellen Marie Holm*, f. o.

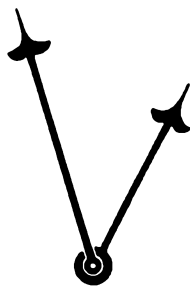
1804, død i Rønne 13. marts 1867. Børn: 1) Margrethe Maria, f. 7. april 1835, 2) Erica Petrea, f. 10. maj 1837, 3) Hansine Birgitte, f. 1. februar 1839, 4) Carl Andreas Peter, f. 15. januar 1841, 5) Hans, f. 20. marts 1842, 6) Poul Marius, f. 25. juni 1844. Gift 2. gang i Rønne 9. september 1868 med Johanne Kirstine Kine, enke efter arbejdsmand Michael Madvig, f. i Sandvig 31. oktober 1825, død i Rønne 9. maj 1900, datter af fisker Hans Larsen Kine. Ingen børn. Ved folketællingen i 1834 var han svend hos *Andreas Boss*, men begyndte ved juletid at arbejde for egen regning. Han købte gl. no. 82b (= matr. no. 163), et 3-fags hus i Larsegade, ved skøde af 21. juli 1835 og tog borgerskab 25. april 1837 efter to gange at have været indstævnet af urmagerinteressentskabet for uberettiget at have drevet faget, se s. 60. Han solgte huset 5. marts 1844 og købte i stedet 28. juni 1844 (ti.l. 21. juni 1846) gl. no. 338aa (= matr. no. 61), et 3-fags hus i Kapelstræde, nu Murergade. Dette hus solgte han 9. januar 1847 efter 12. november 1846 at have købt gl. no. 399d (= matr. no. 770) i Storegade, et hus, han solgte igen 2. maj 1851. Han flyttede derefter til gl. no. 526a (= matr. no. 707), et 3-fags hus på nuværende Kalkbrænderivej, det solgtes 16. marts 1872, og han ejede ikke hus ved sin død. Han betegnes da som overconstabel.

Jens Christian Hansen, Rønne. Født omkring 1806, død i Rønne 10. september 1841. Gift i Rønne 21. marts 1835 med Gjertrud Kirstine Sørensen, f. o. 1804, død i Rønne 20. januar 1850, enke efter styrmand Christian Bech. Børn: 1) Hans Christian Jochum, f. 31. juli 1835, 2) Antonette Boline, f. 6. august 1836, 3) Jens Peter, f. 23. december 1837, 4) Niels Thor Andreas, f. 16. marts 1840. Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos *Hans Hansen Holm*, og han etablerede sig ved køb 22. september 1834 af gl. no. 185 (= matr. no. 388) i Klokkegade. Han er i skattetaxten i 1835 og tog borgerskab 5. august 1839. Ved hans skifte, der sluttede 14. oktober 1841, havde boet en værdi af 411 rd. og et overskud på 80 rd.

Jens Mouritzen Kofoed, Rønne. Døbt i Rønne 13. november 1812, søn af telegrafinspektør, senere skipper Mads Kofoed. Død i Rønne 15. oktober 1884. Gift i Rønne 1. maj 1844 med Margrethe Kirstine Nielsen Møller, f. i Poulsker o. 1817, død i Rønne 17. januar 1882. Børn: 1) Peter Mathias Kofoed, f. 29. februar 1848, 2) Jens Alfred, f. 16. oktober 1852. Han er i skattetaxten i 1836 og tog borgerskab 15. april 1840. Han boede til leje, indtil han 29. januar 1844 købte gl. no. 454a (= matr. no. 594) i ved Grummekulen, nu Magstræde. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 angives hans formue til 300 rd.

Hans Peter Ipsen, Rønne. F. i Svaneke 22. januar 1811, søn af fisker Mads Ipsen og Anne Kirstine Hansdatter. Død i Rønne 5. maj 1874. Gift i Rønne 22. juni 1841 med Karen Holm, f. o. 1805, død i Rønne 18. marts 1863. Børn: 1) Mathea Jørgine, f. 11. april 1842. Han var ved folketællingen i 1834 i lære hos *Christian Due* og etablerede sig ved køb 11. august 1835 (ti.l. 14. maj 1844) af gl. no. 212 (= matr. no. 435-36), et 7-fags hus i Madsegade. Han er i skattetaxten samme år og tog borgerskab 8. marts 1836. Han solgte huset 28. september 1854 og flyttede ind i et nyopført hus gl. no. 212c (= matr. no. 435) på en del af grunden. Byggeattesten på huset, der var på 5 fag, tinglæstes 15. juli 1854. Han var i sine senere år rets-

vidne og betegnes ved sin død som rentenyder. Hans bo, der sluttedes 31. marts 1875, havde et overskud på „ikke over 1000 kr.“

1800 årene

Andreas Clausen Holm, Rønne. Døbt i Rønne 17. februar 1813, søn af *Claus Christian Holm sen.* og *Berthe Elisabeth Hei.* Død i Rønne 1. maj 1864. Gift i Rønne 25. februar 1835 med *Ellen Cathrine*, datter af murer *Peder Jensen Kjøbech*, f. o. 1815, død i Rønne 6. maj 1881. Børn: 1) *Andreas Peter*, f. 17. februar 1835, 2) *Jens Christian*, f. 8. maj 1836, 3) *Karen Elisabeth*, f. 23. oktober 1840, død 31. december 1841, 4) *Lars Michael*, f. 24. december 1842, 5) *Margrethe Christiane*, f. 31. maj 1845, 6) *Karen Elisabeth*, f. 27. september 1847, 7) *Mathea Katrine*, f. 27. oktober 1852, 8) *Hans Otto*, f. 2. april 1856. Han købte svigerfaderens 6-fags hus gl. no. 409 (= matr. no. 860) i Laksegade ved skøde af 1. februar 1836 (ti.l. 24. april 1838) og tog borgerskab 20. september 1836. Han var i skattetaxten samme år. Han solgte huset 28. juni 1853 efter at han 6. april 1853 havde købt gl. no. 170 (= matr. no. 365) i Østergade, ligeledes af svigerfaderen, der samtidig forbeholdt sig to stuer og et kammer til sig selv og hustruen. Dette hus solgte han 26. november 1861 og flyttede til gl. no. 418b (= matr. no. 822) i Borgergade, der solgtes på auktion 26. maj 1860 og 10. december 1861 transporteredes til ham. Her boede han, til han 1. april 1863 igen solgte huset og ifølge en annonce i *Bornholms Avis* 23. april 1863 flyttede til et nybygget hus i *Fiskerstræde*, som han lejede. Han efterlod sig kun lige nok til begravelsen.

Jens Mortensen Holst, Rønne, Svaneke, Vestermarie. Døbt i Rønne 7. juni 1812, søn af *Margrethe Kirstine Nicolajsdatter*, udlagt barnefader *Jens Mortensen*, der tjente i Aaker. Død i Vestermarie 18. marts 1885. Gift 1. gang i Rønne 13. november 1840 med *Margrethe Cathrine*, Helles Pedersens datter, f. o. 1816, død i Vestermarie 21. april 1874. Børn: 1) *Hans Jensen*, f. i Rønne 11. marts 1841, 2) *Jensine Margrethe Julie*, f. i Svaneke 14. juli 1847, 3) dødfødt datter, f. i Vestermarie 16. juli 1852, 4) *Christine Boline*, f. i Vestermarie 28. februar 1858. Gift 2. gang i Vestermarie 30. november 1877 med *Anne Margrethe Poulsen*, datter af fisker *Poul Larsen*, f. i Østermarie 8. januar 1833. Ingen børn. Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos *Jørgen Møller*. Han tog borgerskab i Rønne 10. juli 1838, og pasprotokollerne (RPPR) viser, at han i de følgende år rejste en del. Han fik gentagne gange pas til København (11. juli 1838, 11. april 1840, 13. november 1841 og 26. oktober 1842) og 3. juni 1843 til Rostock. Han købte 27. februar 1841 de 3 nordligste fag af gl. no. 208 (= matr. no. 980), kaldet gl. no. 208a, i Nellikegade. 20. april 1844 solgte han huset og flyttede til Svaneke, hvor han 7. oktober 1844 (ti.l. 13. januar 1854) fik skøde på et 5-fags hus, br. no. 8 (= matr. no. 109a) på Lille Plads. I hans ejertid blev huset udvidet med 3 fag. Han tog borgerskab i Svaneke 21. februar 1845. Han solgte huset igen 6. januar 1854 (ti.l. 24. oktober 1856) efter i 1852 at være flyttet til Vestermarie, hvor han fæstede et hus på 8. vd.gd.'s parcel. Ved sin død var han aftægtsmand, boende hos den yngste datter og hendes mand, der havde overtaget huset.

Hans Christiansen, Rønne, Aaker. Døbt i Rønne 3. oktober 1813, søn af snedker *Peder Christensen* og hustru *Karen Kirstine*. Gift i Aa kirke 26. november 1847 med *Karen Margrethe Pedersen*, f. o. 1820, datter af smed *Niels Pedersen*, 32. sl.gd. i Aaker. Børn: 1) *Carl*

Christian Pedersen, f. i Rønne 12. oktober 1848, død 29. december 1848, 2) Jørgen Kristian Pedersen, f. i Rønne 15. januar 1850, 3) Hans Christian Pedersen, f. i Rønne 18. maj 1851, 4) Karen Marie Kirstine Christiansen, f. i Aaker 5. maj 1854, død 12. juni 1857, 5) Niels Michael Christiansen, f. i Aaker 29. september 1861, 6) Jens Peter Christiansen, f. i Aaker 23. maj 1863. Han var ved folketællingen i 1834 i lære hos *Niels Hansen* og boede ved folketællingen i 1840 hos moderen. Han tog borgerskab 8. august 1839. 26. juni 1841 købte han moderens ejendom gl. no. 32a (= matr. no. 321) i Slagtergade, men 24. november 1853 solgte han huset og flyttede til svigerfaderen på 32. sl.gd. i Aaker.

Niels Holm, Rønne, Hasle, Svaneke. Døbt i Rønne 25. november 1811, søn af arbejdsmand Jørgen Christiansen og Ellen Nielsdatter. Død før hustruen. Gift i Østermarie 29. marts 1840 med den fraseparerede Ane Kirstine Jyde, f. o. 1803, død i Rønne 31. maj 1888. Børn: 1) *Andreas Christian*, f. i Rønne 9. februar 1842. Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos *Jens Larsen Jespersen* og han tog borgerskab 15. august 1839. Ved folketællingen i 1840 logerede han i gl. no. 175b (= matr. no. 359) i Østergade. 28. august 1841 købte han gl. no. 47c (= matr. no. 241) i Slappegade; men han kom i økonomiske vanskeligheder, og huset blev solgt på auktion 8. august 1844. 20. januar 1845 meldte han tilgang i Hasle (TL), hvor han opholdt sig i et par år. Efter at han var blevet separeret, tog han til Svaneke, hvor han meldte tilgang 12. november 1849 (TL). Den 9. november 1849 averterede han i Bornholms Avis, at han havde nedsat sig der. Her var han indtil han atter forlod byen i 1852 (først meldt 13. januar 1855, AL). Derefter opholdt han sig forskellige steder, sidst i Nylars, hvorfra han 29. april 1855 atter tilmeldte sig i Rønne (TL). Hans videre færden kan ikke følges.

Peter Olsen, Rønne. Døbt i Bodilsker 20. marts 1808, søn af udbygger Ole Jensen. Død i Rønne 16. november 1872. Gift i Rønne 9. november 1839 med Cicilie Bidstrup, f. o. 1804, død i Rønne 24. december 1872. Ingen børn. Ved folketællingen i 1834 var han svend hos *Peder Jacobsen* og han købte gl. no. 125c (= matr. no. 198) i Larsegade 18. december 1838. Han tog borgerskab 28. november 1839 og er i skattetaxten samme år. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 ansattes hans formue til 400 rd., medens der ved hustruens skifte, der afsluttedes 27. juni 1873, var et overskud på 175 rd., som en søster arvede. 29. november 1850 anklagedes han for hæleri, da han havde aftaget noget stjålet kobber (RPP). Han omtales da som krøbling. Han idømtes 5 dages fængsel på vand og brød herfor 21. august 1851 (RJP).

Niels Peter Beth, Rønne. Døbt i Rønne 4. oktober 1807, søn af *Niels Nielsen Beth* og Gundil Kirstine Olsdatter. Død i Rønne 8. april 1858. Gift i Rønne 8. september 1839 med enken Ane Maria Munch, f. o. 1793. Ingen børn. Han var i 1836 hos *Peder Bidstrup*, ansat på de betingelser, at han fik kost og logi samt at han skulle have hvert 7. ur, han lavede, og at han efter det 11. ur måtte gøre svendestykke (RPP 9. juni 1836). Ved giftermålet blev han ejer af gl. no. 66e (= matr. no. 342) i Østergade, og han tog borgerskab 7. august 1839. I forbindelse med, at han blev separeret fra hustruen 26. november 1851 og skilt 10. marts 1857 (jvf. skiftedokumenterne ved hans

skifte 9. april 1858), blev huset solgt 1. september 1851. Han blev atter husejer, da han 28. april 1856 købte gl. no. 225a (= matr. no. 369, 380) i Stettestræde. Hans bo var fallit.

Peter Ludvig Demmery Graae, Rønne. Født i København, Vor Frel-sers sogn, 19. december 1821, søn af the- og porcellænshandler Lars Petersen Graae og Florentine Dorthea Demery. Han kom i lære i Rønne, og 7. november 1837 købte han ved sin af øvrigheden be-skikkede kurator, hans læremester *Jens Jørgen Møller*, gl. no. 399aa (= matr. no. 766) og solgte huset igen 26. august 1842, hvorefter han forlod byen. Han er i skattetaxten i 1841 og 1842, men tog ikke bor-gerskab.

Mogens Peter Westh, Rønne. Født i Rønne 11. januar 1817, søn af brændevinsmand Thor P. Westh og Else Kirstine Mogensdatter Kofoed. Død i Rønne 18. juli 1894. Gift i Rønne 15. oktober 1842 med Birthe Cathrine Wibe, f. 17. december 1815, død 26. marts 1896, datter af pottemager Peder Hansen Wibe og Birthe Cathrine Hansdatter Bech. Børn: 1) Hans Peter, f. 14. april 1843, 2) Thora Kirstine, f. 20. juni 1845, 3) Carl Christian, f. 21. december 1848. Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos *Morten Jørgensen Møller*, i 1840 svend hos *Jens Mortensen*. 14. juni 1842 købte han gl. no. 47b (= matr. no. 242) i Søndergade på auktion (ti.l. 6. decem-ber 1842), og han tog borgerskab 11. maj 1842. Han er i skattetaxten næste år. 23. juli 1843 søgte han om tilladelse til at nedsætte sig i Rusland og til toldfrit at medbringe nogle bornholmske ure. Han havde allerede 4 år tidligere forsøgt at nedsætte sig i Riga, men var blevet afvist som udlænding (RDS). Han forblev dog i Rønne. Han solgte huset 13. maj 1845 og flyttede til gl. no. 429 (= matr. no. 882a) i Rosengade, købt 17. februar 1845. Han ejede flere jorder, og ved taxationen til skattetaxten i 1852 ansattes hans formue til 1996 rd. I 1861 anklagedes han for uberettiget at have solgt grønt-sager (konen stod for salget) og idømtes 23. august en bøde herfor (RJP). I sine sidste år var han retsvidne. Enken sad i uskiftet bo. Hun efterlod sig en arv på 3800 kr.

Joseph Jensen Christensen, Nekse. Født i Nekse 25. januar 1819, søn af snedker Jens Christensen og Gjertrud Kirstine Josephsdatter Hald. Død i Nekse 1. december 1842. Gift i Aa kirke 27. august 1842 med Christine Bidstrup, f. o. 1819. Ingen børn. Ved folketællingen i 1840 var han i lære hos *Morten Jørgensen Møller*. Ved skiftet 9. december 1842 efterlod han sig kun lidt urmagerværktøj og betegnes som meget fattig.

Hans Larsen Riis, Rønne. Født i Rønne 21. december 1820, søn af sømand Lars Hansen og Johanne Kirstine Ipsen. Død i Rønne 6. august 1897. Gift i Rønne 4. juli 1845 med Bertha Petrea, datter af borgercaptejn Hans Kaas i Sandvig, f. 18. maj 1820, død i Rønne 28. oktober 1897. Børn: 1) Jens Hansen Laurentzius, f. 9. marts 1846, 2–3) tvillinger, f. 7. november 1850, Georg Laurentzius Ipsen, død 23. februar 1851, Johanne Bertha Oline, død 15. juni 1877. Ved folketællingen i 1840 var han i lære hos *Jens Mortensen*. Han er i skattetaxten i 1843, boende hos faderen i gl. no. 300b (= matr. no. 1179), et 3-fags hus i Storegade. Han købte huset 27. august 1844, men solgte det igen 6. oktober 1849 og købte samme dag gl. no.

142aa (= matr. no. 195), et 2-fags hus i Larsegade. Han tog borgerskab 17. marts 1848. Huset i Larsegade mageskiftede han 17. april 1850 med gl. no. 340 (= matr. no. 62), et 4-fags hus i Kapelstræde, nu Murergade. Dette hus mageskiftede han 18. marts 1851 med gl. no. 106_{6a} (= matr. no. 219), et 3-fags hus i Vimmelskafte. 28. august 1856 solgte han atter huset og købte 29. august 1856 gl. no. 36c (= matr. no. 329) i Slagtergade, nu Soldaterstræde. Først 7. marts 1890 solgte han atter dette hus og købte 4. februar 1890 matr. no. 407 i Østergade, hvor han boede til sin død. Hans bo havde et overskud på 1300 kr. (RSP 18. februar 1898).

Jens Christian Bjerregrav, Rønne. Født i Rønne 29. juli 1816, søn af *Joseph Bjerregrav* og *Inger Kirstine Pedersdatter*. Død i Rønne 17. februar 1904. Gift i Rønne 30. maj 1848 med enken *Pouline Bidstrup*, f. *Robertsen*, f. o. 1806. Skilt fra hustruen i 1850. Ingen børn. Han tog borgerskab som urmager 11. maj 1842, ændret 13. marts 1876 til borgerskab som handlende. Hustruen medbragte huset gl. no. 373 (= matr. no. 1109) i Grønnegade, som hun beholdt ved skilsmisken. Han boede ifølge skattetaxterne både før og efter ægteskabet hos broderen *Johan Christian Bjerregrav*. Som brødrene var han tillige spillemand.

Jørgen Nielsen Beth, Rønne. Født i Rønne 19. april 1816, søn af *Niels Nielsen Beth* og *Gunild Kirstine Olsdatter*. Død i Rønne 13. maj 1858. Gift i Rønne 10. november 1854 med *Karen Kirstine Marker*, datter af *Lars Andersen* i Bodilsker. Børn: 1) *Gundine Kristine*, f. 8. august 1855, død 6. marts 1856. Han lærte hos faderen og arbejdede hos denne efter at han var blevet udlært. Han er i skattetaxten i 1843 på faderens adresse, gl. no. 168 (= matr. no. 399–400). 29. marts 1845 overtog han ejendommen (ti.l. 1. februar 1853). Forældrene kom på aftægt hos ham. Borgerskab mangler. 3. februar 1856 solgte han de 5 østlige fag af huset fra. Han var økonomisk vel funderet og efterlod sig ved skiftet, påbegyndt 14. maj 1858, et bo til en værdi af g. 2000 rd. og et overskud på 1123 rd. Enken giftede sig 2. gang 5. juli 1861 med vognmand *Hans Hansen Falk*.

Johan Nicolaj Espersen, taffelurmager, Rønne. Født i Rønne 23. oktober 1821, søn af *Niels Espersen* og *Anne Margrethe Viol*. Død i Rønne 16. august 1896. Gift i Vestermarie 23. oktober 1850 med *Mine Kirstine Engel*, f. i Vestermarie 26. januar 1829, datter af gårdejer *Niels Svendsen Engel*, 33. og 34. sl.gd., og *Marie Christine Jensen* og død i Rønne 19. november 1896. Børn: 1) *Niels Peter*, f. 18. april 1854, 2) *Christian Sigfred*, f. 24. april 1857, død 4. februar 1858, 3) *Herman Gotlieb*, f. 24. april 1857 (tvillinger), 4) *Marie Anine Louise*, f. 3. august 1859, 5) *Christian Peter*, f. 22. februar 1862, 6) *Johanne Nicoline Christine*, f. 24. januar 1866, død 20. januar 1867, 7) *Mine Christine*, f. 13. juli 1868, 8) *Caroline Amalie*, f. 28. juni 1870. Han lærte som taffelurmager hos faderen og arbejdede som svend videre hos denne. Han er i skattetaxten i 1843. 15. januar 1853 købte han gl. no. 191 (= matr. no. 409) i Søndergade og tog borgerskab samme dag. 9. april 1857 indgik han kontrakt med faderen om overtagelse af hans ejendom gl. no. 101 m. v. (= matr. no. 117) i Bagergade og om aftægt. Han flyttede først til Bagergade efter faderens død i 1858, hvorefter huset i Søndergade lejedes ud. I 1878 flyttede han tilbage til Søndergade (han udlejede

huset i Bagergade) og købte ved skøder af 30. november 1878 nabo-ejendommene matr. 408b og 410b, men solgte samtidig en del af matr. no. 409 fra. Han ejede desuden jorder. Ved skiftet efter ægteparret, der afsluttedes 26. marts 1900, havde boet en værdi til ca. 30000 kr., overskudet var 7670 kr. Se igrøvrigt hovedteksten.

1800-årene

Jeppe Findanus Petersen, Rønne, Neksø, (København). Født i Aaker 17. februar 1818, søn af Marie Munch, datter af Peder M. Munch, 32. sl.gd., og gift mand i Nyby Herman Hansen. Moderen blev senere gift med Hans Peter Petersen, forligsmægler i Aakirkeby. Død i København 6. marts 1900. Gift 1. gang i Rønne 9. december 1840 med Margrethe Kirstine Tranberg, f. o. 1815, død i Rønne 22. august 1855. Børn: 1) Jacob Julius, f. 29. december 1840, 2) Hans Findanus, f. 28. september 1843, begge i Rønne. Gift 2. gang i København 29. marts 1857 med Cicilie Kirstine Grønnegaard, enke efter købmand i Neksø Andreas Berg, f. i Neksø 21. august 1828, død i København 31. oktober 1869. Børn: 3) Andreas Berg, f. 18. maj 1858, 4) Elisabeth Kirstine, f. 17. juni 1859, 5) Eleonora Marine, f. 5. februar 1861, 6) Anton Grønnegaard, f. 28. august 1863, 7) Hansine Cecilia Antoinette, f. 28. juli 1865, alle i Neksø. Han etablerede sig ved køb 6. maj 1843 af gl. no. 123a (= del af matr. no. 197) i Larsegade og er i skattetaxten samme år. Han tog borgerskab 13. marts 1847. 21. august 1851 mageskiftede han med gl. no. 157 (= matr. no. 989) i Østergade, huset solgtes igen 27. september 1861, men allerede i 1857 var han flyttet til Neksø. Han var medlem af folketinget fra 1851, valgt i Bornholms 1. valgkreds for venstrepartiet og genvalgtes, indtil han i 1858 undlod at opstille. Ved 2. giftermål var han blevet ejer af gården br. no. 165 (= matr. no. 321) i Strandgade i Neksø samt betydelige midler. Han var fra 1861 medlem af borgerrepræsentationen i Neksø, indtil han i 1867 flyttede til København, hvor han derefter boede som rentier.

Jørgen Sonne Madsen, Rønne. Født i Rønne 26. januar 1819, søn af snedker Anders Madsen og Ingeborg Kirstine Jensdatter. Død i Rønne 5. september 1845. Ugift. Ved folketællingen i 1840 var han i lære hos *Jørgen S. Riis*. Han er i skattetaxten i 1844 og købte 30. oktober 1844 de 5 nordligste fag af gl. no. 129 (= matr. no. 14) i Løkkegade. Intet borgerskab. Hans søster og svoger arvede ham ifølge testamente af 30. august 1845. Han havde ved sin død været syg i længere tid.

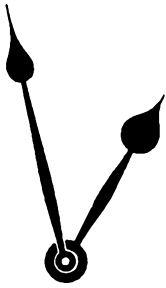
Christen Schougaard, Rønne. Født i Klemensker 15. februar 1819, søn af Morten Schougaard, 11. vd.gd., og Margrethe Marie Sonne. Død i Rønne 21. april 1847 af brystsvaghed. Gift i Rønne 6. maj 1846 med Else Margrethe Larsdatter, f. o. 1823. Børn: 1) Niels Peter, f. 25. november 1846. Ved folketællingerne i 1834 og 1840 var han i lære hos *Jens Larsen Jespersen*. Han er i skattetaxten i 1844 og tog borgerskab 6. september 1844. Han købte gl. no. 135_{4a} (= del af matr. no. 74) i Olgsgade, et 6-fags hus. Hans bo havde ved skiftet 25. maj 1847 en værdi af 525 rd. og et overskud på 129 rd.

Jens Peter Poulsen Møller, Rønne, Allinge. Født i Østermarie 5. maj 1818, søn af husmand og møller Poul Pedersen og Ane Marie Hansdatter på Aspegårdsgrunden. Død i Allinge 1. marts 1893. Gift i Allinge 23. november 1849 med Kirstine Margrethe Sandersen,

f. o. 1824, død i Allinge 20. april 1896. Børn: 1–2) tvillingerne Poul Peter og Ane Sandrea, f. 2. juni 1850, 3) Karen Marie, f. 9. november 1852, død 29. juli 1857, 4) Hans Jensen, f. 28. januar 1855, 5) Karen Marie Kirstine, f. 1. januar 1860, 6) Dorthea Margrethe, f. 5. april 1862, 7) Karen Marie, f. 20. november 1864, alle i Allinge. Han indgik lærekontrakt 13. juli 1833 med *August Peter Hansen* om at stå i lære i 5 år og blev svend 24. juni 1838 (org. kontrakt på Bornholms Museum). Ved folketællingen i 1840 var han svend hos *Christopher H. Kofoed*. I 1841 tog han til Svaneke (TL 16. august), og i 1842 tog han tilbage til Rønne (TL 22. november). Ved folketællingen i 1845 var han svend hos *Hans Peter Ipsen*. Han tog borgerskab i Rønne 20. oktober 1845, men flyttede i 1849 til Allinge, hvor han meldte sig til 27. oktober (TL). Her boede han længe til leje, og i sidste halvdel af 1850'erne var han fyrpasser ved Hammershus fyr, hvor han boede ved folketællingen i 1855. I 1860 var han atter tilbage i Allinge. Her købte han huset br. no. 19 (= matr. no. 85) ved skøde af 8. marts 1874. Han er kendt for sine viser og digte på bornholmsk og som folkemindeindsamler. Det var ham, der i 1863 fik fremdraget Bornholms smukkeste runesten, Brogårdsstenen.

Carl Magerius Bidstrup, St. Thomas, (Rønne). Født i Rønne 26. maj 1826, søn af skipper Hans Christian Bidstrup og Karen Kirstine, datter af *Jens Hansen Rønne*. Død i Rønne 22. oktober 1896. Han var sønnesøn af *Christian Hansen Bidstrup*. Gift 1. gang i Rønne 15. maj 1861 med Henriette Isodora Terp, f. 1835, datter af toldinspektør Chr. Terp og død på St. Thomas 31. oktober 1861. Ingen børn. Gift 2. gang med Agnes Alexandra Møller, f. i København. Børn: 1) Charlotte Petrea Juliette, f. 31. juli 1872, 2) Edith Kirstine Nicoline, f. 18. juli 1874, 3) Aggy Karen Caroline, f. 1. december 1875, 4) Gerda Henriette Pauline, f. 1. maj 1877, 5) Carl Peter, f. 8. december 1879, 6) Hjalmar Christian Møller, f. 13. marts 1882, 7) Bredo, f. 3. april 1886, 8) Agnes Rigmor Julie, f. 10. november 1889, alle i Rønne. Han fik 1. maj 1846 pas til København (RPPR) og tog videre til Dansk Vestindien, hvor han nedsatte sig som urmager på St. Thomas. Senere benævnes han dels juvelerer, dels købmand. Efter nogle års forløb begyndte han at hjemsende penge, som faderen investerede for ham. Han var i 1861 på besøg i Rønne og giftede sig da, men hustruen døde kort efter tilbagekomsten til St. Thomas. Gennem en mellemmand købte han 10. maj 1865 på auktion gl. no. 478 (= matr. no. 552) på nordsiden af Store Torv. Den udlejedes, indtil han endeligt vendte hjem i 1869 og tog ejendommen i besiddelse. Han investerede sin store formue i en række foretagender: i den af Rübner-Wissing drevne sæbefabrik m.v., der overtog en del af hans ejendom, i „Rønne Nye Ølbryggeri og Mineralvandsfabrik”, i et dampskæreri, Hotel Jomfrubjerget, Bornholms Maskinfabrik og meget andet. Han ejede også skibsparter og handlede med huse, bl. a. udstykkede han efterhånden gården matr. no. 552. Han var fra sin hjemkomst amerikansk konsul.

Hans Madsen Munch, Rønne. Født i Rønne 15. november 1820, søn af *Mads Andersen Munch* og Anne Cathrine Hansdatter. Død i Rønne 8. november 1893. Gift i Rønne 20. juni 1846 med Christiane Frederikke Vilhelmine Sorge, f. i Rønne 20. november 1814, datter af musketer Christian Frederik Sorge, og død i Rønne 17. november 1901. Børn: 1) Anne Wilhelmine, f. 10. marts 1847, 2) *William*

1800-årene

Andreas, f. 3. juni 1848, 3) Alfred Christian Mathias, f. 5. januar 1850, 4) Johanne Camilla Kathrine, f. 18. januar 1851, 5) Hans Adolf, f. 17. juni 1853, 6) Augusta Elise Caroline, f. 26. april 1855, 7) Mathilde Madsine, f. 21. september 1857, død 12. januar 1860. Han etablerede sig ved køb 9. april 1847 af gl. no. 175b (= matr. no. 359) i Østergade. Borgerskab mangler. Han kaldes flere gange for taffelurmager i skøde- og panteprotokollerne, og han vides at have repareret lommeure (RPP 10. maj 1858). Han købte 12. februar 1853 en grund i Rolighedsgade og lod her opføre et 3-fags hus gl. no. 418f (= matr. no. 657), som han imidlertid solgte 7. september 1853. 7. juli 1855 solgte han huset i Østergade og købte i stedet 6. oktober 1855 gl. no. 66b (= matr. no. 338), ligeledes i Østergade. Da det begyndte at knibe med at leve af urmageriet, tog han fat som blikkenslager, og han var tillige en overgang restauratør, idet han ved købekontrakt af 20. oktober 1875 (skøde af 14. december 1889) købte skovlodden Curdts Lund på matr. no. 240 af markjorderne med beværtning. Han solgte den igen 30. april 1891. Han handlede desuden med gamle klude og tovværk, jvf. annonce i Bornholms Avis 18. september 1855.

Hans Jensen Holm, Rønne. Født i Gudhjem 29. august 1818, søn af daglejer Jens Hansen Holm og Bodil Kirstine Madsdatter. Død i Rønne 15. marts 1857 (omkommet på havet). Gift i Rønne 10. april 1847 med Ane Cathrine Munch (der var fraskilt), f. o. 1816. Børn: 1) Christiane Bodil Kirstine, f. 18. marts 1847, 2) Dorthea Katrine, f. 12. august 1849, 3) Marie Margrethe, f. 6. februar 1851, 4) Jens Christian, f. 28. december 1853. Han var ved folketællingen i 1834 i lære hos *Mogens Peter Nielsen* og i 1845 svend hos *Ole Togsværld Hansen*. Ved giftermålet og det første barns dåb kaldes han for urmager, men i folketællingen i 1850 og senere betegnes han som fisker. Intet borgerskab. 19. februar 1847 fik han overdraget retten til skøde på de 4 østlige fag af gl. no. 304a (= matr. no. 1171) i Storegade, skødet udstedtes 24. november 1848. Han ejede endnu huset ved sin død, men fattigvæsenet tog udlæg i det.

Rasmus Nicolay Kaas, Aaker, Neksø, (Aakirkeby). Født i Aaker 20. april 1821, søn af gårdejer Ole Peter Kaas, 7. sl.gd., og Cathrine Kofoed. Gift i Aa kirke 10. marts 1845 med Bodil Kirstine Jensmine Jensdatter, f. i Aaker o. 1821, død i Aakirkeby 10. januar 1870. Børn: 1) Margrethe Kirstine, f. i Aaker 25. oktober 1845, 2) Signe Marie Conradine, f. i Neksø 21. april 1850, 3) Laura Oliva Mathea, f. i Aakirkeby 7. februar 1855, 4) Trine Emilie, f. i Aakirkeby 26. marts 1860. Ved folketællingen i 1845 og det første barns dåb boede han hos forældrene på 7. sl.gd. i Aaker, men 4. marts 1846 (til. 8. juni 1848) købte han huset gl. no. 263 (= matr. no. 252) på vestsiden af Skidenstræde i Neksø, hvor han tog borgerskab 15. december 1847. Han kom tillige til at eje 2 td. jord, som han sammen med huset avtererede til salg i Bornholms Avis 2. maj 1854. Han var da flyttet til Aakirkeby, men opholdt sig en tid igen i Neksø (AL) for atter at tage til Aakirkeby, hvor han blev bestyrer af det der oprettede brændevinsbrænderi. Huset i Neksø solgtes 25. august 1857. Han bestred posten som brænderibestyrer indtil 1883 og synes derefter at have forladt byen.

Søren Nielsen, Rønne, (USA). Født på fødselsstiftelsen i København 25. januar 1822, søn af borgerlig artillerist Niels Pedersen og Bodil

Kirstine Samson. Faderen døde kort før hans fødsel, og moderen flyttede hjem til Rønne. Ifølge oplysninger ved sagen mod ham borgerligt viet i 1850 til Karen Marie Nielsen. 1 barn. Han lærte i 7 år hos *Peder Jacobsen* og arbejdede derefter i 3 år som svend i København, hvor han sluttede sig til baptistmenigheden. Han kom tilbage til Rønne i 1847 for at nedsætte sig og blev kort efter forstander for baptistmenigheden på Bornholm. I 1848, da urmageriet på grund af krigen gik tilbage, købte han et 5-fags hus ved Pythuset syd for Rønne, gl. no. 515 (skøde mgl.), med henblik på at starte en murstensfabrikation her, hvor der fandtes både ler og kul. Virksomheden kom igang i 1850, hvor han af kommunen fik tilstødende jord til rådighed til anlæggelse af teglbrænderiet. Et par år efter forsøgte han sig som bygmester, idet han 20. november 1852 fik skøde på en parcel af gl. no. 6 og her opførte 3 huse med henblik på salg. Han klarede ikke de økonomiske forpligtelser herved og gik fallit. Boet blev taget under behandling 22. oktober 1853 (RSD). Hans hustru forlod ham med barnet, og han blev yderligere tiltalt for at have solgt af pantsat gods og slagtet pantsatte husdyr. Herfor idømtes han 16. januar 1854 4 gange 5 dages fængsel på vand og brød samt en erstatning til panthaveren (RJP). 26. februar 1854 fik han pas til Amerika (RPPR).

Poul Christian Lou, Rønne, tårnurmager København. Født i Rønne 1. oktober 1822, søn af sømand Tønnes Lou og Christiane Sophie Torpegaard. Død i Peder Skramsgade i København 16. september 1879. Gift 1. gang i Rønne 15. december 1848 med Engeline Emilie Engelstadt, f. o. 1825. Børn: 1) Engeline Christiane Charlotte, f. i Rønne 17. maj 1849. Muligvis flere børn i København. Ved skiftet, der indledtes i København 19. september 1879, nævnes kun hans hustru Christine, f. Røn, som hans arving. Ved folketællingen i 1840 var han i lære hos *Hans Peter Ipsen* og i 1845 var han svend hos *Anders Hansen Funch* i Pilestræde 91–92 i København. 11. juli 1848 averterede han i Bornholms Avis, at han nu boede hos urmager *P. Bidstrup* og efter at have arbejdet i 5 år i København påtog sig reparation af alle slags ure samt musik- og spilledåser – endvidere at stikke navn i signeter, dørskilte o. l. Han averterede igen 11. juni 1850 om gamle ure til salg. Året efter tog han atter til København, hvor han ved *Anders Hansen Funchs* død i 1864 var dennes første-mand. Han overtog værkstedet efter *Funch* som tårnurmager. Han tog borgerskab i København 15. november 1864. På industriudstillingen i Stockholm i 1866 udstillede han et tårnurværk, jvf. kataloget.

Jens Christian Jensen, Rønne. Født i Rønne 26. december 1822, søn af møller Peter Jensen og Engliske Kirstine Grønlund. Død i Rønne 8. juni 1900. Gift 1. gang i Rønne 30. november 1849 med *Hansine Oline Jespersen*, f. 16. juli 1828, død 16. september 1857, datter af *Jens Larsen Jespersen* og Dorothea Kirstine Jensdatter. Børn: 1) Jens Peter, f. 17. juni, død 21. juli 1850, 2) Lauritz Christian, f. 15. december 1852, død 8. april 1855, 3) Engeline Jensine Dorthea, f. 21. august 1855. Gift 2. gang i Rønne 10. april 1859 med Caroline Marine, f. o. 1832, død i Rønne 23. september 1885, datter af købmand P. M. Rønne. Børn: 4) Peder Madsen f. 18. august 1860, 5) Inger Johanne, f. 24. december 1863, 6) Christian Antonius, f. 20. juni, død 24. oktober 1865. Han tog borgerskab 16. august 1848 og

købte gl. no. 127a (= matr. no. 183) i Klingegade 13. marts 1849. Ved den første hustrus skifte 3. oktober 1857 opgjordes boets værdi til 1470 rd., indbefattet en andel i en skonnert på 150 rd. Dets overskud til g. 212 rd. Af hans skifte, der påbegyndtes 8. juni 1900, fremgår, at han havde indtægter dels fra udlejning af en del af huset, dels fra legater fra håndværkerunderstøttelsesforeningen og Carl Kjærling og hustrus legat. Boet dækkede knap udgifterne.

Lars Rasmussen, Rønne. Født i Aaker, ant. 18. oktober 1814, søn af udbygger Rasmus Larsen og Ane Kirstine Larsdatter. Død i Rønne 16. april 1883. Gift 1. gang i Rønne 30. januar 1847 med Christiane Marcher, f. i Knudsker o. 1818, død i Rønne 29. august 1850. Børn: 1) Kristiane Rasmine, f. 16. august 1850. Gift 2. gang i Rønne 3. april 1852 med Ane Dorthea Mouritzen, enke efter smed Niels Thorsen, f. i Olsker o. 1805, død i Rønne 25. maj 1865. Ingen børn. Han købte gl. no. 175a (= matr. no. 360) i Østergade 6. april 1846 og tog borgerskab 29. august 1857 som urmager, men betegnes allerede ved sit første giftermål som hørsvinger. 12. april 1873 blev han umyndiggjort (RSPP), han ejede da også jorder. Hans væрге, fajancefabrikant Jens Olsen Kjøller, bestyrede hans midler, og ved skiftet, der afsluttedes 24. januar 1884, var hans formue 2232 kr., og boets overskud, der gik til den åndssvage datter, 2173 kr.

Jens Peter Lou, Rønne, Neksø. Født i Rønne 23. september 1825, søn af sømand Tønnes Lou og Christiane Sophie Torpegaard og broder til *Poul Christian Lou*. Død i Rønne 19. juli 1877. Gift i Rønne 26. maj 1848 med Anne Kirstine Munch, f. o. 1822, datter af snedker Jens Diderich Munch i Neksø. Børn: 1) Sophie Andrea Petrea, f. 10. marts 1849, 2) Petrea Anine Gunilda, f. 14. september 1850, 3) Tønnes Janus, f. 28. juni, død 14. juli 1852, 4) Andreas Peter, f. 22. juli 1853, 5) Tønnes Janus, f. 7. marts 1855, alle i Rønne, 6) Christian Peter, f. i Neksø 21. oktober 1856, 7) Jette Amanda Petrea, f. i Rønne 22. oktober 1858, 8) Anna Petronella Theodora, f. i Rønne 9. november 1860. Ved folketællingen i 1845 var han i lære hos *Niels Peter Beth*. Han købte gl. no. 135_{4a} (= matr. no. 144) i Halmstræde 1. maj 1848 og tog borgerskab 22. januar 1853. Han kom i stigende gæld og solgte 3. januar 1856 huset og afrejste 28. januar 1856 med familie til Neksø (AL). Året efter tog han atter tilbage til Rønne, men forlod urmageriet og slog sig ned som slagter. Som sådan klarede han sig godt økonomisk. Han var i stand til flere gange at låne penge ud og købte på auktion 1. december 1858 gl. no. 236a (= matr. no. 1020) i Storegade, hvor han boede til sin død.

Hans Ancher Kofoed, Rønne. Født i Bodilsker 6. november 1825, søn af gårdejer Ancher Kofoed, 30. sl.gd., og Christiane Kjøller. Død i Rønne 23. januar 1853. Gift i Rønne 25. oktober 1850 med Michell Mogensen, f. i Østerlars o. 1824, datter af skomager Hans Morten Mogensen. Børn: 1) Christiane Augusta, f. 29. februar 1852, død 17. juli 1853. Han var ved folketællingen i 1845 svend hos *Jens Larsen Jespersen* og tog borgerskab 21. marts 1850. Han etablerede sig i gl. no. 132d (= matr. no. 76) i Olsgade, købt 19. januar 1850. Ved taxationen til skattetaxten i 1852 angives hans formue til 250 rd., og ved hans skifte 10. februar 1853 havde boet et overskud på 156 rd.

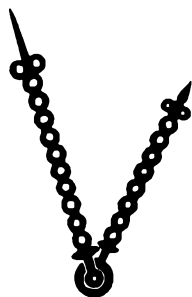
Andreas Frederik Kofoed, Rønne. Født i Rønne 6. januar 1825, søn af smed Jørgen Kofoed og Dorthea, Michel Rasmussens datter. Død i Rønne 25. september 1851, ugift. Han tog borgerskab 22. marts 1850. Han ejede ikke hus.

Johan Casper Lindtner, Rønne. Født 13. februar 1826, søn af organist Johan Casper Lindtner og Marie Kofoed. Død i Rønne 15. august 1910. Gift i Rønne 10. december 1852 med Marie Magdalene Nansen, f. ved Rødby, Lolland 25. maj 1830, datter af rebslager Michael Nansen, og død i Rønne 12. november 1895. Børn: 1) Johanne Caroline, f. 13. december 1853, 2) Hans Christian, f. 25. september 1858, 3) Carl Julius, f. 25. december 1860, død 22. oktober 1863. Han fik skøde på gl. no. 91 (= matr. no. 221) i Vimmelskafet 7. maj 1853, men det bemærkes, at ejendommen forlængst var taget i besiddelse. Han tog borgerskab 31. august 1857. Endnu i skattetaxten i 1862 er der anført en svend hos ham, derefter er han alene. Først i 1870'erne var han tillige politibetjent i vestre herred, foruden at han var medlem af Bornholms Væbnings Musikkorps. 7. april 1902 solgte han huset til en datterdatter, hos hvem han døde.

Hans Peter Strudts, Rønne. Født i Rønne 25. januar 1827, søn af fisker og daglejer Jens Hansen Strudts og Karen Cathrine Olsen Kofoed. Død i Rønne 27. september 1877. Gift i Rønne 31. december 1854 med *Oline Elisabeth*, f. i Knudsker 7. januar 1836, datter af *Ole Togsværd Hansen*. Børn: 1–3) trillinger, 2 dødfødte sønner og *Oline Petrea*, f. og død 29. september 1855, 4) dødfødt søn 20. januar 1861, 5) *Sinius Carl Frederik*, f. 1862 (mgl. i kirkebogen, men opført i folketællingen i 1870), død 12. oktober 1872, 6) *Caroline Petrine*, f. 26. august 1864. Ved folketællingen i 1845 var han i lære hos *Morten Jørgensen Møller*. Han er i skattetaxten i 1852 søm svend hos *Jens Larsen Jespersen*. Han købte gl. no. 50_{3a} (= matr. no. 253) i Søndergade 2. april 1853 af moderen (ti.l. 3. april 1860) og tog borgerskab 17. juli 1861. Allerede medens han var svend, var han istand til at låne penge ud mod pant i fast ejendom, og han gjorde det, så længe han levede. Han ejede tillige jorder. Enken sad i uskiftet bo.

Hans Jørgen Clemmensen, Rønne (USA). Født i Aaker 4. marts 1823, søn af Niels Clemmensen, 55. sl.gd., og Cecilie Rebekka Jørgensdatter. Død i Rønne 21. marts 1894. Gift i Hasle 24. maj 1861 med *Elisabeth Kirstine Byder*, f. o. 1830, datter af Peder P. Byder. Børn: 1) Niels Peter, f. i Hasle 28. september 1862, 2) Hans Christian Lincoln, f. i Rønne 30. juli 1865, 3) Marie Christine, f. i Rønne 30. marts 1871, 4) Camilla, f. i Rønne 19. maj 1873. Ved folketællingen i 1845 var han i lære hos *Victor Fog*. Han er i skattetaxten i 1850 og tog borgerskab som urmager i Rønne 1. maj 1851, men emigrede 2 år senere til Amerika. Han giftede sig under et besøg på Bornholm i 1861 og siges da at være hjemmehørende i New York. Han tog alene tilbage til USA, men vendte definitivt tilbage i 1863 og slog sig ned i Rønne som symaskinefabrikant, først boende til leje, men senere i gl. no. 80 (= matr. no. 131), købt på auktion 18. november 1870 (skøde 18. februar 1873). Ved fabrikstællingen 1871–72 beskæftigede han 4 mand og havde i 1870 lavet 14 symaskiner til en gennemsnitsværdi af 65 rd. Han udlejede sine maskiner på betingelser, der minder om køb på afbetaling (SPP 19. maj 1870), men fandt hurtigt god afsætning både hos skræderne

og private. Maskinerne var efterligninger af Singersymaskinen. Han tog borgerskab som symaskinefabrikant 18. maj 1877.

1800-årene

Hans Hansen Marcher, Rønne. Født i Klemensker 12. september 1819, søn af indsidder Hans Marcher og Margrethe Hansdatter, 39. sl.gd.'s grund. Død i Rønne 20. december 1873. Gift i Garnisons kirke i København 15. juli 1849 med Kirstine Marie Nielsdatter Møller. Børn: 1–2) tvillinger, f. i Dronningensgade, Christianshavn 2. december 1849, Christine Marie, død 22. december 1849 og Niels Peter, 3) Hansigne Margrethe, f. i Overgaden oven Vandet, Christianshavn 3. marts 1851, 4) Annine Antonette Jørgine, f. i Rønne 23. februar 1854, 5) Ida Marie, f. i Rønne 12. april 1857. Ved folketællingen i 1840 var han i lære hos *Niels Nielsen Beth* og i 1845 svend hos *Christopher H. Kofoed*. Han arbejdede derefter i nogle år som svend i København, før han vendte tilbage og 14. juni 1851 købte gl. no. 460_{6a} (= matr. no. 728) i Store Torvegade. Han havde ikke borgerskab. De sidste år boede han i gl. no. 356b (= matr. no. 1084) i Havnegade. Han forsvandt 20. december 1873 og blev fundet druknet i havnen 18. april 1874. Han begravdes dagen efter. Boet behandledes 18. april, 13. august 1874. Dets værdi sattes til 300 rd. og overskudet var på 140 rd. enken kom til at sidde i uskiftet bo.

Peder Hansen Marcher, Rønne, (København). Født i Rønne 21. august 1823, søn af constabel Peder Marcher og Margrethe Clausdatter. Ved folketællingen i 1845 var han i lære hos *Jørgen S. Riis*. Han købte gl. no. 534 (= matr. no. 7 af markjorderne) på auktion 16. april 1851, og ved taxationen til skattetaxten i 1852 angives hans formue til 100 rd. Han havde ikke borgerskab. Han er sidste gang i skattetaxten i 1855, og da han gennem broderen *Hans Peter Marcher* solgte huset 29. november 1857, betegnes han som urmagersvend i København.

Carl Christian Suhr, taffelurmager, Rønne. Født i Helsingør (St. Olai sogn) 11. juli 1828, søn af farvermester Georg Frederik Suhr og Sophie Magdalene Worm. Gift med Emma Emilie Top, f. o. 1831. Børn: 1) Jacob Vilhelm Frederik, f. i Rønne 19. maj 1857, død 6. juli 1858, 2) Jacob Vilhelm Frederik, f. i Rønne 22. april 1859. Han er i skattetaxten i Rønne i 1853 som svend hos *Niels Espersen*. Tog borgerskab 20. september 1853 og averterede i Bornholms Avis 20. september 1853, at han nedsatte sig som lomme- og taffelurmager i Rønne. Han boede forskellige steder i byen, indtil han 21. december 1857 (ti.l. 20. juli 1858) købte 10 fag af gl. no. 480 (= matr. no. 562) i Nørregade. Han kom derefter hurtigt i økonomiske vanskeligheder, og 21. december 1859 solgtes huset på auktion, hvorefter han forlod Rønne.

Hans Peter Espersen, Rønne. Født i Rønne 11. februar 1830, søn af *Christen Espersen* og Margrethe Kirstine Pedersen. Han var ved folketællingen i 1845 i lære hos faderen, men opholdt sig i læretiden et års tid i Helsingør (AL 1847, TL 1848). Efter at være blevet udlært må han have forladt Bornholm. 6. maj 1851 averterede hans moder i Bornholms Avis, at han nu var flyttet til hende og fortsatte faderens virksomhed. 6. april 1853 solgte hun ham sin ejendom gl. no. 66b (= matr. no. 338) i Østergade og indgik kontrakt med ham om aftægt. Han forlod Rønne kort efter hendes død i 1853 og solgte

huset ved befuldmægtiget 6. oktober 1855. Han havde ikke borgerskab.

Hans Peter Jensen Kjøbech, Rønne, (USA?). Født i Rønne 24. januar 1831, søn af pottemager (en overgang murer) Jens Peter Kjøbech og Cicilia Dorthea Hansdatter Westh. Ved folketællingen i 1850 var han i lære hos *Andreas Clausen Holm*. Han er i skattetaxten i 1854 som svend, fra 1858 som urmager. Intet borgerskab. Han købte gl. no. 446c (= matr. no 634) i Møllegade 28. november 1854 og solgte huset igen 29. januar 1859. Antagelig emigreret.

Christian Schou, Rønne. Født i Rønne 27. august 1827, søn af skomager Christian Pedersen Schou og Anne Cathrine Jensdatter. Død i Rønne 12. april 1871. Gift i Rønne 15. juni 1854 med Martine, datter af skræder Alexander Ipsen Holm, f. o. 1830, død i Rønne 8. januar 1906. Børn: 1) Sanne Kathrine, f. 29. januar 1855, 2) Martin Christian, f. 16. april 1857, død 6. februar 1864, 3) Martin Christian, f. 28. januar 1864. Ved folketællingen i 1845 var han i lære hos *Hans Peter Ipsen*, i 1850 svend hos *Niels Peter Beth*. Han er i skattetaxten i 1854, boende i gl. no. 485f (= matr. no. 583) i Nørregade, men købte 13. februar 1860 gl. no. 451f (= matr. no. 657) i Møllegade. Ved folketællingen i 1870 betegnes han som former og ved sin død som arbejdsmand. Hustruen sad i uskiftet bo. Intet borgerskab.

Edvard Sonne, Klemensker. Født i Klemensker 28. august 1826, søn af Hans Jørgen Sonne og Ellen Kirstine Hansdatter. Død i Klemensker 6. november 1906. Gift i Klemensker 20. januar 1856 med Bodil Kirstine Margrethe Jensdatter, f. o. 1828, død i Klemensker 4. februar 1895. Børn: 1) *Hans Peter*, f. 1. januar 1858, 2) Andrea Christine, f. 18. juni 1862. Ved giftermålet boede han i et hus på 49. sl.gd.'s parcel, senere i et hus på 8. sl.gd.'s parcel og ved sin død hos sin svigersøn på 11 vd.gd.'s parcel.

Mathias Jespersen Dam, Rønne. Født i Aaker 9. marts 1830, søn af Christian Dam, 44. sl.gd., og Karen Kirstine Jespersen. Død i Rønne 24. september 1909. Gift i Rønne 26. november 1858 med Kirstine Kofoed, f. o. 1835, datter af skipper Mads Kofoed, og død 28. september 1907. Børn: 1) Mathias Christian, f. 11. september, død 10. oktober 1860, 2) Thora Elisabeth, f. 23. december 1862, død 26. juni 1869, 3) dødfødt søn 9. marts 1866, 4) dødfødt søn 8. oktober 1867, 5) Thorvald Peter, f. 24. november 1869, 6) Thora Elisabeth, f. 8. maj 1871. Ved folketællingen i 1850 var han i lære hos *Mogens P. Westh*. Han købte ved skøde af 22. maj 1856 gl. no. 454 aa (= del af matr. no. 592) i Nørregade og tog borgerskab som urmager 2. september 1857. 10. oktober 1863 købte han tillige gl. no. 454_{5a} (= resten af matr. no. 592). Fra 1867 står han som detailhandler i skattetaxten.

Jens Peter (Holm) Ipsen, Rønne. Født i Rønne 28. juli 1831, søn af daglejer Hans Peter Ipsen og Anne Kirstine Jensdatter. Død i Rønne 11. oktober 1906. Gift med Elisabeth Margrethe Fuglsang, f. o. 1831, død i Rønne 3. april 1905. Børn: 1) Hans Peter, f. 19. august, død 11. september 1857, 2) Jens Peter, f. 1. oktober 1858, død 19. juli 1866, 3) Hans Andreas Holm, f. 20. februar 1861, 4) dødfødt søn 7.

juni 1863, 5) Henriette Christine, f. 11. februar 1866, 6) Petra Georgine, f. 16. januar 1869, 7) Jens Peter, f. 18. august 1872. Ved folketællingen i 1850 var han i lære hos *Mogens P. Westh*, i 1855 svend hos samme. Han etablerede sig i gl. no. 399c (= matr. no. 769) i Tværstræde, nu Storegade, købt ved skøde af 8. marts 1856 og købte samtidig et fag til af nabohuset gl. no. 399d. Han tog borgerskab 11. marts 1858. 23. januar 1869 averterede han i *Bornholms Avis*, at han nu havde lært at behandle symaskiner hos symaskinefabrikant *Clemmensen* og tilbyder sig med udførelse af reparationer. Han solgte huset 14. november 1889, men boede der endnu ved sin død. Han efterlod sig intet.

Andreas Peter Nielsen, Rønne. Født i Rønne 28. august 1829, søn af skræder *Niels Mortensen* og *Else Margrethe Pedersdatter*. Død i Rønne 24. marts 1902. Ugift. Ved folketællingen i 1850 var han i lære hos *Jesper Jacobsen* og i 1855 svend samme sted. Han tog borgerskab 31. august 1857 og boede ifølge skattetaxten til leje, fra 1864 i gl. no. 68a (= matr. no. 312) i Østergade. Han var tilstrækkelig velstillet til gentagne gange at låne penge ud mod pant i fast ejendom. 9. april 1880 overtog han forældrenes ejendom gl. no. 231b (= matr. no. 491) på Lille Torv som deres eneste arving (adk. ti.l. 13. april). Her boede han til sin død. Ved folketællingen i 1901 betegnes han som rentier. Ved skiftet, der afsluttedes 11. september 1903, havde boet et overskud på 7943 kr.

Martin Adolf Møller, Rønne. Født i Rønne 28. januar 1833, søn af *Morten Jørgensen Møller* og *Anne Marie Knudsen*. Død i Rønne 26. maj 1906. Gift i Rønne 27. november 1885 med *Margrethe Christiane*, f. 31. maj 1845, datter af *Andreas Clausen Holm*. Ingen børn. Han tog borgerskab 19. marts 1858, men boede fortsat hos forældrene. Efter faderens død solgte moderen ham 3. april 1876 sin ejendom gl. no. 28 (= matr. no. 301) i Søndergade samt jorder, som han afhændede året efter. Han var da gået over til at virke som blikkenslager.

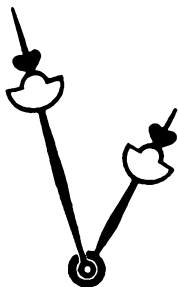
Johan Peter Mortensen, Svaneke, (Falster?). Født i Rønne 24. marts 1835, søn af *Jens Mortensen* og *Christiane Lind*. Han var ved folketællingen i 1855 svend hos faderen og er i skattetaxten som sådan 1854–57. 30. marts 1860 tog han borgerskab i Svaneke, men må hurtigt have opgivet at være selvstændig, for han er atter i Rønnes skattetaxt i 1862, som svend hos *J. C. Lindtner*. Ved folketællingen i 1880 var hans 9-årige datter *Jensine Kirstine* i familiepleje i Rønne, forsørget af faderen, hun angives at være født på Falster. I 1886 var han atter tilbage i Rønne en tid og logerede da i matr. no. 154 (RAL 12. juli), men må atter have forladt Bornholm.

Mathias Kofoed, (Tromsø), Rønne. Hj.d. 20. januar, i kirke 7. marts 1813 i Hasle, søn af sømand *Frederik Christian Kofoed* og hustru *Christiane*. Han var døbt Mads, men kaldte sig *Mathias*. Død i København 7. marts 1883. Gift 5. marts 1843 med *Marie Sophie Synnestved Børs*, f. 21. juli 1815, datter af guldsmed i Bergen *Christen Børs*. Børn: 1) *Hanne Frederikke*, f. i Tromsø 7. februar 1845, 2) *Thora Christiane*, f. i Tromsø 3. juni 1846, 3) *Christian Børs*, f. i Tromsø 15. august 1850, 4) *Marie Sophie*, f. i Tromsø 12. juni 1852, 5) *Frederik Senius*, f. i Tromsø 3. november 1853, 6) *Carl*

Johan, f. i Tromsø 22. marts 1856 (jvf. Koefoed B s. 104). Han averterede 10. februar 1860 i Bornholms Avis, at han nu efter 26 års fravær nedsatte sig som urmager i Rønne og anbefalede sig med reparationer af alle slags ure og 4. februar 1862 tillige med, at han plomberede tænder smertefrit. Han oplyste, da han 9. februar 1860 tog borgerskab i Rønne, at han 20. november 1840 tog borgerskab i Tromsø. Her var han urmager og fotograf. Han ejede ikke hus i Rønne, men boede til leje forskellige steder. De sidste år boede han i København.

Georg Harald Espersen, taffelurmager, Rønne, (København). Født i Rønne 26. oktober 1837, søn af skrædermester Peter Christian Espersen og *Frederikke Christine Hartvig*, datter af *Peder Pedersen Hartvig*. Død i Rønne 13. marts 1913. Gift 1. gang i Nylars 20. juni 1861 med Karen Kirstine Ipsen, f. o. 1838, død i Rønne 17. juni 1884. Børn 1) Jenny Georgine Mariane, f. 3. april 1862, 2) Edith Augusta, f. 29. oktober 1863, 3) Betty Marie, f. 4. januar 1865, 4) Peter Johannes, f. 26. december 1866, 5) Hans Christian, f. 25. juni 1869, død 12. september 1879, 6) Thora Christine, f. 18. marts 1871, 7) Frida, f. 10. maj 1873, 8) Otto Alfred, f. 21. oktober 1876, 9) Emmy Hansine, f. 13. december 1879, død 7. august 1880. Gift 2. gang i Rønne 22. april 1885 med Christine Petrea Hansen, f. i Rutsker 15. maj 1841, død i Rønne 27. august 1901. Ingen børn. Gift 3. gang i Rønne 7. august 1903 med Agnethe Marie Larsdatter, enke efter snedker i Aaker Mogens Peter Sonne, f. i Aaker 28. januar 1837, datter af udbygger Lars Jacobsen og hustru Dorthe Kirstine, og død i Rønne 12. juni 1911. Ingen børn. Han var ved folketællingen i 1855 i lære hos sin slægtning *Niels Espersen*. Ifølge en annonce i Bornholms Avis 21. maj 1861 overtog han da bestyrelsen af *Mogens Peter Nielsens* værksted. 11. marts 1862 fik han skøde på gl. no. 231e (= matr. no. 488) på Lille Torv, og han tog borgerskab som taffelurmager 6. februar 1863. Han solgte huset igen 19. april 1873 og købte i stedet 17. januar 1873 gl. no. 186 (= matr. no. 395), men solgte atter huset 28. juli 1873. Han vides derefter at have opholdt sig i København, hvor han i 1875 boede i Nyhavn no. 40 (RSSP 27. februar 1875), men vendte tilbage til Rønne, hvor han 14. oktober 1876 fik skøde på nyt no. 1102 (= matr. no. 607) i Store Torvegade. Af annoncer i Bornholms Avis fremgår, at han også handlede med harmonikaer (20. april 1867, 18. marts 1869) og reparerede sådanne. Han solgte huset i Store Torvegade 7. oktober 1911.

Hans Peter Henrichsen, Rønne, (København). Født i Rønne 18. april 1836, søn af *Lars Henrichsen* og Karen Kirstine Mortensen. Død i København 7. maj 1900. Han er i skattetaxten i 1856 som urmager-svend og i 1861 som urmager. Intet borgerskab. Han begyndte tidligt en virksomhed som opfinder og fik 17. marts 1864 10 års eneret på forfærdigelsen af et af ham opfundet malkeapparat, jvf. Bornholms Avis 23. marts. 26. november 1867 omtaler avisen, at han har modtaget 200 rd. fra Den Hjelmtjerne-Rosenkroneske Stiftelse som anerkendelse for en af ham opfunden handskesymaskine, der havde vakt interesse på Verdensudstillingen i Paris. Han opholdt sig da i København, hvor han nedsatte sig som symaskinefabrikant. Ved sin død boede han Gl. Kongevej 29b, og han efterlod sig en hustru.

1800-årene

Gustav Axel Sjøberg, taffelurmager, Rønne. Født i Herrestad, Skåne, 6. juli 1829, død i Rønne 8. september 1903. Gift i Rønne 17. april 1863 med *Andrea Kirstine Mortensen*, f. 18. februar 1841, datter af *Jens Mortensen*, og død i Rønne 14. juli 1915. Børn: 1) *Jens Carl August*, f. 7. september 1863, 2) *Johanne Christine Antoinette*, f. 9. maj 1865, 3) *Hans Axel Julius*, f. 13. oktober 1866, død 25. august 1873, 4) *Andrea Jensine Juliane*, f. 12. september 1868, 5) *Theodor Vilhelm*, f. 4. juni 1871, død 7. november 1875, 6) *Jenny*, f. 10. februar 1873, 7) *Frederik Ferdinand*, f. 14. november 1875, 8) *Hans*, f. 19. september 1876, 9) *Valdemar*, f. 10. marts 1881. Han er i skatte-taxten i 1855 som svend hos *Niels Espersen*, senere hos *Joh. Nic. Espersen*. De første to år efter at han blev gift, boede han i *Joh. Nic. Espersens* ejendom gl. no. 191 (= matr. no. 409) i Søndergade, og han tog borgerskab som taffelurmager 1. oktober 1863. 4. juli 1865 købte han gl. no. 200 (= matr. no. 493), de 4 østlige fag (kaldet 493a). Ved folketællingen i 1890 var sønnen *Jens Carl Gustav Sjøberg* svend hos ham, ved folketællingen i 1901 delte han sin forretning med denne og havde yderligere sønnen *Valdemar Sjøberg* som svend. Hans enke sad i uskiftet bo.

Hans Peter Ellebye, Rønne. Født i Rønne 15. oktober 1832, søn af daglejer Thor Ellebye og Ellen Margrethe Schou. Død i Rønne 29. januar 1887. Gift 1. gang i Hasle 13. maj 1863 med vævepige *Andrea Margrethe Kofoed*, f. 20. november 1833, død 26. januar 1866, datter af kulgraver i Hasle *Andreas Kofoed Aabye*. Ingen børn. Gift 2. gang i Rønne 10. maj 1867 med *Karen Marie Dideriksen*, f. i Rønne o. 1847, datter af kulgraver *Hans Peter Dideriksen*, og død i Rønne 18. april 1907. Børn: 1) *Petrea Marie*, f. 14. april 1869, 2) *Thorvald*, f. 13. marts 1872, 3) *Johanne*, f. 19. juni 1874, 4) *Ellen Margrethe Augusta*, f. 1. december 1875, 5) *Cicilie Marie*, f. 30. januar 1878. Han var ved folketællingen i 1850 i lære hos *Hans Mortensen* og i 1854 er han i skattetaxten som svend hos denne. Han etablerede sig ved køb 9. april 1863 af gl. no. 121aa (= matr. no. 159) i Larsegade (nu Halmstræde). I 1877 betegnes han som arbejdsmand (RKV), og han var desuden constabel. Huset solgtes på auktion 22. januar 1887, og ved hans skifte, der indledtes 29. januar 1887, efterlod han sig kun en sparekassebog med 300 kr. og ubetydeligt løssøre. Hans gangtøj og sengeklæder var så befængt med utøj og urenlighed, at det måtte brændes.

Michael Hansen Rønne, taffelurmager, Rønne. Født i Rønne 29. marts 1840, søn af skibsreder Peder Madsen Rønne og Inger Jensen. Han kaldte sig for *Carl Rønne*. Han døde i Rønne 12. april 1874. Gift med *Jensine Svendsen*, f. i Rødby o. 1849. Ingen børn. Han tog borgerskab som taffelurmager 16. marts 1863 og averterede ned-sættelse 17. september 1863 i *Bornholms Avis*. Det fremgår, at han førte importerede ure og reparerede ure samt optiske og mekaniske genstande. Han købte ved skøde af 11. februar 1864 gl. no. 137a (= matr. no. 917), bestående af 6 fag mod Store Torv og 4½ fag mod Krystalgade. Ifølge referat i *Bornholms Avis* 25. maj 1867 fik han på kommunalbestyrelsesmødet 21. maj bevilget 50 rd. som understøttelse til at foretage en rejse til Verdensudstillingen i Paris. 13. april 1874 – dagen efter at han døde – tildeltes der ham supple- rende borgerskab som guldsmed.

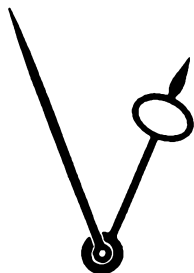
Hans Peter Dam, (USA), Rønne. Født i Aaker 19. juni 1836, søn af Christian Dam, 44. sl.gd., og Karen Kirstine Jespersen. Død i Rønne 22. april 1911. Han var broder til *Mathias Jespersen Dam*. Gift i Rønne 12. juli 1865 med Andrea Petrine Jensen, f. o. 1825, død 7. juni 1908, datter af møller Peder Jensen og Engeline Grønlund. Ingen børn. Ved folketællingen i 1855 var han i lære hos *Jens Peter Lou*, og han er i skattetaxten i 1856 som svend hos *Jens Christian Jensen*. 2. maj 1859 fik han pas til Amerika (RPPR). Han vendte hjem kort før giftermålet og købte ved skøde af 21. september 1865 gl. no. 18 af svigermøderen, medens han ved giftermålet blev ejer af gl. no. 17b. Husene blev slået sammen til nuværende matr. no. 272 i Skarpegade. Han synes at være den af de bornholmske urmagere, der længst holdt ud med at lave ure, han nævnes i 1894 som urmagerinteressenskabets eneste aktive medlem, se s. 69. Som gammel medvirkede han ved indretningen af urmagerværkstedet på Bornholms Museum, der i en årrække har været nedpakket, men som inden længe vil blive genopstillet. Han tog mærkværdigvis først borgerbrev som urmager 17. maj 1897 – måske har han haft et tidligere, som man forsømte at indføre i protokollen, og som var gået tabt for ham. Ved skiftet efter hustruen 29. juli 1908 arvede han ifølge testamente boet, der havde et overskud på 5500 kr.

Jørgen Frederik Johansen Hartvig, Rønne. Født i Rønne 18. marts 1838, tvillingesøn af stenhugger Hans Frederik Johansen, kaldet Hartvig, og Christine Margrethe Jensdatter. Død i Rønne 27. januar 1901. Gift i Hasle 9. maj 1867 med Cicilie Severine, f. o. 1842, datter af husmand på 36. sl.gd.'s grund i Rutsker Niels Johansen og Cicilie Sommer. Børn: 1) Josva Christian Frederik, f. 11. juli 1867, 2) Manna Ulrikke, f. 25. maj 1869. Ved folketællingen i 1860 var han i lære hos *Jens Larsen Jespersen*, og han er i skattetaxten i 1865 som svend hos *Jens Christian Jensen*. 10. november 1866 solgte faderen ham sit hus gl. no. 26b (= matr. no. 300) i Kandegade. Han kaldes da for urmagersvend, ligeledes i folketællingen i 1870, men senere for arbejdsmand. Intet borgerskab. Både han og hustruen idømtes 21. december 1869 10 dages fængsel for tyverier (RPP).

Jacob Niels Sandgreen, Svaneke. Født i Sallerup sogn, Malmøhus len, 16. juni 1826. Død i Svaneke 30. december 1884. Gift med Ebba Johanne Frederikke Schoug, f. i Helsingborg o. 1828. Børn: 1) Clara Othilda Andriette, f. o. 1852, 2) Ebba Lambertine Adeleid, f. o. 1855, 3) Ida Hulda Liane, f. i Höör, Malmøhus len 12. december 1857, 4) Hilma Gustava Davida, f. i Sallerup, Malmøhus len 9. januar 1863, 5) Gustav Daniel, f. i Eslöv, Malmøhus len, 11. december 1865 (jvf. konfirmationerne i Svaneke). Familien tilmeldte sig 2. oktober 1866 hos byfogeden i Svaneke (TL 1867) og 11. oktober 1866 annoncerede han i Bornholms Avis, at han havde nedsat sig i Svaneke og anbefalede sig med reparationer. Ifølge skattetaxten boede han i 1867 i no. 115b og i 1868–72 i no. 183, han kom ikke til at eje hus. Hans enke sad i uskiftet bo.

Hans Peter Mortensen, (St. Thomas). Født i Rønne 27. oktober 1843, søn af *Jens Mortensen* og Christiane Lind. Han lærte hos faderen og er i skattetaxten 1862–63 som svend hos *Joh. Nic. Espersen*, i 1865 som svend hos faderen. Han fik 3. oktober 1865 pas til St. Thomas, hvor hans virke som urmager kom til at ligge (RPPR). Da faderen

kom i økonomiske vanskeligheder, hjalp han ham, først med et lån, siden, da faderens ejendom kom på auktion, ved tilbagekøb af en del af denne. Det drejede sig om de 4 nordre fag af længen mod Slappegade, matr. no. 236b, som han fik skøde på 13. maj 1869. Her boede forældrene resten af deres liv.

1800-årene

Frederik Christian Wilhelm Knap, Neksø. Født i Virring sogn, Randers amt, 3. august 1832, søn af kirkesanger og skolelærer Christian Sørensen Knap og hustru Lovise Marie. Gift i Neksø 10. oktober 1867 med fraskilt kone Dorthea Poulina Rasmussen f. o. 1836. Ingen børn. Han er i Rønnes skattetaxt i 1859 som svend. Han synes at have nedsat sig i Neksø i forbindelse med giftermålet. Ved folketællingen i 1870 boede han til leje, og i en annonce i Bornholms Avis 16. maj 1872 anbefaler han sig med diverse typer importerede ure samt med mælketermometre. Han havde forladt byen før folketællingen i 1880.

Bendt Henriksen, Neksø. Født omkring 1842 i Böttshög i Christiansstads len, søn af arbejdsmand Henrik Bengtson og hustru Kersti. Død i Neksø 28. januar 1892. Gift med Karen Marie Mogenssen, f. i Bodilsker o. 1831, død i Neksø 7. december 1895. Børn: 1) Niels Christian, f. 27. november 1873. Han nedsatte sig antagelig i Neksø kort før han 3. august 1867 averterede i Bornholms Avis med, at han modtog alle slags ure til reparation, og at han logerede hos Jens Hjorts enke. 5. maj 1869 købte han matr. no. 205, et hus i Pilestræde, hvor han boede til sin død. Hverken ved folketællingen i 1880 eller i 1890 havde han nogen medhjælp.

Ole Peter Riis, (Vestindien), Rønne. Født 23. november 1836, søn af *Jørgen Svendsen Riis* og Ane Cathrine Pedersdatter. Død i Rønne 19. maj 1900. Ugift. Han er i skattetaxten i 1856 som svend hos faderen. 13. oktober 1857 løste han pas til Vestindien (RPPR), og han er først skatteansat igen i Rønne i 1864, boende hos faderen. Han tog borgerskab 14. oktober 1867 og averterede nedsættelse i en annonce i Bornholms Avis 1. oktober 1867. Han førte franske taffelure, amerikanske skibsure, Schwartzwalderure og diverse lommeure foruden at han reparerede ure. 29. oktober 1869 købte han sammen med søsteren Ane Cathrine forældrenes hus gl. no. 474 (= matr. no. 854) i Store Torvegade, og 10. marts 1882 blev han enejer. Forældrene boede hos ham til deres død. Ved hans død arvede søsteren ham ifølge testamente – arven opgjordes til 26000 kr.

Hans Jensen Holst, Aakirkeby, Svaneke. Født i Rønne 11. marts 1841, søn af *Jens Mortensen Holst* og Margrethe Cathrine Pedersen. Død i Svaneke 13. august 1910. Ugift. Ved folketællingen i 1860 var han i lære hos *Jens Peter Ipsen*. Som svend var han en overgang i Sverige, hvorfra han 27. februar 1867 meldte tilgang til Vestermarie, hvor forældrene boede (TL). Kort efter tog han til Aakirkeby (AL), hvor han averterede nedsættelse i en annonce i Bornholms Avis 26. marts 1867. I 1878 flyttede han til Svaneke, hvor han 27. januar 1881 købte matr. no. 153. Han kom til at eje flere huse, 6. juli 1888 købte han matr. no. 255a i Storegade, hvor han derefter boede til sin død, medens matr. no. 153 udlejedes, indtil det blev solgt 16. marts 1891. Ligeledes udlejede han to andre huse, han kom til at eje i byen, nemlig matr. no. 191a, som han købte ved skøde af 2. sep-

tember 1890 og solgte igen 12. december 1895, samt matr. no. 252b, som han købte ved skøde 4. december 1905. Ved hans død var Evangelisk Luthersk Missionsforening på Bornholm, hvis formand han var, hovedarving, medens hans værktøj og maskiner til urfremstilling arvedes af Urmagerskolen i København (skifte af 15. august 1910).

William Andreas Munch, Gudhjem, (USA). Født i Rønne 3. juni 1848, søn af *Hans Madsen Munch* og Christiane Frederikke Vilhelmine Sorge. 19. marts 1868 averterede han i Bornholms Avis, at han havde nedsat sig i Gudhjem som urmager, og ved folketællingen i 1870 boede han til leje i byen og var ugift. Ved faderens skifte 9. november 1893 opholdt han sig i Amerika, men ved moderens skifte 25. november 1903 nævnes han ikke, han må i mellemtiden være død uden livsarvinger.

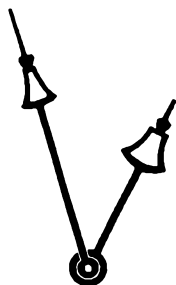
Jørgen Peter Lund, (Sverige), Allinge. Født i Rønne 8. marts 1832, søn af stenhugger Marius Peter Lund og Ane Elisabeth Frederiksdatter. Død i Allinge 13. oktober 1871 som fattiglem, der var forsørgelsesberettiget i Rønne. Gift i Sverige med Hanna Mathiasdatter, f. i Magleby, Malmøhus len o. 1837, datter af Mathias Isberg, og død i Allinge 10. juli 1890. Børn: 1) Anna Christine, f. i Sverige o. 1864, 2) Johan Peter, f. i Brösarp, Christianstads len (jvf. konfirmationen i Allinge) 9. februar 1866, 3) Frederik Julius, f. i Allinge 17. november 1869. Ved folketællingen i 1850 var han i lære hos *Hans Peter Ipsen* og i 1855 svend samme sted. Han er sidst i Rønne skattetaxt i 1856 som svend. Derefter må han have opholdt sig i Sverige, hvorfra han tog til Allinge sidst i 1860'erne. Ved folketællingen i 1870 boede han til leje der.

Jöns Andersson (Jens Andersen), Hasle, Allinge. Født i Tuulstorp församling, Malmøhus len 20. oktober 1845, søn af arbejdsmand Anders Jönsson og Anna Larsdotter, Skörup. Død i Allinge 28. maj 1911. Gift 1. gang med Kjersti Nilsdotter, f. i Vemmenhøgs församling, Malmøhus len o. 1848, datter af træskomager Nils Persson, Vemmenhøg. Død i Allinge 24. maj 1899. Børn: 1) Helma Eugenie Alfine Louise, f. i Hasle 15. oktober 1870, 2) Carl Wilhelm Walde mar, f. i Hasle 8. november 1872, 3) Annine Albine Eulalia, f. i Hasle 28. januar 1875, 4) Adine Eldora Florentine, f. i Allinge 23. september 1877, 5) Adolf Edvard Ferdinand, f. i Allinge 6. januar 1880, 6) Jensine Martine Birgitte, f. i Allinge 15. februar 1882, 7) Anton Hjalmar Romanus, f. i Allinge 9. august 1884, 8) Herman Ludvig Georg, f. i Allinge 26. juni 1886, død 1. april 1897. Gift 2. gang i Allinge 24. juni 1900 med Ane Johanne Jørgensen, f. i Lindved, Vejle amt, 11. august 1860, datter af smed Jørgen Jensen og Kirstine Pedersen. Ingen børn. Han kom til Hasle i eller kort før 1870 og forlagde sin virksomhed til Allinge i 1876. Ved folketællingerne i 1890 og 1901 ejede han matr. no. 119a.

Andreas Christian Holm, Rønne. Født i Rønne 9. februar 1842, søn af *Niels Holm* og Ane Kirstine Jyde. Gift med Augusta Emilie Henriksen, f. på Christiansø o. 1840. Børn: 1) Hedevig Henriette, f. i Rønne 23. september 1868, 2) Anna Petrea, f. i Rønne 26. april 1870, 3) Oline Emilie Augusta, f. i Rønne 21. august 1876. Ved folketællingen i 1870 boede han til leje i nyt. no. 729 (= matr. no.

1136) i Fiskestræde og kaldes da urmager, men ved børnenes døb for skomager.

Christian Kofoed Funch, Rønne. Født i Aakirkeby 28. februar 1846, søn af daglejer Anders Funch og Margrethe Johansdatter. Død i Rønne 18. december 1872. Gift i Rønne 23. august 1870 med Christine Marcher, f. o. 1842. Børn: 1) dødfødt datter 5. december 1870, 2) Engeline Cathrine, f. 20. november 1872, død 12. februar 1873. Ved folketællingen i 1870 var han svend hos *Jens Christian Jensen*. Han købte gl. no. 129a (= matr. no. 14) i Løkkegade på auktion 10. februar 1870. Intet borgerskab. Enken sad i uskiftet bo.

1800-årene

Georg Christian Holm, Nekstø. Født i Nekstø 8. januar 1848, søn af smed Jørgen Holm og Frederikke Caroline Kofoed. Død i Nekstø 29. januar 1898. Gift i Nekstø 8. januar 1890 med Caroline Marie Jensen, f. i Pedersker 4. maj 1857, død i Nekstø 21. december 1900. Ingen børn. Han lærte i Rønne og var ved folketællingen i 1870 svend hos *Joh. Nic. Espersen*. Han averterede 17. september 1872 i Bornholms Avis, at han havde nedsat sig i Nekstø og købte ved skøde af 6. juli 1873 faderens gård matr. no. 134 i Storegade, som han ejede til sin død. Han tog borgerskab som urmager 20. januar 1873 og 14. januar 1879 supplerende borgerskaber som guldsmed og som instrumentmager. Ved folketællingen i 1890 beskæftigede han både en svend og en lærling. Hans enke arvede ham ifølge testamente.

Rasmus Jensen Lind, Rønne. Født i Rønne 21. oktober 1836, søn af daglejer Jens Larsen Lind og Bodil Kirstine Andersen. Død i Rønne 5. februar 1905. Ugift. Ved folketællingen i 1855 var han i lære hos *Jens Christian Jensen*. Han mangler i 1860 og 1870, hvor han må have opholdt sig udenfor Rønne. 30. juni 1874 solgte moderen ham sit hus gl. no. 17a (= matr. no. 271) i Paradis, nu Skarpegade. Han betegnes gerne som urmagersvend, ved sin død som arbejdsmand.

Andreas Peter Ipsen, (Svaneke), Rønne. Født i Allinge 9. juni 1853, søn af avlsbruger Herman Peter Ipsen og Andrea Christine Nielsen. Død i Rønne 24. december 1932. Han lærte ifølge folketællingen i 1870 i Rønne og flyttede sammen med moderen, der da var enke, til Svaneke i 1872 efter at han var blevet svend (TL 26. september). Han vendte et par år efter tilbage til Rønne, hvor han tog borgerskab 24. marts 1875. Moderen købte 13. juni 1879 matr. no. 552b i Store Torvegade i Rønne, her flyttede hun og sønnen ind. Han arvede huset efter moderen (skifteretsattest t.l. 22. marts 1892 som adkomst) og anføres i folketællingen i 1901 stadig som ugift. Han solgte huset 9. april 1910 og flyttede til Voldgade.

Christian Asmussen, taffelurmager (Horsens), Rønne. Født i Herning 13. august 1839, søn af gårdejer Severin Jacob Asmussen på Laulund og Laurette Johanne Asmussen. Død i Rønne 9. november 1886. Gift i Horsens, Vor Frelsers sogn, 24. august 1870 med Petrea Esperine Nielsen, f. o. 1847, død i Rønne 29. november 1889. Børn: 1) Laurens Jørgen Severin, f. i Horsens 8. september 1871, 2) Christine Margrethe, f. i Horsens 31. august 1874. Han kom til Rønne som svend i 1867 (RPP 28. januar 1868) og oplyste, da han 31. juli 1875 tog borgerskab i Rønne, at han havde taget borgerskab i Horsens 11. april 1870. Ved folketællingen i 1880 boede han til leje i

matr. no. 917 på Store Torv, og 23. oktober 1884 købte han matr. no. 886, ligeledes på Store Torv. Enken kom til at sidde i uskiftet bo. Ved hendes eget skifte, der afsluttedes 28. marts 1891, havde boet en værdi af 14600 kr., overskudet var på 3588 kr.

Lasse Andersson, (Löderup, Sverige), Hasle. Født i Walleberga, Christiansstads len, 9. juli 1834, død i Hasle 22. februar 1908. Gift i 1858 med Johanne Berlin, f. i Löderup, Christiansstads len 3. marts 1830, død i Hasle 10. marts 1907. 6 børn, hvoraf kendes: 1) *Anders*, f. o. 1862, 2) *Åke*, f. i Löderup 29. maj 1864, 3) *Ola*, f. i Löderup 9. juni 1866, 4) *Anne*, f. o. 1870, 5) *Niels*, f. i Löderup 6. februar 1872 (jvf. folketællinger og konfirmationer i Hasle). Folketællingerne, der angiver tidspunktet for giftermålet, oplyser isøvrigt, at familien kom til Hasle i 1877 og i 1880 boede til leje i matr. no. 180, medens han i 1890 og 1901 anføres som ejer af matr. no. 20b i Storegade. I 1880 boede de fire yngste børn endnu hos forældrene, i 1890 kun *Niels*, der var i lære hos faderen.

Ludvig Hermansen, Klemensker. Født i Klemensker 19. februar 1857, søn af udbygger på 27. sl.gd.'s grund Peder Hermansen og Petrea Møller. Død i Rø 10. maj 1926 og begravet i Klemensker. Gift i Klemensker 29. maj 1886 med Hansine Katrine Olsen, f. i Klemensker 8. marts 1866, død 22. november 1943. Børn: 1) *Jenny Lovise Kristine*, f. 31. december 1887, 2) *Agnes Hansine Marie*, f. 2. juli 1890, 3) *Augusta Petrea Kirstine*, f. 21. september 1892, 4) *Viggo Ludvig*, f. 1. juli 1895, død som lille, 5) *Anne Vilhelmine*, f. 10. januar 1897, død 24. august 1976. Han nedsatte sig først i 1880'erne og boede ved giftermålet i et hus på 10. vd.gd.'s grund, men senere i et hus i Stavsdal, matr. no. 47c på 39. sl.gd.'s grund ved krudtmagasinet. Han reparerede fortrinsvis ure, men et standur, der stadig er i familiens eje, lavede han efter 1900. Ved folketællingen i 1901 havde han en lærling. Datteren *Anne* kom som 14-årig ud at tjene på en gård, men blev så dårligt behandlet, at faderen tog hende hjem og satte hende til at hjælpe til på værkstedet, hvor hun fik en regulær urmageruddannelse og blev hans faste svend. Hun blev i 1925 gift med smed og automekaniker Emil Johansen i Rø og overtog samtidig faderens værksted. *Anne Johansen* fortsatte virksomheden med urreparationer og tog, som faderen også havde gjort det, ud til folk for at rense og istandsætte standure. Hun indstillede virksomheden o. 1955. Værkstedets inventar, et arbejdsbord/disk og et skab, begge med fuldt indhold, samt tasken med redskaber, der blev taget med ud til folk, og som går tilbage til *Ludvig Hermansens* tid, er nu skænket til Bornholms Museum.

Hans Peter Sonne, Klemensker. Født i Klemensker 1. januar 1858, søn af *Edvard Sonne* og *Bodil Kirstine Margrethe Jensdatter*. Død i Klemensker i 1943. Gift i Vestermarie 18. juli 1894 med *Tea Margrethe Boss*, f. i Vestermarie 7. februar 1870, datter af udbygger *Hans Christian Boss*. Børn: 1) *Dagmar Kristine*, f. 8. marts 1895, 2) *Ingeborg Dorthea*, f. 6. juli 1897, 3) *Olga Marie*, f. 30. oktober 1904. Han etablerede sig i et hus på 8. vd.gd.'s Grund, som han fik skøde på 28. april 1883, senere i et hus i den nuværende Klemensker by, som han lod opføre sidst i 1890'erne. Han var også musiker og en ivrig oldsagssamler. Da Bornholms Museum oprettedes i 1893 skænkede han det sin samling og overdrog også senere flere fund til museet.

Visere på viseur
med genudnyttet
barokskive.

Niels Peter Espersen, Rønne, Rudkøbing. Født i Rønne 18. april 1854, søn af *Johan Nicolaj Espersen* og *Mine Kirstine Engel*. Gift i Rønne 23. oktober 1884 med *Jensine Margrethe Kirstine Folkmann*, f. o. 1854, datter af skibsreder *J. P. Folkmann*. Børn: 1) *Christine*, f. i Rønne 13. august 1885, 2) *Jens Johan*, f. i Rønne 30. december 1887, 3) *Clara Marie*, f. i Rønne 6. februar 1889, 4) *Ingeborg*, f. i Rudkøbing 31. juli 1891, 5) *Theodor Folkmann*, f. i Rudkøbing 29. september 1894. Han lærte hos faderen og arbejdede videre hos denne. Han tog borgerskab i Rønne 3. december 1884 og boede ved folketællingen i 1890 i en lejlighed i faderens ejendom matr. no. 409 i Søndergade. I 1891 forlod han Bornholm og flyttede til Rudkøbing, hvor han overtog en stilling ved Langelands Telefonvæsen som telefontekniker. Ved folketællingen i 1901 var han tillige urmager og havde på sit værksted i Ahlefeldtsgade både en svend og en lærling. Ved folketællingerne i 1906 og 1911 betegnes han kun som telefontekniker. De sidste leveår skal han have tilbragt i København.

Anders Lasseson Andersson (Andersen), Neksø. Født i Sverige o. 1862, søn af *Lasse Andersson* og *Johanne Berlin*. Gift i Rønne 12. juni 1884 med *Maria Mathilde Andersen*, f. i Rønne o. 1860. Børn: 1) *Olga*, f. 21. september 1885, 2) *Johannes Marius*, f. 21. maj 1887, 3) *Andreas*, f. 26. februar 1889, 4) *Aage*, f. 7. juni 1890, 5) *Marie*, f. 24. juli 1891, 6) *Aage Berild*, f. 29. august 1893, 7) *Knud*, f. 24. oktober 1895, 8) *Alma*, f. 2. oktober 1897, alle i Neksø. Han var i 1883 svend hos *J. N. Espersen* i Rønne (RAL) og etablerede sig året efter i Neksø, hvor han ved folketællingen i 1890 boede til leje i matr. no. 330a og i 1901 ikke anføres selv, medens familien boede til leje i matr. no. 7 i Ferskesøstræde og modtog fattighjælp.

Niels Henrik Pedersen, Aakirkeby, (USA). Angives f. i Fåborg o. 1868. Gift i Rønne 18. maj 1887 med *Julie Annine Pedersen*, f. o. 1865. Børn: 1) *Sofus Axel Leonard*, f. i Aakirkeby 10. august 1889. Ved giftermålet betegnes han som urmager i Aakirkeby, men kort efter barnets fødsel forlod han kone og barn for at tage til Amerika (oplyses ved skilsmissen i 1905).

Carl Thorvald Haagensen, Rønne. Født i Tårbæk 17. august 1863, søn af kroejer *Carl Emil Haagensen* og *Christine Poulsen*. Død i Rønne 30. oktober 1938. Gift i Rønne 10. marts 1897 med *Jenny Alvilda Theodora Andersen*, enke efter drejer *J. V. Hjorth*, f. i Rønne 11. maj 1868. Børn: 1) *Alfred Thorvald*, f. 11. maj 1898. Han købte ved kontrakt af 20. december 1889 (skøde af 6. juni 1890) matr. no. 886 på Store Torv af boet efter *Christian Asmussens* enke. Han tog borgerskab som guldsmed 4. juli 1889 og borgerskab som urmager 25. februar 1890.

Niels Peter Nielsen, Neksø. F. i Aaker 19. november 1854, søn af udbygger *Jens Andreas Peter Nielsen* og hustru *Caroline*, 7.sl.gd.'s grund. Faderen købte ved skøde af 23. september 1869 matr. no. 343 i Neksø, et hus i Hjortestræde. I 1889 vendte sønnen tilbage til Neksø fra Rønne og nedsatte sig som urmager, boende hos forældrene. Han tog 9. februar 1897 borgerskab som urmager og 17. maj 1898 supplerende borgerskab som guldsmed. Han overtog forældrenes hus ved arveudlægsskøde, ti.l. 20. september 1900. Ved folketællingen i 1901 betegnes han som urmager og havde en svend på værkstedet. Han var da ugift.

Jacob Nicolaus Funch, Aakirkeby. Født i Aakirkeby 8. september 1855, søn af daglejer Anders Funch og Margrethe Johansdatter. Han var broder til *Christian Kofoed Funch*. Ved folketællingen i 1890 boede han hos moderen i hendes hus matr. no. 25a i Aakirkeby. Faderen opholdt sig i Amerika. Han betegnes da som urmagermester og var ugift. 5. december 1890 tog han borgerskab som købmand i Aakirkeby.

Marius Mathias Henriksen, Aakirkeby. Født i Aaker 13. april 1864, søn af Henrik Jørgen Marius Whitte Henriksen, 2. sl.gd., og Petrea Christine Dam. Gift i Rønne 27. april 1900 med Eleonora Roberta Kirstine Hansen, f. i Rønne 19. januar 1871, datter af arbejdsmand Bertel Frederik Hansen og Barbara Kirstine Kofoed i Rønne. Børn: 1) Johannes Christian Albert, f. 7. august 1902, 2) Aage Ludvig Mathias, f. 12. maj 1905, 3) Svend Edvard Frederik, f. 5. december 1907. Han var i 1877 i lære hos *Joh. Nic. Espersen* i Rønne (RKV) og ifølge folketællingen i 1901 vendte han i 1889 tilbage fra København og nedsatte sig i Aakirkeby. Her tog han 1. november 1889 borgerskab som urmager og 8. september 1898 supplerende borgerskab som instrumentmager. I 1901 boede han i matr. no. 20a i Storegade og havde 2 lærlinge på værkstedet. I vejviseren i 1910 er han opført, boende i Østergade.

Christian Alfred Larsen, Svaneke. Født i Ipsker 22. september 1864, søn af smed Lars Johan Larsen og Inger Marie Haagensen. Gift i Svaneke 30. oktober 1890 med Gunhild Kathrine Dam, f. i Østerlars 19. april 1868. Børn: 1) Marie Kirstine, f. 23. september 1891, 2) Hans Johan, f. 26. december 1893, 3) Anna Gunhild, f. 8. april 1896, 4) Signe Kathrine, f. 9. oktober 1898, 5) Kirstine Mathea, f. 1. juli 1901, 6) Christian Bernhard, f. 20. august 1904. Ved folketællingen i 1880 var han i lære hos *Georg Christian Holm* i Neksø. Han etablerede sig i Svaneke ved køb 17. februar 1890 af huset matr. no. 25a. Arvingerne fik tinglæst arveudlægsskøde på ejendommen 9. maj 1844.

Thorvald Andreas Jensen, Rønne. Født i Knudsker 13. marts 1858, søn af gårdejer Christian Jensen og Kristine Marie Engell (en søster til *Joh. Nic. Espersens* hustru). Død i Rønne 7. marts 1924. Gift i Rønne 11. oktober 1900 med Maren Marie, datter af avlsbruger Otto Peter Stibolt og Karoline Kirstine Møller, f. 19. februar 1860. Ingen børn. Han købte matr. no. 488 på Lille Torv 6. juli 1891 og tog borgerskab 2. september 1891 som urmager. Ved sin død betegnes han som guldsmed og urmager.

Jens Carl Gustav Sjøberg, Rønne. Født i Rønne 7. september 1863, søn af *Gustav Axel Sjøberg* og *Andrea Christine Mortensen*. Død i Rønne 13. juni 1936. Gift i Rønne 20. oktober 1905 med Ane Pedersen, datter af teglbrænder Jens Peter Petersen og Else Kirstine Rasmussen, f. i Aggenberg sogn 4. november 1879. Han lærte hos faderen og var ved folketællingen i 1890 svend hos denne. Han tog borgerskab 8. april 1891 og angives i folketællingen i 1901 at eje halvdelen af faderens forretning. Han blev senere restauratør i Rønne.

Liste over lærlinge og svende.

Andersen, Niels, f. i Sverige o. 1873, søn af senere urmager i Hasle *Lasse Andersson (Andersen)* og hustru Johanne. Han var ved folketællingen i 1890 i lære hos faderen og i 1890 og 1891 fadder i Neksø for børn af broderen *Anders Andersen*.

Andersen, Peter Math., lærling fra Gudhjem, der i 1884 logerede hos *G. A. Sjøberg* i matr. no. 493 (RAL 2. august).

Bidstrup, Hans Peter, f. i Rønne 30. januar 1822, søn af skræder Mads Holgersen og Kirstine Jensdatter. Indgik lærekontrakt med *August Peter Hansen* 1. januar 1837, men brød den i 1839 (RPP 19. februar 1839). Ved folketællingen i 1840 i lære hos *Andreas C. Holm* og i 1845 svend hos samme.

Bidstrup, Lars M., ved folketællingen i 1850 i lære hos *Jens Larsen Jespersen*, angives født i Allinge og 20 år gl.

Bohn, Jochum Thiesen, døbt i Rønne 16. december 1759, søn af Philip Hermansen Bohn og Cecilia Sophie, datter af købmand Jochum Thiesen i Svaneke. Ifølge faderens skifte af 16. november 1787 havde han lært urmageri hos *Christian Marchmann*, men sejlede nu fra Rotterdam.

Buss, Mathias Hermansen, døbt i Rønne 6. april 1746, søn af skræder, senere tillige graver ved Rønne kirke, Herman Nielsen Buss og Ellen Jensdatter. *Peter Arboe* var blandt fadderne. Begravet i Neksø 12. juni 1782. Han var endnu urmagerlærling, da han 17. juni 1766 ansøgte om at blive organist ved Neksø kirke (SSK) og 1767 tiltrådte stillingen, der indbragte 20 rd. årlig. Neksø kirke-regnskaber viser, at han tillige udførte reparationer af messinggenstande og ure.

Christensen, Mogens, svend, 19. juni 1842 fadder for *Niels Holms* barn.

Christiansen, Jørgen, var ved konfirmationen i 1797 og ved folketællingen i 1801 i lære hos *Jørgen Peter Arboe*.

Christoffersen, Jens, f. i Ingelstad i Sverige o. 1861, var ved folketællingen i 1880 lærling hos *G. A. Sjøberg* og var som svend 15. juni 1881 fadder for sammes barn.

Dam, Lars, ifølge skattetaxten svend hos *Peder Olsen* i 1855.

Einsiedel, Hugo K. von, svend hos *J. N. Espersen* i matr. no. 409a i 1884 (RAL 3. juni).

Ellebye, Niels Kristian, f. i Svaneke 30. juli 1836, søn af snedker Anders Nielsen Ellebye og Johanne Cathrine Rasmusdatter. Han var ved folketællingen i 1855 lærling hos *Mogens P. Westh*. Han idømtes 22. december 1857 3 gange 5 dages fængsel på vand og brød for tyveri og videresalg af et lommeur (RJP).

Espersen, Christian Peter, f. i Rønne 9. august 1819, søn af *Niels Espersen* og Anne Margrethe Viol. Han lærte hos faderen og tog som ung svend til St. Croix, hvorfra han sendte penge hjem. Faderen investerede disse for ham ved udlån mod pant i jorder (23. oktober 1843 og 5. november 1844). Senere angives han at bo i Amerika, da han 4. januar 1851 atter udlånte penge mod pant i jord, og i Australien, da han 23. juni 1857 udlånte penge mod sikkerhed i et hus. Ved faderens død angives han som fraværende.

Espersen, Hans Peter, født i Klemensker o. 1796, søn af senere snedker og tømrer i Rønne Peder Espersen og Margrethe Christensdatter. Død i Roskilde 10. februar 1847. Ved konfirmationen i 1811 var han i lære hos farbroderen *Niels Espersen*, og som udlært taffel-

urmagersvend tog han i 1815 til København (AL), hvor han 1. juli 1816 blev indskrevet i lære for et år hos urmager Jens Bertelsen Langgaard (FUK). Han slog sig ned som urmager i Roskilde, hvor han tog borgerskab 1. august 1821.

Espersen, Niels Jacob, f. på Christianshavn, Vor Frelsers sogn, 5. januar 1817, søn af skrædermester Christen Espersen og Gunild Margrethe Petersen. Faderen tog sidst i 1820'erne til Rønne, og her var sønnen ved folketællingen i 1834 i lære hos farbroderen *Niels Espersen*. Han forlod Bornholm efter afsluttet læretid og kom til at virke dels i Fredericia, hvor han tog borgerskab 20. juli 1843, dels i Odense, hvor han tog borgerskab i 1861.

Frederiksen, Jens N., ifølge skattetaxten svend hos *J. N. Espersen* i 1865.

Funch, H., nævnt i taxationslisten til skattetaxten i 1852 i Rønne.

Hald, Hans Hansen, døbt i Rønne 11. oktober 1812, søn af bager Hans Jensen Hald. Indgik 25. juni 1827 lærekontrakt med *Lars Kum*. Faderen indgav 9. december 1829 en klage over dennes behandling af sønnen (RPP), men der blev indgået forlig i sagen. Ved folketællingen i 1834 angives han at bo hos forældrene, men forlod kort efter Bornholm.

Hansen, Andreas Morten, f. i Rønne 20. november 1836, søn af sømand Anders Hansen og Johanne Margrethe Hæle. Ved folketællingen i 1855 var han i lære hos *Jens Larsen Jespersen*, og han er i skattetaxten i 1857 som urmagersvend, boende til leje i gl. no. 181aa (= del af matr. no. 396). I 1862 betegnes han som vognmand, men udgik af skattetaxten i 1865.

Hansen, Jesper Peter, ved folketællingen i 1855 i lære hos *Jesper Jacobsen*, angives født i Rønne og 18 år gl.

Hansen, Niels, ved folketællingen i 1834 i lære hos *Hans Hansen Holm*, var 21 år gl.

Hartvig, Johan Wilhelm, f. i Neksø 1. marts 1817, søn af *Peder Pedersen Hartvig* og Anne Kirstine Espersdatter (*Niels Espersens* søster). Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos halvbroderen *Esper Jørgensen Sonne* i Aakirkeby.

Holgerson, Christian Bidstrup, født i Rønne 9. marts 1837, søn af skræder Mads Holgerson og Kirstine Juhl. Ved folketællingen i 1855 var han i lære hos *Andreas C. Holm*.

Holm, Andreas Ipsen, f. i Rønne 20. juni 1825, søn af *Jens Peter Holm* og Karen Kirstine Dam. Død i Rønne 15. maj 1849. Ugift.

Holm, Andreas Peter, hj.d., i kirke 29. september 1809, søn af smed Jørgen Nicolaj Holm. Død af brystsvaghed 6. april 1828, betegnes da som svend.

Holm, Hans Peter, f. o. 1810. Ved folketællingen i 1834 var han i lære hos *Johan Bjerregrav*. Han logerede i gl. no. 487 (= matr. no. 586) ved folketællingen i 1840. Han nævnes endnu 19. januar 1841 som vidne i en tyverisag (RPP).

Holm, Hans Peter, f. o. 1816, boede ved folketællingen i 1840 sammen med moderen til leje i gl. no. 39 (= matr. no. 309) og betegnes da som svend.

Holm, (Jens Christian), ifølge skattetaxten havde *Andreas C. Holm* i 1858 en søn som svend, ant. Jens Christian, f. 8. maj 1836. Ved faderens skifte betegnes han som møllersvend i Hasle.

Høg, Søren, formentlig lært på Bornholm, hvorfra han vides at stamme. En væggesmed, mærket „Søren Høg No. 2“, er på Dansk Folkemuseum. Han blev urmager ved Sande Fjord i Norge, hvor han

vides at have lavet omkring 40 ure i løbet af 1780'erne.

Ipsen, Jacob Christian, oprettede lærekontrakt med *Lars Kum* 11. juli 1820. 9. december 1829 behandles dennes klage over at lærlingen har forladt ham (RPP). Forlig i sagen. Faderen kaldes Claus Ipsen.

Jacobsen, Peder, ant. f. i Rønne 25. december 1819, søn af dag-lejer Jacob Nielsen og Karen Thomasdatter. Han var ved folketællingen i 1840 lærling hos *Michel Jacobsen*.

Jensen, Anders Adolph V., var i 1877 svend hos *J. N. Espersen* (RKV).

Jensen, Jens Peter, f. i København o. 1824, ved folketællingen i 1840 lærling hos *Mogens P. Nielsen*. 24. april 1844 fik han som svend pas til København (RPPR).

Jensen, Jørgen, ant. f. i Rønne 10. maj 1823, søn af sømand Jochum Christian P-- og Anne Margrethe Jørgensdatter. Han logerede ved folketællingen i 1845 som svend i gl. no. 47b (= matr. no. 99).

Jensen, Peder, nævnes som fadder 26. december 1792 og 9. oktober 1796 i Rønne.

Jespersen, Christian Kofoed, f. i Aakirkeby 13. december 1839, søn af møller Mogens Kofoed Jespersen og hustru Bodil Christine. Han var ved folketællingen i 1855 i lære hos *Johan C. Lindtner* og i 1860 var han svend hos samme. 3. april 1861 fik han pas til Amerika (RPPR).

Jespersen, Mogens Peter, f. i Aakirkeby 29. maj 1837, broder til foregående. Han var ved folketællingen i 1855 i lære hos *Johan C. Lindtner* og er i skattetaxten i 1856 – 57 som svend hos *Jens Mortensen*.

Johnsen, Carl Gustav, f. i Sverige o. 1841. Han er i skattetaxten i 1867 som svend hos *J. N. Espersen* og fik 9. august 1867 pas til Lybæk (RPPR).

Jørgensen, Anders, f. i Aaker 9. november 1823, søn af Ole Andersen, 53. sl.gd., og Karen Kirstine Kofoed. Død i Rønne 25. juli 1846. Han var ved folketællingen i 1845 i lære hos *Peter Bidstrup*, ved sin død kaldes han urmagersvend.

Jørgensen, Jørgen Peter, f. i Rønne 23. april 1824, søn af sømand Jens Jørgensen og Margrethe Baltzersdatter. Død i Rønne 25. februar 1895, betegnes da som ugift sindssyg fhv. urmager. Han var ved folketællingen i 1840 i lære hos *Morten Jørgensen Møller* og løste 17. april 1845 pas til København (RPPR). I 1849 gik han som urmagersvend rundt på Bornholm for at rense ure (RPP 22. marts 1849).

Kiempe, Giert Giertsen, døbt i Rønne 23. oktober 1763, søn af skipper Giert Pedersen von Kiempen og Giertrud Robbertsdatter. Død i København 28. oktober 1829. Han har antagelig lært i Rønne før han lod sig indskrive i lære hos urmager Johan Jacob Jahnsen i København, hvor han blev ind- og udskrevet 21. april 1784, samme dag som han aflagde sit svendestykke, et taffelur, efter at have stået i lære i 3 år. Han aflagde mesterstykke 22. oktober 1789 (FUK) og tog borgerskab i København 26. oktober 1789 som taffelurmager. Han havde værksted og udsalg først i Bredgade 191, senere på Kongens Nytorv. Han averterede ofte først i 1790'erne med bornholmerure, specielt „Arboe'ske”.

Kjøbech, Jens Peter Jensen, f. i Rønne 7. december 1837, søn af pottemager (senere en overgang murer) Jens Peter Kjøbech og Cicilia Dorthea Hansdatter Westh. Ved folketællingerne i 1855 og

1860 var han i lære hos *Jørgen Svendsen Riis*.

Klinge, Julius, var i 1879 svend hos *J. N. Espersen* i matr. no. 409 (RAL 1. maj).

Kofoed, Christian Andreas, f. i Hasle 8. juni 1838, søn af kulgraver Andreas Kofoed Aabye og Karen Kirstine Nielsen. Han var ved folketællingerne i 1855 og 1860 i lære hos *Jens Chr. Jensen*.

Kofoed, Jens Alfred, f. i Rønne 16. oktober 1852, søn af *Jens Mouritzen Kofoed* og Margrethe Kirstine Møller. Han var ved folketællingen i 1870 i lære hos faderen og må ifølge dennes skifte være død før forældrene.

Kofoed, Jens Michael, ved folketællingen i 1834 i lære hos *Niels Hansen*, angives at være 22 år gl., evt. fejl for *Jens Mouritzen Kofoed*?

Kouberg, Niels Nielsen, 20-årig urmagersvend, der 10. marts 1964 fik pas til Sverige (RPPR).

Larsen, Hans Peter, angives f. i Rønne o. 1822, ved folketællingen i 1850 lærling og i 1855 svend hos *Andreas C. Holm*, i skatte-taxten i 1855.

Larsen, Jens, f. o. 1783, ved folketællingen i 1801 i lære hos *Jens Pedersen Holm*.

Larsen, Johannes Bertram, f. i Sorø 29. marts 1823, søn af portbetjent Niels Larsen og Margrethe Hansdatter. Død i Køge 30. januar 1877. Han lærte urmageri og tog til Bornholm for at lære „grovt“ urmageri. Sammen med sin læremester der, *Hans Peter Ipsen*, kom han til at fremstille flere tårnurværker. Urmagerborger-skab i Køge 9. juni 1848, opsagt 20. oktober 1855, i Nykøbing F. 29. oktober 1855, opsagt 24. april 1857, og igen i Køge 8. juli 1858. 9. juli 1862 til 4. juli 1863 tillige som handlende. Tårnurmager.

Larsen, Poul Andreas, f. i Svaneke 1. oktober 1870, søn af skomager Hans Larsen og Andrea Kirstine Pedersen. Han var ved folketællingen i 1890 svend hos *C. G. Holm* i Neksø.

Lindtner, Jens Joseph, f. i Rønne 6. maj 1840, søn af organist Johan Casper Lindtner og Birgitte Jensdatter. Død i Vordingborg 28. januar 1865.

Lou, Christian Johannes, f. i Rønne 3. september 1839, søn af tømmermand Tønnes Lou og Christine Sophie Torpegaard. Død i Shanghai 15. november 1865 (RSD 1870). Ved folketællingen i 1855 var han i lære hos broderen *Jens Peter Lou*.

Lund, N. C. var 28. maj 1835 fadder for *Jens Mortensens* barn.

Marchmann, Jørgen, ved folketællingen i 1850 i lære hos *Jørgen Svendsen Riis*, angives f. i Rønne og 19 år gl.

Markus, Jens Peter, f. i Aaker 17. marts 1843, søn af enke Marie Johansen. Lærling, der 23. april 1859 meldte afgang fra Rønne til Aaker (AL).

Michelsen, Mogens, døbt på Christiansø 14. december 1799, søn af soldat Michel Jensen og Bodil Kirstine Pedersdatter. Han lærte hos *August Peter Hansen* og blev sammen med denne 11. januar 1820 dømt til at stryges for kagen og at arbejde i Københavns fæstning på livstid for tyveri af urværker, se s. 120.

Michelsen, Niels, f. o. 1805, urmagersvend, der i 1824 meldte tilgang til Rønne fra Pedersker (TL).

Michelsen, Niels, f. o. 1815, var ved folketællingen i 1840 svend hos *Jens Christian Jensen*. Vinteren forud havde han lavet 6 urværker for *Hans Hansen Holm*, som han krævede betaling for i dennes bo i 1840 (RSD).

Mogensen, Vilhelm, boede som lærling i matr. no. 408 i 1877 (RKV) og var som svend fadder 15. juni 1881 for *G. A. Sjøbergs* barn.

Mortensen, Andreas Peter, f. i Rønne 13. november 1829, søn af *Jens Mortensen* og *Christiane Lind*. Han var ved folketællingen i 1845 i lære hos *Jesper Jacobsen* og i 1855 svend hos faderen og er som sådan i skattetaxten 1854 – 65. 9. maj 1865 fik han pas til Amerika (RPPR).

Mortensen, Hans, f. o. 1824, han var ved folketællingen i 1840 svend hos *Jens Mortensen*.

Mortensen, Martin Andreas, f. i Rønne 28. september 1837, søn af *Jens Mortensen* og *Christiane Lind*. Død i Rønne 7. maj 1892 som ugift fhv. urmager. Han var ved folketællingerne i 1855 og 1860 i lære hos faderen og var derefter svend hos denne. Han boede hos moderen til sin død.

Mortensen, Niels, f. i Sverige o. 1841, han var ved folketællingen i 1860 i lære hos *Mogens Peter Westh*.

Mouritzen (Larsen), i skattetaxten i 1854 som svend hos *Andreas C. Holm*.

Møller, Ferdinand Christian Ludvig, søn af marskandiser Møller i København, der i oktober 1842 havde bedt *Lars Henrichsen* om at lære sønnen, der allerede havde lært finere urmageri, også at lave det grovere. 13. marts 1843 afhøring i Rønne, fordi lærlingen havde solgt ure, modtaget til reparation, i København (RPP).

Møller, Hans Jørgen, f. i Rønne 7. august 1825, søn af *Morten Jørgensen Møller* og *Anne Marie Knudsen*. Død i Rønne 4. januar 1911 som ugift fhv. urmagersvend. Han var længe svend hos faderen og boede efter dennes død hos broderen, urmager, senere blikkenslager *Martin A. Møller*.

Møller, Jørgen Jensen, f. i Rønne 23. august 1829, broder til ovenstående. Han var ved folketællingen i 1850 svend hos faderen, men forlod derefter Bornholm.

Mørch, Jens Jensen, F. i Gudhjem 16/8 1815, søn af constabel *Jens Pedersen Mørk* og *Bodil Malene Larsdatter*. Han var ved folketællingerne i 1834 og 1840 i lære hos *Peder Jacobsen*. Han fik 31. maj 1844 pas fra Rønne til København (RPPR) og var ved folketællingen i 1845 svend hos *Anders Funch*, Pilestræde 91–92.

Nielsen, Bengt, f. i Sverige o. 1841, var ved folketællingen i 1860 i lære hos *Mogens P. Westh*.

Nielsen, Erik, f. i Sverige o. 1841, var ved folketællingen i 1860 i lære hos *Mogens P. Westh*.

Nielsen, Hans Peter, f. o. 1782, var ved folketællingen i 1801 i lære hos *Christian Due*.

Nielsen, Jens Peter, f. i Klemensker 11. januar 1843, søn af daglønner og indsidder *Niels Frederiksen* og *Maren Margrethe Jensen*. Død i Rønne 7. maj 1870 som ugift taffelurmagersvend.

Nielsen, Niels, f. i Sverige o. 1835, var ved folketællingen i 1855 i lære hos *Mogens P. Westh*.

Olsen, Hans Peter, ant. f. i Aaker 15. april 1831, søn af *Ole Jensen* i Riseskoven og *Maren Margrethe Møller*. Han meldte afgang fra Aaker til Rønne 16. februar 1848 (AL) og er antagelig identisk med den urmagersvend *Olsen*, der ifølge skattetaxten var hos *Jens Christian Jensen* 1854.

Olsen, Niels, nævnes i 1793 og 1795 som lærling hos *Hendrich Dreyer* (RPP 14. august 1793, HTB 30. januar 1795).

Olsen, Ole, døbt i Rønne 3. oktober 1813, søn af daglønner Ole Hansen og Ellen Kirstine Poulsdatter. Han var ved folketællingen i 1834 i lære hos *Jens Jørgen Møller*.

Petersen, Christopher Wilhelm, døbt i Holmens kirke, København, 11. oktober 1804, søn af fhv. matros Jørgen Petersen og Kirstine Christophersdatter. Han var i Rønne ved konfirmationen i 1819 og meldte afgang til Østerlars i 1823 (AL), var da lærling.

Petersen, Frederik Peter Christian, døbt i Garnisons kirke i København 28. juli 1812, søn af major og landinspektør Henning Petersen og Sophie Voigt. Han har utvivlsomt lært i Rønne, hvor faderen boede fra 1815. Han underviste i nogle år på den af faderen i 1825 i Rønne oprettede tegneskole, men opholdt sig ved faderens død 7. februar 1837 i København (jvf. skiftet).

Petersen, Georg Marius, f. i Rønne 11. maj 1837, søn af constabel Jørgen Pedersen og Karen Maria Johnsen. Død i Rønne 18. november 1857 som ugift urmagersvend. Han var ved folketællingen i 1855 i lære hos *Jesper Jacobsen*.

Petersen, Hans Christian, f. i Nekse 9. februar 1864, søn af sømand Hans Peter Petersen og Martha Kirstine Bohn. Død i Nekse 24. maj 1893 som ugift urmagersvend, boende hos forældrene.

Petersen, Hans Peter, f. i København o. 1875, var ved folketællingen i 1890 i lære hos *G. C. Holm* i Nekse.

Pedersen, Ole, urmagersvend, var 8. marts 1839 fadder for *Michel Jacobsens* barn.

Petersen, Orla Lauritz, f. i Nyborg o. 1864. Han var svend hos *J. N. Espersen*, da han 29. august 1875 anmeldte et overfald (RPP) samt ved folketællingen i 1880.

Pihl, Lauritz Ipsen, f. i Rønne 29. april 1843, søn af skomager Jeppe Andersen Pihl og Ane Marie Marker. Ant. identisk med den 17-årige Lauritz Ipsen, der ved folketællingen i 1860 var i lære hos *Jørgen S. Riis*.

Pihl, Peder Jensen, 19-årig lærling hos *Jesper Jacobsen* ved folketællingen i 1860. Ant. identisk med Peter Ipsen Pihl, f. i Rønne 2. august 1841 og broder til ovenstående.

Rasmussen, Jens Peter, 19-årig urmagersvend, der 20. februar 1880 løste pas fra Nekse til Svaneke (NPPR).

Riis, Jens Rasmussen, f. i Rønne 15. januar 1823, søn af sømand Lars Hansen Riis og Johanne Christine Ipsen. Han var broder til *Hans Larsen Riis*. Han indgik 28. marts 1837 lærekontrakt med *Jesper Jacobsen* (hvor han var i lære ved folketællingen i 1840) om at stå i lære i 6½ år, han skulle have kost og specificerede klæder (original i Bornholms Museum). Han løste pas til København 22. juni 1842 (RPPR).

Rønne, Christian, var 6. maj 1826 fadder i Rønne for *Morten Kofoed Rasch's* barn, var da urmagerlærling.

Rønne, Lars Christensen, f. i Rønne 20. september 1830, søn af daglejer Niels Christensen og Karen Marie Larsdatter. Han var ved folketællingen i 1850 lærling og i 1860 svend hos *Morten J. Møller*, i skattetaxten er han opført som svend hos denne 1854 – 57.

Rønne, M. C., ifølge skattetaxten svend hos *J. N. Espersen* i 1861, evt. fejl for *Michael Hansen Rønne*.

Rønne, M. P., i skattetaxten 1864 – 65 som taffelurmager, boende til leje i nyt no. 632 (= matr. no. 911), evt. fejl for *Michael Hansen Rønne*.

Rønne, Peter Lorentzen, f. i Rønne 17. februar 1819, søn af dag-lejer Lars Peter Rønne og Anne Marie Henriksdatter. Død i Skive 9. marts 1873. Han lærte hos *Christian Due jun.*, hvorfra han blev udskrevet aflære 1. maj 1840. Derefter svend hos *Christoffer Hansen Koføed*, fra hvem han i 1842 stjal et urværk (RPP 24. oktober 1842), hvorfor han 21. november 1842 idømtes 6 gange 5 dages fængsel på vand og brød. Han blev senere urmager i Skive.

Rønne, Peder Sørensen, angives f. i Rønne o. 1819, da han 3. maj 1843 fik pas til Skive og 10. juli 1846 pas til København (RPPR). Muligvis fejl for foregående.

Sander, Ole Hansen, indgik 29. oktober 1806 lærekontrakt med *Jørgen Peter Arboe*, som han 6. december 1808 oplyser sig midlertidigt løst fra for at kunne tage med på kapringstogter, imod at *Arboe* fik 1/3 af hans prispenge (RSSP).

Sandgren, Joseph Frantz, arbejdede som svend hos *G. A. Sjøberg* fra december 1865 til kort efter nytår 1870, derefter i et par måneder hos *Carl Rønne* (RPP 20. august 1875). Han må være identisk med den *Fritz Sandberg*, der ifølge kirkebogen var fadder for et af *G. A. Sjøbergs* børn 16. december 1866.

Schou, Herman Pedersen, ant. identisk med Herman Koføed Schou, f. i Rønne 21. februar 1822, søn af sømand Peder Schou og Grethe Marie Guldborg. Han var ved folketællingen i 1840 i lære hos *Jørgen Jensen Møller* og var urmagerssvend, da han 5. juli 1843 løste pas til København (RPPR).

Schou, Niels H., ifølge et forhør 6. juni 1848 i Rønne havde han i 3–4 måneder været i lære hos *Niels Peter Beth* og senere hos *Edvard Sonne* i Klemensker, begge erklærede, at mødte han modgang, blev han konfus (RPP).

Sjøberg, Karl Adolph Kristoffer, f. i Sverige o. 1871, ved folketællingen i 1890 var han svend hos *G. A. Sjøberg*.

Sommer, Peder Pedersen, døbt i Aaker 8. marts 1812, søn af konstabel Peder Pedersen. Han kom for politiretten 28. november 1829, mistænkt for tyverier. Det oplyses da, at han havde stået i lære først i 1½ år hos *Frantz L. Blaamann*, derefter i 1½ år hos *Jens Pedersen Holm* (RPP).

Sonne, Edvard, f. i Aakirkeby 31. december 1831, søn af *Esper Jørgensen Sonne* og *Johanne Margrethe Larsdatter*. Han var ved folketællingen i 1850 i lære hos *Jeppé Findanus Pedersen* og i 1855 svend hos *Jens Larsen Jespersen*. Han er i Rønne skattetaxt 1854–57 som svend dels hos sidstnævnte, dels hos *Jens Mortensen*.

Svendsen, Peder, angives født i Sandvig o. 1840, ved folketællingen i 1855 var han i lære hos *Hans Larsen Riis*.

Taxèn, Lars, f. i Sverige, fik 20. august 1872 pas fra Neksø til Hasle og Rønne (NPPR).

Thorsen, Jens Peter, f. i Rønne 19. januar 1838, søn af skipper Jens Thorsen og *Petrea Jørgensen*. Han var ved folketællingen i 1855 i urmagerlære, men boede hjemme hos stedfaderen, købmand David H. Bidstrup. Han fik 30. september 1858 pas til St. Thomas. Her boede hans stedfaders broder, *Carl Magerius Bidstrup*.

Togsværd, Hans Jørgen, f. i Klemensker 20. marts 1777, død i Neksø 28. april 1851, søn af sognedegn *Jørgen Sandbye Togsværd* og *Benedicte Jørgensdatter* og broder til *Ole Jørgensen Togsværd*. Ved folketællingen i 1801 var han svend hos *Jens Diderich Bech* i Neksø, men forlod hurtigt urmageriet og blev sømand.

Tranberg, Carl Henrich Peter, f. i Rønne 26. januar 1831, søn af daglejer Esper Hansen Tranberg og Gjertrud Kirstine Pedersdatter. Ved folketællingen i 1850 var han i lære hos *Mogens P. Westh*.

Vassard, Jacob Gregorius, f. o. 1848, meldte 12. oktober 1863 tilgang til Rønne, benævnes urmagerlærling og kom fra Hvedstrup (TL).

Westh, Johannes Torensius, f. i Rønne 7. juni 1829, søn af ltnt. Thor Pedersen Westh og Else Kirstine Kofoed. Han var ved folketællingen i 1845 i lære hos broderen *Mogens P. Westh* og er anført som svend i taxationslisten til skattetaxten i 1852.

Østerby, Carl Th., var i 1878 svend hos *Chr. Asmussen* (RAL).

Kilder til biografierne

- AL, afgangslisterne i kirkebøgerne.
Arboe-stamtavlen, Jul. Bidstrup, Stamtavler over Familierne Hauberg og Arboe, København 1911.
BAE, Bornholms amt, gruppesager ekstraskatten vedkommende 1754 – 1809, LA.
BAK, Bornholms amt, kopibøger, LA.
FT, folketællingerne.
FUK, Fortegnelse over urmagermestre og deres læredrenge 1704 – 1906, udarbejdet af Bering Liisberg, KSA.
HJP, Hasle byfoged, justitsprotokol, LA.
Koefoed A, Julius Bidstrup, Stamtavle over Familien Koefoed, København 1886.
Koefoed B, Stamtavle over Familien Koefoed fra Koefoedgaard i Østermarie, København 1887.
MLK, Bornholms amt, gruppesager, mandtaller købstæderne vedkommende, skatteligninger 1743 – 1804, LA.
NJP, Neksø byfoged, justitsprotokoller, LA.
NPPR, Neksø byfoged, pasprotokol 1835 – 93, LA.
Oeder, Oeders efterretninger 1771, RA.
RAL, Rønne byfoged, protokol over anmeldte logerende 1. januar 1878 – 86, LA.
RBL, Rønne rådstue, breve til ligningskommisionen (heri liste over svendene 1859), LA.
RDS, Rønne byfoged, diverse sager 1686 – 1916, LA.
RHB, Rønne rådstue, havnebog 1740 – 1804, LA.
RJP, Rønne byfoged, justits- og domprotokoller for kriminelle sager, LA.
RKR, Rønne rådstue, kærnerregnskaber, LA.
RKV, Rønne købstadsarkiv, vejviser 1877, LA.
RPP, Rønne byfoged, politiprotokoller, LA.
RPPR, Rønne byfoged, pasprotokol 1843 – 74, LA.
RSP, Rønne byfoged, skifteprotokoller, LA.
RSSP, Rønne byfoged, skøde- og panteprotokoller, LA.
RTB, Rønne byfoged, tingbøger, LA.
SKT, Rønne rådstue, skattetaxter, LA.
SSK, Sjællands stiftsøvrighed B II, kommunesager, Bornholm 1750–1802, LA.
TL, tilgangslistor i kirkebøgerne.
TSL, Bornholms toldinspektorat, rentekammerbreve 1776, heri skibsliste for 1779, LA.

KSA = Københavns Stadsarkiv.

LA = Landsarkivet for Sjælland m.v.

RA = Rigsarkivet.

Urmagerregister.

De med *kursiv* fremhævede sidetal henviser til vedkommendes biografi.
Øvrige sidetal til omtale i hovedteksten eller andres biografier.

Andersen, Anders, se: Andersson, Anders Lassezon.

Andersen, Esper, se: Lund, Esper Andersen.

Andersen, Jens, se: Andersson, Jöns.

Andersen, Lasse, se: Andersson, Lasse.

Andersen, Mads, se: Munch, Mads Andersen.

Andersson, Anders Lassezon, 156, 159, 161.

Andersson, Jöns, 156.

Andersson, Lasse, 158, 159, 161.

Anker, Jens V., f. 2. august 1859, død 11. april 1944, fabrikant i Hasle, lavede i 1920'erne og -30'erne kopier af gamle bornholmske ure.

Antique Art, mærkning på kopier af empirebornholmere, lavet af urmager H. Poulsen for Thorkild Kristensen, Ålborg, i perioden 1963–64. De findes mærket dels Antique Art, dels H. Poulsen, dels Th. Kristensen.

Arboe, Jørgen Peter, 12, 26, 30–57, 78, 80, 81, 83, 88, 92, 96, 98, 102, 104, 107, 161, 167.

Arboe, Otto Poulsen, 12–25, 79, 85, 86, 88, 91, 96, 98.

Arboe, Peter Poulsen, 12–25, 72, 79, 91, 92, 95, 96, 98, 101, 102, 161.

Arboe, Poul Petersen, 35, 92, 102, 115, 116, 118.

Armand, Johan Wilhelm, 31–52, 75, 107, 110, 113, 115, 118.

Asmussen, Christian, 73, 157, 159, 168.

Bech, Anders Rasmussen, 115.

Bech, Jens Diderich, 33, 102, 167.

Beth, Jørgen Nielsen, 77, 84, 108, 142.

Beth, Niels Nielsen, 37, 66, 108, 140, 142, 149.

Beth, Niels Peter, 140, 147, 167.

Bidstrup, Carl Magerius, 144, 167.

Bidstrup, Christian, (jun.), 66, 73, 100, 126, 134, 135.

Bidstrup, Christian Hansen, 33–37, 66, 76, 100, 102, 104, 126, 134, 144.

Bidstrup, Hans Hansen, 37, 72, 102.

Bidstrup, Peder Hansen, 66, 100, 119, 134, 140, 146, 163.

Bjerregrav, Frederik Christian, 105, 130, 136.

Bjerregrav, Jens Christian, 105, 142.

Bjerregrav, Johan Christian, 66, 69, 105, 130, 142, 162.

Bjerregrav, Joseph Marchmann, 37, 66, 105, 111, 115, 130, 136, 142.

Bjerregrav, Peter, 73, 74, 105, 136.

Blaamann, Christian Frederik, 111, 131.

Blaamann, Frantz Ludvig, 111, 131, 167.

Blaamann, Johan Wilhelm, 111, 131.

Bohn, Claus Clausen, 92, 107.

Bohn, Claus Jørgensen, 15–25, 30, 88, 91, 107.

Bohn, Mogens Espersen, 106.

Boss, Andreas Olsen, 122, 138.

Christensen, Joseph Jensen, 141.

Christiansen, Hans, 139.

Clausen, Morten, 136.

Clemmensen, Hans Jørgen, 67, 73, 148.

Dam, Hans Peter, 68, 69, 89, 154.

Dam, Jacob Peder Hansen, se: Gudhjem, Jacob Peder Hansen.

Dam, Mathias Jespersen, 150, 154.

Dreyer, Henrich Hansen, 25, 33, 37, 94, 95, 104, 107, 113, 114, 165.

Dreyer, Jens Hansen, 25, 33, 94, 100, 115.

Drejer, Magnus, se: Pocholan, Magnus.

Dreyer, Poul Hansen, 37, 100, 104, 115.
 Due, Christian Madsen, 26–66, 85, 101, 106, 109, 112, 116, 117, 124, 165.
 Due, Christian (jun.), 59–66, 82, 101, 124, 138, 167.
 Ellebye, Hans Peter, 153.
 Espersen, Christen, 66, 118, 129, 149.
 Espersen, Esper Peder, se: Rønne, Esper Pedersen.
 Espersen, Georg Harald, 73, 118, 152.
 Espersen, Hans Peter, 129, 149.
 Espersen, Johan Nicolaj, 53, 67, 73, 117, 142, 153, 154, 157, 159–164, 166.
 Espersen, Niels, 35–68, 77, 87, 113, 116, 117, 128, 129, 142, 149, 152, 153, 161, 162.
 Espersen, Niels Peter, 118, 142, 159.
 Fog, Victor Frederik, 54–67, 123, 148.
 Funch, Anders Hansen, 89, 115, 135, 146, 165.
 Funch, Christian Kofoed, 157, 160.
 Funch, Haagen Pedersen, 94, 99.
 Funch, Jacob Nicolaus, 160.
 Funch, Lars Henriksen, 35–53, 89, 113, 115, 117, 122, 135.
 Funch, Mads, 125.
 Graae, Peter Ludvig Demmery, 141.
 Gudhjem, Jacob Peter Hansen, 116.
 Hammer, Jørgen Hartvig, 133.
 Hammer, Niels, 133.
 Hansen, August Peter, 76, 120, 121, 125, 144, 161, 164.
 Hansen, Christopher, se: Kofoed, Christopher Hansen.
 Hansen, Edvard, se: Sonne, Edvard Hansen.
 Hansen, Eivind Gaalaas, f. i Åkirkeby 21. august 1903. Mekaniker i Åkirkeby, som i 1923–24 lærte at lave ure hos Marcus Larsen. Lavet flere ure.
 Hansen, Frederik, 134.
 Hansen, Hans, se: Sonne, Hans Hansen.
 Hansen, Jacob Peter, se: Gudhjem, Jacob Peter Hansen.
 Hansen, Jens, se: Rønne, Jens Hansen.
 Hansen, Jens Christian, 138.
 Hansen, Jeppe, 97.
 Hansen, Niels, 127, 134, 140, 164.
 Hansen, Ole Togsværd, 66, 132, 145, 148.
 Hansen, Svend, se: Stange, Svend Hansen.
 Hartvig, Jørgen Frederik Johansen, 154.
 Hartvig, Mogens Peter, 119.
 Hartvig, Peder Pedersen, 35–53, 113, 115, 117, 119, 128, 152, 162.
 Henriksen, Bendt, 155.
 Henriksen, Hans Peter, 136, 152.
 Henriksen, Jørgen, 14–25, 93.
 Henriksen, Lars, se: Funch, Lars Henriksen.
 Henriksen, Lars Peter, 60, 61, 136, 152, 165.
 Henriksen, Marius Mathias, 160.
 Henriksen, Ole, 14–25, 77, 85, 93, 99, 106.
 Herlufsen, Hans Peter, 131.
 Hermansen, Ludvig, 158.
 Hjorth, Hans Peter, 59, 60.
 Hoffenbladt, Christopher, 13.
 Holm, Anders Pedersen, 123.
 Holm, Andreas Christian, 140, 156, 161.
 Holm, Andreas Clausen, 60, 139, 150, 151, 162, 164.
 Holm, Claus Christian (sen.), 61, 119, 137, 139.
 Holm, Claus Christian (jun.), 60, 119, 137.

Holm, Georg Christian, 157, 160, 164, 166.
 Holm, Hans Hansen, 59, 126, 138, 162, 164.
 Holm, Hans Jensen, 145.
 Holm, Jens Peter, 66, 119, 162.
 Holm, Jens Pedersen, 37, 109, 121, 164, 167.
 Holm, Mads Jensen, 121.
 Holm, Niels, 140, 156, 161.
 Holst, Hans Jensen, 139, 155.
 Holst, Jens Mortensen, 73, 133, 139, 155.
 Holtin, Magnus, se: Hulthén, Magnus.
 Hovald, Poul Jacobsen, se: Hovaldsen, Poul.
 Hovaldsen, Jacob, 37, 85, 109, 116.
 Hovaldsen, Poul, 85, 99.
 Hulthén, Magnus, 103.
 Haagensen Carl Thorvald, 159.
 Ipsen, Andreas Peter, 157.
 Ipsen, Christian, 33, 96, 118.
 Ipsen, Hans Jørgen, 96, 98.
 Ipsen, Hans Peter, 54, 66, 69, 89, 138, 144, 146, 150, 164.
 Ipsen, Henrik, 106, 130.
 Ipsen, Jens Peter (Holm), 73, 150, 155.
 Ipsen, Peder, 15, 78, 79, 93, 97.
 Jacobsen, Jens, se: Kofoed, Jens Jacobsen.
 Jacobsen, Jesper, 79, 133, 151, 162, 166.
 Jacobsen, Michel, 60, 134, 163, 166.
 Jacobsen, Peder, 37, 40, 84, 86, 88, 111, 121, 127, 131, 140, 146, 165.
 Jacobsen, Poul, se: Hovaldsen, Poul.
 Jensen, Hans Conrad, 128.
 Jensen, Jens Christian, 68, 89, 146, 154, 157, 164, 165.
 Jensen, Jørgen, se: Møller, Jørgen Jensen.
 Jensen, Lars, 114, 129.
 Jensen, Lars Jacob, se: Kum, Lars Jacob Jensen.
 Jensen, Poul, 107.
 Jensen, Thorvald Andreas, 160.
 Jespersen, Jens Larsen, 67, 128, 140, 143, 146–148, 154, 161, 162, 167.
 Johansen, Anne Vilhelmine, se under Hermansen, Ludvig.
 Johansen, Jørgen Frederik, se: Hartvig, Jørgen Frederik Johansen.
 Jørgensen, Christian, 15, 91.
 Jørgensen, Claus, se: Bohn, Claus Jørgensen.
 Kjøbech, Hans Peter Jensen, 150.
 Knap, Frederik Christian Wilhelm, 155.
 Kofoed, Andreas Frederik, 148.
 Kofoed, Christopher Hansen, 37, 111, 144, 149, 167.
 Kofoed, Frederik Nielsen, 122.
 Kofoed, Hans Ancher, 147.
 Kofoed, Hans Christian, 135.
 Kofoed, Hans Jensen, 86, 100.
 Kofoed, Hans Peter, 116, 135.
 Kofoed, Jens Jacobsen, 37, 103.
 Kofoed, Jens Mouritzen, 138, 164.
 Kofoed, Jørgen, 129.
 Kofoed, Mads, se: Kofoed, Mathias.
 Kofoed, Mathias, 73, 151.
 Kofoed, Ole, 136, 137.
 Kristensen, Th., se: Antique Art.

Kum, Lars Jacob Jensen, 37, 116, 125, 162, 163.
 Kaas, Rasmus Nicolay, 145.
 Larsen, Christian Alfred, 160.
 Larsen, Christopher, 121.
 Larsen, Jens, 37, 88, 113, 129.
 Larsen, Jens, se: Jespersen, Jens Larsen.
 Larsen, Marcus, mekaniker, lærte i forbindelse med oprettelsen af urmagerværkstedet på Bornholms Museum i 1907 at lave ure af *H. P. Dam*. I de følgende to årtier lavede han adskillige ure.
 Lilliendahl, Nicolay Frandtz, 122.
 Lind, Rasmus Jensen, 157.
 Lindtner, Johan Casper, 148, 151, 163.
 Lou, Jens Peter, 73, 147, 164.
 Lou, Poul Christian, 89, 135, 146, 147, 154.
 Lund, Esper Andersen, 113.
 Lund, Jørgen Peter, 156.
 Lund, Thor Thorsen, 118.
 Madsen, Jens, 60, 112.
 Madsen, Jørgen Sonne, 143.
 Marcher, Hans Hansen, 149.
 Marcher, Hans Jensen, 15–25, 74, 77, 79, 90.
 Marcher, Hans Peter, 60, 137, 149.
 Marcher, Peder Hansen, 106, 137, 149.
 Marcher, Peder Poulsen, 74, 84, 86, 112, 125.
 Marchmann, Christian, 72, 97, 161.
 Michelsen, Jens, 35–37, 99, 104, 107.
 Mogensen, Claus Michael, 37, 104.
 Mortensen, Hans, 136, 153.
 Mortensen, Hans Peter, 132, 154.
 Mortensen, Jens, 132, 136, 141, 151, 153, 154, 163–165, 167.
 Mortensen, Johan Peter, 132, 151.
 Munch, Hans Madsen, 122, 144, 156.
 Munch, Jesper Marcusen, 74, 103, 113.
 Munch, Mads Andersen, 122, 144.
 Munch, William Andreas, 144, 156.
 Møller, Jens Jørgen, 66, 84, 133, 141, 166.
 Møller, Jens Peter Poulsen, 88, 143.
 Møller, Jeppe Erik Hansen, 104.
 Møller, Jørgen Jensen, 37, 40, 75, 108, 120, 124, 136, 139, 167.
 Møller, Lars Pedersen, 119.
 Møller, Martin Adolf, 124, 151, 165.
 Møller, Morten Jørgensen, 108, 124, 141, 148, 151, 163, 165, 166.
 Nielsen, Andreas Peter, 151.
 Nielsen, August, smed ved De forenede Granitbrud, lavede i løbet af 10 år et „astronomisk” ur, udstillet på industriudstillingen i Rønne i 1923.
 Nielsen, Hans, 135.
 Nielsen, Mogens Peter, 37, 66, 117, 127, 131, 134, 145, 152, 163.
 Nielsen, Niels Peter, 117, 131.
 Nielsen, Niels Peter, 130.
 Nielsen, Niels Peter, 159.
 Nielsen, Søren, 145.
 Olsen, Henrich, 37, 94, 106, 115, 130.
 Olsen, Peter, 140, 161.
 Pedersen, Anders, se: Holm, Anders Pedersen.
 Pedersen, Christen, 110.

Pedersen, Erik, se: Rønne, Erik Pedersen.
 Pedersen, Esper, 103.
 Pedersen, Esper, se: Rønne, Esper Pedersen.
 Pedersen, Hans, se: Rønne, Hans Pedersen.
 Pedersen, Jens, se: Holm, Jens Pedersen.
 Petersen, Jeppe Findanus, 69, 143, 167.
 Pedersen, Haagen, se: Funch, Haagen Pedersen.
 Pedersen, Niels Henrik, 159.
 Pedersen, Peder, se: Hartvig, Peder Pedersen.
 Pedersen, Peder, se: Rønne, Peder Pedersen.
 Pedersen, Rasmus, 121.
 Petersen, Aage, urfabrikant, Torneværksvej 26, Rønne. Har siden først i 1960'erne lavet adskillige kopier af gamle bornholmerure, fortrinsvis barokure. Han har haft en stor eksport til Tyskland.
 Pocholan, Magnus, 37, 95, 114.
 Poulsen, H., se: Antique Art.
 Poulsen, Peder, se: Marcher, Peder Poulsen.
 Rasch, Christian Andreas(en), 112.
 Rasch, Morten Kofoed, 126, 166.
 Rasch, Tønnes Tønnesen, 25, 26, 94.
 Rasmussen, Anders, se: Bech, Anders Rasmussen.
 Rasmussen, Frands Henrich, 107.
 Rasmussen, Hans, 122.
 Rasmussen, Lars, 147.
 Riis, Hans Larsen, 141, 166, 167.
 Riis, Hans Peder, 37, 115, 121.
 Riis, Jørgen Svendsen, 76, 121, 136, 143, 149, 155, 164, 166.
 Riis, Ole Peter, 121, 155.
 Rønne, Carl, se: Michael Hansen Rønne.
 Rønne, Erik Pedersen, 111, 127.
 Rønne, Esper Pedersen, 125.
 Rønne, Hans Hansen, 127.
 Rønne, Hans Pedersen, 37, 65, 66, 110.
 Rønne, Henrik Ipsen, se: Ipsen, Henrik.
 Rønne, Jens Hansen, 104, 106, 127, 144.
 Rønne, Jens Madsen, se: Madsen, Jens.
 Rønne, Michael Hansen, 153, 166, 167.
 Rønne, misbrug af navnet, 69.
 Rønne, Peder Jacobsen, se: Rønne, Peder Pedersen.
 Rønne, Peder Pedersen, 111, 123.
 Sandgreen, Jacob Niels, 154.
 Schor, Anthoni Christian, 38, 98, 106.
 Schou, Christian, 150.
 Schougaard, Christen, 143.
 Schrøder, Herman Kofoed, 35–53, 118.
 Sjøberg, Gustav Axel, 73, 153, 160, 161, 165, 167.
 Sjøberg, Jens Carl Gustav, 153, 160.
 Sonne, Edvard, 150, 158, 167.
 Sonne, Edvard Hansen, 25, 26, 34, 95, 101, 107, 109.
 Sonne, Edvard Olsen, 105.
 Sonne, Esper Jørgensen, 118, 128, 162, 167.
 Sonne, Frederik, 33–69, 88, 109, 116, 120.
 Sonne, Hans Hansen, 97.
 Sonne, Hans Peter, 150, 158.
 Sonne, Niels Edvardsen, 33–37, 53, 58, 95, 107.

Sort, Lars Henrichsen, se: Funch, Lars Henrichsen.
Stange, Svend Hansen, 105.
Strudts, Hans Peter, 133, 148.
Suhr, Carl Christian, 149.
Svendsen, Jørgen, se: Riis, Jørgen Svendsen.
Sørensen, Poul, 76, 104.
Thorsen, Hans Nielsen, se: Nielsen, Hans.
Thorsen, Thor, se: Lund, Thor Thorsen.
Tidemann, Hans Peter, 102.
Togsværd, Ole, se: Hansen, Ole Togsværd.
Togsværd, Ole Frantzen, 86, 107.
Togsværd, Ole Jørgensen, 38, 113, 167.
Westh, Mogens Peter, 68, 141, 150, 151, 161, 165, 168.
Wohlin, Hans Henning, 124.

